

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN 2003 SONRASI IRAK
SİYASETİNE ETKİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Abdullah GÜL**

İSTANBUL, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN 2003 SONRASI IRAK
SİYASETİNE ETKİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Abdullah GÜL

Öğrenci No:

070771020

Danışman:

Doç. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

İSTANBUL, 2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Küresel ve Bölgesel Güçlerin 2003 Sonrası Irak Siyasetine Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. /..../ 2010

Aday: **Abdullah GÜL**

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

17.06.2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 070771020 numaralı *Abdullah GÜL*'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN 2003 SONRASI IRAK SİYASETİNE ETKİSİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 14.06.2010 tarih ve 2010/16 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (65) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~ayçıklığı/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ. DR.GONCA BAYRAKTAR DURGUN

ÜYE
PROF.DR. MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD. DOÇ.DR. MUZAFFER ÜREKLİ

KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN 2003 SONRASI IRAK SİYASETİNE ETKİSİ

Tezi Hazırlayan : Abdullah GÜL

ÖZET

Bu tez çalışmasında, uzun süre Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kalan, Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla birlikte İngiltere'nin hakimiyetine geçen, 1932 yılında bağımsızlığının ardından diktatörler ve savaşların etkisinden kurtulamayan ve en son olarak ta İkinci Körfez Savaşı'nı yaşayan Irak'ın, savaş sonrası oluşturulan siyasetinde küresel ve bölgesel güçlerin etkisi ele alınmaktadır.

Buna göre, küresel güç merkezi olarak ABD ve bölgesel güç merkezleri olarak kabul ettiğimiz Türkiye, İran, Suriye ve İsrail'in Irak politikaları ve İkinci Körfez Savaşı sonrası Irak siyasetine etkileri incelenmiştir. Irak'ta devam eden siyasi, ekonomik, güvenlik ve insanlık sorunları sadece bu ülkeyi değil, tüm bölgeyi hatta dünyayı yakından ilgilendirmektedir. Irak, jeopolitiği, petrol rezervleri, sosyal, etnik ve mezhepsel özellikleri ile mevcut sorunları kolaylıkla siyasal sınırlarının ötesine taşıyabilmektedir. Ülkenin etnik ve mezhepsel çeşitliliğinin siyasal sınırlarının ötesinde de devam etmekte olması, Irak merkezli sorunların bu ülkenin topraklarında çevrenmesine imkan vermemekte, sorunlar çevre ülkelere de yayılmakta ya da onları etkilemektedir. Dolayısıyla, 2003 sonrası Irak siyasal yapılanma sürecinde, ABD tarafından hazırlanan yeni Irak Anayasası çerçevesinde devlet yapısı ve yönetim şeklindeki değişim ve bu değişimin Irak'ı yönetecek hakim güç unsurlarında yol açacağı değişiklik analiz edilmiştir.

Bu çerçevede toplam üç bölümden oluşan bu çalışmada, teorik zeminde güç, küresel ve bölgesel güç kavramları, küresel ve bölgesel güç merkezleri tanımlanmakta, Irak'ın stratejik önemi, Birinci Körfez Savaşı'ndan itibaren Irak'ın bugünlere gelmesine neden olan tarihi süreci ve uluslararası politikada Irak vurgulanmakta, İkinci Körfez Savaşı sonrası Irak siyasal rejiminin yeniden tesisi, küresel ve bölgesel güçler bağlamında anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güç, Küresel Güç, Bölgesel Güç, Irak, Irak Siyasal Yapı

THE IMPACT OF GLOBAL AND REGIONAL POWERS ON IRAQ POLICY AFTER 2003

Presented by : Abdullah GÜL

ABSTRACT

In this thesis, the impact of global and regional powers on Iraq, since Second Gulf War is studied

Accordingly the Iraq policies of the US as a global power and Turkey, Iran, Syria, Israel as regional powers and the effects on Iraq policies after Second Gulf War are analyzed. It is argued that on going social, political, economic and security problems in Iraq is closely concerns not only Iraq, but also the whole world. It is discussed that with its geopolitics, oil reserves, and cultural features brings its problems across borders. Iraq's political restructuring process after 2003 in the context of Iraqi constitution which supervised by the US and the new political structure and changings in administration process is analysed.

The thesis includes three chapters: this thesis the first chapter lies the theoretical framework and explain the concepts such as power; global power, regional power; global and regional power centers. The second chapter looks at the geostrategic and geopolitical importance of Iraq. Its historical background from the Cold War to the Second Gulf War. The third chapter analyzes the reconstruction of Iraqi political regime in the context of global and regional powers.

Key Words: Power, Global Power, Regional Power, Iraq, Iraq Political Structure

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

YEMİN METNİ	
JÜRİ SAYFASI	
ÖZET	
ABSTRACT	
İÇİNDEKİLER	I
TABLolar LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
HARİTALAR LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

GÜÇ, KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ KAVRAMLARI, KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ MERKEZLERİ VE IRAK

1. GÜÇ, KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ KAVRAMLARI	5
1.1. Güç Kavramı	5
1.1.1. Ulusal Güç ve Unsurları	13
1.1.1.1. Niceliksel Unsurlar	14
1.1.1.1.1. Coğrafya	14
1.1.1.1.2. Doğal Kaynaklar	15
1.1.1.1.3. Ekonomik ve Endüstriyel Kapasite	16
1.1.1.1.4. Askeri Hazırlık Derecesi	16
1.1.1.1.5. Nüfus	17
1.1.1.2. Niteliksel Unsurlar	18
1.1.1.2.1. Ulusal Karakter ve Sosyo-Kültürel Yapı	18
1.1.1.2.2. Ulusal Moral	19
1.1.1.2.3. Diplomasinin Niteliği	19
1.1.1.2.4. Hükümetin Niteliği	20

1.1.2. Güç Çeşitleri	21
1.1.2.1. Sert Güç	21
1.1.2.1.1. Askeri Güç	22
1.1.2.1.2. Ekonomik Güç	22
1.1.2.2. Yumuşak Güç	23
1.1.2.3. Akıllı Güç	25
1.2. Küresel Güç	27
1.3. Bölgesel Güç	28
2. KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ MERKEZLERİ VE IRAK	30
2.1. Küresel Güç Merkezi: ABD	30
2.2. Bölgesel Güç Merkezleri	36
2.2.1. Türkiye	36
2.2.2. İran	40
2.2.3. İsrail	43
2.2.4. Suriye	46

II.BÖLÜM

IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ, IRAK SORUNU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI, ULUSLARARASI POLİTİKA'DA IRAK VE II. KÖRFEZ SAVAŞI

1. IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ	51
1.1. Dünya Coğrafyasında Ortadoğu	51
1.2. Ortadoğu'da Irak, Jeopolitik ve Jeostratejik Boyut	56
2. IRAK SORUNU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSLARARASI POLİTİKADA IRAK	60
2.1. Soğuk Savaş Dönemi, İki Kutuplu Dünyada Ortadoğu ve Irak	60
2.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikalarında Irak	66
2.2.1. ABD'nin Ortadoğu'daki Çıkarları ve Hedefleri	67
2.2.2. ABD'nin Irak'a İlgisinin Gelişimi	71
2.2.3. Irak-Kuveyt Krizi ve I. Körfez Savaşı	73

2.2.3.1. Kuveyt'in İşgalini Hazırlayan Süreç	73
2.2.3.2. Kuveyt'in İşgali ve I. Körfez Savaşı	75
2.2.3.2.1. Kuveyt'in İşgali	75
2.2.3.2.2. BM Kararları ve Irak'a Müdahale	76
2.2.3.3. Savaş Sonrası Durum	80
2.2.3.3.1. Çekiç Güç ve Keşif Güç	80
2.2.3.3.2. De Facto Kürt Devleti	85
2.2.3.3.3. Şiilerin Durumu	89
2.2.3.4. Yasaklı Silahların Denetimi ve Ambargolar Dönemi	90
2.2.3.5. Yaptırımların ve Savaşın Etkileri	96
2.3. Yeni Amerikan Yüzyılı ve II. Körfez Savaşı	99
2.3.1. Yeni Amerikan Yüzyılı ve 11 Eylül Sonrası Dünya	99
2.3.2. II. Körfez Savaşı	103
2.3.2.1. İşgal Öncesi Ortam, Gerekçe, Meşruiyet ve Savaş Kutupları	103
2.3.2.2. Irak'ın İşgali ve İşgalin Gelişimi	107
2.3.2.3. İşgal Sonrası Irak, Kaos ve Belirsizlik Ortamı	111
2.3.2.4. ABD'nin Değişen Stratejileri ve Irak'tan Çıkış	115

III.BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI IRAK SİYASAL REJİMİNİN YENİDEN TESİSİ, SİYASAL YAPILANMANIN KÜRESEL VE BÖLGESEL ETKİLERİ VE IRAK SORUNU'NUN GELDİĞİ AŞAMA

1. SAVAŞ SONRASI SİYASAL REJİMİN YENİDEN TESİSİ	124
1.1. Savaş Sonrası Siyasal Yapılanma Süreci	124
1.1.1. Geçici Irak Yönetim Konseyi	128
1.1.2. Egemenliğin Devri: Geçici Irak Hükümeti	132
1.1.3. Geçici Anayasa	135
1.1.4. Yeni Anayasa ve Getirdikleri	141

1.1.4.1. İç Dinamikler Açısından Siyasal Yapılanma Süreci	145
1.1.4.2. Küresel ve Bölgesel Güçler Açısından Siyasal Yapılanma Süreci	149
1.2. Irak Parlamento Seçimleri ve Yönetim Yapısı	155
1.2.1. 30 Ocak 2005 Seçimleri	155
1.2.2. 15 Aralık 2005 Seçimleri	157
1.2.3. 7 Mart 2010 Seçimleri	160
2. IRAK SORUNU'NUN GELDİĞİ AŞAMA	164
2.1. İç Çatışmaların Temel Özellikleri	164
2.2. İşgal Sonrası Nüfus Hareketleri ve Mültecilik	170
2.3. Devletin Niteliği ve Açmazları	173
SONUÇ	175
KAYNAKÇA	181
EKLER	
Ek-1: 1995-2006 Arası Dünyada Amerikan Askeri Personeli.....	201
Ek-2: 30 Ocak 2005 Irak Genel Seçim Sonuçları	202
Ek-3: 15 Aralık 2005 Irak Genel Seçim Sonuçları	203
Ek-4: 15 Aralık 2005 Seçimleri Sonrası Oluşturulan Irak Kabinesi	204
Ek-5: 7 Mart 2010 Irak Genel Seçim Sonuçları	205

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo.1. Güç Çeşitleri	21
Tablo.2. Sert Güç ve Yumuşak Güç Kıyaslaması	25
Tablo.3. Ülkelerin Sert Güç ve Yumuşak Güç Harcamaları	31
Tablo.4. GSMH'ya Göre Dünya Sıralaması	33
Tablo.5. Dünyadaki Nükleer Güçler	34
Tablo.6. 1980-85 Arasında İran ve Irak'a Yapılan Silah Sevki ve Diğer Yardımlar	65
Tablo.7. Irak Savaşı'nın Bütçesel Maliyeti	121
Tablo.8. Geçici Yönetim Konseyi'nin İl Temsilcilikleri	130
Tablo.9. Irak'taki Güvenlik Güçleri	169
Tablo.10. Diğer Ülkelerde Yaşayan Iraklılar	171
Tablo.11. Yıllar İtibariyle Iraklı Mültecilerin Sayısı	172

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil.1. Dünya Petrol Rezervleri	53
Şekil.2. Irak'ta Koalisyon Güçlerine Karşı Meydana Gelen Saldırıları	112
Şekil.3. Irak'ta Sivil Ölümleri	114
Şekil.4. ABD'nin Irak Savaşı Boyunca Asker Kayıpları	116
Şekil.5. Başkan Bush'un Irak Politikasına Verilen Destek	118
Şekil.6. Irak'ta Bombalama Sonucu Ölen Gruplar	166

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Harita.1. Ortadoğu Haritası	55
Harita.2. Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar Haritası	57
Harita.3. Irak Petrol Yatakları Haritası	58
Harita.4. Irak'ta Uçuşa Yasak Bölgeler Haritası	83
Harita.5. Otonom Kürt Bölgesi Haritası	86
Harita.6. Irak Vilayetler ve Bölgeler Haritası	138

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.s.	: Adı Geçen Site
a.g.h.	: Adı Geçen Haber
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CENTCOM	: United States Central Command, (ABD Merkez Komutanlığı)
CIA	: Central Intelligence Agency, (ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
CSIS	: Center for Strategic and International Studies, (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi)
ECO	: Economic Co-operation Organisation, (Ekonomik İşbirliği Örgütü)
FAO	: Food and Agriculture Organisation, (BM Gıda ve Tarım Örgütü)
GIH	: Geçici Irak Hükümeti
GIY	: Geçici Irak Yönetimi
GK	: Güvenlik Konseyi
GKY	: Geçici Koalisyon Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IAEA	: International Atomic Energy Agency, (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)
İİDYK	: Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi
İKİH	: Irak Kürdistan İslam Hareketi
İKHP	: Irak Kürdistan Demokrat Halk Partisi
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü

ITC	: Irak Türkmen Cephesi
KBH	: Kürdistan Bölgesel Hükümeti
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KİS	: Kitle İmha Silahları
KSDP	: Kürdistan Sosyalist Demokrat Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtsever Birliği
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization, (Kuzey Atlantik Paktı)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development, (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ORHA	: Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq, (Irak için Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNAMI	: United Nations Assistance Mission for Iraq, (BM Irak'a Yardım Misyonu)
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees, (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNICEF	: United Nations Children's Fund, (BM Çocuklara Yardım Fonu)
UNMOVIC	: United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission, (BM İzleme, Değerlendirme ve Denetleme Komisyonu)
UNSCOM	: United Nations Special Commission, (BM Özel Komisyonu)
WHO	: World Health Organization, (BM Dünya Sağlık Örgütü)
YAYP	: Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi

GİRİŞ

Irak, Ortadoğu'da yapay sınırların yarattığı sorunların en acı şekilde tecrübe edildiği ülkelerin başında gelmektedir. Irak, uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte İngiliz hükümetinin doğrudan girişimiyle Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, Irak Kralı ilan edilmiştir. İngilizler 1932'de Irak üzerindeki manda yönetimine son vermeye razı olmuş ve Irak bu yeni biçimsel statüsünü ifade eden bir adımla bağımsızlığa kavuşmuştur. Uzun süre otoriter yönetimlerle idare edilen ve savaşların istikrarsızlığa yol açtığı Irak, 1958'de askeri bir darbeyle Kral II. Faysal'ın devrilmesine kadar İngiltere ile zaman zaman sorunlar yaşasa da, görelî olarak iyi ilişkiler geliştirmiştir. 1963 yılından sonra sürekli askeri darbelerle el değiştiren iktidarı ele geçirenlerin ideolojik yaklaşımlarına göre Irak'ın 1970'li yıllarda SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmesi İngiltere ve ABD'yi tedirgin etmiş, Irak'a şüpheyle yaklaşımlarına neden olmuştur. Bölgede petrolün keşfedilmesi ve Irak petrolünün dünyada üretilen en ucuz petrol olduğunun anlaşılması Irak'ın önemini artırmıştır. 1970'li yıllarda Batı dünyasının gittikçe artan petrol bağımlılığı özellikle 1973 sonrasında Irak'ı ABD'nin stratejik ilgi alanına sokarken, İran İslam Devrimi ile Basra Körfezi'nde dengeler değişmeye başlayınca ABD Irak'la yakınlaşmayı tercih etti ve Körfez'de İran'ı dengelemek için aktif biçimde Irak'a destek vererek, aşırı silahlanmasına katkı sağladı. Gerek batılı devletlerin İran-İrak savaşında Irak'a temin ettiği silahların verdiği özgüven, gerekse Arap dünyasının lideri olma hırsı, Irak'ın Kuveyt'i işgaline neden olacak, Saddam'ın içinden çıkamayacağı hatta ölümüne neden olacak süreci başlatacaktı.

Soğuk Savaş'ın bitişi dünyayı tarihi bir ara döneme taşıdı. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD tek süper devlet olarak varlığını devam ettirdi ve bu ara dönemi ABD şekillendirmeye başladı. Bu dönem gerek ABD'nin Irak'ı şekillendiren ve petrol hakimiyeti temelli politikalarında, gerekse Türkiye, İran, Suriye, İsrail gibi bölge ülkelerinin, Irak'ın iç dinamikleri olan Kürt, Şii, Sünni ve Türkmen grupları aracılığıyla Irak üzerinde etki oluşturma mücadelesine sahne oldu. Irak yönetimi için en sıkıntılı olan Kürt grupların dönem dönem ayaklanmasıydı. Çoğu dış destekli olan bu ayaklanmalar ve Arap dünyasının lideri olmak isteyen Saddam Hüseyin'in politikaları günümüze kadar gelen sancılı sürece katkıda bulundu.

Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle bölgede varlığını daha da güçlendiren ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra, Ortadoğu

bölgesini yeniden yapılandırmaya karar verdiği görülmektedir. 11 Eylül saldırılarından sonra Soğuk Savaş'ın bitişiyle başlayan tarihi ara dönem yerini Yeni Amerikan Yüzyılı olarak tanımlanan döneme bırakmakta ve Amerikan hegemonyasının tesis edildiği süreç başlamaktaydı. Bu çerçevede Yeni Amerikan politikasında artık Sovyet tehdidi retoriğinin yerini terör tehdidi retoriği almış, Bush'un haydut devletler olarak nitelediği ve teröre destek vermekle suçladığı ülkeler arasında Irak da yer almaktaydı. Önleyici savaş veya önceden saldırı stratejisi adı verilen politika çerçevesinde ABD yönetimi artık çok taraflı işbirliği yerine tek taraflı inisiyatif kullanarak Amerikan çıkarlarını ve güvenliğini savunmaya dönük bir strateji izleyeceğini ortaya koymuş oldu. Afganistan'ın işgaliyle başlayan bu süreç 2003 yılının Mart ayında ABD'nin Irak'ı işgaliyle devam etti. Irak, adeta savaşı bir şekilde işgal edildi. Saddam direnmek yerine kaçmayı, Irak ordusu ise savaşmak yerine teslim olmayı tercih etti. Sadece Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in yönetimden uzaklaştırılması olarak görülmeyecek olan ABD'nin Irak işgali, küresel etkileri de olan Ortadoğu bölgesine şekil verme girişimiydi. Halihazırda ABD bu politikasını Büyük Ortadoğu Projesi olarak dünya kamuoyuna sunmuştu. ABD'nin bölgesel ve uluslararası örgütlerin yanı sıra Avrupa ve Ortadoğu devletlerini de dikkate almayarak tek taraflı kararlarla Irak'ı işgal etmesi dünya kamuoyunda ciddi tepkilere sebep oldu. 2003'te Uluslararası Atom Enerjisi Teşkilatı'nın raporlarını bazen manipüle ederek bazen de hiçe sayarak kamuoyunu Irak'ta nükleer silah için çalışma yapıldığına inandırdı ve söz konusu işgalin, bölgede çok büyük bir yapılanmanın başlangıcının göstergesi olarak algılanmasına neden oldu. 2003 yılında ABD tarafından işgal edilen Irak, bölge ülkelerini de doğrudan ilgilendiren, dünyanın en önemli güvenlik sorunu olarak ortaya çıktı.

Genel itibariyle bu tez çalışmasında, Irak'ın 2003 sonrası işgalle birlikte dönüşümü, küresel güç olarak ABD'nin ve bölgesel güçler olarak tanımladığımız Türkiye, İran, Suriye ve İsrail'in politikaları, ABD'nin bölgedeki stratejik çıkarları ve bu çıkarların bölge devletlerinin politikaları üzerindeki etkisi bağlamında incelenmiştir. Irak siyasetindeki hakim unsurlardaki değişimin bölge dengelerinde yol açacağı değişiklik Irak'ın geleceğini şekillendirecektir. Dolayısıyla 2003 sonrası Irak'ın siyasi yapılanmasında küresel ve bölgesel güçlerin etkileri, yeni Irak Anayasası bağlamında mercek altına alınmıştır. Bu da çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, güç kavramı teorik zeminde incelenmiştir. Uluslararası İlişkiler'in anlaşılması için güç politikası ve güç unsuru üzerinde durulması gerekmektedir. Dolayısıyla güç kavramıyla birlikte devletlerin güç

kapasitelerini ortaya koymak için ulusal güç unsurları ve güç çeşitlerine değinilmiştir. Güç çeşitleri başlığı altında sert güç, yumuşak güç, akıllı güç kavramları irdelenmiştir. Çünkü ABD, küresel üstünlüğünü sürdürme gayretleri içinde ciddi bir stratejik konsept değişikliği öngörmüş, askeri gücü ikinci plana iten, sert güç ile birlikte yumuşak gücün birlikte kullanılmasını öngören akıllı güç stratejik konseptini gündeme getirmiştir. Çalışmamızda olduğu gibi, günümüzde gücün boyutuna, konumuna, tarzına bağlı olarak devletler küresel güç, bölgesel güç benzeri sınıflandırmalara tabi olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede küresel ve bölgesel güç kavramları tanımlanmış, küresel ve bölgesel güç merkezleri Irak bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır. Askeri, ekonomik ve teknolojik bakımdan rakipsiz, uluslararası politikanın aktif oyuncusu, her istediği bölgede tehdit, garantör, müttefik ve müdahaleci konumunda olan ABD küresel güç merkezi olarak; Ortadoğu'da önemli bölgesel aktörler olarak kabul edilen, bölgeyi ekonomik ve askeri açıdan etkileyen ve Irak'la yoğun ilişki içerisinde olan Türkiye, İran, Suriye ve İsrail gibi ülkeler de bölgesel güç merkezleri olarak incelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, ülkelerin üzerine bunca politikalar geliştirdikleri Irak'ın stratejik önemi jeopolitik ve jeostratejik boyut çerçevesinde incelenmiş, Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyada SSCB ve ABD'nin Irak politikalarına değinilmiş, bu çerçevede Irak sorunu'nun ortaya çıkışı ve sorunun geldiği aşama, İran-İrak Savaşı, Kuveyt'in işgali ve İkinci Körfez Savaşı bağlamında mercek altına alınmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemin tek süper gücü olarak varlığını devam ettirmiş, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin yayılma stratejisi olarak tanımlanan ve Yeni Amerikan Yüzyılı olarak adlandırılan yeni dönemde, terör bahane edilerek Amerikan militarizmi meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. ABD, uluslararası terörizmin dünya barış ve istikrarını tehdit ettiğini ilan ederek uluslararası terörizmle mücadelenin dış güvenlik politikasının merkezini oluşturacağını duyurmuştur. Dolayısıyla terörizme destek vermek, kitle imha silahlarına sahip olmak gibi gerekçelere dayanan 2003'teki Irak İşgali, işgalin meşruiyeti, işgal sonrası kaos ve belirsizlik ortamı ve ABD'nin Irak'tan çıkış stratejileri Yeni Amerikan Yüzyılı kavramı bağlamında incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, Savaş sonrası Irak siyasal rejiminin yeniden tesisi, demokratik yapılanma süreci, devlet yapısı, yönetim şekli ve ABD tarafından hazırlanan yeni Anayasa ile Irak'taki muhtemel oluşumlar, iç dinamikler, küresel ve bölgesel güçler bağlamında incelenmiştir. Çünkü Irak'taki her bir iç aktörün komşu ülkelerdeki etnik ve dini gruplarla irtibatı mevcuttur. Aynı şekilde komşu ve bölge ülkelerinin de Irak'taki taraflara

ilgisi ve bunlarla ilişkisi bulunmaktadır. Irak'taki gelişmeler komşuları etkilerken komşuların izleyeceği politikaların da Irak'ı doğrudan etkilemesi kaçınılmazdır. Ayrıca savaş sonrası Irak siyasal rejiminin oluşturulmasındaki sıkıntılar, seçim sonuçlarının yol açtığı etnik ve mezhepsel çatışmalar, nüfus hareketleri ve mültecilik, devletin niteliği ve açmazları, yeni Irak Anayasası bağlamında analiz edilmiştir.

Irak, mevcut durumuyla güncelliğini korumakta ve her geçen gün yeni gelişmeler yaşanmaktadır. Bu çalışmada ele alınan konunun güncel olması itibariyle eksikler olsa da gelecek için geçmişe ışık tutan bir çalışma olması hedeflenmektedir. Ayrıca Irak'taki siyasal rejimin nasıl ve ne yönde değiştiği, demokrasi, özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin nasıl ve ne oranda uygulandığı ve buna bağlı olarak Irak'ta yaşayan halkların nasıl etkilendiği açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Genel olarak çalışma içerisinde kaynak sıkıntısı ekilmemekle birlikte son bölümünün güncel olması nedeniyle çoğunlukla süreli yayınlr ve haber ajanslarından istifade edilmiştir.

I.BÖLÜM
GÜÇ, KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ KAVRAMLARI,
KÜRESEL VE BÖLGESEL JEOPOLİTİK GÜÇ MERKEZLERİ VE IRAK

1. GÜÇ, KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ KAVRAMLARI

1.1. Güç Kavramı

Güç kavramını açıklayabilmek için Uluslararası İlişkiler teorilerini incelemek ve güç kavramını merkez alan akımları ortaya koymak gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerin doğuşu, İdealizm-Realizm tartışmasıyla eş zamanlıdır. Uluslararası İlişkiler disiplini I.Dünya Savaşı'nın ardından İdealizm ekseninde doğmuş ve II. Dünya Savaşı sonrası Realizm ekseninde ivme kazanmıştır.¹ İdealistler, Uluslararası olayları şekillendiren tek faktörün güç olmadığını, uluslararası hukuk, moral değerler ve uluslararası örgütlerin de uluslararası politikanın şekillenmesinde önemli rol oynadığı fikrine vurgu yaparak uluslararası ilişkileri bu yönde tanımlamaktadır.² Realistler ise uluslararası ilişkileri bir anarşi durumu olarak görürler. Bunlara göre Uluslararası siyaset anarşik bir ortamda cereyan eder. Bu anarşi durumu hiçbir üst otorite kabul etmeyen çoğul egemen devletlerin varlığından kaynaklanır. Son tahlilde, çoğul egemen devletlerin ilişkileri çatışma ile düzenlenir ve bunda belirleyici faktör güçtür.³ Realist teoriler için güç uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır.

Uluslararası ilişkiler disiplinine güç kavramını sokan ve en çok vurgulayan yaklaşım, realist paradigmadır.⁴ Devleti uluslararası sistemdeki temel aktör olarak tanımlayan realist teorisyenler, anarşik yapıdaki sistemde aktörler arasında güç mücadelesinin ve çatışmanın kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Bütün devletlerin nihai hedefi düşmanı yok etmek ve anarşik ortamda güvenliğini ve bekasını sağlamaktır. Bu nedenle bütün politikalar ulusal güvenliği sağlayacak güç hesapları ile belirlenmektedir.⁵

Bu çerçevede Realist paradigma uluslararası ilişkilerin ortaya çıkmasında ve güç kavramının irdelenmesinde başat rol oynamıştır. Realizmin ve Realistlerin Uluslararası İlişkilerin gerek Siyaset Bilimi disiplininin bir alt dalı, gerekse de bağımsız bir bilim disiplini

¹ Eralp, A., "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu İdealizm-Realizm Tartışması", Devlet Sistem ve Kimlik (Der. A.Eralp), İstanbul, 1996, ss.58-59

² Çakmak, H., Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, Ankara, 2007, ss.155-156

³ Yurdusev, A.N., "Uluslararası İlişkiler Öncesi", Devlet Sistem ve Kimlik (Der. A.Eralp), İstanbul, 1996, s.43

⁴ Arıboğan, D.Ü., Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul, 1997, s.17

⁵ Aydın, M., "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, c.51, S.1-4, Ocak-Aralık 1996, s.93

olarak bilimselleşme evriminde oynamış oldukları belirleyici rol, bu bilimler içerisinde genel olarak kabul görmektedir.⁶ Realizm bu disiplinin özellikle çalışma alanının belirlenmesi ve diğer disiplinlerden farklılığının çizilmesinde önemli bir işlev görmüştür.⁷ Realist akım, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin sadece bilim tarihi değil, bilim terminolojisini de belirleyici bir biçimde etkilemiştir. Bu teorinin temel kavramları, biri olmadan diğerinin operasyonel anlamını oluşturamayacağı güç ve çıkar kavramları ikilidir. Çıkar kavramını güç kavramından ayrışık olarak ele almak olanaksızdır. Güç de çıkarlar bağlamında uluslararası aksiyon sistemlerinin davranışlarında önemli role sahiptir. Çıkarların oluşmasında reel ya da potansiyel güç durumu ile aksiyon sistemleri arasındaki güç ilişkisi belirleyicidir.⁸ Realizme göre, uluslararası politikanın özü güç ve çıkar mücadelesidir. Devletlerin amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanacakları temel unsur güçtür. Bu nedenle, güç mücadelesi uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır ve devletlerin kendi varlıklarını korumak için başvurabilecekleri tüm yöntemler ise meşrudur.⁹

Morgenthau'a göre, Uluslararası politikanın en önemli noktası, güç terimi ile ifade edilen ulusal çıkar kavramıdır. Bu kavram rasyonel dış politika değerlendirmesi için esastır. Söz konusu güç ve çıkar kavramları, politikanın özüdür, zaman ve yere bağlı değildir. Evrensel ahlak ilkeleri, evrensel soyut formlarıyla devletlerin dış politika davranışlarına uygulanamaz.¹⁰ Devletler güç elde etmek için hareket ederler ve kendi çıkarlarını bu gücü elde etmek için bir araya toplarlar.

Realizmin temel ilkeleri şu şekildedir; Uluslararası sistemin temel aktörü devletlerdir. Devletler çıkarlar ve fayda maksimizasyonu için rasyonel hareket etmektedir. Uluslararası sistemde merkezi bir otorite olmadığından sistem anarşiktir. Devletler güç mücadelesi içindedirler.¹¹ Yani güç, çıkar ve insan doğası Realizmin temel ilkelerini oluşturmaktadır. Mearsheimer, 1994'te "International Security" dergisinde yayımladığı "The False Promise of International Institutions" makalesinde realizmin bazı ilkelerini yeniden sıralamaktadır. Mearsheimer'in ilkelerini şu şekilde sıralamak mümkündür; Uluslararası sistem anarşiktir. Her devlet belli bir savunma için askeri güce sahiptir, bu ise devletlerin bir birine zarar vermesine ve hatta yok etmesine imkan vermektedir. Hiçbir devlet diğer devletin kendisine

⁶ Çaman, E., "Uluslararası ilişkiler'de Neorealist paradigmanın Almanya'da Gelişimi ve Evrimi; Kindermann ve Münih Okulu", <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/JigOrGLAzhif6qVnP2ZPOe8s6hF7AF.pdf>, s.37

⁷ Eralp, A., a.g.e., s.79

⁸ Çaman, E., a.g.m., s.48

⁹ İbrahimov, R., "Uluslararası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması", <http://www.qafqaz.edu.az/journal/ROVSHEN%20IBRAHIMOV.pdf>, s.5

¹⁰ Morgenthau, H.J., Uluslararası Politika, (Çev. B.Oran, Ü. Oskay), Ankara, 1970, ss.2-18

¹¹ Evans, G., Newnham, J., Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul, 2007, s.515

karşı askeri imkanının kullanıp kullanmayacağı konusunda emin değildir. Devletleri harekete sevk eden sebep, kendi varlığını sürdürmektir. Devletler yapısal olarak akılcıdırlar.¹²

Realizmin uluslararası ilişkilerdeki evrimine bakıldığında, realizmin bir paradigma olarak esasen 20. yüzyılda ortaya çıktığı görülmektedir. Bir yandan 1929'larda ABD'den bütün dünyaya yayılan Büyük Bunalım, Uluslararası ekonomik sistemin çözülmesine neden olurken, diğer yandan Almanya ve Japonya gibi I. Dünya Savaşı'nı kaybeden devletlerin artan milliyetçilik duygularıyla varolan yapıyı değiştirme çabaları, uluslararası sistemde 1930'larda büyük sorunlarla ilişkilerde gerilimi artırmıştır. İdealizm sorgulanmaya, realizmin temelleri atılmaya başlanmıştır.¹³ Yaklaşık 2000 yıl önce Çinli stratejist Sun Tzu yöneticilere, savaşın, gücün sistematik bir aracı olarak kullanıldığı zamanlarda, nasıl hayatta kalmaları gerektiğini göstermiştir. Tzu'ya göre devlet adamları silahlı ve tehlikeli düşmanlarla karşı karşıya kaldıklarında hayatta kalmak ve çıkarlarını korumak amacıyla güç kullanmaktan kaçınmamalıdır.¹⁴ İşte bu öğreti ile Realizm, II. Dünya Savaşı sonrasında popüler olmasına rağmen, çok uzun bir tarihe sahiptir.

Uluslararası ilişkilerde egemenliği hala önemli ölçüde devam eden siyasal realizmin kökleri Thukidides¹⁵, Machievelli¹⁶ ve Hobbes¹⁷ gibi realist kuramcılara¹⁸ kadar uzanmaktadır. Uluslararası politika alanında genel bir teori oluşturma çabalarının en önemlisi olan Realizmin ilkeleri ilk kez Hans Morgenthau¹⁹ ve E.H.Carr²⁰ tarafından belirlenmiştir. Carr ve Morgenthau'nun katkılarıyla ortaya çıkan bu teorik yaklaşım, daha sonra G. Kennan ve Henry Kissinger gibi uygulayıcılar tarafından dış politikada uygulama yerini bulmuştur ve uzun zaman başat bir yaklaşım olarak kalmıştır.²¹ Devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul eden, devletin yekpare ve bütüncül bir yapı olduğunu varsayan, askeri ve

¹² Donnelly, J., *Realism and International Relations*, Cambridge University, 2000, s.23

¹³ Eralp, Atilla, a.g.e., ss.58-59

¹⁴ Çakmak, H., a.g.e., ss.138-143

¹⁵ *Pleponezya Savaşları adlı çalışmasıyla uluslararası çatışmanın kökenlerini güç politikası dinamikleriyle açıklamaya çalışan ilk kişi olduğu yaygın ölçüde kabul görmektedir. Uluslararası ilişkiler teorisinin ilk klasiği olarak nitelenebilir.*

¹⁶ *Türkçeye hükümdar/prens olarak da çevrilen orijinal adı "Il Principe" olan eserinde, gücün nasıl kazanılacağı, nasıl korunacağı ve nasıl sürdürüleceği üzerinde durmaktadır.*

¹⁷ *Leviathan adlı eserinde, "eğer biri diğerinden daha büyük güce sahipse, bu sosyal düzeni temelinden sarsabilecek bir durumdur" demektedir.*

¹⁸ *Andreas Jacobs'a göre diğer realist kuramcılar; H.Herz, H. Kissenger, R.Niebuhr, G. Schwarzenberger, A.Wolfers bkz. Çaman, E., a.g.m., s.38. K.Waltz ise neo-realist kuramcılardandır.*

¹⁹ *Morgenthau, "Politics Among Nations" adlı eserinde güç ve güç dengesi teorisi'ni ortaya koymuştur. Realizmin gelişmesi ve Uluslararası ilişkiler disiplininin şekillenmesinde Hans Monrgenthau'nun çok özel bir konumu vardır.*

²⁰ *Yirmi Yılın Krizleri: 1919-1939 adlı eseri bulunmaktadır. Carr'a göre, çoğunluğun yönetmesi güçlü olmalarından, azınlığın boyun eğmesi de güçsüz olmalarından kaynaklanmaktadır.*

²¹ İbrahimov, R., a.g.m., s.2

güvenlik konularına öncelik veren realist teoriler için güç yukarıda da belirtildiği gibi uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır. Realistlere göre uluslararası ortam anarşiktir ve böyle bir ortamda istikrarın sağlanması ve anlaşmazlıkların çözülmesi de gücün kullanımıyla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle Realistler gücü düzen ve istikrar korumak için kullanmışlardır. Uluslararası alanda devletler güçlerini korumak, artırmak ya da göstermek istemektedirler. Devletlerin güç mücadeleleri güç dengesi oluşturur. Bu durum da istikrar yaratmaktadır.²²

Uluslararası politika alanında özellikle 1940'dan 1970'lere kadarki çalışmaların ağırlık noktasını oluşturan klasik realist yaklaşımda güç kavramı merkezi bir öneme sahip olmuştur.²³ Bundan hareketle Kindermann²⁴, Morgenthau'nun klasik realizminde merkezi bir konumu olan güç kavramının teorik bazda oynadığı rolü göz önüne alarak, Siyaset Bilimi'ni ve Uluslararası İlişkileri klasik realizm anlamında gücün bilimi olarak nitelendirmektedir.²⁵ Bütün söylenenlerin veya yapılan çalışmaların ortak yönü, uluslararası ilişkilerin anlaşılması için güç politikası ve güç unsuru üzerinde durulması gerektiğidir.²⁶ Schwarzenberger'e göre, insanın egoist tabiatı ve uluslararası ortamındaki anarşi ile karşılıklı etkileşimini dizginlemek için, uluslararası ilişkilerde güç unsurunun önemi artmaktadır.²⁷

Fakat Thucydides'ten İbn Haldun'a, Clausewitz'den Morgenthau'ya kadar siyasi tarihin seyri ve siyasi aktörlerin bu seyir içindeki konumları konusunda çalışmalar yapan düşünürlerin odaklandıkları temel soru gücün tanımı, tezahürleri ve eksen değişimi ile ilgili olmuştur.²⁸ Bu çerçevede güç kavramı, birçok düşünür tarafından farklı tanımlanmakta, Realist teorinin özünü oluşturan güç kavramına yüklenen anlamların oldukça farklı olduğu dikkat çekmektedir.

Güç kavramı her zaman Realizm ve Uluslararası İlişkiler'in merkezinde bir kavram olmuştur. Realizme göre güç, amaçların gerçekleştirilmesi için bir araç ve kendi içinde bir amaçtır. Güç realizmde caydırıcılık yeteneğidir. Bu durumda diğer devletlerin politikalarını

²² Tanrısever, O.T., "Güç", Devlet ve Ötesi, (Der. A.Eralp), İstanbul, 2005, s.54

²³ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul, 2002, s. 121

²⁴ *Neo-realizm kavramını uluslararası ilişkiler disiplininde ilk kez kullanan, Münih Okulu neo-realist teorisini 1977 yılında ortaya atarak geliştiren ve Morgenthau'nun asistanı olarak doktora çalışmasını tamamlayan Alman siyaset bilimcidir. Bkz. Çaman, E., a.g.m., s.42*

²⁵ Çaman, E., a.g.m., s.45

²⁶ Arı, T., a.g.e., s.122

²⁷ İbrahimov, R., a.g.m., s.2

²⁸ Davutoğlu, A., Stratejik Derinlik, İstanbul, 2001, s.15

değiştirmeleri yönünde zorlayarak onların saldırganlıklarını caydırmaktadır.²⁹ Güç, gündelik hayatımızda çeşitli şekillerde sıklıkla kullandığımız ya da karşılaştığımız bir kavramdır. Uluslararası ilişkiler disiplininin de en temel kavramlarından bir tanesidir. Ortaçağdan itibaren, gerek imparatorluklar çağında gerekse ulus devletler sisteminde, dünya politikasını “Büyük Güçler” belirlemiş ve bu nedenle de sistem içerisinde yer alan aktörlerin her biri bölgesel ya da küresel güç olmaya, güçlerden birinin yerini almaya ya da diğeri gücü dengelemeye çalışacak tarihsel olaylar yaşanmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplini çalışanları, dünya tarihi aktörlerinin durum ve konumlarını belirleyen “güç” kavramı üzerinde dikkatle durmuşlardır. Çalışmamızda olduğu gibi, günümüzde gücün boyutuna, konumuna ve tarzına bağılı olarak devletler küresel güç, bölgesel güç ve benzeri sınıflamalara tabi tutularak değerlendirilmektedir. Özellikle son yarım yüzyılda belirgin şekilde önemini koruyan bir kavram olarak “güç kavramı” karşımızda durmaktadır.³⁰

Fiziksel olarak güç, mevcut kuvvetlerin kullanılması ile elde edilen verimliliklerdir. Joseph Nye’e göre, davranışsal bir tanımlama ile güç, bir şeylerin olmasını sağlamak için diğerlerinin davranışlarını etkileme becerisine sahip olma anlamına gelir. Yani bir kişinin istediğı sonuçları elde etmek ve bu sonuçlara ulaşmak için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir.³¹ Uluslararası ilişkilerde güç, bir devletin başka bir devlete karşı uyguladığı ve normal şartlar altında o devletin yapmak istemeyeceğı bir şeyi yapmasını sağlamaya dönük etkidir.³²

Morgenthau’a göre güç, “başkalarının duygularını, düşüncelerini, davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme kapasitesidir”,³³ insanın insan üzerinde denetimini kuran ve sürdüren her şeyi içine alır. Bu nedenle güç bu sonuca hizmet eden fiziksel şiddetten, en anlatılması zor bir aklın diğeri kontrolü gibi psikolojik bağılara kadar her türlü sosyal ilişkiyi kapsamaktadır.³⁴ Morgenthau’a göre uluslararası alanda geçerli olan tek gerçek “güç” unsurudur. Güçlü olan üstün duruma geçer ve sözünü geçirir. Bundan dolayı uluslararası arenada sürekli olarak bir güç mücadelesi hüküm sürer. Devletler durmadan kuvvet kazanmaya ve karşılarındakini güçsüz bırakmaya çabalarlar.³⁵ Robert Keohane ve Joseph Nye, “Güç, bir aktörün diğerlerine, normal olarak yapmayacakları bir şeyi yaptırabilme

²⁹ Özdemir., H., “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.63, N.3, 2008, ss.127-128

³⁰ Çakmak, H., a.g.e., ss.63-69

³¹ Nye, J., Yumuşak Güç, (Çev. R.İ.Aydın), Ankara, 2005, s.11

³² Tezkan, Y., Jeopolitik Yazılar, İstanbul, 2007, s.38

³³ Morgenthau, H.J., a.g.e., s.46

³⁴ Arıboğın, D.Ü., a.g.e., s.18

³⁵ İbrahimov, R., a.g.m., s.6

yeteneğidir” demektedir.³⁶ Kenneth Waltz ise gücü “bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak, devletin varlığını sürdürmesinin ve güvenliğinin sağlanmasının aracı olarak görmektedir.”³⁷

Karl Deutsch gücü, “çatışmalarda üstün gelme ve engelleri aşma yeteneği” olarak tanımlamaktadır.³⁸ Michael Sullivan’a göre ise güç, “uluslararası politika açısından temel öneme sahiptir. Çünkü güç büyüklük, büyüklük etki ve etki de diğer ülkeleri etkilemek demektir.”³⁹ Raymond Aron ve Frankel de, M.Sullivan gibi gücü etki temelli açıklamaktadır. Aron ve Frankel’e göre güç “bir diğer devlet üzerinde etki yapabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneği ve kapasitesidir.”⁴⁰ Gücü ilişkisel yönü ile öne çıkartan bazı yazarlar da etkiyi anahtar kavram olarak kullanmaktadırlar. Örneğin güç, A.F.K. Organski’ye göre “başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme” kapasitesi⁴¹, Trevor Taylor’a göre “diğerlerinin davranışlarını istenen bir doğrultuda geliştirme ya da etkileme yeteneği”, Richard Cottam’a göre ise “diğerlerinin düşünce ve eylemleri üzerinde etki uygulanması”dır.⁴²

E.H.Carr ve Reinhold Niebuhr⁴³ gücü Uluslararası ilişkileri anlatmakta kullanmışlardır. Carr’a göre güç yönetmeyi, güçsüzlük de yönetilmeyi getirmektedir. Güçlü olan zayıfı yönetmeye zorlamaktadır. Güçlü olan devletler uluslararası düzen ve uluslararası dayanışma istemektedirler. Çünkü bunu ancak güçlü olanların yapabileceğini bilmektedirler.⁴⁴

Gücün farklı kullanımı üzerinde duran Stefano Guzzini, realistler tarafından genellikle kapasite dağılımı olarak görülerek, gücün hem karşılaştırma sonucu açığa çıkan hem de bir ilişki sonucu anlam kazanan bir kavram olduğu gerçeğinin yadsındığına dikkat çekmektedir. Henderson gücün bir ilişki sonucu ortaya çıkan bir kavram olduğunu dikkat çekmektedir. Bir devletin gücü, bir başka devletle ilişkiye geçtiğinde bir anlam ifade etmekte, tek başına kaldığı ve kullanılmadığı sürece önemi bulunmadığını belirten Henderson gücün, ilişkiye girilen devletin kim olduğuna göre de farklı değerlendirilebileceğini ve bir devletin gücünün farklı durumlarda farklı görünüm kazanabileceğini ifade etmektedir. Özellikle kriz

³⁶ Sönmezoğlu, F., Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul, 2000, s.158

³⁷ Arı, T., a.g.e., s.129

³⁸ Çakmak, H., a.g.e., ss.63-69

³⁹ Sönmezoğlu, F., a.g.e., s.157

⁴⁰ Arı, T., a.g.e., ss.131-134

⁴¹ Organski, A.F.K., World Politics, New York, 1968, ss.1-50

⁴² Sönmezoğlu, F., a.g.e., s.159

⁴³ Niebuhr, uluslararası ilişkiler alanında realizm paradigmasının oluşmasında büyük bir katkıda bulunan “The Nature and Destiny of Men” kitabını yazmıştır. Niebuhr’un bu kitabında realizm düşünürlerinden olan Carr ve Morgenthau’dan oldukça etkilenmiştir.

⁴⁴ Williams, H., Wright, M., Evans, T., Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Derleme, (Çev. F.Yalvaç, Z.Çitak), Ankara, 1996, s.137

dönemlerinde gücün etkisi, krizin şekli ve uluslararası ortamın yapısına göre değişebilir, farklı bir görünüm kazanabilir.⁴⁵ Örneğin İran-İrak savaşına ve ardından yaşanan gelişmeler ile İran ile uluslararası alanın yaşadığı nükleer enerji krizi ve buna verilen tepkilere bakmak gerekir. I. Körfez Krizi sonrasında Saddam'ı devirmediği için eleştirilen Amerikan yönetiminin, 11 Eylül saldırısıyla başlayan Afganistan krizinde Taliban'ı devirmekte daha kararlı ve sert bir tavır ortaya koymuştur. Buna karşılık, Irak'a yaptığı kara harekatı ve Saddam'ı devirmesi ile süren müdahale hareketi ile uluslararası kamuoyundan tepki almıştır.

Robert Kagan'a göre güçlü devletlerin dünyaya bakışı zayıf devletlerin bakışından farklıdır. Tehditleri farklı değerlendirirler, ona göre farklı güvenlik tanımlaması yaparlar, ayrıca biraz olsun güvensizliğe ihtimal verirler. Askeri gücü gelişmiş olanlar bunu yararlı araç olarak görürler. Çünkü güçlü olmak güce fazla önem verme sonucunu da birlikte getirmektedir.⁴⁶

Çağdaş yazarların bir çoğu ise güç kavramını daha formel bir şekilde tanımlayarak gücü bir devletin sahip olduğu fiziksel unsurlar olarak ifade etmektedir. Bazı yazarlar ise, gücün fiziksel biçimden çok bunun kullanılabilirliği üzerinde yoğunlaşarak, gerçek gücün kullanılabilen ve diğer ülkeler üzerinde etki oluşturabilen güç olduğunu ifade etmektedir. Bunlar, kullanılmayan ve diğer ülkeler üzerinde bir etki oluşturmayan veya bu amaçla kullanılma olasılığı olmayan fiziksel unsurları güç olarak değerlendirmenin gerçeği yansıtmadığını ileri sürmekte, güçlü devletlerin bu unsurları diğerleri üzerinde etki oluşturabilecek biçimde kullanabilen veya bu yeteneğe sahip olan devletler olduğunu belirtmektedirler.⁴⁷

Klasik Realistler, gücü devletlerin ulaşmak istedikleri nihai amaç olarak görürken, Neo-realistler gücü, devletlerin hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları bir araç olarak tanımlarlar.⁴⁸ Neo-realizm akımının kurucuları Kenneth Waltz⁴⁹ ve Kindermann⁵⁰'dir. Neo-realizm, klasik ve neo-klasik realizmin bazı noktalarını kabul eder. – *örnek olarak egemen devletlerin uluslararası anarşi içinde var olduklarını ve işlediklerini*- fakat asıl ayrılma noktası insan doğası ve devlet yönetiminin ahlaki boyutunu reddederek daha bilimsel bir açıklama

⁴⁵ Arı, T., a.g.e., s.133

⁴⁶ Kagan, R., Cennet ve Güç, (Çev. S.Yeniçeri), İstanbul, 2005, s.39

⁴⁷ Arı, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, İstanbul, 2001, s.82

⁴⁸ Çakmak, H., a.g.e., ss.143-148

⁴⁹ *Anglo-Amerikan bilim dünyasında K.Waltz ikincil kaynaklar tarafından 1979 yılında yayınladığı yapıtıyla (Theory of International Politics) neo-realist teorik yönelimin kurucu teorisini olarak kabul edilmektedir.*

⁵⁰ *Neo-realizmin kurucusu K.Waltz olarak kabul edilse de, neo-realizm kavramını Uluslararası İlişkiler disiplininde ilk kez kullanan ve Münih Ekolü neo-realist teorisini 1977 yılında ortaya atarak geliştiren, Alman siyaset bilimci Gottfried-Karl Kindermann'dır.*

getirmeye çalışmasında yatmaktadır. Devletlerin dış işlerinde uyguladıkları yıkıcı ve çıkarıcı tavrın sebebinin uluslararası anarşi olduğunu ve devletin iç politikalarıyla uluslararası arenadaki tavrının açıklanamayacağını, çünkü devletlerin diğer devletlerle ilişkilerini göreceli kazanç ve güç odaklarına karşı denge sağlama amacıyla sürdürdüğünü belirtir.⁵¹ Neo-realistler devletlerin gücünün etkilenebileceğini ve dengelenebileceğini kabul etmektedirler. Bu etkileyici ve dengeleyici güç nüfuz (influence)'dur. Neo-Realist teori, temelde realist teori ile aynı kavramları kullanması itibari ile realist teorinin kısmen modifiye edilmiş bir versiyonudur.⁵²

Neo-realist düşünce okuluna göre güç, “başlı başına bir amaç olmaktan ziyade mümkün olduğunda ve gerektiğinde başvurulabilecek bir araçtır.” Zayıf olmanın, güçlü devletlerin saldırısına davetiye çıkarması gibi, çok güçlü olmaya çalışmak da diğer devletleri silahlanmaya veya ittifak ilişkisi içine girerek güçlerini birleştirmeye itmektedir.⁵³ Dolayısıyla güç kavramı, politik, ekonomik, askeri ve ideolojik bağlamlarda ele alınabilir ve aslında tüm bu bağlamlarda ortaya çıkan ve şekillenen bir toplamdır.⁵⁴ Bundan hareketle Ekonomik ve askeri gücün diğer unsurlardan ayrılamayacağını kabul eden Kindermann ve Waltz gibi neo-realistler, gücün sürekli değişen ve dinamik bir anlama sahip bir kavram olduğuna da dikkat çekmektedir. Waltz'a göre uluslararası sistem devleti ne kadar az etkilerse bu durum o devletin o kadar güçlü olduğunu gösterir.⁵⁵

Waltz, Uluslararası sistemin yapısındaki hiyerarşinin büyük güçlerle oluştuğunu ve yapıyı değiştirecek devletlerin büyük güçler olduğu fikrini savunmaktadır.⁵⁶ Şu anda dünyada izlenen ana politika güç'tür. Özellikle Amerika 1917'de dünya arenasına adım attığından beri güç bakımından ağırlığını hissettirmiştir ve ideallerini bu yolla gerçekleştirme yolunu seçmiştir. 20. yüzyıla tüm politikaya ve uluslararası ilişkilere hakim yapısı ile güç damgasını vururken 21. yüzyılı da şekillendirmektedir. Güce en önemli katkıyı yapan ise dünya değişimindeki hızı artıran teknolojik gelişmelerdir.⁵⁷ Bu yüzden devletleri bir güç skalasına yerleştirmek kolay bir iş değildir. Devletlerin gücünü aşağıda açıklayacağımız Ulusal güç unsurları belirlemede, devletler bu unsurlara sahip olduğu ölçüde uluslararası alanda etkili olabilmektedir.

⁵¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası%20ilişkiler>

⁵² Bakan, S., “Teoriler Işığında Dış Politika”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006, ss.15-16

⁵³ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri..., s.152

⁵⁴ Çaman, E., a.g.m., s.48

⁵⁵ Özdemir, H., a.g.m., ss.128-133

⁵⁶ Çakmak, H., a.g.e., ss.143-148

⁵⁷ Kissinger, H., Diplomasi, (Çev. İ.H.Kurt), İstanbul, 2002, s.2-36

1.1.1. Ulusal Güç ve Unsurları

Realistlerin güç tanımı konusunda belli bir noktada birleşemedikleri görülse de; Morhenthau ve Niebuhr gibi klasik realistler gücü bir devletin sahip olduğu niteliksel ve niceliksel unsurlardan oluşan kapasite toplamı olarak görmektedir.⁵⁸ Bu da gücü oluşturan temel parametrelerin ulusal güç unsurları olduğuna dikkat çekmektedir.

Realist yazarlar için Ulusal güç, “uluslararası politika ve dış politikanın oluşumunda ana öge olup, hem bir araç hem de doğrudan doğruya bir amaç olarak uluslararası politikanın temelini oluşturmaktadır.” Devletler bu ögeler dikkate alınarak, süper devletler, büyük devletler, orta boy devletler ve küçük devletler olarak sınıflandırılmaktadır. Başka bir kaynakta ise Ulusal güç, “bir devletin milli menfaatlerini sağlamak ve milli hedeflerine ulaşmak için kullanabileceği maddi ve manevi unsurların tümüdür” şeklinde ifade edilmektedir.⁵⁹ Ulusal güç, ulusal güvenlik politikalarının ve uygulamalarının ana kaynağıdır. Tanımlarda yer alan Ulusal güç unsurlarının nasıl tasnif edileceği konusunda tam bir anlayış birliğine varılmış olmamakla birlikte, değerlendirmede üzerinde genelde anlaşılmış ulusal güç unsurları vardır. Bunlar ulusun, çıkarlarını sağlamak amacıyla sahip olduğu ve kullanacağı siyasi, askeri, ekonomik, coğrafi, demografik, bilimsel, teknolojik ve psiko-sosyal kapasitelerinin bir araya gelmesi ile oluşan genel yetenek,⁶⁰ yani bir devletin diğerini, belirli tutum ve davranışları yapma ya da yapmama açısından zorlamakta kullanabileceği potansiyel olanaklar toplamıdır.⁶¹

Ulusal gücün farklı ögeleri arasında bir denge kurulmak zorundadır. Hiçbir ulus, sadece doğal kaynakları zengin olduğu, büyük bir nüfusa sahip bulunduğu veya büyük çapta bir endüstrisi ve ordusu olduğu için en üst düzeyde ulusal güç elde edemez. Bir ulusun en yüksek güce ulaşması için, yeterli nitelik ve niceliklere varması; bu nitelik, nicelik ve güç kaynaklarının ise belli bir dış politikayı en yüksek başarı şansı ile destekleyebilecek duruma getirilmesi gerekir.⁶²

Ulusal güç unsurları değişik kaynaklarda farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Üzerinde en çok mutabık kalınan sınıflandırma ulusal gücü; *coğrafi güç, psiko-sosyal güç, siyasi güç, ekonomik güç, bilimsel ve teknolojik güç, askeri güç olmak üzere 6 ayrı grupta toplamaktadır.*

⁵⁸ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri..., s.171

⁵⁹ T.C. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/sss.html>

⁶⁰ Yılmaz, S., 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, İstanbul, 2006, s.224

⁶¹ Sönmezoğlu, F., Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul, 2000, s.700

⁶² Morgenthau, H.J., a.g.e., s.235

Bazı kaynaklar ulusal güç unsurlarını; *doğal (coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar) ve sosyal (ekonomik, askeri, politik, psiko-sosyal, bilgi)* etmenler olarak iki başlıkta gruplandırmaktadırlar.⁶³ Başka bir kaynakta, ulusal güç unsurları, *sabit veriler (coğrafya, tarih, nüfus ve kültür), potansiyel veriler (ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite), stratejik zihniyet ve kültürel kimlik, stratejik planlama ve siyasi irade şeklinde sınıflandırılmıştır.*⁶⁴ Diğer bir sınıflandırma ise, K.J.Holsti ve Frankel gibi birçok yazar tarafından kapasite olarak tanımlanan, Morgenthau'a göre ise bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvete sahip kılan faktörler ve doğrudan ulusal güç olarak kabul edilen *nicel ve nitel unsurlardan* oluşmaktadır. Bunlardan *coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik ve endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus nicel unsurlar; ulusal moral, ulusal karakter, sosyo-kültürel yapı, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği ise niteliksel unsurları* oluşturmaktadır.⁶⁵ Bu faktörlerin değişimleri ulusal gücü olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Eğer bir ülkenin nüfusu ve toprakları fazlaysa, geniş doğal kaynakları, ekonomik ve askeri gücü, sosyal dengesi varsa, ulusal morali yüksek, hükümeti uluslararası ilişkilerde etkiliyse o ülkenin güçlü olduğu düşünülür. Doğal olarak, devlet bu kapasitelerini dış politikasında bir araç olarak kullanabildiği ölçüde güçlüdür. Holsti'ye göre önemli olan devletin bu unsurları diğer devletler üzerinde kullanabilmesidir. Frankel'e göre ise bu unsurlar diğer devletlerin sahip olduğu unsurlarla karşılaştırıldığında anlamlı hale gelecektir.⁶⁶

Görüleceği üzere herkes tarafından belirli güç unsurları kabul görmekte ancak etkileri ve formları zamanla değişmektedir. Bizim çalışmamızda da Morgenthau'nun çerçevesi kabul edilecek ve güç unsurları bu çerçevede incelenecektir.

1.1.1.1. Niceliksel Unsurlar

1.1.1.1.1. Coğrafya

Bir devletin, kültürü milliyeti inancı, gelenekleri, ulusal bir hedefe yönelik birleşebilme özelliği, komşuları, iklimi, dünya üzerindeki yerine ait özellikleri o ülkenin jeopolitik değerini ortaya koyan özellikleridir. Ülkenin sahip olduğu toprakların büyüklüğü, dünya üzerinde bulunduğu yer, ülkenin büyük dağlarla çevrili olması, geçit vermez ormanlarla kaplı olması veya ada ülkesi olması ülke açısından büyük bir avantaj veya

⁶³ Arı, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış..., s.47

⁶⁴ Davutoğlu, A., a.g.e., s.17

⁶⁵ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri..., s.129

⁶⁶ Çomak, H., Uluslararası İlişkiler, Ankara, 2007, ss.93-94

dezavantaj oluşturabilir.⁶⁷ Örneğin Sovyetler Birliği'nin üzerinde yaşadığı toprakların genişliği ikinci dünya savaşı sırasında ona avantaj sağlamıştır. İngiltere'nin bir ada ülkesi olması ülkeler arası uyumsuzluklarda dengeleyici olmasını sağlamıştır. ABD'nin çevresinde sahip olduğu büyük deniz alanı savaşlarda yalnızcılık politikası izlemesini sağlamıştır.

Ülke büyüklüğü ve milli gücün büyüklüğü arasındaki bağ mutlak değildir ve coğrafyası büyük her ülke “büyük devlet” olmamaktadır. Ancak “büyük devlet” olabilmek için belli ölçülerde asgari bir büyüklüğe sahip olmak gerekliliği de dünya coğrafyasında ve tarihinde kendini kabul ettirmiştir. Coğrafya, ulusların özellikle dış politikalarının şeklini ve yönünün belirlenmesinde vazgeçilmek temel unsurdur.⁶⁸

Bu anlamda dış politika ve uluslararası politikayı coğrafya faktörü ile açıklayan jeopolitik kuramcılardan Amerikalı Amiral olan Alfred Thayer Mahan, Uluslararası İlişkiler alanının klasikleri arasında yer alan “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi” isimli çalışmasında, *büyük denizlerde ve ulaşım yolları üzerinde denetimi eline geçiren ülkelerin, dünya gücü olacağını ileri sürmektedir.* İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder ise kara gücünün önemi üzerinde durarak, Almanya ve Rusya'nın dünya adasını (Avrupa, Asya ve Afrika) ele geçirebilecek durumda olmaları dolayısıyla önlenemez bir güç haline dönüşebilecekleri olasılığına dikkat çekmiştir. Çünkü Mackinder'a göre, “*Doğu Avrupa'ya hakim olan Heartland'a hakim olur, Heartland'a hakim olan Dünya Adasına hakim olur, Dünya Adasına hakim olan Dünyaya hakim olur.*”⁶⁹

1.1.1.1.2. Doğal Kaynaklar

Bir ülkenin zengin ve önemli doğal kaynaklara ve verimli topraklara sahip olması ülkenin kapasitesi için önemli bir nicel unsur olarak dikkate alınmaktadır. Morgenthau'a göre, doğal kaynaklar bir devletin diğer devletler karşısındaki gücünü belirleyen ve nispeten diğerlerine nazaran daha istikrarlı bir faktördür. Bir ülkenin hammadde kaynaklarına sahip olması da ülke açısından önemli bir güç faktörüdür.⁷⁰ İnsan ihtiyaçlarını sağlamak için gerekli olan etkin hammaddeye sahip ülkeler uluslararası politikada güçlü olabilmekte, diğer ülkelere karşı doğal kaynaklarını etki aracı olarak kullanabilmektedir.

⁶⁷ Arı, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış..., s.86-88

⁶⁸ Işıklar, K.İ., “Jeopolitik Kavramı”, <http://www.isiklar.net/?p=21>

⁶⁹ Tezkan, Y., a.g.e., ss.13-30

⁷⁰ Gönlübol, M., Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Ankara, 2000, s.101

1.1.1.1.3. Ekonomik ve Endüstriyel Kapasite

Gilpin, uluslararası politikadaki güç mücadelesinin ekonomik kapasiteden bağımsız değerlendirilmediğini ifade etmektedir. Bu görüş, milli gücün oluşumunda ekonomik kapasiteye ayrıcalıklı bir konum verir. Güçlü bir ekonomi, ülke güveninin sağlanmasında rol oynayan askeri veya diğer kapasitelerin geliştirilmesi için de gereklidir. Realist geleneğin ilk temsilcisi sayılan Thucydides de “Pelepones Savaşının Tarihi” adlı çalışmasında güvenlik politikaları ile ekonomik kapasite arasında doğrudan bir ilişki kurmuştur. Thucydides, “savaş, yalnızca yeteri kadar asker olmayınca değil, aynı zamanda yeteri kadar para olmayınca da bir sorundur” yaklaşımı ile güvenlik için ekonomik kapasiteyi yaşamsal politikalar arasında göstermiştir.⁷¹

Bir ülkenin ekonomik kapasitesi deyince özellikle günümüzde endüstriyel durumu akla gelmektedir. Bu nedenden dolayı, büyük sanayileşmiş ülkelerin aynı zamanda büyük devlet sayılmaları ve sanayileşme bakımından sıralamadaki bir değişikliğin güçler hiyerarşisinde de paralel bir değişikliği gündeme getirmesi kaçınılmaz olmaktadır.⁷² Örneğin, ABD'nin hegemonik güç olarak ortaya çıkışında bilim ve teknolojik kapasite konusunda yaptığı atılımların rolü büyüktür. Japonya'yı ekonomi-politik bir dev haline getiren temel faktör de teknoloji uygulama alanında gerçekleştirilen atılımların ticari bir hüviyetle piyasa unsuru haline dönüştürülebilmiş olmasıdır.⁷³ Ayrıca ABD ve SSCB sahip oldukları geniş kömür ve demir cevheri yataklarından bu iki madeni endüstriyel ürünlere çevirebilecek endüstriyel tesislere sahip oldukları için, ulusal güçlerini arttırmada yararlanabilmişlerdir.

1.1.1.1.4. Askeri Hazırlık Derecesi

Milli hedeflerin elde edilmesinde ve milli politikanın uygulanmasında askeri güç ve askeri hazırlık derecesi, özellikle doğal kaynaklara, ekonomik yapının sağlamlığına, kapsamlı bir harp endüstrisi bazına, dinç, enerjik, bilinçli ve aydın bir nüfusa dayanmak üzere diğer güç unsurlarıyla birlikte silahlı kuvvetlerin tamamından oluşur. Barışı korumanın en etkin yolu, kuvvetli bir asker güç oluşturmaktan geçmektedir. Askeri alanda hazırlanmışlık, izlenmekte olan dış politikayı destekleyecek askeri bir gücü gerektirir. Bu yetenek ise teknolojik buluşlar, liderlik ve silahlı güçlerin niteliği ve niceliği faktörlerine bağlıdır.

⁷¹ Çakmak, H., a.g.e., ss.219-239

⁷² Arı, T., a.g.e., s.90

⁷³ Davutoğlu, A., a.g.e., s.25-26

Ülkenin sofistike silahlara sahip olması, özellikle de günümüzde nükleer silahlara sahip olması ülkeye avantaj sağlamaktadır. Bu nedendir ki, bilim ve teknolojik üstünlük konusunda süren rekabet, Soğuk savaş sonrası dönemin perde gerisindeki ana gerilim alanlarından birisi olmuştur. Bunun sebebi de teknolojik savaşın sonuçlarının sıcak savaşın sonuçlarından daha belirleyici olmasıdır. Sıcak savaşı bugün kazanmış görünenler teknolojik savaşın uzun dönemli galiplerine boyun eğmek zorunda kalacaklardır.⁷⁴ Savaş teknolojisindeki ilerleme silahlara sahip ülkenin askeri gücünü artırmaktadır. Atom silahlarına sahiplik ve teknolojik ilerleme güç getirmektedir. Bu açıdan dünya sisteminin merkezini oluşturan güçlerin en öncelikli hedefi teknolojik güçleri elden bırakmamaktır.

Askeri güç kapsamında “nükleer silah yeteneği”, “kimyasal ve biyolojik silah yeteneği”, “uçak gemisi”, “ağır tonajlı harp gemisi”, “nükleer denizaltı”, ağır/orta bombardıman uçağı, “uzun menzilli füze”, “uzay sistemleri ve havadan erken ihbar ve kontrol yeteneği” gibi unsurlar devletleri uluslararası politikada daha etkin hale getirmektedir.⁷⁵

1.1.1.1.5. Nüfus

Günümüzde devletlerin ekonomik ve endüstriyel kapasitelerini artırabilmeleri ve büyük ordular oluşturabilmeleri yeterli büyüklükte bir nüfusa sahip olmayı gerektirmektedir.⁷⁶ Ayrıca nüfus büyüklüklerinden çok nüfusun eğitim düzeyi ile daha fazla ilgilenilmektedir. Ülkelerin kalkınmasında yeni teknolojilerin üretilebilmesinde ve mevcut teknolojilerin kullanılabilmesinde eğitilmiş insanın varlığı büyük önem taşımaktadır. Aksi halde kalabalık bir nüfusa sahip olma yeterli üretim kapasitesine sahip olmayan ve gereksinimlerinin büyük bir kısmını dışarıdan karşılamak zorunda olan ülkeler açısından nüfus, dışa bağımlı hale gelmesinin önemli bir nedenini oluşturduğundan, ülke açısından bir güçsüzlük unsuru olacaktır.⁷⁷

Fakat buna rağmen nüfus büyüklüğü ulusal gücü belirleyen bir faktör olduğu ve bir ulusun gücü diğerine göre ölçüleceği için ulusların aralarında bir rekabet vardır. Genel nüfus içinde 20-40 yaş aralığı oranı fazla olan ülkeler yaşlı nüfusa sahip ülkelere göre daha güçlü

⁷⁴ Davutoğlu, A., a.g.e., s.26

⁷⁵ Şimşek, H., “Milli Güç Unsurları ve Müşterek Analizi”, <http://www.hsimsek.com/haberindevami3.asp?id=%20171>

⁷⁶ Çomak, H., a.g.e., s.96

⁷⁷ Gönlübol, M., a.g.e., s.101

olacaklardır. Genellikle, nüfusu kalabalık her devlet büyük ya da süper değildir ama bugün yeryüzünde, hatırı sayılır güce sahip devletlerin çoğunun nüfusu 35 milyonun üzerindedir.⁷⁸

Organski 1958 yılında yazdığı “World Politics” adlı kitabında, küçük nüfusa sahip olan ülkelerin refah seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, dünya politikaları üzerinde ciddi seviyede herhangi bir etkiye sahip olamayacakları ve gelecekte dünyanın yeni süper güçlerinin, yüksek nüfuslarından ötürü Çin ve Hindistan olacağı öngörüsünde bulunur. Yine aynı nüfus merkezli analizinde, ABD gibi süper güçlerin bu konumlarını muhafaza edebilme adına sürekli göçmen kabul etmekte olduğuna dikkat çekerek nüfus ve güç arasındaki ilişkinin uluslararası seviyedeki önemini vurgulamaktadır.⁷⁹

1.1.1.2. Niteliksel Unsurlar

1.1.1.2.1. Ulusal Karakter ve Sosyo-Kültürel Yapı

Ulusal güç unsurlarından ulusal karakter ve ulusal moral, değerlendirme açısından kavranması en güç olanlardır. Ulusal karakter deyince ilgi alanını bir ulusun yapısında sık sık ortaya çıkan entelektüel ve karakteristik nitelikler oluşturmaktadır. Bu nitelikler, bir ulusun diğerlerinden farklı olmasının nedenidir ve belli felaketlerden sonra bile ayakta kalma gücüne sahiptirler.⁸⁰ Dolayısıyla, savaşta olsun barışta olsun, ulus adına eylemde bulunanlar, ulusun siyasetini formüle edenler, uygulayanlar ve destekleyenler, seçenler veya seçilenler, kamuoyunu biçimlendirenler, üretenler veya tüketenler, bütün bu insanların hepsi de ulusal karakteri meydana getiren entelektüel ve moral niteliklerin izlerini taşıdıkları için ulusal karakter, ulusal güç üzerinde etkide bulunmaktadır.⁸¹ Bir milletin, milli birliği, halkın morali, eğitim ve kültür düzeyi, dinsel inanışları, gelenek göreneklere gibi manevi yapısındaki psikolojik, bilimsel unsurlardır. Bu unsurların tarih boyu izlediği seyir, yüklediği sorumluluklar, manevi yönü ve kişilerde oluşturduğu güven unsuru önemlidir.

Fakat uluslararası ilişkilerin açıklanmasında ulusal karakterin göz önüne alınması bugün ciddi ve gerçekçi bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir. Rusların kaba kuvvetçiliği ve inatçılığı, Amerikalıların buluşçuluğu ve bireyciliği, İngilizlerin dogmatik olmayan sağduyuları, Alman ve Japonların disiplinli ve organize bir toplum olmaları gibi özelliklerin

⁷⁸ Morgenthau, H.J., a.g.e., ss.159-161

⁷⁹ Referans Gazetesi, “Nüfus ve Güç İlişkisi”,

http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=94407&KOS_KOD=15, 10.04.2008

⁸⁰ Arı, T., a.g.e., s.94

⁸¹ Morgenthau, H.J., a.g.e., ss.169-170

bir genelleme olarak kabul edilmesi, onların ulusal karakterlerinin en belirgin niteliğini göstermektedir.⁸²

Sosyo-Kültür denildiğinde ise toplumları millet yapan ve topluma daha çok manevi yönden maya olan güç olarak anlaşılmalıdır.⁸³ Bir ulusun birliğine verdiği önem, bu birliği korumadaki kararlılığı, değer ölçü ve yargıları, bu değerlere sahip çıkmadaki refleksleri, eğitim düzeyi, tarihsel birikimleri, kırılma noktaları, ulusal konulara verdiği önem ve hangi konuları ulusal bazda algıladığı, milli gücün göz ardı edilemeyecek ve psikolojik hareket ya da harplerde mutlaka dikkate alınması gereken faktörlerdir.

1.1.1.2.2. Ulusal Moral

Ulusal moral bir ulusun, kendi hükümetinin iç ve dış politikasını barışta ve savaşta desteklediği kararlılık derecesidir. Ulusal moral, bir ulusun tüm faaliyetlerini olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Ulusal moralin niteliğini önceden kestirmek güçse de, özellikle kriz dönemlerinde, ulusal moralin yüksek olmasına veya farklı şartlar altındaysa düşük olmasına yol açan bazı belirli durumlar olabilmektedir.⁸⁴ Ulusal moral bir ulusun tarımsal ve endüstriyel üretimini, ordusunu, dış işlerini kısacası tüm faaliyetlerini etkiler. Ulusal moralin varlığı veya yokluğu, ulusal moralin niteliği her şeyden çok bunalımlı anlarda veya bir ulusun devamıyla ilgili önemli kararların alındığı anlarda önem taşır. Bazı uluslar savaşta uğranılan büyük çapta veya gereksiz kayıplar karşısında yıkılırlar, bazı uluslar ise önemli bir tek savaş kaybeder etmez moral yıkıntısına uğramaktadırlar. Bazı ulusların morali ise hükümetin kötü idaresi, yokluk, sıkıntı, işgal edilmişlik ve savaşta umutsuz duruma rağmen birdenbire yıkılmamakta, ancak zamanla aşındırılabilir.⁸⁵ Ayrıca ulusal moral, başta ordu olmak üzere devletin tüm faaliyetlerini ve gücünü etkilemektedir. Ulusal morali bozucu bir olay, ülke halkının kendi içinde bölünmesini ya da ülkede birliği bozucu azınlık faaliyetlerinin kışkırtılmasıdır.

1.1.1.2.3. Diplomasinin Niteliği

Morgenthau'a göre bir ulusun gücünü meydana getiren öğeler arasında istikrarsız da olsa en önemlisi diplomasinin niteliğidir. Çünkü diplomasi ulusal güç faktörlerini bir araya toplayarak, onlara yön verip gücü oluşturabilmektedir. Diplomasinin niteliği, dış politikanın

⁸² Sönmezoğlu, F., a.g.e., s.701

⁸³ Milli Güvenlik Stratejimiz, www.erzincan.edu.tr/userfiles/file/personel/MGB/2.ppt

⁸⁴ Morgenthau, H.J., a.g.e., ss.172-178

⁸⁵ Arı, T., a.g.e., s.95

hedefleri ve araçları ile ulusal gücün arasında denge kurmayı sağlamaktadır.⁸⁶ Elde bulunan potansiyel olanakların değerlendirilmesi konusunda genel politikayı belirleyen faktördür. Bu anlamda diplomasi, ulusal gücü meydana getiren farklı öğeleri, ulusal amaçları yakından ilgilendiren uluslararası konular üzerinde en yüksek etkide bulunabilecek bir şekilde getirme sanatıdır.⁸⁷ Ulusal moral için ulusal gücün ruhu denilirse, diplomasinin de ulusal gücün beyni olduğunu söylemek gerekir.

1.1.1.2.4. Hükümetin Niteliği

Bir devletin gücüne etki eden ölçülemez ya da fiziksel olmayan niteliksel unsurlar olarak adlandırılan hükümet ve liderlik özellikleri, diğer ülkelerle etnik ve kültürel yakınlık, tarihsel nedenler, imaj, dostluklar, ittifak ilişkileri, gelenek ve görenekler gibi unsurlar bir devletin uluslararası politikadaki veya diğer devletler karşısındaki gücünü belirlemede oldukça açıklayıcı olabilmektedir.⁸⁸

Morgenthau'ya göre dış politikanın kusursuzluğu hükümetin niteliğine bağlıdır. Nitelikli bir hükümet güç kaynakları ile dış politika arasında denge kurmalıdır, güç kaynaklarını verimli kullanmalıdır, dış politikada halkın desteğine sahip olmalıdır. Hükümetin nitelikli oluşu hükümetin sahip olduğu güce göre desteklenen dış politikayı belirlemesine, buna uygun hedef ve yöntem seçilmesini sağlamaktadır.⁸⁹ Kusursuz dış politika hedeflerinin amaçları gerçekleştirmesi ancak nitelikli bir hükümet sayesinde olmaktadır. Devletler kendi güçlerine göre hedef belirlemelidirler ki, uluslararası alanda istedikleri role ve başarıya ancak bu şekilde ulaşabileceklerdir.

⁸⁶ Çomak, H., a.g.e., s.97

⁸⁷ Sönmezoğlu, F., a.g.e., s.700

⁸⁸ Arı, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri..., s.130

⁸⁹ Gönlübol, M., a.g.e., s.106

1.1.2. Güç Çeşitleri

Güç kavramı, yukarıda da birçok farklı tanımı yapılmış olmakla birlikte, özetle uluslararası ilişkilerde, kaynaklara (askeri ve ekonomik) erişim, kabiliyet, devletlerarası sisteme etkinin büyüklüğü olarak tanımlanır ve bunlar aracılığıyla ölçülür. Dolayısıyla güç kullanılabilirliği ölçüde güçtür. Güç çeşitleri teorisyenler tarafından farklı sınıflandırılmıştır. Bunlardan İngiliz realist E.H.Carr ve Joseph Nye aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi gücü üç kategoriye ayırmıştır. Bunlar; *Askeri güç, ekonomik güç ve yumuşak güç şeklindedir.*⁹⁰ Genellikle askeri güç, sert güç olarak tanımlanmakta ise de bazı kaynaklarda sert güç, askeri ve ekonomik gücün türevi olarak ortaya çıkmaktadır. Yani sert güç, askeri ve ekonomik kabiliyet ölçüsünde etkisini gösterebilmektedir.⁹¹ Genel güç sınıflandırmasında ise güç, sert güç, ekonomik güç ve yumuşak güç şeklindedir. Fakat 21. yüzyılla birlikte akıllı güç (smart power) kavramı da güç çeşitlendirmesi içine girmiştir. Sert güç askeri kabiliyeti tanımlarken, yumuşak güç diplomasi ve kültürel etkiyi tanımlamakta, akıllı güç ise sert güç ve yumuşak gücün bileşimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo.1. Güç Çeşitleri

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Askeri Güç	Zorlama, caydırma, koruma	Tehdit, kuvvet	Zorlayıcı diplomasi, savaş, ittifak
Ekonomik Güç	Teşvik, zorlama	Para verme, yatırım	Yardım, rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık uyandırma, gündem yaratma	Değerler, kültür, politikalar, kurumlar	Kamu diplomasisi, iki taraflı ve çok taraflı diplomasi

Kaynak: Nye, J., Yumuşak Güç, Ankara, 2005, s.37

1.1.2.1. Sert Güç

Geleneksel olarak askeri güç ile zorlayıcı nitelikteki ekonomik güç sert güce örnek teşkil eder.⁹² Katı/Sert güç askeri güç ve ekonomik güçtür. Sert güç askeri ve ekonomik kabiliyeti tanımlamakta; zorlama, tehdit, kuvvet kullanma, savaş şeklinde ortaya

⁹⁰ Nye, J., a.g.e., s.18-37

⁹¹ Tezkan, Y., a.g.e., s.42

⁹² Yılmaz, S., a.g.e., s.227

çıkılmaktadır.⁹³ Joseph Nye'e göre sert güç, bir ülkenin askeri ve ekonomik gücünden kaynaklanan zorlama kabiliyetidir. Bu yüzden çalışma içerisinde askeri güç ve ekonomik güç, sert güç başlığı altında ayrı ayrı incelenmiştir

1.1.2.1.1. Askeri Güç

Gücü, sosyal hayatın hangi veçhesinden kaynaklandığına göre sınıflandırmaya çalıştığımızda, ilk akla gelen, askerler, savaş gemileri, füzeler vb. yani askeri güç olmaktadır. E.H.Carr'a göre, asker gücün önemi savaşın uluslararası ilişkilerde bir en son çare (ultima ratio) olmasından kaynaklanmaktadır.⁹⁴ Çünkü devletler tüm ilişkilerinde savaş çıkmaz eşliğini kollamakta, bu eşige kadar yumuşak ve ekonomik güç ön plandayken, bu eşikten sonra askeri güç ön plana çıkmaktadır.

Askeri güç ulusal gücün en somut unsurudur. Uluslararası İlişkiler'de en son kullanılması düşünülen bir siyaset vasıtası olmasına rağmen bütün ülkeler imkanlarının çok üstünde bir askeri güç oluşturmaya özen gösterirler. Zira askeri güç, bağımsızlığın kazanılmasında ve korunmasında en etkili araçtır. Askeri güç bir çeşit bağımsızlık teminatıdır.⁹⁵ Bu yüzden barıştan itibaren güçlü ve kullanılmaya hazır bir silahlı kuvvetlere sahip olmak bütün ülke yöneticilerinin öncelikli görevidir.

1.1.2.1.2. Ekonomik güç

Ekonomik güç, bir ülkenin refahı, mutluluğu, güvenliği ve gelişmesi için kullanılan bütün kaynakların toplam kapasitesi ve bu maksatlar için ürettiği değerlerin meydana getirdiği toplam hasıla olarak tanımlanmaktadır.⁹⁶ Bir ülkenin ekonomik gücünün ölçülmesinde, sahip olduğu doğal kaynaklar, ekonomik düzeninin genel yapısı, sektörlerin dağılımı ve kapasitesi, işgücü, dışarıdan hammaddelere olan bağımlılığı, kendi kendine yeterliliği, parasının değeri, uluslararası ekonomik ve finans örgütleri ile ilişkisi, kredi notu, şirketleri, uluslararası tanınmış markaları, GSMH'sı, teknolojik kapasitesi, ulaştırma ve haberleşme ağı gibi faktörler göz önüne alınabilir.

Ekonomik güç, askeri gücün tamamlayıcısıdır. E.H.Carr, ekonomik gücün askeri güç ile olan bu yakın ilişkisine dikkat çekmektedir. Klaus Knorr da, bir ülkenin askeri kuvveti,

⁹³ Tezkan, Y., Jeopolitikten Milli Güvenliğe, İstanbul, 2005, s.141

⁹⁴ Sönmezoglu, F., Uluslararası Politika..., s.160

⁹⁵ Yılmaz, S., Güç ve Politika, İstanbul, 2008, ss.47-48

⁹⁶ Tezkan, Y., a.g.e., s.181

toplumun askeri potansiyelinin harekete getiricilerinden olan ekonomik ve teknolojik kapasite ile yakından ilişkilidir, demektir. Bu açıdan ekonomik ve teknolojik kapasite hem nicelik hem de nitelik sorunudur. Ayrıca ekonomik güç, ekonomik etki araçlarıyla doğrudan etkiye de dönüştürülebilmektedir.⁹⁷ Örneğin bunun en bilinen şekli ambargodur. Ambargo uygulaması ile bir ülkeye ithal ve o ülkeden ihraç edilen malların cinsi ve miktarı kısıtlanır veya tamamen engellenir. O ülkenin ekonomisi çökertilmeye çalışılır. Ekonomisi bozulan bir ülkede siyasi istikrar da bozulur, sivil itaatsizlik olayları çoğalır, ülke yönetilemez hale gelir. Böylece bir ülkenin sert gücünün kaynağını ekonomik güç oluşturmakta, ülke, ekonomik kapasitesindeki büyüklüğü ölçüsünde uluslararası alanda etkin olabilmektedir.

1.1.2.2. Yumuşak Güç

II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkiler literatürüne giren yumuşak güç kavramı, ilk kez Joseph Nye'in 1990 yılında yayınladığı kitapla⁹⁸ gündeme gelmiştir. Kavramın yaratıcısı Joseph Nye'e göre yumuşak güç, istediğini, zor kullanmak veya para vermek yerine kendine çekme yoluyla elde etme becerisidir. Yumuşak güç, bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının cazibesinden gelir. Bir ülkenin politikası başkalarına meşru görüldüğü ölçüde o ülkenin yumuşak gücü artar.⁹⁹ Söz konusu ülkenin kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde izleyebilme kapasitesidir.¹⁰⁰ Zorlama veya paradan ziyade cazibenizle istediğinizi sağlama kabiliyetidir ve başkalarının tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır.

Yumuşak güç, hedef ülke veya ülkelere uygulanan veya uygulanma tehdidinde bulunulan bir güç değildir. Yumuşak güç edilgendir, yerinde durur. Diğer ülkeler kendiliklerinden bu güçten etkilenirler ve davranış biçimlerini değiştirmeye hazır hale gelirler. Yumuşak güç bir ülkenin sahip olduğu ve savunduğu, demokrasi, insan hakları, özgürlükler, adalet gibi değerler, yüksek refah seviyesi, vatandaşlarına sağladığı üstün güvenlik ve gelecek imkanlarıdır.¹⁰¹ Bir ülkeyi baştan çıkarmak her zaman zor kullanmaktan daha etkilidir ve demokrasi, insan hakları ve özgürlük gibi değerler fazlasıyla baştan çıkarıcıdır. Kısaca,

⁹⁷ Sönmezoğlu, F., a.g.e., s.161

⁹⁸ Amerika'nın düşüşte olduğu hakkındaki yaygın görüşü tartışan "*Bound to Lead*" isimli kitap.

⁹⁹ Yılmaz, S., a.g.e., s.53

¹⁰⁰ Nye, J., *Amerikan Gücünün Paradoksu* (Çev. G.Koca), İstanbul, 2003, s.14

¹⁰¹ Tezkan, Y., a.g.e., s.141

yumuşak güç, ülkeleri zorlamaz, tehdit etmez, onları işbirliğine teşvik eder. Böylece zorlamaya gerek kalmadan istenilen olguyu başkalarının da istemesi sağlanır.

Bir ülkenin yumuşak gücü her şeyden önce şu üç kaynağa dayanır, Kültürüne (*başkalarına çekici geldiği yerlerde*), siyasi değerlerine (*yurt içi ve yurt dışında onlara göre yaşadığında*) ve dış politikalarına (*meşru ve ahlaki olarak otoriter görüldüğünde*).¹⁰² Bu kaynaklar da göstermektedir ki, Amerika uzun zamandır yumuşak güce fazlasıyla sahiptir.

20. Yüzyılın ortalarına kadar yer yüzünde yumuşak gücün en başta gelen sahibi olarak İngiltere hüküm sürmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, İngiltere'nin yerini almıştır. 21. Yüzyılın başlarında, Soğuk Savaş sonrası rakipsiz süper güç olarak kalan ABD, bu durumunu sürdürmek için sert gücünü çekinmeden kullanırken yumuşak gücünden de alabildiğine istifade etmektedir.¹⁰³

Amerikan yumuşak gücünün büyük bir kısmı, Hollywood, Harvard, Microsoft ve Michael Jordan'dan gelmektedir. Bilindiği gibi Hollywood dünyanın en büyük tanıtımcısı ve görsel simgeler ihracatçısıdır. ABD'nin yumuşak gücüne bir diğer örnekte, ABD 19. Yüzyılda dünya sahnesine çıkmaya başlamış, büyük güç olma hedefini gerçekleştirmek için eğitim ve kültürel sömürü planını uygulamıştır. Bu çerçevede 1871 yılında Türkiye'de "Home School" adıyla açılan okulun teşkil ettiği "İstanbul Kız Koleji" mezunlarından Halide Edip Adıvar, "bu kolejin her şeyini seviyorum, seviyorum, seviyorum..." derken okul yıllarını yaşar gibidir ve Milli mücadele döneminde Amerikan mandasını savunanlar arasında Halide Edip Adıvar'da bulunmaktadır.¹⁰⁴ Bu durum okuduğu okulun Halide Edip Adıvar üzerindeki tesirini göstermekle birlikte ABD'nin kültürel değerlerinin çekiciliğini örneklemektedir.

Fakat buna rağmen yumuşak güç imajı ABD'nin sert gücünün gölgesinde kalmıştır. Nye'e göre "ABD'nin Irak müdahalesi, Amerika'nın sert gücü açısından büyük bir zafer olduğu gibi, yumuşak gücü açısından pahalıya mal olmuştur". Dolayısıyla yumuşak güç kavramını Avrupa daha fazla içselleştirmiştir. Üstelik, Avrupa'yı birleştiren bir sembol olan Avrupa Birliği, kendi başına oldukça fazla yumuşak güce sahiptir. Robert Kagan bu durumu "Amerikalılar Mars'tan Avrupalılar ise Venüs'ten gelmiştir" diye ifade ederek,¹⁰⁵ ABD'nin sert güce Avrupa'nın yumuşak güce verdiği önemi vurgulamaktadır. Shirley Williams ise

¹⁰² Nye, J., Yumuşak..., s.20

¹⁰³ Tezkan, Y., Jeopolitik Yazılar..., s.43

¹⁰⁴ Özey, R., Küresel Güçler ve Politikalar, İstanbul, 2007, s. 24

¹⁰⁵ Kagan, R., a.g.e., ss. 11-12

“Avrupa’nın askeri gücü, yani sert gücü, Donald Rumsfeld’in de ima ettiği gibi deve de kulak kalabilir. Gerçekte yenmesi güç olan yumuşak güçtür”¹⁰⁶ demektir.

Tablo.2. Sert Güç ve Yumuşak Güç Kıyaslaması

Sert güç	Yumuşak güç
Zorlama	İkna, İdeoloji
Elle tutulur, gerçek	İmaj, semboller
Ekonomik, askeri	Kültür, değerler
Dış kontrol	Kendi kendini kontrol
Bilgi	Saygınlık, Prestij
Hükümet	Toplum
Doğrudan	Dolaylı
Kasıtlı	Kendiliğinden

Kaynak: Yılmaz, S., Güç ve Politika, İstanbul, 2008, s.55

Sert gücün yaptıklarından daha fazlasını yumuşak güç artık yapabilmektedir. Kültürel üretimler, sinema, müzik, televizyon dizileri, gazeteler, dergiler vs. aracılığıyla aktarılan enformasyon ile toplumlar rahatlıkla yönlendirilebiliyor, etki altına alınabiliyor.¹⁰⁷ Sert güce duyulan tepkinin benzeri, yumuşak güce karşı gösterilmiyor. Yumuşak güç, mesajını iyi ambalajladığı için hedef kitlesine kolaylıkla ulaşabiliyor, amacını gerçekleştirebiliyor.

1.1.2.3. Akıllı Güç

Tarihsel süreç içerisinde devletlerin kullandığı temel güç uygulaması sert güç olmuştur. Gerek askeri güç gerekse askeri gücün hareket alanını genişleten ekonomik güç uygulamaları devletlerarası mücadelede belirleyici rol oynamıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru yumuşak güç kavramı ortaya çıkmış, 19. ve 20. yüzyılın tersine sert gücün önüne geçmiş ve daha etkili bir hale gelmiştir. Yumuşak güç zaman zaman sert gücün acımasızlığını kırmak adına uygulamaya konsada çoğu devlet sert gücü çözüm olarak kullanmaktan vazgeçmemiştir. 21. yüzyıla gelindiğinde ise artık güç uygulamaları sert ve yumuşak

¹⁰⁶ Nye, J., a.g.e., s.82

¹⁰⁷ Özkan, A., “Kamu Diplomasisi”, <http://www.siyasaliletisim.org/dr-abdullah-ozkan-kose-yazilari/558-kamu-diplomasisi.html>

kaynakların oluşturduğu karışımı dayanmaktadır. Bu da sert ve yumuşak gücü birleştirme becerisi olan “akıllı güç”tür.¹⁰⁸

Genel tanımıyla, akıllı güç, “hükmetmenin kaba gücüyle, cazibenin yumuşak gücünün birleşimi” anlamına gelmektedir.¹⁰⁹ Bugün uluslararası ilişkilerde adından sıkça bahsedilen Akıllı güç, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kavramın temelinde askeri ve ekonomik dayatmalar olan sert güç ile kültürel, ideolojik yayılma ve cazibe merkezi oluşturan yumuşak gücün aynı oranda kullanılması bulunmaktadır.¹¹⁰ Örneğin Soğuk savaş, yumuşak güç ve sert gücün bilemişiyle kazanılmıştır. Sert güç, askeri çevrelemenin etkisini yitirmesine neden olmuş, fakat yumuşak güç, Sovyet sistemini içeriden yıpratmıştır.

Obama yönetiminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton da, ABD Senatosu’nda ataması görüşülürken yaptığı konuşmada, dünyada ABD liderliğinin eksikliğini hissedildiğini ileri sürmüş ve bu eksikliği gidermek için ‘akıllı güç’ denen şeyi ellerindeki bütün diplomatik, ekonomik, askeri, siyasi, yasal, kültürel araçlar içinden en uygun olanını veya olanlarının bileşimini kullanacaklarını belirtmiştir.¹¹¹ H.Clinton bu konuşmasında akıllı güç kavramının önemini vurgulamakta, ABD’nin akıllı güç vizyonunu çizmektedir.

Bu çerçevede ABD’nin ünlü düşünce kuruluşu, Center for Strategic and International Studies (CSIS) bünyesinde 2006 yılında oluşturulan tarafsız Akıllı Güç Komisyonu’nun (Comission on Smart Power) hazırladığı ‘Daha Akıllı, Daha Güvenli Amerika’ (A Smarter More Secure America) başlıklı rapor, ABD’nin küresel üstünlüğünü sürdürme gayretleri içinde ciddi bir stratejik konsept değişikliği öngörmüş¹¹² askeri gücü ikinci plana iten, sert güç ile birlikte yumuşak gücün birlikte kullanılmasını öngören akıllı güç stratejik konseptini gündeme getirmiştir.¹¹³

Bu raporda ifade edildiği şekliyle akıllı güç ne sert güçtür, ne de yumuşak güç. Akıllı güç, sert ve yumuşak güçlerin hünerli bir şekilde birleştirilmesidir. Hem sert hem de yumuşak güçle oluşturulan entegre bir strateji geliştirme anlamına gelmektedir. Güçlü bir askeri yapıya olan ihtiyacın önemini vurgulayan, aynı zamanda Amerika’nın nüfuzunu yaymak ve ABD

¹⁰⁸ Nye, J. “Daha Çok Yumuşak Güce Başvurmalıyız”, Radikal, 08.09.2006

¹⁰⁹ Nye, J. “Güçlü Devlet Kavramı Kökten Değişti”, Radikal, 15.09.2009

¹¹⁰ Çakır, R., “Org. Başbuğ ‘Akıllı Güç’ Olmak İstiyor”,

<http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Newsid=196132&Categoryid=4&wid=73>

¹¹¹ Yıldızoğlu, E., “Dikkat Akıllı Güç Geliyor”, Cumhuriyet, 19.01.2009

¹¹² Eslen, N., “Küresel Üstünlük Kurmak İçin Yeni Kopte: Akıllı Güç”, Radikal, 18.12.2007

¹¹³ Kızılkaplan, B., “Bir akıllı güç manifestosu: Obama”, <http://www.bilgesam.com>

girişimlerine meşruiyet kazandırmak için ittifaklara, ortaklıklara ve kurumlara büyük yatırımlar yapan bir yaklaşımdır. Özellikle 11 Eylül sonrasında uygulanan terörle küresel savaş konseptinin uygulanmasındaki yanlışlar ve küresel üstünlüğü sürdürme gayretlerinin dayandırıldığı askeri güçteki yetersizlikler, ABD’yi yeni arayışlara yönlendirmiştir.¹¹⁴ Askerin görevi sert güçle örgütün kadrolarını etkisizleştirmektir. Ancak terörle mücadelede kesin sonuç için yumuşak gücün de (ekonomik, psikolojik, diplomatik tedbirlerin) hep birlikte akıllı güç konsepti içinde kullanılması gerekmektedir.

1.2. Küresel Güç

Güç kategorisinin belirlenmesinde Barry Buzan’ın; Süper Güç, Büyük Güç, Bölgesel Güç sıralaması bugün için geçerli bir yaklaşım sağlamaktadır. Bunlar arasında Küresel Güç bağlamında incelediğimiz Süper güç olmanın kriteri uluslararası sistemin genelinde uygulanmış geniş spektrumlu yeteneklere sahip olmaktır. Süper güç, sahip olduğu birinci sınıf askeri, politik kabiliyetler ve bunları destekleyen ekonomisi ile uluslararası güvenliğin aktif oyuncusu, her istediği bölgede tehdit, garantör, müttefik veya müdahaleci konumundadır. Bu yönünün dışında uluslararası toplumu kendi yanına çekecek evrensel değerleri sahiplenmiştir. Devletin veya Devletlerin Süper güç olarak geçerlilikleri büyük ölçüde bu değerleri geçerli kılabilme başarılarına dayanmaktadır.¹¹⁵

Soğuk Savaş sonrası Doğu-Batı dengesinin bozulması üzerine ABD’nin tek, en etkili ve “orantısız” güç olarak ortaya çıkması, tüm dünyada yeni bir güç kavramının yerleşmesine sebebiyet verdi. Bunun adı “küresel güç”tü.¹¹⁶ Küresel Güç, uluslararası sistem içerisinde ilk sırada bulunan, dünya çapında olaylara etki edebilen ve güç kullanabilen devlettir. Uluslararası sistem içerisinde büyük güç statüsünden daha yukarıdadır. Lyman Miller’e göre, süper güç dört temel bileşene sahiptir. Bunlar, askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlardır. Bunları etkin kullanabilen devlet “dünyanın birden fazla bölgesinde güç projeksiyonları geliştirebilir ve böylece küresel hegemon durumunu elde eder.”¹¹⁷ Ayrıca ilgi alanı uzay olup, etki alanı tüm dünyayı kapsamaktadır.

Bu çerçevede 15. ve 16. yüzyıllar, önce Portekiz, sonra İspanya’nın başat güç oldukları yıllardır. 1568’de Hollanda-İspanya Savaşları Portekiz ve İspanya’yı başat güç

¹¹⁴ Eslen, N., “Şimdi Akıllı Güç Kullanma Zamanı”, Radikal, 04.03.2008

¹¹⁵ Buzan, B., Waever, O., Regions and Powers, The Structure of International Security, Cambridge, 2003, ss.34-35

¹¹⁶ Yavuz, C., “Dış Politika’da-Diplomasi’de Klasik Uygulamalardan Dinamik Değişimlere Geçiş”, Jeopolitik, Ekim 2009, Y.8, S.69, s.20

¹¹⁷ Miller, L., “China and Emerging Superpower?”, http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.03_miller.html

statüsünden düşürmüştür. 17. Yüzyılda Hollanda'nın, 18. Yüzyılda ise Fransa'nın egemenliği göze çarpmaktadır. 19. Yüzyılda İngiltere denizlere egemen olarak başat güç statüsüne yükselmiş, bu egemenliğe karşı Almanya'nın meydan okuması, 20. Yüzyılda iki dünya savaşına sebep olmuştur.¹¹⁸ I. Dünya Savaşından sonra bu güç İngiltere, Amerika ve SSCB'ye geçti. II. Dünya Savaşından sonra güç Amerika ve Sovyetler Birliğindeydi. Soğuk Savaştan sonra ise bu güç yalnızca ABD'nin oldu. Bu durum 21. Yüzyılda da devam etmektedir.

21. Yüzyılda hegemonun güç kaynakları şu şekilde öngörülebilir; *Teknolojik liderlik, Askeri ve ekonomik büyüklük, Yumuşak güç, Uluslararası ulaşım ağlarının düğüm noktalarını kontrol etmek* şeklindedir.¹¹⁹ Yukarıda belirttiğimiz kapasite olarak ulusal güç unsurları, yöntem olarak akıllı güç/yumuşak güç stratejileri süper gücün hakimiyetini pekiştirmektedir. Küresel güce sahip ülke/ülkeler, küresel strateji uygulama kabiliyeti olduğu için birçok kıta eksenli havzalardaki dengeleri aynı anda gözetmek zorunda olan ülkelerden oluşur.¹²⁰ Örneğin Küresel bir güç olan ABD birçok kıtadaki dengeyi gözeterek küresel ölçekli politika geliştirebilir. ABD, soğuk savaştan bu yana sahip olduğu gücün yaklaşık üçte biri oranında kuvvet indirimi yapmış olmasına rağmen hala dünyanın en güçlü ülkesidir. Bu durumda, sert ve yumuşak gücü etkin kullanmasında, ekonomik ve askeri kapasitesinin oldukça gelişmiş olmasının etkisi vardır.

1.3. Bölgesel Güç

Uluslararası İlişkiler'de, bölgesel güç, belli bir coğrafya ve çevresinde etkili çekim alanlarına sahip devlettir.¹²¹ Bölgesel gücün farklı tanımları vardır. Politik Araştırmalar için Avrupa Ortaklık Komisyonu'na göre bölgesel güç, "coğrafi olarak tanımlanmış bir bölgeye ait olan, bu bölgeyi ekonomik ve askeri açıdan etkileyen, bölgede hegemonya işlevi görebilecek güce sahip ve güç kaynaklarının kullanımına istekli olacak şekilde dünya ölçeğinde belli bir etkiye sahip olmalı hatta komşuları tarafından bölgesel lider olarak tanınmış ve kabullenilmiş ülke olmalıdır."¹²² Buzan'a göre Bölgesel güçler, kabiliyeti ancak belirli bir bölge için etkili olan, küresel gelişmelerin pek çoğuna katılmayan güçlerdir. Bu

¹¹⁸ Sander, O., Siyasi Tarih, Ankara, 2008, c.1, s.97

¹¹⁹ T.C. Milli İstihbarat Teşkilatı, Stratejik Araştırmalar Birimi, <http://www.mit.gov.tr/t-sab.html>

¹²⁰ Çeçen, A., "ABD Süper Güç Olabilir mi?", Avrasya Dosyası, İstanbul, 2000, s.235

¹²¹ Yavuz, C., a.g.m., s.20

¹²² Betz, J., Taylor, I., "The Rise of (New) Regional Powers in Asia, Africa, Latin America – contribution to regional and world peace or protracted conflicts?", http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/helsinki/long_ws_outlines/ws9.doc

güçlerin konumları ve ne istedikleri küresel hesaplamaların dışında tutulur.¹²³ Örneğin Soğuk savaş döneminde Vietnam, Irak ve Mısır böyle bir konuma sahipti.

Alman Küresel ve Bölgesel Araştırmalar Enstitüsüne göre bölgesel güç mutlaka; *“kendine ait kimliği ile tanımlanabilir bir bölgenin parçası olmalı, bölgesel bir güç imajına sahip çıkmalı, kendi ideolojik yapılanması kadar bölgenin coğrafi boyutunda kararlı etkisin göstermeli, üst düzey askeri, ekonomi, demografi, politika ve ideoloji yetenekleri olmalı, bölge ile bütünleşik olmalı, bölgesel güvenliği yüksek önemde görmeli, bölgedeki diğer kuvvetler tarafından ve özellikle diğer bölgelerdeki bölgesel güçlerle bir bölgesel güç olarak kabul edilmeli, bölgesel ve küresel yapılarla bağlantılı olmalı”*dır.¹²⁴

Bölgesel güçler, tarih ve coğrafya parametrelerinden kaynaklanan özellikler dolayısıyla birçok kıta eksenli havza ile aynı oranda ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Bu gruba giren ülkelerin en belirgin temsilcileri arasında Türkiye, Mısır, İran, Ukrayna ve Hindistan zikredilmektedir.¹²⁵ Fakat bölgesel güç tanımı üzerinde mutabık kalınsa da akademisyenler, analistler ve uzmanlar için farklı bölgesel güçler vardır. Konumuz itibariyle Ortadoğu’da ki bölgesel güçler şu şekilde tasnif edilmiştir; *Mısır, Suriye*¹²⁶, *İran, Irak, İsrail*¹²⁷, *Suudi Arabistan, ve Türkiye*’dir.¹²⁸ Çalışmanın içerisinde de Irak bağlamında başlıca Suriye, İsrail, İran ve Türkiye incelenecektir.

¹²³ Buzan, B., Waever, O., a.g.e., s.37

¹²⁴ Beck, M., “The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?”, http://www.giga-hamburg.de/content/forumregional/pdf/giga_conference_RegionalPowers_0612/giga_RegPowers0612_paper_beck.pdf

¹²⁵ Davutoğlu, A., a.g.e., s.190

¹²⁶ Buzan B., The United States and the Great Powers. Cambridge, 2004, s.71

¹²⁷ Mearsheimer, J., Walt, S., “The Israel Lobby”, <http://www.lrb.co.uk/v28/n06/john-mearsheimer/the-israel-lobby>

¹²⁸ Buzan B., Waever, O., Regions..., s.55

2. KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇ MERKEZLERİ VE IRAK

Jeopolitik güç merkezi, kendi coğrafyası içerisinde ve dışında sahip olduğu ve kontrolü altında bulundurduğu güç kaynaklarını, diğer ülkelere oranla geliştirerek bu kaynakları kendi lehine etkileyebilen devletler veya devletler topluluğudur.¹²⁹ Jeopolitik güç merkezi olabilmek için, –yukarıda açıkladığımız ulusal güç unsurlarını- genel anlamda yerine getirmesi gerekmektedir.

Jeopolitik güç merkezleri genel olarak şu şekilde tasnif edilmektedir; “küresel jeopolitik güç merkezleri, kıtasal jeopolitik güç merkezleri, bölgesel jeopolitik güç merkezleri, birleşik jeopolitik güç merkezleri, sınırlı jeopolitik güç merkezleri ve ekonomik jeopolitik güç merkezleri” şeklindedir.¹³⁰ Konumuzla ilgili olarak, Irak, küresel ve bölgesel güç merkezleri bağlamında incelenecektir.

2.1. Küresel Güç Merkezi: ABD

Bilindiği gibi uluslararası ilişkilerde 20. yüzyıl, güçler dengesi üzerine bina edilmiş yapının I. Dünya savaşı neticesinde dağılması ile başlamıştır. Sistem, II. Dünya Savaşının akabinde nisbî gücü doruğa ulaşan ABD'nin “hegemonik” bir yapı kurması ile tekrar istikrara kavuşmuştur. II. Dünya savaşı sonunda İngiltere hegemonyayı ABD'ye devretmiştir. Soğuk Savaş'ın 2+3 (ABD-SSCB+Çin-Japonya-Almanya) dengesinin yerini son 20 yıldır Rusya'nın bir alt kademeye düşmesi ile 1+4 (ABD+Rusya-AB-Japonya-Çin) dengesi almıştır.¹³¹

Bu açıdan bakıldığında, merkezde yer almak beraberinde hegemonyayı getirmiştir. Yeni hegemon güç, kendisinden daha etkin bir güç istemediği için, eski hegemon gücü ortadan kaldırıncaya kadar bölme ve parçalama sürecine itmiştir.¹³² Soğuk savaş sonrasındaki dönemi inceleyecek olursak, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu'nun içine düştüğü durum, yukarıdaki ifadenin birebir benzetmesidir. ABD, tek hegemon güç olarak kalabilmek için elindeki fırsatları çok iyi değerlendirerek, SSCB'nin parçalanmasına olanak sağlamıştır. Amerikan çağı SSCB'nin çöktüğü 1991 Aralık ayında başlamıştır. Bu durum

¹²⁹ Levent, U., 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye, İstanbul, 1997, s.2

¹³⁰ Denk, N., 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu, İstanbul, 1998, s.24

¹³¹ Buzan, B., Waever, O., a.g.e., s.38

¹³² Nye, J., Amerikan..., s.110

ABD'yi dünyadaki tek küresel güç konumuna getirmiştir. Böylece ABD egemenliğindeki dünya, liberal bir uluslararasılıktan, realist bir tek taraflılığa kaymıştır.¹³³

Böylece Güç dengesi piramidinin en üstünde askeri-politik konular ile ilgili askeri gücü temsil eden tek bir kutup ve bu tabakada hegemon olan ABD yer almıştır. ABD tarihte örnekleri olduğu üzere genişledikçe etkisi azalan ve sonunda yok olan devletlerarasına girmeyerek gücünü artırmaya ve dünya liderliğini sürdürmeye devam etmektedir. Amerika, Küresel gücün belirleyici dört alanında üstün durumdadır: Askeri olarak eşi olmayan bir küresel erişime sahiptir; ekonomik olarak, küresel büyümenin lokomotifi olmaya devam etmektedir; Teknolojik olarak yeniliğin tüm ultramodern alanlarında önderliğinde tutmaktadır ve kültürel olarak, bazı aşırılıklara karşın, özellikle dünya gençleri arasında rakipsiz bir cazibeye sahiptir. Tüm bunlar Amerika'ya başka hiçbir devletin ulaşamadığı bir siyasi etki sağlamaktadır. Amerika'yı tek kapsamlı küresel süper güç yapan bu dördünün birleşimidir.¹³⁴ ABD birleştirici kültürü, piyasa hacmi, bazı kurumlarının sahip olduğu nüfuzu ve askeri kuvveti gibi çeşitli nedenlerden ötürü, küreselleşmenin bugünkü evresine ulaşmasında merkezi bir rol oynamıştır. Oynadığı bu merkezi rol ABD'nin sert ve yumuşak gücünün işine yaramıştır.¹³⁵ Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, ABD hem savunma alanında hem de Kamu diplomasisi alanında diğer ülkelerden daha fazla harcamada bulunmaktadır. Aynı zamanda, ekonomi ve yumuşak güç açısından da dünyanın en güçlü ülkesi olmayı sürdürmektedir.

Tablo.3. Ülkelerin Yumuşak Güç ve Sert Güç Harcamaları

	Kamu Diplomasisi	Savunma	Yıl
ABD	1,23 milyar dolar	347,9 milyar dolar	2002
Fransa	1,05 milyar dolar	33,6 milyar dolar	2001
Büyük Britanya	1,00 milyon dolar	38 milyar dolar	2002
Almanya	218 milyon dolar	27,5 milyar dolar	2001
Japonya	210 milyon dolar	40,3 milyar dolar	2001

Kaynak; Nye, J., Yumuşak Güç, Ankara, 2005, s.124

¹³³ Yaylacı, İ., "İdeallere Gömülü, Kimliklere Dayalı Çıkarlar: Amerikan Dış Politikası ve BOP", Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005, s.53

¹³⁴ Brzezinski, Z., Büyük Satranç Tahtası, İstanbul, 2005, s.43

¹³⁵ Nye, J., a.g.e., s.110

ABD, ekonomik, askeri ve politik olarak dünyanın en güçlü ülkesidir. ABD, sahip olduğu idealler, uyguladığı diplomasi ve askeri gücü ile dünya olaylarına şekil verecek güç ve kudrete sahip bulunmaktadır. Politik olarak neredeyse her şey ile ilintilidir ve bazen isteyerek bazen bilmeden varlığını her yerde hissettirmektedir.¹³⁶ Bugün Irak ve Afganistan’da bu etki görülmektedir. ABD, demokrasiyi yayma, güçlü bir ekonomi ve silahlı kuvvetlere sahip olma ve serbest pazar ekonomisini yaygınlaştırma politikasını etkinlikle uygulamaktadır. 21. yüzyılda güç, sert ve yumuşak kaynakların oluşturduğu bir kaynak karışımına dayanmaktadır. ABD dışında üç boyutun -askeri, ekonomik ve yumuşak güç- üçünden de nasibini alan bir başka ülke yoktur. Amerikan popüler kültürü dünyanın her yerine ulaşmaktadır. Hollywood’un, CNN’in İnternet’in etkilerinden kaçış yoktur. Amerikan filmleriyle televizyonları özgürlük, bireycilik ve değişimi ifade etmektedir. Genel olarak, Amerikan kültürünü dünya geneline ulaşması Amerikan Yumuşak gücünün, kültürel ve ideolojik etkisinin artmasına yardımcı olmaktadır.¹³⁷

Para, üretim kapasitesi ve askeri güç hegemonyanın üç sacayağıdır. ABD, II. Dünya Savaşı’ndan, o zamana kadarki en öncü güç olarak çıktı. Teknolojik ve üretimde üstünlüğü ele geçirdi. Dünya altın arzının desteğini arkasına alan dolar en değerli para ve bu paranın askeri aygıtı diğerlerine en güçlü ordu haline geldi. Uluslararası ilişkilerde ABD, kendisini özgürlüklerin ve özel mülkiyet haklarının baş savunucusu olarak sundu. “Özgür Dünya” içinde ABD, ticaret, ekonomik kalkınma ve hızlı sermaye birikimi için açık bir uluslararası düzen oluşturmaya çalıştı.¹³⁸ ABD on yıllardır olduğu gibi bugün de tek başına dünyanın, kendisini sonsuz sermaye birikimine adanmış kesimine liderlik etmektedir.

¹³⁶ Friedman, G., Gelecek 100 Yıl, İstanbul, 2009, s.21

¹³⁷ Nye, J., a.g.e., s.ix

¹³⁸ Yılmaz, S., 21. Yüzyılda..., s.73

Tablo.4. GSMH'ya Göre Dünya Sıralaması (2008, Milyon Dolar)

Sıralama	Ülkeler	Milyon Dolar
-	<i>Dünya</i>	60.689.812
-	<i>AB</i>	18.394.115
1	ABD	14.264.600
2	Japonya	4.923.761
3	Çin	4.401.614
4	Almanya	3.667.513
5	Fransa	2.865.737
6	İngiltere	2.674.085
7	İtalya	2.313.893
8	Rusya	1.676.586
9	İspanya	1.611.767
10	Brezilya	1.572.839

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2009:
Nominal GDP list of countries. Data for the year 2008

Tek başlarına ekonomi büyüklükleri dikkate alındığında GSMH'ları dolar olarak dünyanın ilk yirmi ülkesi yukarıdaki tabloda görülmektedir. ABD, AB'den sonra en yüksek GSMH'ya sahip devlettir. Amerikalılar dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 4'ünü oluşturmakta ve tüm mal ve hizmetlerin yaklaşık yüzde 26'sını üretmektedir. 2007 yılında ABD gayrisafi milli hasılası yaklaşık 14 Trilyon dolardır. Dünyanın GSMH toplamı ise 54 Trilyon dolardır. Amerikan ekonomisi öylesine büyüktür ki kendinden sonra gelen dört ülke olan Japonya, Almanya, Çin ve Fransa'nın toplam ekonomisinden daha büyüktür.¹³⁹

Amerikalı bir yazarın söylediği gibi; "Bugünün uluslararası sistemi güç dengesine göre değil, Amerikan hegemonyasına göre oluşturulmuştur. ABD dünyanın üzerine dev bir heykel gibi oturmuştur. İş, ticaret ve iletişim dünyası onun tahakkümü altındadır; ekonomisi dünyanın en başarılı ekonomisi, askeri gücüyle rakipsizdir."¹⁴⁰ Savunma bütçesi bakımından da ABD dünyanın geri kalan ülkelerinin toplam bütçesinden büyüktür. Dünya politikasında önemli roller oynamak isteyen ülkeler, daima güçlü ordulara sahip olmaya önem vermiştir.

¹³⁹ Friedman, G., a.g.e., s.36

¹⁴⁰ Nye, J., a.g.e., s.1

Bir ülkenin askeri gücünün uluslararası düzeyde etkinliğini belirleyen faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz;¹⁴¹

- Nükleer silahlara sahip olmak
- Dış ülkelerde askeri varlık bulundurma, güç projeksiyonu (üsler, denizasıırı varlıklar vb.) ve stratejik kuvvet kaydırma ve takviye yeteneği.
- Stratejik ve taktik haberleşme kabiliyetleri
- Modern teknolojinin keskin uçlarını kullanan çevik ve etkili ateş desteği ile takviye edilmiş manevra kabiliyetleri
- Süratli, zamanında ve emniyetli bir şekilde kuvvetlerinin lojistik desteğini, barınma ve idamesini sağlayacak kabiliyetler.

Günümüzde bu faktörler dünya genelinde politika üretmek isteyen devletler için temel donanımlardır. Nükleer güce sahip olmak caydırıcılık yaratmakta, bilimsel ve teknolojik altyapı ise silah teknolojisini beslemekte, dünya genelinde haberleşme ve hareket kabiliyeti sağlamaktadır.

Tablo.5. Dünyadaki Nükleer Güçler (2009)

Devlet	Silah Sayısı
Rusya	14.000
ABD	10.500
Fransa	300
İngiltere	160
Çin	125
İsrail	80
Pakistan	60
Hindistan	50
Kuzey Kore	10
İran	?

Kaynak:

<http://www.carnegieendowment.org/npp/index.cfm?fa=map&id=22764&prog=zgp&proj=znpp>

¹⁴¹ Yılmaz, S., Güç..., s.51

ABD tarihsel olarak savaşı bir ülkedir, Dolayısıyla bu durum savaş teknolojisine de yansımıştır.¹⁴² Yukarıdaki Tabloda da görüldüğü gibi küresel bir güç olan ABD diğer devletlerle kıyaslandığında önemli ölçüde nükleer güce sahiptir. Nükleer güç, Soğuk savaş boyunca iki devlet için dehşet dengesinin en önemli unsuruyken şimdi caydırıcı bir etki göstermektedir. Bu güce sahip olmak devletlerin uluslararası etkinliğini artırmaktadır. Ayrıca **Ek-1**'de görüleceği gibi ABD dünyanın birçok ülkesinde askeri varlık bulundurmaktadır. Bu da ABD'nin askeri hareket kabiliyetini ortaya koymakta, geniş stratejik güç projeksiyonu geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

ABD dış politikasının öncelikleri arasında; ABD'yi dünyanın en güçlü savunmasına sahip kılarken, aynı zamanda gerekli kuvvet indirimlerini sağlamak, NBC kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek, Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesini desteklemek, Ortadoğu Barış Süreci'nin başarıya ulaşmasını ve Körfez bölgesinde güvenliği sağlamak, süper güce sahip ülke olarak dünyada demokrasi ve hürriyetin gelişmesi için sorumluluklarını yerine getirmek, terörizm, uyuşturucu trafiği ve organize suçlarla mücadele etmek gibi konular bulunmaktadır.¹⁴³ ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisinin temelini; Hedef ülkelerin tehdit yeteneği kazanmadan vurulması, Hiçbir uluslararası kuruluşun veya antlaşmanın ABD çıkarları ve ABD uygulamaları açısından engel teşkil etmemesi, dünya egemenliğinde ABD'ye rakip olabilecek bir egemen gücün doğmaması, ABD çıkarlarının elde edilmesi için gerektiğinde askeri güç kullanılması oluşturmaktadır.¹⁴⁴

ABD'nin diğer devletlerle karşılaştırıldığında çok büyük bir askeri, ekonomik ve diplomatik güce sahip olduğu bir gerçektir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla II. Körfez Savaşı arasında geçen süre içerisinde ABD'nin hegemonyacı bir güç olarak sergilediği liderliğin her safhasında ciddi sorunlar ve eksiklikler görülmektedir. ABD bilhassa Güney ülkeleri ve Ortadoğu ile daha iyi bir ilişkiler dizisi oluşturacak şekilde sorumlu bir yol tutamarak yaşadı. Özellikle İslam dünyası ile arasında ciddi sorunlar baş gösterdi. Diğer yandan Birleşmiş Milletler (BM)'nin, dünyada zarar görmesi muhtemel insanlar için bir koruma kalkanı haline getirilememesi ABD'yi başarısız kıldı. Amerika'nın hakimiyet alanını genişletmeye çalışması, dünyada tehlikeli gelişmelerin yaşanmasına sebep oldu. ABD, bulunduğu hegemonyacı pozisyonu ve güç hakimiyetini hukuki olmayan bir yolla kabul ettirmeye çalıştı. Amerika'nın teröre ilk cevabı olan Afganistan operasyonu ve Taliban

¹⁴² Friedman, G., a.g.e., s.66

¹⁴³ Çakar, N., "1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, 1999, s.1-2

¹⁴⁴ Yılmaz, S., 21. Yüzyılda..., s.433

rejiminin devrilmesi dünya tarafından genel kabul gördü. Ancak ABD terörle savaşını başka ülkelere, özellikle de Irak'a kaydırduğunda bu hava değişmeye başladı.¹⁴⁵

Bir diğer ifade ile bu savaş, ABD'nin artık uluslararası düzeyde herhangi bir bloğun liderliğini yürütemediğinin ve "uluslararası rejim" oluşturabilme kapasitesinin sona erdiğinin tescili ve uluslararası sistemin hegemonik yapısının yerini güçler dengesine bırakmaya başladığının bir işareti ve hatta bu sürecin hızlandırıcısı olarak görülmeye başlanmıştır. Buna rağmen, ABD bu dünyadaki en önemli jeopolitik gerçeği gözler önüne sermektedir. ABD tüm okyanusları kontrol etmektedir.¹⁴⁶ Tarihte hiçbir güç bunu yapamamıştır. Ve bu kontrol sadece ABD güvenliğinin temeli değil aynı zamanda uluslararası sisteme şekil verme gücünün temelini oluşturur.

2.2. Bölgesel Güç Merkezleri

Etki alanları itibariyle dünya üzerinde bölgesel güç merkezi olarak kabul edilen ülkelerin başında Asya'da; Hindistan, Güney Kore ve Suudi Arabistan, Kuzey Amerika'da; Kanada ve Meksika bölgesel güç merkezleri olarak ortaya çıkmaktadır. Ortadoğu ve Balkanlarda ise Türkiye jeopolitik güç merkezi durumundadır.¹⁴⁷ Çalışmamız itibariyle yukarıda Bölgesel Güç başlığı altında açıkladığımız üzere Türkiye, İran, İsrail ve Suriye Ortadoğu'daki mevcut bölgesel güç merkezleri olarak incelenecektir.

2.2.1. Türkiye

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'na kadar büyük bir imparatorluktu. İmparatorluktan sonra nüfusu Müslüman olan laik ve bu rejimi hem iç hem dış saldırılara karşı koruyacak kadar güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olan bir cumhuriyet olarak ortaya çıktı. Türkiye, 192 dünya ülkesi içinde nüfus itibariyle 16'ncı, toprak büyüklüğü itibariyle 32'nci ve ekonomik gücü itibariyle 18'nci sırada olan bir dünya devletidir.¹⁴⁸

Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik mevkii itibariyle; Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Ortadoğu ve Hazar havzası, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz havzası, tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz havzası ve Türk boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun

¹⁴⁵ Falk, R., "ABD Liderliğinin Açmazları", Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005, s.27

¹⁴⁶ Friedman, G., a.g.e., s.71

¹⁴⁷ Cömert, S., Jeopolitik ve Türkiye'nin yer aldığı Yeni Jeopolitik Ortam, İstanbul, 1999.

¹⁴⁸ Friedman, G., "Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye", http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=13801

daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.¹⁴⁹ Türkiye'nin bu bölgelere geçiş güzergahı üzerinde bulunması ülkenin değerini artırmaktadır.

Davutoğlu'na göre, bir ülkenin uluslararası sistemdeki önemi o ülkenin jeostratejik konumu ve tarihi derinliğine bakılarak hesaplanır. Bu perspektifte, Türkiye konumu ve sahip olduğu tarihi derinlik nedeniyle Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya sathında oldukça önemli olan tek ülkedir. Bahsedilen coğrafya bütün uluslararası ilişkilerin odağı olan, siyasi olarak son derece hareketli olmasına karşın bir o kadar da ekonomik olarak zengin bir coğrafyadır.¹⁵⁰ Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer özellikler ise; Demokratik, laik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş bir ülke olarak batı sistemlerini uygulaması ve batının tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi benimsemiş olması, 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve gelişen olumlu ilişkilere sahip olması, Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğalgazının batıya ulaştırılması için belirlenen güzergahlardan birini ve en önemlisini ihtiva etmesi, BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncül rol ile Avrupa Güvenlik Mimarisi üzerinde tartışılmaz bir ağırlığa sahip olması ve nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir Silahlı kuvvetlere sahip olmasıdır.¹⁵¹

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 40-50 bin kişilik bir kolorduyu çok kısa bir ikaz süresi içerisinde müşterek bir hareket için görevlendirebilmekte, ikmal ve idamesini ateş desteğini sağlayarak, 6-7 taburluk bir gücü bir gecede ve bir seferde havadan hücum indirmesiyle uzak hedeflere kısa süre içerisinde organize edebilmektedir. Denizaltısı refakatsiz olarak 15.000 deniz mili mesafeyi kat edebilmektedir. Hava kuvvetleri ise ABD'den sonra en fazla F-16 savaş uçaklarına sahip ve pilotlarının disiplin, eğitim imkanı, kabiliyet ve yetenekleri ile bölgedeki önemli bir hava gücüdür. TSK geleneksel sanayi üretimine sahip, modern teknolojiyi kullanmaya hazır, güçlü, disiplinli ve vatan sevgisiyle dolu cumhuriyete ve demokratik rejime bağlı, ülkenin ulusal çıkarları için her riski göze alabilecek güçlü ve inançlı

¹⁴⁹ Türkiye'nin Konumu ve Türkiye'ye Yönelik Tehditler, www.erzincan.edu.tr/userfiles/file/personel/MGB/4.ppt

¹⁵⁰ Davutoğlu, A., a.g.e., ss.60-68

¹⁵¹ "Türkiye'nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi", <http://www.genbilim.com/content/view/4137/>

bir ordu olmasının yanında, adaptasyon yeteneği, kabiliyetli fertlerden oluşması bakımından ülkede ve bölgede barış ile güvenliğin sağlanmasında yegane teminattır.¹⁵²

Anadolu yarımadasının sunduğu zenginlikler ile tarih boyunca jeopolitik bir kavşak niteliği taşımış olan bu topraklarda yaratılan insani değerlerin en güzel yönlerini benimseyen Türkiye, çeşitli kültürlerin güzel bir sentezini oluşturmaktadır. Demokratik, müreffeh ve istikrarlı bir Türkiye, doğu ile batının değerlerinin bütünleşip, bir arada yaşayabileceğinin çarpıcı kanıtıdır. Türkiye'nin hem doğulu, hem de batılı yönleri, üyesi olduğu uluslararası örgütlerin çeşitliliği ile de kendini göstermektedir. Türkiye aynı anda NATO, Avrupa Konseyi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), D-20 ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) üyesi olan yegane devlettir.¹⁵³

Türkiye, hızla gelişen, kentleşen, dünya ile ekonomik ve kültürel bütünleşmesini sürdüren ve gittikçe büyüyen bir ülkedir. Ayrıca, gelişen teknoloji ve dünyaya açılan girişimcilik, Türkiye'yi sadece bir "pazar" olarak değil, aynı zamanda "üretim" yapan bir ekonomik güç haline de getirmektedir. Bu nitelikleri ile Türkiye, bir yandan Avrupa Birliği, öte yandan Japonya ile önemli ekonomik ilişkileri kuracak ve geliştirecek bir yapıya sahip görünmektedir. Eski Sovyetler Birliği yerine kurulan bağımsız devletler ve otonom yönetimler açısından da Türkiye'nin önemli bir ekonomik potansiyele sahip olduğu söylenebilir.¹⁵⁴ Türkiye, 72.561.312¹⁵⁵ nüfusuyla Batı Avrupa'nın ikinci en büyük devleti konumundan önümüzdeki 15 yıl içerisinde Batı Avrupa'nın en büyük devleti olacağını göstermektedir. Türkiye'nin nüfusu Batı Avrupa'ya oranla çok daha genç ve dinamik olması çok önemli bir potansiyeldir. Bu husus, gerek ekonomik gelişme, gerekse savunma yeteneği açısından dikkatle değerlendirilmesi gereken ve değerlendirilmesi üzerine doğru planlar kurularak hareket edilmesi gereken önemli bir unsurdur. Çünkü Türkiye, Avrupa'nın ve bölgesinin insan gücü bakımından yeterli ve etkin en büyük ülkesidir.

Türkiye ayrıca, gelecek yıllarda Hazar ve Orta Asya doğal kaynaklarının batıya ulaşmasında doğal bir köprü rolü üstlenecektir. Dünya doğal enerji kaynaklarının yüzde 70'i

¹⁵² Şimşek, H., "Türkiye'nin Bölge Ülkeleri ile İşbirliğinin Geliştirilmesine Yönelik Stratejilerinin Tespiti", <http://www.hsimsek.com/haberindevami2.asp?id=%20127>

¹⁵³ Bıyıklı, M., "Bir Merkez Dünya Olarak Afriavasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Ortadoğu", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.10, Y.5, Eylül 2007, s.42

¹⁵⁴ Kongar, E., "Türkiye'nin Önemi", http://www.kongar.org/makaleler/mak_tuo.php

¹⁵⁵ 31 Aralık 2009 verilerine göre. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&tb_adi=N%FCfus%20%DDstatistikleri%20ve%20Projeksiyonlar&ust_id=11

Türkiye'nin etrafında kümelenmiştir. Hazar havzası, üretim açısından Amerika ve Avrupa'nın büyük çapta petrol ihtiyacını karşılayan körfez ülkelerine karşı rakip olarak ortaya çıkmaktadır. Petrolün pazarlara taşınması açısından ise bu durum, Hazar petrolünün Türkiye üzerinden batı pazarlarına ulaştırılması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede NABUCCO projesi ile doğunun doğalgaz kaynakları Türkiye üzerinden batıya aktarılmakta, Türkiye bölgesel enerji jeopolitiği olmakta ve önemi giderek artmaktadır.¹⁵⁶

Türkiye, dünya üzerinde sorun olarak görünen bölgelerden dört tanesinin ortasında yer almaktadır. Bunlar, Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Körfez'dir. Bu konumu, Türkiye'yi, bu bölgelerde çıkarları olan ülkeler açısından "vazgeçilmez" yapmaktadır. Özellikle "küreselleşme" sürecinin ABD'yi getirdiği "dünya jandarmalığı" konumu ve ABD'nin bu bölgelere olan uzaklığı, Türkiye'nin dünya üzerindeki stratejik önemini ayrıca vurgulamaktadır. Bir başka deyişle Türkiye bu çatışma alanları açısından "bölgesel güç" kimliği ile varlığını sürdürmektedir.¹⁵⁷ Türkiye çevresinde barış, istikrar, demokrasi ve hoşgörü yansıtmak için büyük çaba içinde olan bir ülke durumundadır. Türkiye, yer aldığı coğrafyada, ABD'nin gittikçe azalan küresel etkisinin yarattığı "güç boşluğunu" doldurmaya talip olmuş, bu talebe verilen olumlu cevap sayesinde bilhassa Ortadoğu olmak üzere, bölgede "düzen kurma" rolüne soyunmuştur. Dolayısıyla "komşularla sıfır sorun politikası" bunun bir parçasıdır.¹⁵⁸ Özellikle 2002 yılı ile birlikte Ahmet Davutoğlu ile daha geniş çaplı uygulanan aktivist dış politika Türkiye'yi daha etkin bir bölgesel güç haline getirmiştir.

Bu çerçevede İngiliz Financial Times gazetesi, Türkiye'nin Ortadoğu'da rolünün arttığını, lider rolü üstlenmek istediğini yazmaktadır. Roula Khalaf tarafından kaleme alınan makalede, "Bölgenin geleceğinin Türkiye olabileceği belirtilmekte, Türkiye'nin Ortadoğu'da önemli bir bölgesel aktör olarak kabul gördüğünü" yazmaktadır.¹⁵⁹ Çünkü Türkiye, diplomasisinin yumuşak gücünü etkili bir şekilde kullanması neticesinde kırk yıllık düşman Suriye ile dost olmuş, kadim rakip İran ile ilişkiler daha yumuşak bir zemine çekilmiş, Ermenistan'la başlayan futbol diplomasisi sayesinde yıllardır aşılamayan engeller aşılarak ilişkilerin normalleşmesi adına büyük adımlar atılmış ve tarihte savaştığımız ve yakın tarihte savaşın eşiğinden döndüğümüz Yunanistan ile ilişkiler çok daha iyileştirilmiştir. Böylece

¹⁵⁶ Pamir, N., "Nabucco Projesinin Geleceği", Jeopolitik Dergisi, Kasım 2009, Y.8,S.70, s.38

¹⁵⁷ Kongar, E., a.g.m.

¹⁵⁸ Yavuz, C., a.g.m., s.23

¹⁵⁹ Star Gazetesi, "Bölgenin Geleceği Türkiye", 18.11.2009

Türkiye mevcut gücünü hemen sınırlarının ötesinde tüketmeyip daha uzak coğrafyalara taşımak için kendine fırsatlar oluşturmuştur.¹⁶⁰

2009 Temmuz ayında İtalya'nın L'Aquila kentinde düzenlenen G-8 zirvesinde, sanayileşmiş ülkeler, Türkiye'nin bölgesel bir güç olduğunu ve bölgesindeki barış ve istikrarda etkin bir ülke olduğunu açıklamıştır. Analizlere göre, Türkiye'nin zirveye davet edilmesi, bölgesel bir güç olduğunun teyidi olarak kabul edilmektedir.¹⁶¹ CIA'in eski üst düzey uzmanlarından olan ve Türkiye'yi yakıdan tanıyan Amerikalı Graham Fuller, "Türkiye'nin bugün bütün komşularıyla yürüyen ilişkilerine dikkat çekmekte ve yüzyıl sonra Türkiye bölgesel güç haline gelmeyi başardı" demektedir.¹⁶² Ayrıca Kremlin temsilcileri de, son dönemde Türkiye'den "bölgesel güç" olarak söz etmekte, Kafkasya ve Karadeniz'deki sorunların Ankara ve Moskova tarafından çözülmesi ve dış güçlerin bölgeden uzak tutulması gerektiği üzerinde durmaktadır.¹⁶³

2.2.2. İran

İran, Umman ve Basra Körfezleri ile Irak, Pakistan ve Hazar Denizi arasında kalan bölgede konuşlanmış, 1.648.195 km² yüzölçümü ile dünyada toprak büyüklüğünde 17'nci, 66 milyonun üzerindeki nüfusu ile 19'uncu sırada yer alan, İslam Cumhuriyeti ile yönetilen bir Ortadoğu ülkesidir. İran nüfusunun yüzde 51'i Farslar, yüzde 24'ünü Azeriler ve yüzde 2'sini Türkmenler olmak üzere toplam yüzde 26'ya varan bir kısmını Türkler, yüzde 8'ini Gilaki-Mazenderaniler, yüzde 7'sini Kürtler, yüzde 3'ünü Araplar, yüzde 2'sini Beluciler, yüzde 2'sini Lurlar ve yüzde 1'ini de Ermeniler ve diğer etnik gruplar oluşturur. İran nüfusunun dini yapısının yüzde 89'unu Şii Müslümanlar, yüzde 9'unu Sünni Müslümanlar, kalan yüzde 2'sini ise diğer dinlere mensup insanlar oluşturmaktadır.¹⁶⁴ Ülkenin resmi mezhebi olan Şiilik ve 12 imam inancı, ülkenin özellikle orta ve kuzey kısımlarında güçlüdür. Sünnilik inancıysa ağırlıklı olarak ülkenin orta-batısındaki Kürtler ile Pakistan sınırındaki Belucilerde ve Horasan eyaletinde yerleşik Türkmen aşiretlerde yaygındır.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Gün, M., "Bölgesel Güç Türkiye", http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=549:boelgesel-guec-tuerkiye&catid=77:ortadoğu-analizler&Itemid=150

¹⁶¹ Zaman Gazetesi, "G-8 Türkiye'nin Bölgesel Güç Olduğunu Teyit Etti", <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=867502>

¹⁶² Yeni Şafak, "Türkiye artık Bölgesel Güç", <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=31.10.2008&i=147481>

¹⁶³ "Bölgesel Güç Türkiye", <http://www.usakgundem.com/haber/39616/-quot-bölgesel-güç-türkiye-quot-.html>

¹⁶⁴ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>

¹⁶⁵ Esref, A., İran, (Ed. H.Ahmedi), İstanbul, 2009, ss.93-110

İran, tarihi ve coğrafi özellikler dolayısıyla, birçok kıta eksenli havza ile aynı anda ilgilenme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Büyük İskender'den bu yana genelde Asya ile Avrupa, özelde de Orta Asya ile Batı Asya ve Doğu Avrupa arasındaki geçiş bölgelerinden birinin üzerinde bulunan İran, değişik yönleriyle farklı kıta eksenli havzalara bakan bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda hem Orta, hem Batı, hem de Güney Asya ile irtibatlı olan İran, bir taraftan Hazar Denizi ve hatta Karadeniz, diğer taraftan da Körfez ve Hint Denizi dengelerinden etkilenmektedir.¹⁶⁶

İran'da 1 Şubat 1979'da Humeyni'nin İran'a dönmesinden sonra, 30-31 Mart 1979'da yapılan referandum ile monarji rejimine son verilmiş, İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur.¹⁶⁷ Tüm kuvvetlerin başında dini lider ve yürütmenin başında ise Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. İran, 1979 İslam Devrimi'nin ardından sürekli dünya gündeminde olmuştur. İran sürekli "terörizmi desteklemek", "Ortadoğu barış sürecini engellemek", "insan haklarının ihlali" ve "kitle imha silahları üretmek" suçlamaları ile gündemden düşmemiştir. İran bu konularda suçlansa da dünyayı ciddi anlamda endişeye sevk etmemiştir.¹⁶⁸ Dünyayı büyük bir endişeye sokan, 11 Eylül olayı ve sonrasında ABD'nin saldırganlaştığı bir dönemde İran'ın nükleer çalışmalarına hız vermesidir.

İran mevcut konumu ve ilişkileri ile Orta Asya bölgesinde güvenlik ve istikrarın belirlenmesinde kilit ülkelerden biridir. İran bugün Batı'ya kapalı rejimine rağmen dünyanın en önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerden biri olmayı sürdürmektedir. Bu ülke 135 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervleri ile dünya petrol rezervlerinin yüzde 12'sine sahip bulunmaktadır. İran bu konuda Suudi Arabistan'dan sonra dünyada ikinci sırada gelmektedir. İran, yaklaşık yüzde 15,4 doğal gaz rezerviyle de bu alanda Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.¹⁶⁹ Ayrıca Orta Asya ülkeleri içinde dünyaya açılan alternatif bir kapı olma özelliğini hala korumaktadır.

Uzun menzilli füze üretiminde Çin, Rusya ve Kuzey Kore ile işbirliği yapmakta olan İran, 1350 km menzilli Şahap-3 füzesini yapımı üzerinde yürüttüğü çalışmaları tamamlamış ve füzesin deneme imkanı bulmuştur. Ayrıca, 1000 kg başlık taşıması öngörülen 2000 km

¹⁶⁶ Davutoğlu, A., a.g.e., s.191

¹⁶⁷ Özdağ, Ü., Değişen Dünya Dengeleri ve Basra Körfezi Krizi, İstanbul, 1991, s.77

¹⁶⁸ Keskin, A., "İran'ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar", <http://www.avsam.org/tr/a77.html>

¹⁶⁹ Arı, T., "Petrol: Amerikan Politikalarının İtici Gücü", www.tayyarari.com/download/eskiyazi/petrolveabd.doc

menzilli Şahap-4 füzesini geliştirme aşamasındadır.¹⁷⁰ Bunların yanında İran, nükleer bir güç olma yolunda gayret sarf etmektedir. CENTCOM'dan General Anthony Zinni 2000 yılında açıkça İran'ın 3-5 seneye kadar nükleer kapasiteye sahip olacağını itiraf etmişti.¹⁷¹

1958'de İran, Uluslararası Nükleer Enerji Ajansı (IAEA) üyesi olmuştur. 1968'de ABD tarafından Tahran Üniversitesi bünyesinde beş megavatlık bir araştırma reaktör kurulmuştur. İran 1970'te "Nuclear Non-Proliferation Treaty" (NPT)'ye imza atmış ve 1973'te İran'da Atom Enerji Kurumu kurulmuştur.¹⁷² Şah döneminde İran'ın nükleer çalışmaları sadece reaktör inşa etmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda uranyum zenginleştirme şirketlerine ortak olmayı da başarmıştır. Nükleer çalışmaların durdurulmasının en önemli sebeplerinden biri de 1980-1988 İran-İrak savaşı olmuştur. Bu savaş, İran'ı ciddi ekonomik sıkıntıya sokmuştur. ABD'nin baskı politikaları sonucu, İran denge politikası kapsamında; Rusya, Çin, Hindistan ve AB ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. ABD'ye karşılık bölgede Rusya ile çok yakın bir işbirliği sergilemektedir. ABD, Orta Asya enerji kaynaklarının dünya pazarlarına açılmasında hiçbir hattın İran'dan geçmesini istememektedir. İran'ın nükleer gücü esas olarak caydırıcılık kazanmak istemesi ve nükleer güç olma yolundaki çabaları bölgenin en önemli sorunu olma potansiyeline sahiptir.¹⁷³

Nükleer silah üretimi konusunda İran ve ABD çıkarları çatışma halindedir. İran bölgesinde nükleer ve ekonomik güç olmaya çalışırken, bir yandan da muhtemel bir ABD saldırısına karşı hazır olmak zorundadır ki bu da kaynaklarını bölmek anlamına gelmektedir. İran ve ABD sürekli sürtüşme halindedir ama ABD şimdilik bekleme durumundadır.¹⁷⁴ Ayrıca İran, nükleer politikasında nükleer silah ve nükleer enerji arasında ayrımın dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İran nükleer enerji elde etmek istediğini açıkça bildirmektedir. İran'a göre nükleer enerjiye sahip olmak bir haktır ve bu haktan vazgeçmek istememektedir. İran nükleer enerjiyi; teknolojik gelişmenin, özellikle de tıp, tarım ve elektrik üretiminin temeli olarak nitelendirmekte ve bu enerjiye barışçı amaçlarla kullanma hedefi doğrultusunda sahip olmak istemektedir. Buna karşılık İran, nükleer silah üretmek niyet ve iradesinde olmadığını ısrarla bildirmektedir.

¹⁷⁰ Kibaroglu, M., "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu", <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/ASAM-JaponyaOzel.pdf>

¹⁷¹ Blank, S., "Büyük Ortadoğu ve Stratejik Profili", Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004, s.46

¹⁷² Ghannade-Maragheh, M., "Atomic Energy Organization of Iran", <http://www.world-nuclear.org/sym/2002/ghannadi.htm>

¹⁷³ Yılmaz, S., Güç..., s.541

¹⁷⁴ Friedman, G., Gelecek..., s.114

Fakat Başta ABD olmak üzere uluslararası toplum İran'ın nükleer gelişiminden oldukça rahatsız olmaktadır. İran bir yandan nükleer silah üretimine imkan tanıyacak şekilde uranyum zenginleştireceğini söylemekte, diğer yandan liderleri dini inançlarının nükleer bomba üretilmesine izin vermeyeceğini söylemektedir. Ahmedinejat'ın 10 yeni uranyum zenginleştirme reaktörü kuracaklarını ilan etmesi, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) eski Başkanı Hans Blix tarafından abartılı görülse de, İran'ın uranyumu zenginleştirme becerisi caydırıcılık yaratmaktadır.¹⁷⁵ New York Times da ise, "İran atom bombasını yaparsa hiç de fena olmaz; Ortadoğu barışını sağlamak için soğuk savaş Avrupası gibi yeni bölgesel bir dinamik yaratır" ifadelerini içeren makaleler yayınlamaktadır.¹⁷⁶ Özellikle Amerika'da Bush yönetiminin stratejik körlüğünün bir sonucu olarak yaptığı Afganistan ve Irak saldırıları bölgedeki İran nüfûzunu muazzam biçimde arttırdı. İran kendi sınırlarının ötesinde jeopolitik etkiler yaratabilecek bir güç haline dönüştü.¹⁷⁷

İran, 2010 Şubat ayında iki yeni tesisin inşası için düğmeye bastığını açıkladı. Bunun üzerine, İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, İran'ın enerji sektörüne acilen ambargo uygulanması çağrısı yaptı. BM Güvenlik Konseyi'nden yaptırım konusunda uzlaşma sağlanamazsa BM'nin kenara çekilmesini isteyen Netanyahu, "yaptırımlar can yakıcı olmalı" dedi.¹⁷⁸ ABD Merkez komutanı (CENTCOM) Amerikalı General David Petraeus ise, uluslararası topluluğun taleplerini yerine getirmesi için İran'a, nükleer konuda baskı yapmanın zamanın geldiğini söyledi.¹⁷⁹ Bu tip söylemler ABD'nin rahatsızlığını ortaya koyduğu gibi yeni bir işgal için meşruiyet aracı olarak ta kullanılabilme ihtimali bulunmaktadır. Fakat Afganistan ve Irak bataklığından hala çıkamayan ABD'nin yeni bir İran operasyonu çokta ussal olmayacaktır.

2.2.3. İsrail

İsrail, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artan, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ise yoğunlaşan Filistin'e Yahudi göçünün bir ürünüdür. Bölgedeki işgalci güç İngiltere'nin çekilmesi sırasında, Filistin meselesi Birleşmiş Milletler (BM)'e götürülmüştür. BM, 29 Kasım 1947'de 181 nolu kararla Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölüşülmesi kararını

¹⁷⁵ Özel, S., "Tahran İnadı Seçerse", Haber Türk, 17.02.2010

¹⁷⁶ Daloğlu, T., "İran'la devam mı?", Haber Türk, 15.02.2010

¹⁷⁷ Zengin, G., "Davutoğlu İran İçin mi Çırpınıyor?", Star, 09.02.2010

¹⁷⁸ Star Gazetesi, 23.02.2010

¹⁷⁹ Haber Türk, 22.20.2010

almıştır. Yahudi Milli Konseyi, İngiliz Manda yönetiminin sona ereceği gece, 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğunu açıklamıştır.¹⁸⁰

İsrail devleti, 20.325 km²'lik toprak arazisi ve 7 milyonun üzerinde nüfusu ile Akdeniz'in doğuda bittiği yerde yer almaktadır.¹⁸¹ İsrail, Asya ile Afrika kıtalarının birleştiği bir noktada bulunmaktadır. Batısında Akdeniz, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır ve Kızıldeniz ile çevrilidir. Kuzeyden güney en uzun mesafe 450 km, doğudan batıya 135 km'dir. En yüksek noktası Golan Tepeleri'ndeki Hermon Dağı ile Negev'deki Rosh Ramon Dağı, en alçak noktası ise deniz seviyesinin 400 metre altında bulunan Ölü Deniz'dir. İsrail'in nüfusunun 5.400.000'i Yahudi'dir. Bu rakam dünya Yahudi nüfusunun yüzde 38'ine tekabül etmektedir. Nüfusun yüzde 80.5'i Musevi, yüzde 14.6'sı Müslüman, yüzde 3.2'si Hristiyan ve yüzde 1.7'si Dürzilerden oluşmaktadır.¹⁸²

İsrail silahlı kuvvetleri halihazırda Türkiye'den sonra Ortadoğu'nun en modern ve caydırıcılığı en fazla olan silahlı kuvvetidir. Ülkenin bu gücü, sahip olduğu gelişmiş savunma teknolojileri yanında ABD ile olan askeri eğitim, askeri yardım ve teknolojik işbirliği ilişkilerinden kaynaklanmaktadır.¹⁸³ İsrail'in askeri doktrini -ABD'nin de uyguladığı gibi- önleyici savaş ilkesi üzerine bina edilip, saldırgan bir strateji izlenmektedir. Bu yüzden İsrail savaş stratejisi ve taktiklerini, acil müdahale savaşı başlatıp, öncelikle askeri çatışma inisiyatifi ele geçirme, ülke dışı düşmana saldırma doğrultusunda geliştirip, uygulamaktadır. Bu yüzden İsrail ordusunun bel kemiği zırhlı ve mekanize birliklerden oluşmaktadır. Siyonist rejimin operasyona hazır tank sayısı 3895 adettir. İsrail, her yıl Mirkava tankının üretimini arttırmakta ve depolamaktadır. İsrail, "Mirkava 1-2-3" modeli tanklarıyla birlikte M 60 tipi Amerika tanklarıyla da donatılmıştır. İsrail ordusunun personel taşıyan ve istihbarat toplayan zırhlı araç sayısı 5300 adettir. Bu zırhlı ve istihbarat araçları Fezarit, Tagmaşut, Ramta ve Amerika imalı M-113 tipi taşıtlardır. Siyonist rejim ordusunun personel taşıyan zırhlı araçlarından 2800 adetli M-2 ve M-3 tipi askeri taşıtlardır. İsrail'in orta ölçekli ve ağır topları sayısı 1925 adettir. Bu topların kalibresi 120 ila 203 milli metredir. İsrail kara kuvvetleri

¹⁸⁰ Özdağ, Ü., a.g.e., s.74

¹⁸¹ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

¹⁸² T.C. Telaviv Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, İsrail Ülke Raporu, www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/rapor2005.doc

¹⁸³ Yılmaz, S., a.g.e., s.542

komutanlığının çeşitli füze rampaları, füze sistemi ve hava savunma sistemi vardır. Hava savunma füzeleri, Şarbaral ve Stinger füze modellerinden oluşmaktadır.¹⁸⁴

İsrail, elinde kimyasal ve nükleer silah bulunduran ve bunu kullanabilecek olan tek bölge ülkesidir. Bugün Ortadoğu'da nükleer silahlara sahip olan İsrail'in bu yöndeki çabalarının 40 yıllık geçmişi vardır. Bu ülkenin ABD ile nükleer silah konusunda açık bir şekilde işbirliği kurması yaklaşık 1960'ların ortalarına rastlamaktadır. Mevcut bilgilere göre, İsrail, atom çekirdeğinin parçalanmasından ve birleştirilmesinden elde edilenler dahil, önemli sayıda nükleer silahla taktik harekatta kullanılan nötron silahlara sahiptir.

Ülkenin savunma stratejisi, askeri yönden güçlü olmaya ve gücü kullanma azim ve iradesine sahip olmaya yani sert güce dayanmaktadır. Ortadoğu Barış Süreci, hedefine ulaşip düzen sağlansa dahi, İsrail barışın teminatı olarak gördüğü Silahlı Kuvvetleri'nin bölgedeki üstün konumunu idame ettirmek kararındadır. Milli Endüstri ve Silahlı Kuvvetler çok sıkı bir eşgüdüm altında çalışmaktadır. İsrail, başta ABD olmak üzere birçok Güney Amerika, Afrika ve Doğu Asya ülkeleri ile de savunma sanayi alanında işbirliği yapmaktadır. Teknolojik işbirliği yanında askeri doktrinler yönünden başta ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya olmak üzere Batılı ülkelere askeri eğitim konusunda bilgi ve yardım alan İsrail, yeni taktik ve stratejileri güncel olarak takip etmektedir.¹⁸⁵

İsrail'in çevresinde bütünüyle tehdit olarak algıladığı Arap Ordularına karşı, nicelik bakımından olmasa da niteliksel olarak üstünlüğünü devam ettirmektedir. İsrail, özellikle İran'ın ürettiği iddia edilen kitle imha silahları ve nükleer silahlar nedeniyle kendi hayati varlığının tehdit edildiğini düşünmektedir. Bu nedenle İsrail yönetimi, İran'a söz konusu silahların üretimi için gerekli teknolojiyi sağlayacak devletler olan Çin, Rusya ve Kuzey Kore'yi hedef alan önleyici girişimlerde bulunmaya başlamıştır.¹⁸⁶ İsrail'in Ortadoğu'da ve uzun vadede Orta Asya'ya yönelik ekonomik yayılcı emelleri önünde iki engel vardır. Birincisi İslami kökten dincilik; ikincisi bölgedeki İsrail-Amerikan projesine direnç noktası olan "kökten dinciliğin hamisi" veya "İslami enternasyonalizmin merkezi" İran'dır.

Haber Türk gazetesinde yer alan habere göre; "Paris'te düzenlenen nükleer konferansa katılan İsrail ve Suriye, nükleer enerji alanında çalışmalarda bulunacaklarını açıkladı. İsrail'in

¹⁸⁴ Fars Haber Ajansı, "İsrail'de Hükümet ve Silahlı Kuvvetlerin Yapılandırma Biçimi", (Çev. S.A.Kaimmekami), <http://www2.irib.ir/worldservice/turkishRADIO/siasi/israil.htm>

¹⁸⁵ Yılmaz, S., a.g.e., ss.541-542

¹⁸⁶ Aras, B., "İsrail-İran-Türkiye Üçlüsünde Gelişen İlişkilere Alternatif Bir Bakış, Avrasya Dosyası, İstanbul, 1999, s.203

altyapı hizmetlerinden sorumlu Bakanı Uzi Landau, ülkesinin Arap komşularıyla işbirliği içinde nükleer santral inşa etmek istediğini söyledi.”¹⁸⁷ İsrail’in, İran’la arasındaki husumete rağmen Suriye ile yakınlaşma çalışmaları oldukça manidardır. Bunun yanında İsraililerin son zamanlarda Kuzey Irak’ta sürekli toprak satın almaları dikkatten kaçmamaktadır.¹⁸⁸ İsrail’in ABD’nin işgali altındaki Irak’la ilgilenmesi ve kendine göre haklı sayılabilecek güvenlik endişeleri sebebiyle Irak’ın parçalanmasını istemesi bölgede var olan gerginliklerin yanında Türkiye ile de arasını açmaktadır. İsrail ne kadar Irak’la ilgilenirse menfaat alanları o denli çakışacak, ikili ilişkilere zarar verecektir.

2.2.4. Suriye

Suriye Arap Cumhuriyeti, Ortadoğu’da Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak ve Türkiye ile komşu ve Akdeniz’e kıyısı olan bir ülkedir. Başkenti ve en büyük şehri Şam’dır. Resmi verilere göre nüfusu 21.762.978 kişidir.¹⁸⁹ Halep, Lazkiye, Humus, büyük şehirlerindedir. Suriye 1918’de Fransız işgali, 1920’de manda rejimi altına girmiştir. Ancak İngiliz birliklerinin Suriye’ye çıkarma yaparak Fransa’yı ülkeden çekilmeye zorlamaları sonucunda, Nisan 1946’da Suriye bağımsızlığını elde etmiştir. Bağımsızlığa kavuşan Suriye siyasi istikrarı sağlayamamış, bir dizi askeri darbeye sahne olmuştur. 1970’de Hava Kuvvetleri Komutanı ve Savunma Bakanı Hafız Esad darbeye yönetimi ele almıştır.¹⁹⁰ Suriye’yi 2000 yılına kadar yöneten Hafız Esad’ın ölümüyle yerine oğlu Beşşar Esad geçmiştir. Beşşar Esad, Suriye Devlet Başkanı olmasıyla birlikte rüşvetle mücadele, ekonomik altyapının geliştirilmesi ve ülkenin modernleşmesi konularında önemli adımlar atmaya başlamıştır.¹⁹¹

Suriye’nin büyük oranda tarıma dayanan ekonomisi içinde tarım ürünlerinden elde edilen gelirin gayri safi yurt içi hasılasındaki payı % 27’dir. Yine toplam iş gücünün % 26’sı tarım alanında çalışmaktadır. Devlet, ülke ekonomisinin yüzde 40’ını ve petrol, elektrik, bankacılık gibi stratejik sektörleri elinde tutmaktadır. Suriye ekonomisine önemli oranda katkısı bulunan petrol daha çok ABD şirketleri tarafından çıkarılmaktadır. Petrol ve doğalgazın GSYH’daki payı % 14 oranındadır. Aynı anda hem petrol ihracatçısı hem de ithalatçısı olan Suriye, kalitesi düşük petrolü, ithal ettiği yüksek kalite petrole karıştırmak zorundadır. Bu da ister istemez Suriye’yi petrol ithalatına her geçen gün daha bağımlı

¹⁸⁷ Haber Türk, “İsrail ve Suriye’den Nükleer Açılım”, 10.03.2010

¹⁸⁸ Yılmaz, T., “Irak Savaşı’nda İsrail’in Politikası”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.128

¹⁸⁹ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

¹⁹⁰ Özdağ, Ü., a.g.e., ss.75-76

¹⁹¹ Kılınc, R., “Esad Sonrası Suriye’de Değişim İmkânı”, Stratejik Analiz, Cilt 1, Sayı 3, Temmuz 2000, s.12

kılmaktadır. Hatta Dünya Bankası tarafından yapılan hesaplamalara göre 2020 yılında Suriye petrol ithalatçısı bir ülke konumuna düşecektir.¹⁹² Ayrıca ülkede yabancı yatırım da çok azdır. Bu yüzden Esad Türkiye'ye özel önem vermekte, Türk iş adamlarını Suriye'ye yatırıma çağırmakta ve Türk işadamlarına pozitif ayrımcılık yapacağını her fırsatta vurgulamaktadır.¹⁹³

Suriye'de, Fransız Manda döneminden günümüze, siyasal iktidarın ve siyasetin oluşması ve değişmesi üzerinde dış dinamiklerin belirleyiciliği oldukça yüksek olmuştur. Uluslararası sistemdeki büyük güçler, Orta Doğu'daki çıkarlarını koruyabilmek için Suriye iç ve dış politikasına doğrudan veya dolaylı yollardan müdahale etmiştir. Ayrıca 2. Dünya Savaşı sonrası bağımsız olan Suriye, İsrail gibi büyük güçlerce desteklenen ve teşvik edilen bir düşmanla yüzleşmiş ve askeri güç mücadelesine girmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Suriye'yi yönetenler, sürekli iktidarları ve devletin bekasıyla ilgili şüphe ve korkuyu üzerlerinde hissetmişler ve güvenlik meselelerini ülkesinin öncelikli meselesi olarak görmüşlerdir.¹⁹⁴

Soğuk Savaş yıllarında SSCB ekseninde bir dış politika izleyen Hafız Esad, Sovyet askeri ve ekonomik yardımı sayesinde özellikle Suriye çapında bir devleti büyük bir askeri güce ulaştırmıştır. Esad'ın silahlanmaya verdiği önemin temel nedeni, İsrail ile askeri güç dengesini sağlamaktır. Esad, dış politikaya yönelik silahlanma stratejisini "Büyük Suriye" ideali ve pragmatik diplomasi anlayışıyla destekledi. Bu idealin bir sonucu olarak, Suriye yönetimi, Soğuk Savaşın bitişinden beri yüksek caydırıcılık imkânlarına sahip silah sistemlerin sağlanmasına yöneldi. Bu silah sistemlerinin başında füze teknolojisi ve kitle imha silahları gelmektedir. Nisan 2005'te Rusya, dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un tüm itirazlarına rağmen, Suriye'ye 100 milyon dolarlık Strelets SA-18 alçak irtifa yüzeyden-havaya füzelerinin satışını onaylamıştır.¹⁹⁵ Ayrıca Suriye, balistik füze gücü fazla olan bir Ortadoğu ülkesi haline gelmiştir.¹⁹⁶ Böylece Suriye, kitle imha silahlarının yasaklanması ve terörizme destek vermemesi yönünde Amerikan taleplerine maruz kalmış ve ABD yönetiminin terörist devletler listesinde kalmaya devam etmiştir.

Suriye, tarihi, kültürel ve coğrafi güç parametrelerini kullanarak Arap dünyası üzerinde etkili olma ve ön plana çıkma potansiyeline sahip önemli bir aktördür. Hafız Esad

¹⁹² <http://suriye.ihh.org.tr/esad/ulkedizayn/ekonomik/donusum.html>

¹⁹³ "Beşar Esad'dan Türk İşadamlarına Pozitif Ayrımcılık", http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=106106

¹⁹⁴ Atılgözü, Y., "Suriye Dış Politikasında Güç ve Güvenlik İlişkisi", Bilge Strateji, c.1, S.1, Güz 2009, s.74

¹⁹⁵ BBC Turkish, "Rusya: Şam'a füze satacağız", 16 Şubat 2005,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_moscow_missile.shtml

¹⁹⁶ Kibaroglu, M., a.g.m.

döneminde dış yardımlar alarak, silahlanarak, uluslararası dengeleri ve ideolojik araçları kullanarak etkin ve nüfuzlu bir bölgesel güç olmayı başaran Suriye Beşşar Esad döneminde uluslararası sistemin dinamik ve karmaşık bir hale gelen yapısından dolayı, ciddi güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmış ve küresel aktörlerle güç çatışmasına girmiştir.

2001 yılında George Bush'un ABD başkanı seçilmesi ve ardından gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, Suriye'nin uluslararası sistemden tecrit edilmesi sürecinin başlangıcı olarak alınabilir. ABD'nin Irak işgali ile Ortadoğu'ya yönelik tek yanlı güvenlikçi politikaları, Suriye'yi birçok iç ve dış tehditle ve artan güvenlik kaygıları ile yüzleşmek zorunda bıraktı. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, bu dönemde bir taraftan tehditler ve fırsatlar arasında denge kurmaya diğer yandan da iktidarı elinde tutmaya gayret gösterdi. Esad, Suriye'nin sınırlı dış politika gücünü verimli bir şekilde kullanarak ve kendini destekleyecek bölgesel çıkar ittifakları kurarak bekasını korumaya çalıştı. Esad, uluslararası sistemdeki güç dengelerini ve diplomasiyi ustalıkla kullanan karizmatik lider kişiliğiyle Suriye'ye gelebilecek dış müdahaleleri en alt düzeyde tutmayı ve ülke içinde, otoriter ve baskıcı da olsa, istikrarlı bir yönetim kurmayı başardı. Esad, pragmatizme dayalı rasyonel bir dış siyaset anlayışıyla da Suriye'yi önemli bölgesel bir güç haline getirdi.¹⁹⁷

Bu çerçevede Suriyeli karar alıcılar da Suriye'nin dış politika çıkarlarını geliştirebilmek ve gücünü dengede tutmak için hissettikleri güvenlik sorunlarına uygun yeni güvenlik stratejileri geliştirdi. Suriye'nin yeni güvenlik stratejilerini dört ana eksen üzerine oturmaktadır.¹⁹⁸

- Güçlü Aktörlerle Çatışmalardan kaçınma
- Pragmatik ve Esnek Diplomasi
- Gücün Dolaylı Kullanımı: Hizbullah Örneği
- İttifak Arayışları: İran ve Rusya

2003 sonrası bölgesel gelişmeler de Türkiye-Suriye yakınlaşmasına fırsat sağlamıştır. 2005 yılında uluslararası toplumun büyük bölümünün arkasında Suriye'nin olduğunu düşündüğü Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'ye yönelik suikast Suriye'yi yalnızlaştırmış ve Suriye'yi Türkiye'ye daha fazla yakınlaştırmıştır. Çıkış arayan ve izolasyonu kırmak isteyen Suriye, Batı'ya açılan kapısı konumundaki Türkiye ile ilişkilere özel önem vermeye başlamıştır. Türkiye de bu açılıma karşılık vermiştir. 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet

¹⁹⁷ Athloğlu, Y., a.g.m., ss.72-74

¹⁹⁸ Athloğlu, Y., a.g.m., s.77

Sezer, suikastın ardından baskıların en yoğun olduğu dönemde Şam ziyaretini gerçekleştirmiştir. Türkiye, bu açılımları “Suriye yönetimine uluslararası meşruiyet sağladığı” eleştirilerine rağmen gerçekleştirmiştir. Bu şekilde kurulan güven duygusu, ilişkilerin daha sağlam bir zemine oturmasını sağlamıştır.¹⁹⁹ ABD’nin Irak işgaliyle birbirine daha da yaklaşan Türkiye ve Suriye, güvenlik eksenli yeni bir işbirliği dönemini başlatmıştır.

Lübnan sorunu, İsrail sorunu, ABD baskısı ve Türkiye’nin gösterdiği kararlı tutumdan dolayı iyice yalnızlaşan Suriye, Türkiye’nin gösterdiği yakınlaşma politikasının da etkisi ile “Tehdit Ülke” konumundan, “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Yapılan Ülke” konumuna dönüşmüştür. Hatta ilişkilerde müşterek bakanlar kurulu toplantısı yapılan ve vizenin kaldırılmasına kadar varan ilerleme kaydedilmiştir.²⁰⁰

Suriye’nin Türkiye’ye yakınlaşma süreci Lübnan’da da etkisini göstermiş, Suriye-Lübnan ilişkileri de gelişmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki karşılıklı büyükelçilik açma süreci 2008 yılının ortalarında Fransa’nın girişimi ile başlamıştır. Fransa, Temmuz 2008 ayı içinde ev sahipliği yaptığı Avrupa Birliği (AB) Akdeniz Birliği Zirvesi’ne Beşar Esad’ı davet ederek bir anlamda Suriye’nin 2005 yılı Hariri suikastı sonrasında beri süren uluslararası izolasyonunu kırmasına imkân sağlamıştır. Beşar Esad’ın Ekim ayı içinde yayınladığı kararname ile ilk kez Suriye’nin Beyrut’ta elçilik açması resmîyet kazanmış, buna paralel olarak Şam’da Lübnan Büyükelçiliği’nin açılma süreci de işlemeye devam etmiştir. Ocak 2009 tarihinde Mişel Huri’nin kabul mektubu Şam Büyükelçiliği Suriye tarafından onaylandı ve 16 Mart tarihinde de Şam’da ilk Lübnan Büyükelçiliğinin açılışı yapıldı. Büyükelçilik açılışları, Suriye’nin yeni dönem ilişkileri çerçevesinde anlam kazanmaktadır.²⁰¹

Bu dönemde Suriye, Türkiye, Lübnan ve Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesine karşın İsrail politikasında daha da kararlı bir tutum sergilemeye başladı. İsrail’e karşı mücadele eden Hamas ve İslami Cihad örgütleri, Suriye yönetimi tarafından gayri resmi olarak desteklendi ve dış dünya ile irtibatları Şam üzerinden sağlandı. Suriye İstihbarat Başkanı, çoğunlukla Bekaa’daki konutunu kullanarak Lübnan üzerindeki psikolojik etkinliğini sürdürdü. Hem Filistinli örgütlere, hem de Hizbullah’a önemli lojistik ve teknik imkanlar verildi.²⁰² İkinci Lübnan Savaşı ile psikolojik üstünlüğü ele geçirdiğini düşünen

¹⁹⁹ Orhan, O., “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Şam Ziyareti Işığında Türkiye-Suriye İlişkileri”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Haziran 2009, C.1, S.6, s.44

²⁰⁰ Kuloğlu, A., “Türkiye-Suriye-Irak-İran Dörtgeninde Gelişmeler”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Aralık 2009, C.1, S.12, s.88

²⁰¹ Orhan, O., “Suriye’nin Dış Politika Açılımı ve Lübnan’a Yaklaşımı”,

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=223>

²⁰² Manaz, A., “Dünden Bugüne Suriye”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_05.html

Suriye, Őimdi karŐısında gűç kullanımında tereddűt etmeyen bir İsrail bulmuŐtu. Suriye gűç dengelerinin aleyhine dűndűđű bir ortamda pazarlık masasına zayıf konumda oturmak istemeyecektir.²⁰³ Ayrıca Suriye'nin hassas olduđu Filistin sorunu konusunda, gűrűŐmelerin devam ettiđi bir dűnemde, İsrail'in saldırı dűzenlemesi barıŐ ortamını yok ederek gűrűŐmelerin geleceđini olumsuz etkileyecektir. İsrail aŐısından da Filistin sorununun űne çıkması, Suriye ile gűrűŐmelerinin rafa kaldırılmasını gűndeme getirebilir. İsrail siyasetinde milliyetçi-sađ partilerin gűçlenmesi İsrail-Suriye barıŐ gűrűŐmelerinin geleceđini olumsuz etkileyebilir.

²⁰³ Orhan, O., "Yeni Bűlgesel Őartlar ve İsrail-Suriye BarıŐ GűrűŐmeleri", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=132>

II.BÖLÜM

IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ, IRAK SORUNU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI, ULUSLARARASI POLİTİKA'DA IRAK VE II. KÖRFEZ SAVAŞI

1. IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ

1.1. Dünya Coğrafyasında Ortadoğu

Çeşitli açılardan hem kendi içlerinde, hem de birbirleriyle kavgalı ülkelerin diyarı olan Ortadoğu, en dar bakış açısıyla, Türkiye, İran ve Mısır üçgeni ve bu üçgenin içinde kalan ülkeleri kapsar. En geniş bakış açısına göreyse bu devletleri ve onlara komşu olan çevre Müslüman ülkeleri, yani Kuzey Afrika, Sudan, Somali ve Afganistan'ı içerir. Bilim adamları arasında üzerinde en çok anlaşmaya varılan tanım, Arap devletlerine Türkiye, İran ve İsrail'in eklenmesiyle elde edilen bölgedir.²⁰⁴

Alman şarkiyatçı Udo Steinbach ise Ortadoğu bölgesini şöyle tanımlamaktadır: “Ortadoğu derken biz, bütün Arap ülkelerini Arap Birliği'ne üye olan bütün ülkeleri, İsrail'i, Türkiye'yi, İran'ı, Pakistan'ı ve Afganistan'ı içine alan bir bölgeyi kastediyoruz.” Diğer yandan bir kavram olarak da “Ortadoğu” kavramı sorunlu bir kavramdır. Bölge insanının kendi bölgesini tanımlamak için kullandığı bir kavram değil, batının bölgeyi tanımlamak için kullandığı bir kavramdır.²⁰⁵

Hangi tanım dikkate alınıralsa alınsın, Ortadoğu'dan söz edildiğinde daha ziyade dinsel anlamda Müslümanların, etnik anlamda Türk, Arap ve Farsların çoğunluğu oluşturduğu ve tarihin en zengin kültür hazinelerine sahip olduğu ve tek tanrıya inanan dinlerin (üç semavi dinin) doğduğu bir bölgeden söz edilmektedir. Bölge her halükarda tarihin her döneminde tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken bir bölge olagelmıştır.²⁰⁶ Bunların dışında bölge jeopolitik teorisyenlerin de dikkatlerini üzerinde yoğunlaştırdıkları bir bölge olmuştur. Mackinder'in “dünya adası” olarak tanımladığı bölge ve Spykman'ın “rimland” olarak tanımladığı bölgeler buradadır. Ayrıca Mahan'a göre bir dünya imparatoru olmak için önemli deniz ticaret yollarına hakim olmak gerektiğine göre, Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi ve Babel Mendep Boğazı, Süveyş Körfezi ve Cebeli Tarık Boğazı bu bölgede yer almaktadır. Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu, ardından Birleşik Krallık, Soğuk Savaş döneminde ise bölgeyi

²⁰⁴ Sander, O., Siyasi Tarih, Ankara, 2008, c.2, s.72

²⁰⁵ Özdağ, Ü., a.g.e., ss.39-40

²⁰⁶ Cömert, S., a.g.m., s.33

doğrudan ve dolaylı etkileri altına alan ABD ve SSCB bu sayede dünya gücü olmuşlardır.²⁰⁷ Soğuk savaş sonrası süreçte ise tek kutuplu dünyanın şekillendiricisi ABD, Ortadoğu merkezli geliştirdiği stratejilerle küresel egemenlik tesis etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyılda Avrupa devletlerinin ana sömürge bölgelerinden biri haline gelirken, yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünya egemenliği peşinde koşan “süper” devletlerin etki alanı mücadelesine konu olmuştur.²⁰⁸ Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ileride daha ayrıntılı değinileceği gibi, bölgenin jeopolitik konumunu belirleyen, ABD’nin stratejisi olmuştur. Bölgenin tabii hudutları Amerikan politikası tarafından genişletilmiştir.

Realistlerin güç, ulusal çıkar, çatışma ve güvenlik kavramları ile tanımlama uğraşı içerisine girdikleri uluslararası sistemin bir parçası (alt sistemi) olan Orta Doğu’da da devletlerarası var olan yapı, anarşik ve çatışmacıdır. Devletlerin birbirlerine yaklaşımlarında, karşılıklı korku ve kuşku hâkim olurken, güvenlik kaygıları siyasi ve diplomatik güce dayalı çıkar mücadelelerine ve çoğu kez sıcak askeri çatışmalara dönüşebilmektedir. Hatta son yüzyılda uluslararası sistemin en uzun süreli çatışmalarının ve krizlerinin bu bölgede ortaya çıktığı rahatlıkla söylenebilir. Araplar ile İsrail arasında yapılan dört büyük savaş, İsrail’in Suriye, Lübnan ve Filistin topraklarına yönelik uzun süreli askeri işgalleri, Suriye’nin Lübnan’ı işgali, Irak’ın Kuveyt’i işgali, ABD’nin Irak işgali, İsrail’in, İran’ın ve Arap devletlerinin silahlanma çabaları ve dünyada çatışmaları önlemek için kurulan idealist örgüt Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlarının bölgede uygulanamaması gibi pek çok örnek bölgedeki çatışmacı ortamın somut göstergeleridir. Bu bağlamda bölgedeki aktörlerin dış politikada genellikle realistlerin söyledikleri kavram ve davranış kalıpları çerçevesinde hareket ettikleri ve eylemlerini siyasi ve askeri güç kullanarak meşrulaştırdıkları söylenebilir.²⁰⁹

Ortadoğu’nun kararsız ve karışık durumu, bu bölgenin jeopolitik öneminden başlamak üzere, dünyanın en geniş petrol rezervlerine sahip bulunması, bölge içindeki devletlerin, özellikle Arap devletlerinin çıkarları, görüşleri ve hedeflerinin birbiri ile çatışması, gelir dağılımının çapraşık bir ekonomik tablo çizmesi, din ve mezhep farklılıkları gibi bir takım köklü faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bölgenin jeopolitik/stratejik önemi bir kıtalar kavşağı olmasından öte, iki kutuplu dünyada süper güçlerin hakimiyet kurmak için yöneldikleri başlıca alanlardan birisi olmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede mevcut olan din ve mezhep

²⁰⁷ Arı, T., Ortadoğu, İstanbul, 2005, ss. 25-27

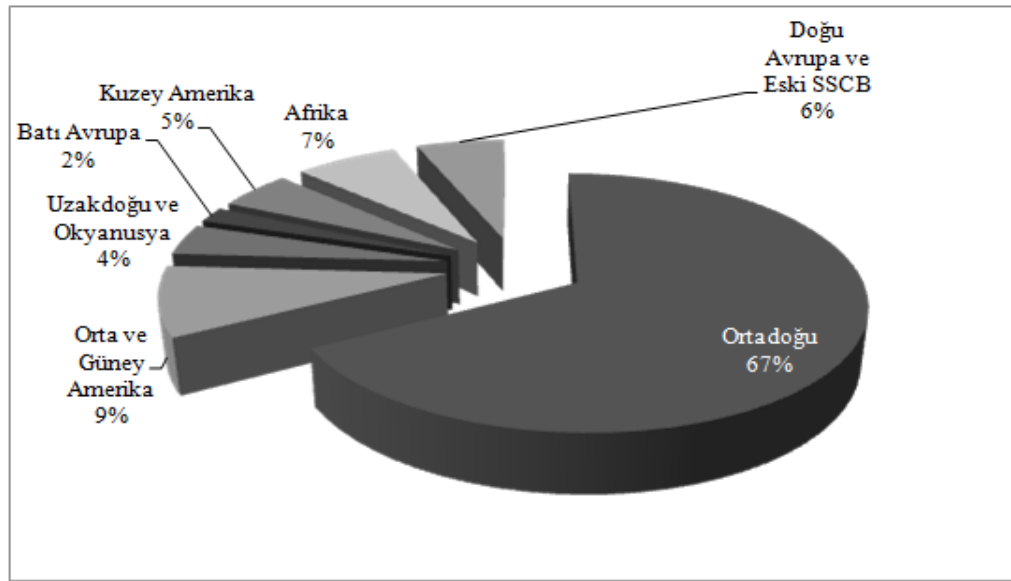
²⁰⁸ Sander, O., a.g.e., s.295

²⁰⁹ Athoğlu, Y., a.g.m., s.73

gerginlikleri ve suni sınırlar bölge üzerinde etkili olmak isteyen süper güçler için bölgeye müdahalede önemli bir zemin hazırlamıştır.²¹⁰ Yahudi-Müslüman çatışması, Hıristiyan-Müslüman çatışması, Şii-Sünni, Sünni-Alevi gerilimi, Cumhuriyetçi-Monarşist, Ümmetçi-Milliyetçi sürtüşmeleri, bölgenin gündemini belirlemektedir.

Ortadoğu bölgesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Türkiye'den İsrail'e, Mısır'dan Suudi Arabistan'a kadar, dünya politikasında merkezi bir rol oynamıştır. Her şeyden önce, bölge Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında geçiş kavşağı durumundadır. Üç kıtanın birleşmesinden kaynaklanan jeostratejik öneminin yanı sıra, dünyanın şu andaki petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 67'sini (yani üçte ikisini) barındırması nedeniyle büyük bir ekonomik öneme sahiptir. Batı Avrupa, Ortadoğu petrolüne yüzde 90, Japonya ise yüzde 98 oranında bağımlıdır.²¹¹ Dolayısıyla bu bölgedeki kavgaların temelinde bir İslam topluluğunu parçalama hesaplarıyla beraber petrol yatmaktadır. Kısacası, bu petrole batının devamlı olarak sahip olmak istemesi, buna karşın birilerinin devamlı olarak direnmesidir. Ortadoğu'daki kavganın bir cümlelik özeti bu şekildedir.

Şekil.1. Dünya Petrol Rezervleri

Kaynak: Üşümezsoy, Ş., Şen, Ş., Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları, İstanbul, 2003, s.102

²¹⁰ Özdağ, Ü., a.g.e., s.41

²¹¹ Kona, G., "Ortadoğu Petrolü ve Büyük Güçler", Jeopolitik Dergisi, S.10, 2004, ss.77-86

Ortadoğu yalnızca petrol, kültürel ve dinsel alanda değil birçok yer altı kaynağı açısından da zengin bir bölgedir. Örneğin, İran; ham petrolün yanı sıra, kömür, krom ve dünyanın ikinci büyüklükteki doğalgaz rezervlerine, Irak; fosfat, sülfür rezervlerine, Suriye; fosfat, krom ve manganez rezervlerine, İsrail; bakır, fosfat, potas, bromür asidi tuzu rezervlerine, Suudi Arabistan; doğalgaz, demir cevheri, altın ve bakır rezervlerine, Cezayir; doğalgaz, demir cevheri, fosfat ve uranyum rezervlerine, Bahreyn; petrolün yanı sıra, doğalgaz rezervlerine, Mısır; doğalgaz, demir cevheri, fosfat, manganez rezervlerine, Umman; bakır, asbest rezervlerine, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Libya doğalgaz rezervlerine sahiplerdir.²¹² Dolayısıyla bu stratejik hammadde zenginliği, Ortadoğu'yu büyük devletlerarasında bir rekabet alanı haline getirmiştir.

Özellikle Petrol keşfedilip ona olan ihtiyaç arttıktan sonra, kaos ve istikrarsızlık Ortadoğu'nun yakasını bırakmamıştır. Dünyanın en güçlü ülkesinin/ülkelerinin dikkati de yoğun biçimde bu bölgeye kilitlenmiştir. 1980'lerden sonra İran-İrak savaşı, 1990'da Kuveyt'in işgali, yıllardır süren Arap-İsrail gerginliği ve 2003 Irak müdahalesi göstermektedir ki Ortadoğu, uluslararası ilişkilerin kilit alanıdır. Dolayısıyla bölgeyi denetimi altında tutan ülke ya da ülkeler, hiç kuşkusuz uluslararası alanda geniş güç projeksiyonları geliştirebilecek ve diğer ülkelerin dikkatleri ve ilgileri hep bu bölgede olacaktır.

²¹² Yıldız, G.Y., Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, 1993, s.147

Harita.1. Ortadoğu Haritası

Kaynak: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east.html

1.2. Ortadoğu’da Irak, Jeopolitik ve Jeostratejik Boyut

Ortadoğu’nun geneli için geçerli olan pek çok özellik Irak için de geçerlidir. Dar anlamda Ortadoğu olarak tanımlanan Arap Yarımadası’nın kuzeydoğusunda yer alan, birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı devletinin Musul, Bağdat ve Basra eyaletleri üzerinde kurulan Irak’ın²¹³ güneydoğusunda, Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyinde Suudi Arabistan, batısında Suriye, doğusunda İran ve kuzeyinde de Türkiye yer almaktadır. Basra Körfezi’ndeki toprakların uzunluğu 814 km, Suriye sınırı 606 km, Kuveyt sınırı 242 km, Ürdün sınırı, 181 km, toplam 3631 km’dir. Yüzölçümü 438.317 km²’dir. Stratejik ve Jeopolitik yönden kuzeyden ve kuzeybatıdan gelerek Basra Körfezi’nden açık denizlere ulaşan ve aynı yönlerden gelerek İran ve Afganistan üzerinden Hindistan’a kavuşan yolların baştanbaşa Irak’ı geçmek zorunda olmaları bölgenin önemini ortaya koymaktadır.²¹⁴ Çevresindeki alanları kontrol etmeksizin sadece Fırat-Dicle havzasını kontrol eden modern Irak devleti, bölge için daha önce benzeri olmayan yeni bir oluşumdur.

Kurulduğu sırada, yaklaşık 2.5 milyon nüfusu barındıran Irak’ın sınırları içerisinde halkın yüzde 80’i Arapça konuşuyordu, diğer gruplar ise kuzeyde yaşayan Kürtler, Kerkük²¹⁵ bölgesinde yoğunlaşan Türkler, Acemler, Bağdat’ta yoğunlaşan Yahudiler ve Hıristiyanlar idi. Bu nüfusun büyük çoğunluğu kırsal alanlarda yaşıyor ve tarım ve hayvancılık yaparak geçimini sağlıyordu. Müslüman nüfus 7/5 oranında Şii’ler ve Sünniler arasında bölünmüştü. Şii’ler daha çok Irak’ın güney kesimlerinde, Sünniler ise Bağdat’ın kuzeyinde yoğunlardı. Daha çok ticaretle uğraşan Yahudiler yaklaşık 100.000 kişiydiler ve çoğu o dönemde nüfusu 200.000 olan Bağdat’ta yaşıyordu. Irak’ın kuruluş yıllarında iki önemli şehir Bağdat ve Musul’du.²¹⁶ Günümüzde ise Irak’ın nüfusu 28.945.579’dur. Bu nüfusun yüzde 97’si Müslüman’dır. Müslümanların yüzde 60-65 Şii, yüzde 32-37 Sünni’dir. Etnik olarak ise Araplar yüzde 75-80, Kürtler yüzde 15-20, Türkmen, Asuri ve diğerleri ise yüzde 5’tir.²¹⁷

²¹³ Özdağ, Ü., a.g.e., s.92

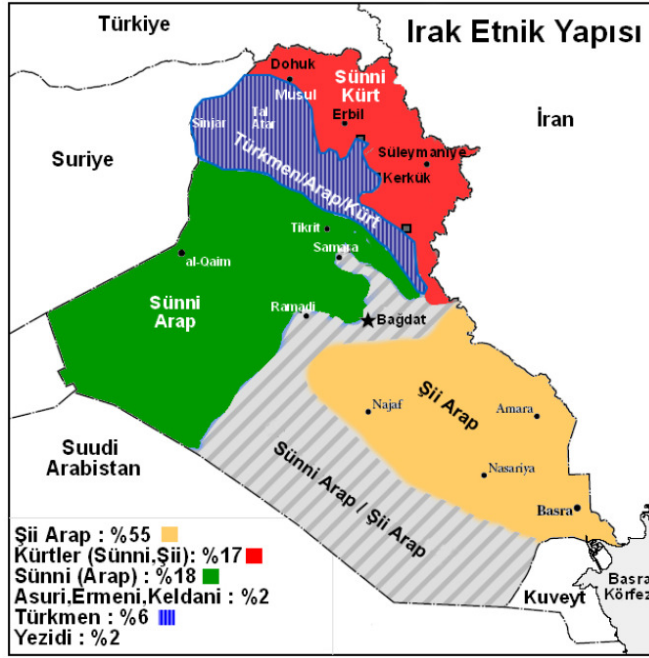
²¹⁴ Öztürk M., Çakar, E., İkinci Ortadoğu Semineri, Düünden Bugüne Irak, c. 2, Elazığ, 2006, s.21

²¹⁵ *Baas yönetiminde, tüm okullara önemli İslami olaylar veya şahsiyetlerle ilgili ya da Baas partisiyle ilgili isimler verilirdi. Kerkük’ün tarihsel adı bile “millileştirme” anlamına gelen Tamim’le değiştirilmişti. Şimdi eski isme geri dönülmüş durumdadır.* Bkz. Cemal, Ş., “Kürtler Kültürel Miraslarında Israr Ediyor”, Dış Basında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.77

²¹⁶ Özcan, M., Sorunlu Miras Irak, İstanbul, 2003, s.9

²¹⁷ CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>, Temmuz 2009.

Harita.2. Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar Haritası

Kaynak: Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye, Tepav, İstanbul, 2007, s.61

Irak, Saddam Hüseyin döneminde Baas partisi yoluyla hüküm süren bir Sünni Arap azınlık iktidarda, bu azınlık yukarıdaki harita'da da görüldüğü üzere ülkenin orta kesimlerinde yoğunlaşmış durumda ve Kürtler kuzeyde, Şiiiler ise güneyde çoğunlukta idi.²¹⁸

Sahip olduğu petrol rezervleri²¹⁹ ve tarıma elverişli toprakları ile jeopolitik öneme sahip olan Irak, Saddam Hüseyin'in etkisi ve bölgede (özellikle Irak üzerinde) hakim unsur olan ABD politikaları ile de Ortadoğu ve Körfez'in stratejik hassasiyete sahip önemli bir ülkesi durumundadır. Jeostratejik terimlerle, dünyanın en büyük üçüncü²²⁰ petrol rezervlerine sahip olan ve dünya çapındaki petrol rezervlerinin üçte ikisinin bulunduğu bir bölgede yer alan Irak, bugün ABD'nin gözünde, Vietnam'ın 1967'deki durumundan çok daha fazla önem

²¹⁸ Fouskas, V.K., "Avrasya'da ABD'nin Macht-Politik'i (Güç Siyaseti) ve Büyük Ortadoğu'nun Yeniden Şekillenmesi", "Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004, s.21

²¹⁹ Petrolün bulunmasıyla Irak bu rezervlere hemen sahip olamamıştır, Irak petrol endüstrisinin gerçek sahipleri, Iraklılar değildir. İngiliz, Fransız İran ve Amerika petrol şirketlerinden oluşan uluslararası tekeller bu petrolün üreticileriydiler. Bu şirketlerin hissedarlarına, bazı Ermenileri de eklemek mümkündür. Bkz. Kalkan, Y., Irak ve Saddam Hüseyin, İstanbul, 1991, s.18

²²⁰ 2004 yılında kanıtlanmış en yüksek petrol rezervleri; S.Arabistan (262.7), İran (132.5), Irak (115.0), http://www.petrol.itu.edu.tr/question/faq_t.html, Irak'ın kanıtlanmış petrol rezervlerinin Suudi Arabistan'dan sonra Dünya'da ikinci sırada yer aldığı öne süren görüşler de bulunmaktadır. Bkz. Benlioğlu, E., "Irak Savaşı'nın ABD-Suudi Arabistan İlişkilerine Etkisi", II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.231

taşımaktadır. ABD Enerji Departmanı; Irak petrollerinin dünya genelinde en ucuz maliyetle üretilen ve dolayısıyla petrol şirketleri açısından en gözde petrol olduğunu ifade etmektedir.²²¹ Ayrıca Irak'ın çevresinde de petrol rezervleri açısından zengin ülkeler mevcuttur. Dolayısıyla Bölgenin istikrarsızlığı bölge enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan diğer ülkeleri de rahatsız etmektedir.²²²

Harita.3. Irak Petrol Yatakları Haritası

Kaynak: <http://www.washingtoninstitute.org/mapImages/41f15dc3ed8cd.pdf>

Irak'ın petrol rezervlerinin ABD'nin 100 yıllık ihtiyacını karşılayacak boyutta olduğu hesaplanmaktadır. Irak'taki tüm petrol kaynaklarının işletilmesi halinde rezervleri, 300 milyar varil²²³ bile aşabilir. Irak'ın, beş yıl içinde, petrol rezervi 260 milyar varil olan dünyanın en büyük petrol üreticisi Suudi Arabistan'ın konumunu sarsabileceği öngörülmektedir.²²⁴

Zengin ve bol petrol yatakları yüzünden özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren çevresinde bulunan ülkeler haricinde İngiltere, Almanya, ABD gibi büyük güçlerin de ilgi

²²¹ Bulut, E., "Irak Savaşı Ekonomi ve Petrol", II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.321

²²² Bal, İ., "Ortadoğu'da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK'nin Katkısı, TDP (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006, ss. 685-686

²²³ Yeni petrol araştırmaları ile bu rakamın, 300 milyar varile çıkacağı iddia edilmektedir ki bu miktar ile Irak, dünyanın en büyük petrol rezervleri ne sahip ülkesi olacaktır. Bkz. Bulut, E., a.g.m., s.347

²²⁴ Yıldırım, S., "Dünyada ve Türkiye'de Petrol", T.C. Başbakanlık Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü, Ağustos, 2003, ss.40-42

odağı olan Irak'ta petrol bir yönüyle zenginlik bir yönüyle de kaos kaynağı olmuştur. Zenginliklerine rağmen Irak, uluslararası sulara çıkışı olmayan tek büyük petrol ihracatçısı Arap Ülkesi'dir. Petrolünü satabilmek için sahip olduğu sahillerinin sığılığı yüzünden kullanamamakta, Suriye ve Türkiye gibi komşularına ihtiyaç duymaktadır.²²⁵ Financial Times'a göre ise, "Irak'ın ham petrolüne ulaşmak ve onu ihraç etmek oldukça kolaydır. Irak, ürettiği petrolün çoğunu bir boru hattıyla Akdeniz üzerinden Türkiye'ye aktarmak gibi ek bir avantaja sahiptir. Bu durum Ortadoğu'daki diğer üreticilerin sahip olmadığı bir esnekliktir".²²⁶ Irak ayrıca, büyük ve giderek önem kazanan doğalgaz kaynaklarının bulunduğu bir bölgede yer almaktadır.²²⁷

Irak coğrafyası ve petrolü yüzünden her fırsatta hedef olması yanında dünya güçleri tarafından sürekli olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla Washington'un Irak'ta kendine itaatkar bir rejim istemesinin sebebi basittir. Bu çerçevede işgal sürecinde, ABD Merkez Komutanlığı eski Komutanı General Anthony Zinni "Irak'ta bir sürü doğal kaynak var, Irak'ın jeopolitik önemi çok büyük. Güvenlik durumu düzelse bile ABD Irak'ı tamamıyla terk edemez" ifadelerini kullanarak Irak'ın önemini ortaya koymaktadır.²²⁸ Gerek bu hayati denebilecek çıkarlar gerekse stratejik konumu dolayısıyla bölgedeki gelişmeler, hem ABD için, hem de uluslararası politika açısından bölgeyi diğer pek çok bölgeden daha önemli hale getirmiştir.

Ayrıca ABD'nin Ortadoğu'daki gücünü pekiştirme planlarında Irak'ın stratejik bir üs olarak önemi, Washington açısından ciddi bir kaygıyı oluşturmaktadır. Bush yönetimi, Irak'ı işgal etmekle, Irak'ı, komşu devletlerin – bilhassa Suriye'nin ve İran'ın- gözünü korkutabilecek ve elden geldiğince bu ülkeleri "kontrol altında tutabilecek", "batı yanlısı" ve ABD'ye bağımlı bir rejim modeli haline getirebilecektir.²²⁹ Bunun için Irak uygun bir sıçrama tahtası oluşturmaktadır.

²²⁵ Silleli, T., 1958'den Günümüze Türkiye-Irak ilişkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s.14

²²⁶ Hoyos, C., "Baghdad Re-entry to Market 'Could Have Big Impact', Financial Times, 21.02.2003. s.3

²²⁷ Romero, S., "Demand for Natural Gas Brings Big Import Plans, and Objections", New York Times, 15.06.2005 s.1

²²⁸ "Irakta 7 Yıl Daha Cehennem Yaşanacak", <http://www.tumgazeteler.com/?a=1496538>

²²⁹ Arnove, A., Iraktan Çekilmenin Mantiği, (Çev. O.Akınbay), İstanbul, 2006, s.110

2. IRAK SORUNU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE ULUSLARARASI POLİTİKADA IRAK

2.1. Soğuk Savaş Dönemi, İki Kutuplu Dünyada Ortadoğu ve Irak

En basit anlamıyla Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşından sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin çevresinde kümelenmiş küçük devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü iki karşıt ideolojiye bağlanmış, etki mücadelesini tanımlayan ve belirli bir tarihsel döneme verilen addır.²³⁰ Bu dönemde bir yanda ABD önderliğinde NATO ve uydu devletleri diğer yanda SSCB önderliğinde Varşova Paktı ve uydu devletleri arasında dünya iki kutuplu bir nitelik kazandı. İki kutup arasındaki mücadele Avrupa merkezli devam ederken, bu dönemde dünyadaki gelişmelere benzer şekilde Ortadoğu bölgesi de ABD ve SSCB'nin etki alanlarına bölünmüştür. Ortadoğu bölgesine yönelik ilk süper güç hamlesi ABD'den değil, SSCB'den gelmiştir.²³¹

20. yüzyılın başında İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkar çatışmasına sahne olan bölge, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar iki kutuplu bir özellik göstermiştir. Ancak, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve İngiltere ile bölgede mücadele edecek başka bir gücün kalmaması üzerine, bölge İngiltere'nin hakimiyetine girmiş ve gevşek yapılı bir imparatorluk sistemini andırmıştır.²³² İngilizler başta ülkeyi doğrudan yönetmeyi düşündülerse de, halkın sert muhalefetiyle karşı karşıya kalma korkusuyla bu fikirlerinden vazgeçerek, 23 Ağustos 1921'de Mekke Şerifi Hüseyin Bin Ali'nin oğlu Faysal'ı Irak'ın Kralı ilan ettiler.²³³

Ardından İngilizler 1932'de Irak üzerindeki manda yönetimine son vermeye razı oldu. Irak bu yeni biçimsel statüsünü ifade eden bir adımla bağımsızlığa kavuştu ve Milletler Cemiyeti'ne katıldı. Tam bir yıl sonra, İngilizlerin kral olarak Irak'ın başına oturtmuş olduğu Faysal tıbbi tedavi için ülkeden ayrıldı. Irak halkının asla sevmediği Kral Faysal 1933 yılında İsviçre'de öldü ve yerine halk arasında çok daha tutulan oğlu Gazi geçti.²³⁴ 1936 yılında General Bekir Sıtkı kumandasında, milliyetçiler olarak nitelendirilen bir grup iktidarı ele geçirdi. Nitekim Bekir Sıtkı iktidara gelişinden on ay sonra, ordu içinde Yediler adlı bir grup

²³⁰ Sander, O., a.g.e., s.224

²³¹ Özdağ, Ü., a.g.e., s.43

²³² Arı, T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1999, s.102

²³³ Özdağ, Ü., a.g.e., s.97

²³⁴ Özcan, M., a.g.e., s.12

tarafından halkın da desteği sağlanarak devrildi. Darbe sırasında da Bekir Sıtkı öldürüldü ve İngiliz yanlısı politikacı Nuri Sait 1938’de Başbakanlığa getirildi.²³⁵

1939 yılında Kral Gazi bir otomobil kazası olduğu söylenen, ama Iraklıların genellikle İngilizlerce kışkırtılmış bir cinayet olduğuna inandığı bir olayda hayatını kaybetti. Ardından Nuri Sait ve Yediler gurubu tarafından Faysal’ın yeğeni ve Kral Gazi’nin kayın biraderi olan Emir Abdullah’ı, çocuk yaştaki Şehzade Faysal’a vasi seçtiler ve İngiliz yanlısı Nuri Sait Başbakanlığında 1958 yılına kadar tam 20 yıl Irak’ı yönettiler.²³⁶

1955 Şubatında Bağdat Paktı’nın²³⁷ kurulması, Sovyetlere Ortadoğu’da daha etkin bir politika izlemesi gerektiğini gösterdi ve ayrıca böyle bir olanağı da sağladı. Sovyetler Birliği ile Irak arasındaki ilişkiler, 1958’de monarşinin yıkılması ve yerine gelen Batı karşıtı rejimin Bağdat Paktı’ndan ayrıldığını açıklaması ile birlikte başlamıştır.²³⁸

1958 Temmuzunda Tümgeneral Abdülkerim Kasım ve Yüzbaşı Abdülselam Arif önderliğinde askeri bir darbeyle Nuri Sait Paşa hükümeti devrildi ve Cumhuriyet ilan edildi. Kasım Cumhurbaşkanı oldu. Ancak, darbeyi takip eden yıllarda, General Kasım’ın Komünizm yanlısı bir tutum izlemesi, General Arif’in de Milliyetçi bir politikada ısrar etmesi, iki darbe ortağının anlaşmazlığa düşmesine neden oldu. Devrimi gerçekleştiren iki subay, Kasım ile Arif’in araları devrimden sonra açıldı.²³⁹ Irak Sovyet etkisine kaymaya başlayınca, 1963’te Arap Sosyalist Baas Partisi²⁴⁰nce düzenlenen bir darbeyle Kasım devrildi. Abdülselam Arif, ordu ve Baas Partisi’nin desteğiyle onun yerine geçti.²⁴¹ Arif Devlet Başkanı olurken darbe ortağı Baas Partisi’ni temsilen de Hasan El Bekr Başbakanlığa getirildi. 1966 Temmuzunda Arif bir helikopter kazasında hayatını kaybetti ve onun yerine kardeşi General Abdülrahman Muhammed Arif devlet başkanlığı görevini devraldı. 1968’de Baas Partisi’nce düzenlenen –kansız- darbeyle Arif devrildi. General Hasan El Bekr devlet başkanı olurken, yardımcılığına 31 yaşındaki Saddam Hüseyin getirildi.²⁴² Saddam, özellikle

²³⁵ Kalkan, Y., Irak ve Saddam Hüseyin, İstanbul, 1991, s.21

²³⁶ Polk, W., Irak’ı Anlamak, İstanbul, (Çev. N. Elhüseyini), 2007, s.105

²³⁷ Bağdat Paktı (1955-1958), *Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulan güvenlik ve savunma örgütü. 1958 yılında Irak, 1979’da Pakistan ve İran’ın paktan çekilmesi ile varlığı sona erdi.* <http://tr.wikipedia.org/wiki/CENTO>

²³⁸ Arı, T., a.g.e., s.89

²³⁹ Kalkan, Y., a.g.e., s.48

²⁴⁰ *Yeniden doğuş anlamına gelen Baas Partisi 1943 yılında Suriye’nin Başkenti Şam’da iki öğretmen tarafından kuruldu. Partinin kurucularından biri olan Mişel Eflak, Parti’nin fikir babası yani ideoloğuydu. Aynı zamanda Hıristiyandı. Diğer kurucusu Salah Bitar ise daha çok partinin örgütlenme işiyle uğraşan ikinci adamdı. Bkz.*

Kalkan, Y., a.g.e., s.35

²⁴¹ Özcan, M., a.g.e., s.12

²⁴² Polk, W., a.g.e., s.132

1976 yılından itibaren Hasan El Bekr'in bir çok yetkisini kullanmaya başladı. Hatta perde gerisinden devleti tek başına yönetmeye başladı. Saddam Hüseyin'in bir eksiği kalmıştı, o da ünvanının “devlet başkanı” olmasıydı. Temmuz 1979'da Hasan El-Bekr'in devlet başkanlığından istifası ile de yaklaşık 24 sene Irak'ın diktatörü olacak Saddam Hüseyin²⁴³ devlet başkanı oldu.²⁴⁴ Saddam Hüseyin dönemi pek çok gelişmelere sahne oldu ama bunlardan en çok akılda kalanı milyonlarca insanın ölümüne sebep olan ve 8 yıl süren İran-İrak savaşı ve dönüşü olmayan yola gireceği Körfez Savaşıydı.²⁴⁵

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler içinde olan Arap ülkelerine karşı ABD, İsrail ile ittifak kurmayı kendisi için gerekli görmüştür. Bu nedenle, İsrail'in tanınmış bir bölge devleti haline gelmesi önündeki engelleri kaldırmak, bu ülkenin Arap ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirecek gerekli alt yapıyı hazırlamak, ABD'nin bu dönemde bölgeye ilişkin temel politikaları arasında sayılmaktadır.²⁴⁶ Araplar ise Soğuk savaş sırasında İsrail yanlısı ABD politikalarını dengelemek için Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içindeydiler. Bu dönemde İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da büyük çıkarları ve sorumlulukları vardır.²⁴⁷ Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra, bu bölgede baş gösteren Sovyet tehlikesine karşı çıkacak gücü kendisinde bulamadığını, bölge devletlerine askeri ve ekonomik yardım yapılmasını ve bu sorumluluğun da ABD'de olduğunu bildirmiştir. Böylece İngiltere, Ortadoğu'da “birinci devlet” olma özelliğinden vazgeçmiştir.²⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı'nda güç kaybına uğrayan İngiltere ve Fransa yerine, bölgeye ABD hakim olmaya başlamış, Soğuk Savaşla birlikte direnç güçleri azalan Avrupalılar ABD'nin küresel hakimiyetine teslim olmuşlardı.²⁴⁹ Nihayetinde İngiltere'nin de bölgeden ayrılmasıyla birlikte, ABD derhal harekete geçmiş ve bölgedeki güç dengesinin korunmasında bir dengeleyici devlet işlevi görmüştür. Moskova açısından ise bölgede sadece üç ülkenin

²⁴³ 1990 yılında dünyanın en tehlikeli adamı olarak ilan edilen Saddam Hüseyin'in hırçınlığı, 1937'li yıllara kadar gitmektedir. Çünkü doğumundan dokuz ay sonra babasını kaybedecek, uzun yıllar (hatta okul yılları da dahil olmak üzere) dayak ve baskı altında büyüyecektir. Dolayısıyla bu kişiliği Irak siyasetine de yansımış, baskıcı bir yönetim uygulamıştır. Bkz. Kalkan, Y., a.g.e., s.25

²⁴⁴ Sander, O., a.g.e., c.2, ss.423-425

²⁴⁵ Arı, T., Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, 2004, s.372-401

²⁴⁶ Yılmaz, T., a.g.m., s.115

²⁴⁷ İngiltere 1971'de Basra Körfezi'nden çekilinceye kadar Batı'nın bölgedeki çıkarlarını korumaktaydı. Arı, T., Basra..., s.58

²⁴⁸ Dalgan, Ç., 21. Yüzyılda Mevcut ve Oluşabilecek Güç Dengeleri ve Bunların Dünya Siyasetine Etkileri, Beykent Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Y. Lisans Projesi, İstanbul, 2007, s.10

²⁴⁹ Kösebalaban, H., “Atlantik İttifakında Çatlak: Böyle Dostlar Düşman Başına”, Küresel Güçler, (Der. F. S. Turhan), İstanbul, 2005, s.46

birincil derecede öneminin olduğuna işaret etmek gerekmektedir. Bu ülkeler İran, Irak ve Türkiye'dir.²⁵⁰

1970'lerde Irak SSCB'nin, İran ABD'nin yakını idi. Irak, ABD'nin hoşlanmayacağı bir oranda ve ABD taraftarı İran Şahı'nı tehdit etmek için Sovyetlerle çok yakınlaşmıştı.²⁵¹ Bu çerçevede 1972 Nisan ayında imzalanan Dostluk ve İşbirliği antlaşması ile Irak-Sovyet ilişkileri güçlendirildi.²⁵² SSCB ile 1972'de yaptığı antlaşma doğrultusunda bu ülkeden büyük miktarda askeri ve ekonomik yardım alan Irak'ın Sovyetlerle ilişkileri, bu antlaşmanın feshedilmemiş olmasına rağmen, 1970'lerin sonlarına doğru soğumuş ve 1978'den itibaren Irak, Batı ile ve özellikle ABD ve Fransa ile ilişkilerini geliştirme çabası içine girmiştir. Ancak çalışmanın devamında da ayrıntılı bir şekilde inceleneceği üzere Irak'ın Kuveyt'i işgali ve sonrasında meydana gelen gelişmeler bu devletin Batılı ülkelerle ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir.²⁵³

Bu dönemde Ortadoğu'daki güç dengelerini sarsan en önemli olay 1979 İran İslam devrimi olmuştur. İran'da Şah devrilmiş yerine Humeyni gelmişti. Şah rejimini destekleyen ABD bu olayda en büyük zararı görmüştür. Bir başka etken de İran ile ABD arasındaki gerginliğin had safhasına ulaşmasıydı. Çünkü bir grup İranlı öğrenci ABD elçiliğini basarak görevlileri rehin almışlardı. Yıllarca kendisinin Ortadoğu'da jandarmalığını yapan İran'ın elden gitmesi bir yana, daha sonraları yeni İran yönetimi karşısında düştüğü aciz durumlar, bu ülke için tam bir prestij kaybıydı.²⁵⁴ İşte bu nedenledir ki, İran'a karşı yapılacak bir savaşın en büyük destekçisi ABD olacaktı.

İran'ın bu başkaldırısı, Batı dünyasının tabii ki büyük tepkisini de beraberinde getirecekti. Başta ABD olmak üzere, bütün Batı dünyası maddi ve manevi zararlara uğramıştı. Dolayısıyla, bunun hesabı İran'dan sorulmalıydı. İşte bu nedenle batı dünyası, bu hesabı görmek için ucuz bir kahraman aramaya başladı. 1979'da Irak'ta Devlet Başkanı olan Saddam bunun için biçilmiş kaftandı.

²⁵⁰ Freedman, R.O., "Putin Döneminde Rusya'nın Ortadoğu Politikası", Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004, s.61

²⁵¹ Cohen, N., "Kürtler Şansı Yakalıyor: Ama Henüz Tehlikenin Dışında Değiller", Guardian, 8 Nisan 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.26

²⁵² *Bu anlaşmadan sonra ABD'deki hava değişti. Irak'ın bu şekilde açık bir Sovyet müttefiki haline gelmesi ABD'yi rahatsız etmişti. Washington, Tahranla yaptığı gizli temaslarla Irak'taki Kürt grupları desteklemeye karar verdi.* Bkz. Kerküklü, A., "Irak Kürtlerinin Dış Güçlerle İlişkileri", 7 Kasım 2008, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=2008110733>

²⁵³ Arı, T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1999, s.41

²⁵⁴ Kalkan, Y., a.g.e., ss.75-77

Zaten bu dönemde İran ve Irak arasında mevcut bazı sorunlar vardı. Saddam saldırıya hazırды ve saldırıyı hazırlayacak olan belli başlı amaçları şu şekildeydi; İran'daki Şii kökenli İslam Devrimi'nin ülkesindeki etkilerini sınırlamak, 1975 Cezayir Antlaşması ile İran'a bırakmak zorunda kaldığı toprakları geri almak, Şatt-ül Arap Nehri²⁵⁵ üzerindeki denetimi ele geçirmek, Kürtler üzerinde kesin hakimiyet kurmak, Kuzistan Araplarının özgürlüklerini kazanmalarına yardım ederek İran'ın bu bölgede sahip olduğu petrol alanlarından mahrum kalmasına yol açmak, ulusal birliği sağlamak ve hepsinden önemlisi bölgede egemen güç haline gelmekti.²⁵⁶

Nitekim İran ve Irak arasındaki mevcut sorunlar fitili ateşlemeye yetiyordu ve 1980 yılına gelindiğinde Irak, ABD'yi de arkasına aldıktan sonra 22 Eylül 1980'de İran'a savaş ilan etti.²⁵⁷ ABD için tehlikeli olan şey her iki taraftan birinin savaşı kesin bir zaferle bitirme ihtimaliydi. Ancak en tehlikelisi ise, İran'ın savaşı kesin bir zaferle kazanmasıydı. Bundan dolayı ABD, Irak'ı destekleyerek, bu ülkeye ekonomik ve askeri yardım yapmaya başladı. Ancak, Irak'a sadece ABD değil, Sovyetler Birliği, Fransa ve Almanya başta olmak üzere birçok ülke aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi geniş oranda yardım sağladılar. Süper devletler ve Batı Avrupa ülkeleri politik, ekonomik ve askeri çıkarlarını sözde bir tarafsızlıkla maskelediler. Tutucu Arap devletlerince yapılan açıklamalarda, iki kardeş İslam ulusunun birbirini yok etmesine sessiz kalınmayacağı resmen belirtiliyordu. Ama onlar da pratikte silah satışlarıyla ve parasal yardımlarla bambaşka bir politika uyguladılar ve bununla da, kendilerini tehdit eden iki bölge devletini yıpratacak bir savaşa girmelerini olanaklı kıldılar.²⁵⁸

Süper güçler, savaşı kendi alanlarına kaydırmaktan kaçınıyordu. ABD, Irak tarafında yer alan devletleri politik olarak desteklemekle birlikte, İran'a da silah göndermekte; öte yandan Sovyetler birliği, bu dönemde İran'la işbirliği içinde olan devletleri politik olarak desteklerken Irak'a da büyük miktarda silah sevk etmekteydiler.²⁵⁹ Süper güçler için önemli olan bölgede güç dengesinin değişmemesiydi. 1982 Temmuzunda İran'ın savaşta Irak karşısında üstünlüğü ele geçirmesi üzerine, Sovyetler Birliği Bağdat'a tekrar silah sevkine

²⁵⁵ İran ve Irak arasındaki sorunlu sınır bölgesidir. Iraklılar İngiliz sömürgeciliğinin desteğiyle, 1937 Anlaşması sonucunda Şatt-ül Arap üzerindeki bütün denetimi ele geçirmişti. 1974'te iki ülke savaş eşliğine geldiler. 1975'te Cezayir'de yapılan anlaşma, İran'ın Kürtlere verdiği desteğini çekmesi ve karşılığında Şatt-ül Arap üzerindeki taleplerini elde etmesi ile sonuca bağlandı. Bkz. "İran ve Irak", Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988, s.177.

²⁵⁶ "İran ve Irak", Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988, s.177.

²⁵⁷ Özdağ, Ü., a.g.e., s.64

²⁵⁸ Stern, M., "...Ve Susuyor Herkes Artık Unutuldu Körfezdeki Savaş", Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988, s.187.

²⁵⁹ Flitner, M., "Ticaret Olarak Savaş, İran ve Irak'a Silah İhracı", Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988, s.225

başladı. ABD ve Sovyetler İran'ın Irak'ı yenerek savaşta galip gelmesinin bölgedeki güç dengesini bozacağını düşünerek tutumlarını değiştirmişlerdi. İran'a askeri malzeme yollamaya devam eden İsrail ile ABD arasındaki ilişkiler gerginleşti.²⁶⁰ ABD ve Sovyetler Birliği savaş boyunca zayıf olan tarafı destekleyerek sistemde dengenin bozulmasına izin vermediler. Özellikle İran devriminin dinamizmini ortadan kaldırmak her iki gücün de üzerinde birleştiği nokta olmuştur.

Tablo.6. 1980-1985 Arasında İran ve Irak'a Yapılan Silah Sevki ve Diğer Yardımlar

ÜLKELER	IRAK		İRAN	
	Silah	Yardım	Silah	Yardım
ABD	X		X	X
Avusturya	X	X		X
Brezilya	X	X	X	X
Çin	X		X	
Batı Almanya	X	X		X
Fransa	X	X	X	
İngiltere		X	X	X
İspanya	X	X		X
İsveç		X		X
İsviçre	X	X		X
İtalya	X	X	X	
Kuzey Kore	X	X	X	X
SSCB	X	X	X	X
Belçika		X		
BAE		X		
Kuveyt		X		
Pakistan		X		
S.Arabistan		X		
Ürdün	X	X		
Mısır	X	X		
Suriye			X	X
Türkiye		X		X

Kaynak: Flitner, M., "Ticaret Olarak Savaş, İran ve Irak'a Silah İhracı", Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988, s.226

İran ve Irak arasında sekiz yıl süren savaş Temmuz 1988'de 598 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının savaşan taraflarca kabul edilmesiyle sona erdi.²⁶¹ Savaş hiç kimsenin kazanımı olmayacak şekilde sonlandı. Saddam Hüseyin, savaş sonrası İran Devlet Başkanı'na gönderdiği mesajında "Kardeşim Haşimi..." diye başlıyor ve işgal ettiği topraklardan tamamen çekileceği gibi, İran'la her konuda yardımlaşmaya hazır olduğunu bildiriyordu. Saddam Hüseyin'in önüne koyulan sekiz yıllık savaşın faturasında, 120 bin ölü, 300 binden

²⁶⁰ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., Amerika ve Dünya, İstanbul, 2009, s.89

²⁶¹ Arıkan, P., "ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve İran'ın Tutumu", II.Körfez Savaşı, (Çev. M.Şahin, M.Taştekin), Ankara, 2006, s.163

fazla yaralı, binlerce savaş esiri ve yetmiş milyar dolarlık bir dış borç yazılıydı.²⁶² Her ne kadar 1980'ler boyunca ABD, Saddam liderliğindeki Irak'a askeri, siyasi ve ekonomik yardım yapmışsa da, bu yardımın sınırları ve şartları olmuştur. Ne zaman ki İran-Irak savaşı sona ermiş, ABD hemen Irak'a verdiği tüm desteği çekmiş ve daha sonra da Irak'a karşı mücadele etmeye başlamıştır. 1990 yılına gelindiğinde, ABD bölgede yeni bir atak fırsatı yakalayacaktır.

Ağustos 1988'de iki ülke arasında ateşkes anlaşması ilan edildiğinde, Basra Körfezi'nde yeni bir savaş ortamı için pek çok şey hazırды. Irak ordusu, Ortadoğu'nun en büyük ordularından birisi durumundaydı. Saddam belki de bu gücün etkisiyle, İsrail'in yarısını kitle imha silahları ile yok etme tehdidinde bulunmaya başladı. Bu İsrail aleyhtarı tutumu nedeniyle Arap dünyasının arkasında olduğuna inanan Saddam Hüseyin İran'la savaşının ardından Kuveyt'i işgal ederek, bölgesel hegemonya kurma çabası içine girecekti.²⁶³

Sonuç olarak, Irak, Rusya'nın geleneksel ve güncel Ortadoğu politikası içerisinde Türkiye ve İran'dan sonra birincil öneme sahip olan üçüncü ülke olmuştur.²⁶⁴ Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği, ABD'nin bölgedeki etkinliğini sınırlamaktaydı. 25 Aralık 1991'de Sovyetlerin üzerindeki kırmızı bayrak düştü. Sovyetler ve Komünist Blok dağılma sürecine girmişti, yani geniş topraklara sahip imparatorlukların sonuncusu silahlarını geri çekmişti ve muhtemelen bir daha asla birleşmemek üzere parçalanıyordu.²⁶⁵ Sovyetlerin dağılmasıyla dünya politikalarında tek hakim güç olan ABD bölgede tek etkin güç durumuna geldi.

2.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikalarında Irak

Soğuk Savaş'ın bitişi sadece dünya siyasi coğrafyasını değiştirmekle kalmayıp, uluslararası ilişkilerde yapısal ve ilişkisel bazda önemli dönüşümlerin başlangıcı olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitimiyle değişen Avrupa ve dünya coğrafyası beraberinde pek çok yeni olgu ve sorunların doğmasına sebep olmuştur. Siyasi, iktisadi ve sosyal yansımalarıyla yepyeni bir döneme girildiğinin ilk sinyalleri 1990'lı yılların başında verilirken, bu yeni kurulmakta olan ve pek çok belirsizliği de içinde barındıran yeni düzenin, özü itibariyle yapılandırma

²⁶² Kalkan, Y., a.g.e., ss.83-97

²⁶³ Gözen, R., "ABD'nin Irak'ı İşgali: Yeni Muhafazakar / Demokratik Emperyalist Bir Proje", II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara, ss.33-34

²⁶⁴ Purtaş, F., "Irak Krizi ve Rusya", II.Körfez Savaşı, (Der. M.Şahin, M.Taştekin), Ankara, 2006, s.137

²⁶⁵ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., a.g.e., s.18

aşamasında olduğu ve bir geçiş dönemini ifade ettiği düşünülmektedir.²⁶⁶ George H. Bush ve Gerald Ford'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Scowcroft'a göre ise Soğuk Savaş'ın bitişi dünyayı tarihi bir ara döneme taşımıştır.²⁶⁷

1990'lı yılların başında Doğu Bloğunda ortaya çıkan gelişmeler ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ABD'yi uluslararası siyasette tek süper güç durumuna getirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında, ABD'nin kendisine düşman/tehdit olabilecek devletleri serseri devletler olarak niteleyip, bu devletlerin uluslararası sistemden tecridini öngören bir politika izlemeye başlaması ve de Körfez Savaşı ile bölgede uygulamaya başladığı Çifte Çevreleme Politikası (Dual Containment Policy) birbirini tamamlayan bir siyaset olarak görülmektedir.²⁶⁸ Bu doğrultuda, Ortadoğu'da da, Irak, İran ve Suriye'nin çevrelenmesi veya uluslararası sistemden tecridi önem taşımaktadır.

2.2.1. ABD'nin Ortadoğu'daki Çıkarları ve Hedefleri

Ortadoğu, Amerikan çıkarlarının gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bölge, günümüz teknolojileri ve küreselleşme göz önüne alındığında önemi daha da artan jeopolitik konumu ve vazgeçilmez doğal kaynakları ile ABD'yi yakından ilgilendirmektedir. Nitekim bölge, üç kıtanın kesişme ve geçiş güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Öte yandan artan petrol ve doğal gaz talebi, dikkate alındığında bölgenin ehemmiyeti bir defa daha gözler önüne serilmektedir. Diğer yandan Ortadoğu, Amerikan petrol şirketlerinin yatırım sahası olmasının dışında, ABD'nin yaşamsal çıkarlarının söz konusu olduğu bir bölgedir.²⁶⁹ ABD'nin dış politikasının temel kurumsal, ilkesel ve politik dayanakları vardır. ABD'nin Irak politikasının anlaşılabilmesi için öncelikle ve özellikle ABD'nin Ortadoğu'ya dönük dış politikasının temel dinamiklerinin dikkate alınması gerekir.

ABD'nin Ortadoğu'ya dönük dış politikasının, geleneksel olarak "ABD'nin ulusal çıkarları" olarak tanımlanan, bölgede kendisine düşman güçlerin ortaya çıkmasına engel olmak yani Batı'nın çıkarlarını tehdit edecek bir gücün bölgeyi denetimi almasını engellemek; Başta İsrail olmak üzere müttefiki olan ülkeleri kollamak;²⁷⁰ Bölgeden kaynaklandığına inandığı radikal İslamcı terörizmle mücadele, enerji kaynaklarının güvenliğinin ve enerji

²⁶⁶ Bakan, Z.A., "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi, Ekim/Kasım/Aralık 2007, C.1, S.3, s.36

²⁶⁷ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., a.g.e., s.13

²⁶⁸ Taştekin, M., "Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı", II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara, ss.251-252

²⁶⁹ Özdağ, Ü., a.g.e., s.53

²⁷⁰ Yılmaz, T., a.g.m., s.115

arzının sürekliliğinin uygun fiyatlara sağlanması ve son olarak kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi çıkar tanımlamaları vardır.²⁷¹ ABD'nin gelecekte yapabileceklerini anlamak için bu hedeflere daha yakından bakmak gerekmektedir.

Bölgeyi denetimi altına almak ve Radikal İslamcı tehdidin ortadan kaldırılması; Soğuk savaş döneminde “bölge dışından gelen tehdit” Sovyetler Birliği iken, “bölge içinden gelen tehdit” 1950-60'larda Nasır gibi radikal ve milliyetçi lider, devlet veya ideolojiler ve 1980'den itibaren İran rejimi ve ideolojisi olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde “dışarıdan gelen tehdit” hemen hemen kalmamışken, “bölgeden gelen tehdit” İran'a ilave olarak Saddam Hüseyin ve Baas rejiminin hakim olduğu “eski müttefik” Irak olmuştur. Zira Irak, İran'la savaşı süresince büyük bir askeri güç haline gelmiş ve bölge dengelerini değiştirme potansiyeline sahip olmuştur; bu potansiyelin gücünü Kuveyt'i işgal ederek ispat etmeye çalışmıştı.²⁷² Dolayısıyla hem kendine itaatkar rejimler yaratmak hem de olası radikal İslamcı tehditleri önlemek ABD'nin temel misyonu olmuştur.

Enerji Kaynaklarının Güvenliği ve Enerji Arzının kesintisiz sağlanması; ABD'nin bölge petrolüne olan ilgisi 1919 yılında başlamıştır. Amerikan firması Standart Oil of Newyork, 1919 yılında iki mühendisini Irak'a petrol aramak üzere göndermiştir. Bunlardan birisi yazdığı mektupta: “Pasta o kadar büyük ki, bunun Amerika'ya ait olması için her şey yapılmalıdır.” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.²⁷³ Petrol ve doğalgaz, günümüz dünya ekonomisinin en önemli girdilerinden ve politik askeri gücün stratejik araçlarından biridir. Öncülüğünü ABD'nin yaptığı mevcut küresel ekonomik ve siyasi sistemin ve sistem içerisindeki ABD liderliğinin sürdürülmesi, ucu, kesintisiz ve güvenli enerji arzının devamıyla mümkündür. Bu nedenle dünya petrol ve doğal gaz yataklarını yüzde 65'ine sahip olan Ortadoğu bölgesi uzun yıllardır ABD'nin öncelikli ilgi alanı olmuştur.²⁷⁴

Bölgenin petrol kaynaklarının başta ABD olmak üzere tüm Batı ekonomilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde işletilmesi ve nakledilmesinin oldukça önem taşımaktadır. Kısaca “bölge petrolünün kontrol altına alınması” olarak nitelenebilecek olan bu amaç, bir yandan bölgenin petrol zengini ülkeleriyle sıkı ilişkiler kurmayı içerirken, diğer yandan da petrolün naklinden ihtiyaç olan ülkelerin ve deniz yollarının güvenlik altında tutulmasını gerektirmektedir. Bu amaçla, ABD yönetimleri İkinci Dünya Savaşından hemen sonra başta

²⁷¹ Tezkan, Y., Jeopolitikten..., s.83

²⁷² Gözen, R., a.g.m., s.48

²⁷³ Bulut, E., a.g.m., s.344

²⁷⁴ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye, Tepav, İstanbul, 2007, s.23

Suudi Arabistan olmak üzere tüm petrol üreticisi bölge ülkeleriyle yazılı veya yazılı olmayan yollardan anlaşma yapmış, bu ülkelerle iyi geçinme politikası izlemiştir.²⁷⁵

Öte yandan, Amerikan şirketlerinin savaş öncesinde uzun yıllar Irak enerji piyasasının dışında kaldıkları da bir gerçektir.²⁷⁶ Bu çerçevede, Ortadoğu'da yerini sağlamlaştıran ABD, 1990'lı yıllarda Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla enerji kaynaklarına yönelik politikalar geliştirmiştir.²⁷⁷ Petrole bağımlılıkları her geçen gün artan ABD ve Batılı müttefikleri, petrol gereksinmelerini önemli bir kısmını dünya petrol rezervinin yaklaşık yüzde 67'sinin bulunduğu bu bölgeden karşılamaktadır. Petrol tüketimlerinin ABD yüzde 30'unu, Almanya yüzde 32'sini, İngiltere yüzde 45'ini, Japonya yüzde 76'sını ve Fransa yüzde 89'unu bu bölgeden sağlamaktadır.²⁷⁸

Günümüzde Ortadoğu dendiği zaman, petrol ve ABD sözcükler en önde ve yan yana geçmektedir. Amerika'nın Ortadoğu petrolü konusundaki değişmez stratejisi; "Petrolün, Amerika'nın ve onun sınırlanmış müttefiklerinin ekonomisine zarar vermeyecek ve sabit fiyatlarla dünya pazarına kesintisiz akımını güvenceye almak, bunun için de Ortadoğu'da kentine uygun bir güç dengesi kurmak" şeklindedir.

İsrail'in güvenliği; ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik olarak izlediği politikalarda, kuruluşundan bu yana "İsrail'i desteklemek" temel unsurlardan biri olmuştur. ABD, İsrail'i bölgedeki en güçlü müttefiki olarak görmüş ve bu nedenle de söz konusu devlete askeri, siyasi ve mali destek sağlamıştır. İkinci Dünya savaşından beri ABD'den en fazla ekonomik yardım alan ülke konumunda olan İsrail, özellikle 1974'de Mısır'la imzaladığı barış anlaşması sonrasında, teşvik olarak ABD'den yaklaşık olarak 3 milyar dolar yardım almıştır. İsrail'in 1948'de kuruluşundan beri Amerika'dan aldığı ekonomik yardımın 97 milyar dolara ulaştığı ileri sürülmektedir.²⁷⁹

ABD'ye ağır sorumluluk ve maliyet yükleyen bu ilişkinin en önemli nedeni ABD'de etkin konumda olan Yahudi lobisinin gücüdür. Ayrıca ABD yönetimlerinin dış politika önceliklerini belirlenmesinde etkili olan Washington merkezli düşünce kuruluşlarında bu

²⁷⁵ Gözen, R., a.g.m., ss.32-33

²⁷⁶ *Baas rejimi iktidara geldiğinde, 1973 sonrasında, Irak petrolünü SSCB'nin yardımı ile devletleştirdi. ABD şirketleri 2003 müdahalesine kadar Irak petroleri üzerinde söz sahibi olmadılar.* Bkz. Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.24

²⁷⁷ Onay, Y., "Hazar Enerji Kaynakları'nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri" Avrasya Etütleri, 2002, S. 23, s.29-67, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1688.pdf>

²⁷⁸ Arı, T., a.g.e., s.59

²⁷⁹ Jewish Virtual Library, "US Assistance to Israel", http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/U.S._Assistance_to_Israel1.html.

lobinin ve yerel Yahudilerin etkinliğini de unutmamak gerekir. Özellikle Bush yönetimine yakın “neo-con” düşünce merkezlerinde nüfuslarına oranla ağırlıkları gözden kaçırılmamalıdır.²⁸⁰ Bu nedenle İsrail’in varlığına yönelik tehdit ve tehlikelerin algılanma biçimi ve bertaraf edilmesi ABD dış politikasının öncelikli hedeflerinden biri haline gelmiştir.

Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve Terörizmle mücadele, Kitle imha silahları (KİS) yayılması ve özellikle terörist gruplarla radikal yönetimlerin eline geçmesi ABD’nin önemli endişelerinden birisidir ve bu çerçevede özellikle Ortadoğu’da kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ABD’nin öncelikli hedeflerindedir. KİS’lerin “terörist devletlerin” yanı sıra terör örgütlerinin de eline geçmesi durumunda, ABD’nin çıkarlarını gerçekleştirmesinin zorlaşacağı gibi İsrail’in varlığı da tehdit altında olacaktır. Dolayısıyla kitle imha silahlarının totaliter rejimlerin ve terör örgütlerinin eline geçebileceği ve kendisine karşı kullanılabileceği endişesi ABD’nin en önemli güvenlik sorunu olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle ABD, kitle imha silahlarının üretimi ve yayılması ile yakından ilgilenmektedir. Nitekim, Irak savaşı öncesi kullanılan en önemli argümanlardan birisi de, Irak’ın nükleer silah geliştirme programına devam ettiği, kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bunların denetlenmesine izin vermediğiydi.²⁸¹ Operasyonlar sonrasında bu tezi destekleyecek kanıtların bulunamamış olması da savaşa şüpheyle bakanları hareket geçiren en önemli noktaydı.

11 Eylül saldırıları ile ABD’yi kendi evinde vuran radikal dini terörizm, halen büyük bir tehdit olarak görülmektedir. ABD, Ortadoğu’dan kaynakladığını düşündüğü bu radikal dini terörizmi, öncelikli tehdit olarak tanımlamaya devam etmektedir. Bu nedenle öncelikle bölgeyi “teröristlerden temizlemek”, yuvalarını dağıtmak ve saldırı kapasitelerini geriletmek istemektedir. Bu çabalarla eş zamanlı olarak bölgenin ekonomik, politik, sosyal, zihinsel ve kültürel yapısını küresel sistemle uyumlu hale getirmek istemektedir. Terör tehdidini ortadan kaldırmak isteyen ABD bir saldırı olmasını beklemeden, askeri güç kullanabileceğini (önleyici vuruş), teröristlerle buldukları topraklarda savaşmak zorunda olduğunu ifade etmektedir.²⁸²

Bütün bunlar, ABD’nin Ortadoğu’ya daha fazla girebilmek, Sovyetler’in içine düştüğü bunalım ve dünya çapında etkisini kaybetmesinden de yararlanarak, kendisini korumaktan

²⁸⁰ Findley, P., ABD’de İsrail Lobisi, (Çev. M. Özcan, A. Asrar), İstanbul, 2000.

²⁸¹ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.25

²⁸² The National Security Strategy of the United States of Amerika, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, Eylül 2002.

aciz körfez ülkelerini kurtarmak suretiyle, onları kendisine daha fazla bağımlı kılmak niyetinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Ortadoğu'da, Amerika'nın çıkarlarına karşı önemli bir potansiyel tehlike oluşturmaya başlayacağı anlaşılan radikal islami gelişmelere set çekebilmenin yolu da, bölgede oluşturulacak yeni düzenlemelere bağlı görünmektedir.

2.2.2. ABD'nin Irak'a İlgisinin Gelişimi

Genel olarak bakıldığında, ABD'nin Irak politikalarının Ortadoğu politikalarıyla iç içe geçtiği görülmektedir. ABD ve sadık müttefiki İngiltere'nin tutumlarının Irak'ın geleceğinde etkili olması kadar, Irak sorunu da ABD'yi ve Ortadoğu politikalarını çeşitli biçimlerde etkilemektedir. Irak, ABD'nin Ortadoğu politikasının yukarıda belirtilen amaçlarında da tam merkezinde yer alan bir ülkedir. Irak'ın kontrol altına alınması, ABD'nin jeostratejik, ekonomik ve siyasi-kültürel amaçlarının tümüne birden hizmet etmektedir.

ABD'nin Irak'a doğrudan ve yoğun ilgisi II. Dünya Savaşının ardından Ortadoğu'da İngiltere'nin dengeleyici ve yönlendirici rolünü üstlenmesiyle başladı. Irak, 1958'de askeri bir darbeyle kral II. Faysal'ın devrilmesine kadar İngiltere ile zaman zaman sorunlar yaşasa da, görece olarak iyi ilişkiler geliştirmişti.²⁸³ Öte yandan, 1963'den sonra sürekli askeri darbelerle el değiştiren iktidarı ele geçirenlerin ideolojik yaklaşımlarına göre Irak'ın 1970'li yıllarda SSCB ile iyi ilişkiler geliştirmesi ise İngiltere ve ABD'yi tedirgin etmiş, Irak'a şüpheyle yaklaşımlarına neden olmuştu. Bu arada, 1970'li yıllarda Batı dünyasının gittikçe artan petrol bağımlılığı özellikle 1973 sonrasında Irak'ı ABD'nin stratejik ilgi alanına sokarken, İran İslam Devrimi ile Basra Körfezi'nde dengeler değişmeye başlayınca ABD Irak'la yakınlaşmayı tercih etti ve Körfez'de İran'ı dengelemek için aktif biçimde Irak'a destek vererek, aşırı silahlanmasına katkı sağladı.²⁸⁴

1970'li yıllardan sonra dünyanın yaşadığı petrol ile ilintili ilk kriz, 1990 yılının Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıkmıştır. Bu kriz ile birlikte petrol fiyatları iki katına çıkmış ve batı ekonomilerinde büyüme hız kesmiştir. 1990'lı yılların başında bu gelişmeler yaşanırken, Irak'ın Kuveyt'i işgali, ABD'nin Irak'a yönelik saldırıları için ve Ortadoğu petrollerinin kontrolü için önemli bir neden haline gelmiştir. Petrolü kontrol etmek, aynı zamanda petrole önemli ölçüde bağımlı olan Japonya, Çin ve AB ülkelerini de dolaylı yoldan kontrol etme anlamına gelmektedir. Diğer yandan petrol zengini ülkelerin elde ettikleri geliri, ABD finans kurumlarına yatırmaları da ABD'nin diğer bir kazancıdır. Gelişmekte olan

²⁸³ Erhan, Ç., Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, Ankara, 2001

²⁸⁴ Polk, W., a.g.e., s.144-153

ülkelerin ise bu paralara sahip ABD'li kurumlardan dış açıklarını karşılamak için borçlanmaları da ABD'nin bu ülkeleri dolaylı yoldan kontrol etmesine yardımcı olmaktadır.²⁸⁵ Görüldüğü gibi dünyada petrol ve dolardan oluşan bu eşitsiz yapı, daima ABD lehine gelişmektedir. Bu mekanizmayı aksatacak her ülkeye karşı ABD'nin silahlı saldırıda bulunma ihtimali vardır. Son Irak Savaşı bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Irak Savaşı'nın ABD'nin enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurma arzusuyla yakından ilişkili olduğu ileri sürülmüştür. Savaş öncesinde Amerika'daki bazı muhafazakar çevreler tarafından yapılan açıklamalar, örneğin Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in Saddam'ın "dünya enerji arzının çoğunu denetimine almak için" kitle imha silahlarından devasa bir cephanelik oluşturduğunu söylemesi²⁸⁶, savaşın ana nedeninin enerji kaynaklarının kontrolü olduğuna inananların sayısını artırmıştır.

Baba Bush, Ocak 1991'de ABD Kongresinde yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasında, ABD'nin dünya politikasındaki öncü rolünü ve gücünü öne çıkararak bir kavran ortaya attı: "Yeni Dünya Düzeni". Irak'ı mağlup eden ABD, "bir taşla iki kuş vuracaktı." Bir yandan Irak'ı kontrolü altına almak suretiyle Ortadoğu'daki çıkarlarını genişletecekti, ama daha önemlisi diğer yandan da Sovyetler Birliği'nin çöküşüne, Avrupa'nın yeniden yapılanmasına ve böylece dünyanın yeniden şekillenmesine giden süreçte ABD liderliğini ön plana çıkaracak bir Yeni Dünya Düzeninin kurulmasını sağlayacaktı.²⁸⁷ Soğuk savaş sonrası "geçiş dönemi" olarak tanımlanan süreç ABD'nin ortaya attığı ve hegemon gücünü pekiştiren Yeni Dünya Düzeni, Yeni Amerikan Yüzyılı²⁸⁸ gibi kavramlarla adlandırılacak, genelde Ortadoğu özelde Irak, ABD projelerinin uygulama alanı olacaktı.

²⁸⁵ Bulut, E., a.g.m., s.351

²⁸⁶ The White House, Office of Press Secretary, "Vice President Speaks at VFW 103. National Convention", <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>, 26.09.2002.

²⁸⁷ Gözen, R., a.g.m., s.35

²⁸⁸ Yeni Amerikan Yüzyılı kavramına Sayfa 97'de ayrıntılı değinilecektir.

2.2.3. Irak-Kuveyt Krizi ve I. Körfez Savaşı

2.2.3.1. Kuveyt'in İşgali'ni Hazırlayan Süreç

Sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı 18 Temmuz 1988'de sona ermişti. Batılı devletlerin savaş boyunca Irak'a verdiği destekle, savaş sonrası Arap Dünyasının liderliğine soyunan Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgalinde temelde Irak'ın bu toprakların kendisine ait olduğu iddiası vardı. Zira İngiltere tarafından devlet haline getirilen Kuveyt'in Irak'tan kopartılması Irak tarafından bir türlü kabul edilememiştir.²⁸⁹ Bağdat yönetimi Kuveyt'i kendi toprakları üzerinde -*Kuveyt'in Osmanlı döneminde Basra'nın bir kazası olarak görülmesinden hareketle*- İngiltere tarafından oluşturulmuş yapay bir devlet olarak görmekteydi ve bu tarihsel hatanın düzeltilmesi gerektiğine bunun da tek yolunun iki ülkenin birleşmesi olduğuna inanmaktaydı. Bu, geçmişte birçok defa denenmiş, ancak başarılı olunamamıştı. Saddam mevcut konjonktürün bu amacın gerçekleştirilmesi için uygun olduğunu düşünmekteydi.²⁹⁰

Krizi hazırlayan diğer bir etken Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in 17 Temmuz'da, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri(BAE)'ni aşırı üretim yaparak Irak'ı 14 milyar dolar zarara uğrattıklarını ileri sürmesiyle başlamıştır. Saddam'a göre Kuveyt ve BAE petrol fiyatlarını oldukça düşürmüş ve bu durum Irak'ı çok etkilemiştir. Ekonomisi oldukça zarar görmüştür. Sonrasında da Saddam tarafından petrol yönünden zengin olan Rumeyla petrol sahasının Irak'a devredilmesi talebi gelmiştir.²⁹¹ Ayrıca Irak, Kuveyt'in kendi topraklarında petrol kuyuları açarak petrolünü çaldığını iddia etmekte ve bunlara karşılık 2.4 milyar dolar tazminat istemekteydi. Irak aynı zamanda Temmuz 1990 ortasından itibaren Kuveyt sınırına asker yığmaya başlamıştı. Aslında Bağdat yönetiminin amacı İran-İrak savaşı sırasında elde ettiği desteği fırsat bilerek Kuveyt'in petrol kaynaklarını ele geçirip bölgenin süper gücü olmaktı. Böylece neredeyse dünya petrol fiyatlarını tek başına belirleyebilecek bir konuma gelecekti.

²⁸⁹ *Irak'ın Kuveyt'le ilgili tarihsel iddiasının nedeni şuydu: 1756'da kurulan Kuveyt Emirliği, Irak gibi Osmanlı İmparatorluğu'na bağlıydı. Fakat İngiltere 19. Yüzyıl başından itibaren Emirlik üzerinde etki kurdu. Osmanlılara karşı güvence arayan Şeyh ile 1899'da yaptığı antlaşma sonucu Emirliğin dışişlerini denetlemeye başladı. Kuveyt'in Irak'la olan sınırı, Irak'ın bir İngiliz mandası olduğu 1923'te çizildi ve 1961'de bağımsızlığını kazandı. İngiliz desteği sayesinde, Irak'ı toprakları üzerindeki isteklerinden vazgeçmek zorunda bıraktı fakat Irak Kuveyt'in hep kendine ait olduğunu ileri sürdü. Bkz. Büyük Larousse, c.14, s.7230. Irak Cumhurbaşkanı Kasım Kuveyt'in bağımsızlığını tanımadı ve Kuveyt'in Osmanlı Devleti'nin bir parçası ve dolayısıyla Irak'ın kontrolüne tabi olduğunu söyleyerek ilk kez 1961 yılında Kuveyt'i ilhak ettiğini açıkladı. Bkz. Kalkan, Y., a.g.e., s.45*

²⁹⁰ Arı, T., Ortadoğu..., s.561

²⁹¹ Ahmetbeyoğlu, A., Cengiz, H., Başkan, Y., Irak Dosyası, İstanbul, 2003, s.298.

Diğer yandan Irak, Kuveyt'e ait olan Bubiyan ve Verbe²⁹² adalarına sahip olarak bu adaların kara suları ve kıta sahanlığı bölgesindeki petrol yataklarına ulaşmak istiyordu. Bunun dışında, Irak, hem bu adaları birleştirerek Körfez'de daha fazla kıyıya sahip olmak, körfeze çıkışını kolaylaştırmak²⁹³ hem de bu adalar Umm Kasr limanının ağzında bulunduğundan, limana giriş ve çıkışın kendi denetiminde olmasını istemekteydi.²⁹⁴ Irak, Kuveyt'i kendi topraklarına kattığı taktirde, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahip ülke durumuna gelmiş olacaktı. Böylece Irak'ın eriştiği bu potansiyel gücün önünde duracak bölgede bir başka güç kalmıyordu. Zira Irak askeri kapasitesi bakımından zaten bölgede önemli bir güç durumundaydı. İşgalin başında Saddam'ın ileri sürdüğü diğer bir gerekçe ise Kuveyt'te bir darbe olduğu ve Irak'ın Kuveyt'teki muhalefet tarafından davet edildiği şeklindeydi.²⁹⁵

Bu çerçevede Saddam, Temmuz 1990'da Arap Birliği Genel Sekreterliği'ne gönderdiği bir yazıyla, Arap ülkelerinden sağlamış olduğu yarısı Kuveyt'e ait 30 milyar dolar borcun silinmesini istedi. Kuveyt bu istekleri reddetti. Mısır ve Ürdün'ün arabuluculuk faaliyetleri boşa çıktı. Yavaş yavaş kıvılcım alevlenmeye başlamıştı. Saddam 16 Temmuz'dan itibaren Kuveyt sınırına kuvvet kaydırma işlemine başlamış olmasına rağmen Amerikan yönetiminden bir uyarı söz konusu olmamıştır. 27 Temmuz'da 30.000 Irak askerinin Kuveyt sınırına yığıldığını gösteren uydu fotoğraflarını Beyaz Saray'a gönderen CIA, bütün gelişmeleri inceleme altına almış ve yönetimi haberdar etmeye başlamıştı.²⁹⁶

Burada üzerinde durulması gereken önemli nokta, Bağdat yönetimi, askeri kapasitesini artırmaya İran-İrak savaşı öncesinde başlamış ve savaş sırasında da bu yöndeki çabalarına devam etmişti. Saddam, bir taraftan kendisi nükleer ve kimyasal silah üretimine hız verirken, diğer taraftan batılı ülkelere satın aldığı silahlarla ülkeyi, deyim yerindeyse, bir cephanelik haline getirmişti. Irak'a askeri malzeme sağlayan Avrupa ülkelerinin başında İngiltere gelmekteydi. Ayrıca bu ülkelere Irak'a önemli ölçüde teknoloji transferi de yapılmıştı. Gerek batılı devletlerin İran-İrak savaşında Irak'a temin ettiği silahların verdiği özgüven, gerekse Arap dünyasının lideri olma hırısı, Saddam'ın içinden çıkamayacağı hatta ölümüne neden olacak süreci başlatacağı.

²⁹² Bubiyan adası Kuveyt'ten 1.6 km ve Irak'tan 8 km uzaklıktadır. Verbe adası ise Kuveyt'ten 3.2, Irak'tan sadece 1 km uzaklıktadır. Bu adalar Irak'ın petrol dolun tesislerinin güvenliği açısından hayati öneme sahiptir. Bkz. Özcan, M., a.g.e., s.62

²⁹³ Irak, Körfeze çıkış alanının dar olması nedeniyle, "kapısı küçük garaj" olarak tanımlanmaktaydı.

²⁹⁴ Özcan, M., a.g.e., s.51

²⁹⁵ Bozkurt, E., "1991 Körfez Savaşı, Ambargo ve Türkiye'nin Politikası", 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006, s.781

²⁹⁶ Özdağ, Ü., a.g.e., ss.125-128

2.2.3.2. Kuveyt'in İşgali ve I.Körfez Savaşı

2.2.3.2.1. Kuveyt'in İşgali

Saddam, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiş, arkasından bu ülkede kontrolünü sağlamlaştırmaya çalışmış ve bu doğrultuda 8 Ağustos'ta ilhak ettiğini, 28 Ağustos'ta ise 19.ili olduğunu açıklamıştır.²⁹⁷ Nihayet Kuveyt'in işgal ve ilhakı ile birlikte hem Basra Körfezi'nde hem de genel olarak Ortadoğu'da güç dengesi bir anda Irak lehine bozulduğu gibi, bu durum, gerek petrolün güvenliğini gerekse ABD'nin ve Batılı devletlerin bölgedeki ekonomik çıkarlarını tehlikeye sokmuştu.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi petrol fiyatları ve savaş borçları konusunda ciddi bir tartışmadan sonra meydana gelirken, Washington'un bir saldırıya karşı çıkmayacağı sinyalini vermesinden sonra gerçekleşti.²⁹⁸ Amerikan politikalarının tahmin etmekte yanılan Saddam, ABD'nin güç kullanmasına Sovyetler'in izin vermeyeceğini düşünmüş, hatta Iraklı bir yetkili "Moskova'nın güç kullanılmasına karşı çıkacağı konusunda emin olduğunu açıklamıştı."²⁹⁹ Fakat batılı devletler, Saddam Kuveyt'i işgal edince, tam 180 derece dönmüşler ve Kuveyt yanlısı olmuşlardır.³⁰⁰ Saddam ise Müslümanların ülkelerin desteğini almak için Kuveyt'i işgali sırasında İslami retorikten faydalanarak yönetimdeki el-Sabah ailesinin İngilizlerce işbaşına getirildiğinden hareketle Kuveyt'i işgalinin aslında bir cihad olduğunu ve bu cihadla Kuveyt'i Batılı kafirlerin hükümranlığından kurtarmış olduğunu dillendiriyordu.

Savaş'ın genel seyrine bakıldığı zaman 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak birlikleri Kuveyt sınırına geçerek bir anda bu küçük Ortadoğu ülkesini işgal etmişler, ülkenin yönetimini elinde bulunduran Şeyh Ahmed El-Sabah ise çareyi ülkeyi terk ederek Suudi Arabistan'a kaçmakta bulmuştur. Kolay kolay tahmin edilemeyen, edilse bile tüm ülkeyi kapsayacağı akla getirilmeyen bu işgal gerçektende tüm Kuveyt'i kapsamış, Saddam Hüseyin birkaç saat içinde Irak'ı Kuveyt'in ve Kuveyt petrollerinin sahibi yaparak, bundan böyle bütün dünyada üretilen petrolün yaklaşık beşte birini kontrol eder hale gelmiştir.³⁰¹

Saddam Hüseyin'in gerçekleştirdiği rejim değişikliği, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. Maddesinin kesin bir ihlaliydi. ABD vakit geçirmeden Kuveyt'i geri almak üzere BM şemsiyesi altında bir koalisyon örgütlemeye girişti. Petrol söz konusuken,

²⁹⁷ Sander, O., a.g.e., s.569

²⁹⁸ Ali, T., Bush Bağdatta, (Çev. O. Akınhay), İstanbul, 2003, s.187

²⁹⁹ Arı, T., a.g.e., s.564

³⁰⁰ Özey, R., a.g.e., s.33

³⁰¹ Tragert, J., The Complete Idiot's Guide to Understanding Iraq, Indianapolis, 2003, s.185

istenmeyen rejim değişikliklerine göz yumulamazdı. Esasında, Saddam'ın konumunu sağlamlaştırmasına izin verilemeyeceği, çünkü böyle hamlelerin Irak'ı dünyanın en büyük petrol üreticisi ve bölgenin en önemli tek ülkesi katına yükselteceği, batılı liderler arasında kesin bir görüş birliğiydi.³⁰² Kuşkusuz artık Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, Saddam Hüseyin'i "gözde dost" konumundan "Bağdat canavarı" konumuna dönüştürmüştü.

2.2.3.2.2. BM Kararları ve Irak'a Müdahale

Kuveyt'in işgalinin yol açtığı Körfez Krizi, Irak'ın otoriter Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in bazı şeyler görememesinden veya görmek istememesinden dolayı ve tamamen irrasyonel bir politikanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.³⁰³ Körfez krizi bambaşka bir ortamda başlamış ve gelişmiştir. Bu ortam dünyanın iki kutuplu yapısının bir sonucu olarak gündeme gelen ve Soğuk Savaşın bir simgesi olarak görülen Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılması ile birlikte uluslararası ilişkilerin yeni bir biçim almaya başlamasıdır. Körfez krizi esnasında şimdiye kadar karşı taraflarda yer alan ABD ve SSCB bu kriz esnasında görülmedik bir işbirliği örneği ortaya koyarak BM bünyesinde peş peşe kararların alınmasını sağlamışlardır.³⁰⁴ Sovyetler Birliği gerek BM'de gerekse savaş hazırlıklarında ABD'yi engelleyebilirdi. Fakat bunu yapmadı, çünkü 1990'larda uluslararası sistem, 1980'lere göre temel değişiklikler geçirmişti ve Kuveyt'in bağımsızlığı hem Batılılar hem de öteki Arap devletleri açısından yaşamsal öneme sahipti. Dolayısıyla tek çıkar yol Irak'ı Kuveyt'ten "uluslararası topluluğun" silah kullanmasına gerek kalmadan çekilmeye zorlamaktı.

Bu doğrultuda BM Güvenlik Konseyi (GK), peş peşe birçok karar alarak Kuveyt'in işgali karşısında tam bir işbirliği görüntüsü vermiştir. 2 Ağustos 1990 tarihli ve Irak'ın Kuveyt'ten derhal ve koşulsuz olarak çekilmesini öngören 660 sayılı kararın arkasından 6 Ağustos'ta ekonomik yaptırımları öngören 661 sayılı karar alınmıştır.³⁰⁵ 661 sayılı karar BM antlaşmasının 41. Maddesi çerçevesinde alınmış ve üye ülkeleri bağlayıcı niteliği olan bir karardı. Türkiye karardan bir gün sonra ABD'nin de baskısıyla 2,5 milyar dolarlık bir ticaret hacmine sahip olduğu Irak'a karşı BM'nin ambargo kararına katılmış ve bu doğrultuda

³⁰² Chomsky, N., "ABD'nin Irak Politikası: Nedenler ve Sonuçlar", Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000, s.57

³⁰³ Arı, T., Basra..., s.228

³⁰⁴ Capaccio, G., "Yaptırımlar: Bir Ülkeyi ve Bir Halkı Öldürmek", Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000, s.174

³⁰⁵ *Bu karara göre Güvenlik Konseyi üyeleri, Irak'ın 660 sayılı karara uymadığını tespit ederse, bu bağlamda BM Antlaşması'nın 51. Maddesine istinaden, münferit ve kolektif meşru müdafaa hakkının bulunduğunu belirtmiş ve bu çerçevede Irak ve Irak'ın işgali altındaki Kuveyt'e ekonomik ve siyasi ambargo uygulanması kararı alınmış ve tüm devletlerin alınan karara uymaları istenmiştir.* Bkz. Çağran, M. E., "2003 Savaşı Öncesi Irak'ın Uluslararası Statüsü", II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara, ss.4-5

Kerkük-Yumuraltık boru hattının faaliyetleri durdurulmuştur.³⁰⁶ Karar ambargonun uygulanması için etkin bir denetim sisteminin kurulmasını da öngörmekteydi. Ancak bu karar bu açıdan tam yeterli değildi. Ardından 25 Ağustos 1990'da deniz ablukası uygulanmasını ve buna uymayan gemilere güç kullanılmasını öngören 665 sayılı karar alındı. Bundan sonra alınan diğer kararlarla ekonomik yaptırımlar daha da sıkılaştırıldı. Örneğin 666 sayılı kararlar tüm ekonomik yaptırımların Güvenlik Konseyi'nin denetiminde uygulanmasını ve insani yardımlar yapılması gerekiyorsa bunun BM denetiminde gerçekleştirilmesini öngörüyordu. 25 Eylül 1990 tarihli 670 sayılı kararda ise hava ablukası öngörülmekte ve ülkelerin Irak ve Kuveyt'e giden uçaklar için hava sahalarını kullandırmamaları isteniyordu. Bunun arkasından GK 30 Kasım 1990'da hukuksal dayanağı uzun süre tartışma konusu olan ve Irak'a güç kullanılmasını öngören 678 sayılı kararı aldı.³⁰⁷ Buna göre, Irak 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'ten çekilmediği takdirde uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için Kuveyt hükümeti ile işbirliği yapılarak Irak'a karşı gerekli tüm önlemler alınacaktı. Başka bir deyişle, BM GK'nin 2963. Oturumda alınan S/RES/678 (1990) sayılı karara göre, Irak'ın BM kararlarına uyması için 15 Ocak tarihine kadar süre tanınmakta, uymaması halinde BM antlaşmasının 7. Bölümünde öngörüldüğü üzere Irak'ın BM kararlarına uymasını sağlamak ve uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için gerekli tüm aracın devreye sokulması ve bunun için tüm BM üyesi devletlerin, gerekli desteği sağlamaya davet edilmesi söz konusuydu. Bu son fırsata uyulmaması halinde Saddam'ın savaşa karşı karşıya kalacağı ilan edildi.³⁰⁸ Eğer bu süre içinde Irak Kuveyt'ten çekilmezse "her türlü aracı kullanarak" Irak'ı zorla çıkartacağı konusunda ultimatoma veriyordu.

BM GK'nin 29 Kasım 1990'da aldığı ve Irak'ın Kuveyt'ten 15 Ocak tarihine kadar çekilmemesi durumunda güç kullanılmasını öngören 678 sayılı kararın ışığında Amerikan Kongresi 12 Ocak 1991'de benimsediği bir karar ile Başkan'a Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için gerekli gördüğü her türlü tedbiri alması için yetki -savaş yetkisi- vermiştir. Nitekim 17 Ocak'ta bir Amerikalı generalin komutasındaki müttefik güçleri "Çöl Fırtınası Operasyonu"na başlayacaktır. ABD'nin krize yönelik temel hedefleri ve körfeze yapılan müdahalenin gerekçeleri şu şekilde özetlenmekteydi; Irak'ın derhal ve koşulsuz olarak Kuveyt'ten çekilmesi, meşru Kuveyt hükümetinin yeniden işbaşına gelmesi, diğer ülkelerdeki Amerikan

³⁰⁶ Gözen, R., "Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları", II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara, s.762

³⁰⁷ Polk, W., a.g.e., s.169, 678 sayılı karar alındıktan sonra krizi ABD yönetmeye başlamış, kararla birlikte ABD ve müttefiklerinin meşru müdafaa temeline dayalı de facto süreç bir kez daha Güvenlik Konseyi kararlarıyla belirlenen de jure süreçle kesişmiş, Güvenlik Konseyi, savaş sonuçları Irak kayıtsız şartsız teslim olacak şekilde yıkılıncaya kadar sahneden çekilmiştir. Bkz. Çağırın, M. E., a.g.m., ss.6-7

³⁰⁸ Oran, B., "Kalkık Horoz" Çekiç Güç ve Kürt Devleti, Ankara, 1998, s.47

vatandaşlarının korunması, Amerikan ulusal çıkarları için yaşamsal öneme sahip olan bölgede istikrarın sağlanması. Daha da önemlisi Soğuk savaş sonrası dönemde Ortadoğu'da ve genel olarak dünya politikasındaki üstünlüğünü perçinlemek istemesiydi.³⁰⁹

Bu çerçevede ABD öncülüğünde birçok devlet duruma derhal müdahale etmek için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. ABD öncülüğünde İngiltere, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Fransa ve daha başka birçok ülke, Irak'ın Kuveyt'ten sonra Suudi Arabistan'a veya diğer bir Ortadoğu ülkesine olabilecek herhangi bir saldırısını önlemek amacıyla, Suudi Arabistan ve Basra Körfezi başta olmak üzere bölgeye deniz, hava ve kara birlikleri göndermişlerdir.³¹⁰ Ekim ayından itibaren savaşa doğru adımlar atılmaya başlandı. Irak, Kuveyt'ten çıkmamakta direnirken, ABD ve diğer Koalisyon güçleri Körfez'deki askeri yığınaklarını artırmaya başladılar. ABD, 200.000 ilave asker sevkıyatı yaparak Körfez'deki asker sayısını 400.000'e çıkardı. Bu yığınak, ABD'nin Irak'a karşı "savunma" pozisyonundan "saldırı" pozisyonuna geçtiğini gösteriyordu.³¹¹

Buna karşılık Saddam tam bir ikilimle karşı karşıya kalmış bulunuyordu. Bir taraftan Kuveyt'i işgal ederek bu ülkenin yaklaşık 90 milyar varil petrol rezervini ve 100 milyar dolar dış yatırımını kendi kaynaklarına eklemeyi düşünen Saddam, böylece hem bölgede tek egemen güç hem de Arap ulusunun efsanevi lideri olmak isterken, diğer taraftan Kuveyt'ten koşulsuz olarak çekilme yönündeki uluslararası baskılar karşısında boyun eğmesinin tam bir fiyasko ve bir siyasal intihar olacağını düşünmüştü. Diplomatik girişimler kriz sırasında da devam etmiştir. Bunlardan ilki İran Devlet Başkanı Rafsancani tarafından yapılmış, fakat 10 Şubat'taki açıklamada Saddam'ın buna olumlu bir cevap vermediği belirtilmişti. Tüm bu girişimlerin yanında 10-11 Şubat tarihlerinde yapılan Bağlantısızlar Toplantısında da savaşın sona ermesi ve sorunun çözümlenmesi yolunda bir ilerleme sağlanamadı. Gorbaçov'un barış çabaları da önemli bir ilerleme göstermedi.³¹²

BM, ABD ve diğer aracı ülkelerin ısrarlarına rağmen, Saddam Hüseyin'in Kuveyt topraklarından çıkmamakta kararlı olduğunun iyice anlaşılması üzerine 17 Ocak 1991 tarihinde Irak'a müttefik "Çok Uluslu Hava Güçleri"nin saldırıya geçmesi ile Körfez savaşı ABD'nin öncülüğünde resmen başlamış ve 28 Şubat 1991 tarihine kadar devam etmişti.

³⁰⁹ Gözen, R., "Ortadoğu'da Güç Dengeleri", 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006, s.677

³¹⁰ Telhami, S., "Between Theory and Fact: Explaining US Behavior in the Gulf Crisis", Florida, 1994, s.153

³¹¹ Gözen, R., "Türkiye'nin...", s.772

³¹² Arı, T., Ortadoğu..., s.567

Resmi olmayan bir görüşe göre, Irak'a karşı savaş kararı, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin daha ilk günlerinde ABD tarafından verilmişti.³¹³

Diğer taraftan, Başkan Bush'un Irak'ın 23 Şubat'a kadar Kuveyt'ten koşulsuz olarak çekilmediği takdirde kara hareketinin başlayacağına dair açıklamasından bir gün sonra (24 Şubat'ta) koalisyon güçlerinin kara hareketi başladı. Savaşın başlamasıyla birlikte ilk önce özellikle Irak ve Kuveyt'te bulunan stratejik hedefler olarak tanımlanan noktalar müttefik güçlere ait uçaklar tarafından bombalanmış, 24-28 Şubat 1991 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve "Çöl Fırtınası" adı verilen kara hareketi ile de Kuveyt'teki Irak Kara Kuvvetleri'nin büyük bir kısmı imha edilmiş ve çok sayıda Irak askeri de esir alınarak Kuveyt'i terk etmeye karar vermeleriyle de hareket oldukça kısa sayılabilecek bir sürede büyük ölçüde sona ermiştir. Öncesinde Saddam Hüseyin'in son derece kendinden emin ve iddialı açıklamalarda bulunduğu bu savaş, iki ay bile geçmeden ve de Irak'ın kesin bir mağlubiyetiyle sona ermiş, böylelikle ABD Dünya'ya mevcut tek süper güç olduğunu bir kere daha ilan etmiştir.³¹⁴ Irak'ın BM temsilcisi 27 Şubat'ta bir açıklama yaparak 660, 662 ve 674 sayılı BM kararlarını kabul ettiklerini, Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiklerini ve Kuveyt'ten tamamen çekileceklerini bildirmesi üzerine Başkan Bush'un 28 Şubat'ta savaşı durdurduğunu açıklamasıyla "Çöl Fırtınası Operasyonu" sona ermişti.

3 Mart 1991 günü Körfez Savaşı'na katılan koalisyon gücü ülkeleri ve Irak heyeti arasında Kuveyt ve Suudi Arabistan sınırının kuzeyindeki Safven Kasabası yakınlarında ateşkes görüşmeleri yapılmış ve Irak, Kuveyt'i işgal kararından vazgeçmek ve yüklü miktarda tazminat ödemek başta olmak üzere bütün şartları kabul etmek zorunda kalmış, böylelikle I. Körfez savaşı fiilen sona ermiştir.³¹⁵ Elindeki büyük ordu ve silah olanaklarını kullanamadan yenilen Irak'ın, ateşkesi kabul etmek ve BM GK'nin bu amaçla 2 Mart 1991'de aldığı 686 sayılı kararı onaylamaktan başka seçeneği kalmamıştı.

BM müdahalesi sonunda Irak'ın bütün nükleer ve kimyasal tesisleri yok edilmiş askeri gücü neredeyse sıfırlanmış, ekonomik gücü ise önemli bir darbe yemiştir. 46 tümeni etkisiz hale getirilmiş olan Irak tarafında ölü sayısı 85.000, tutsak sayısı 175.000 müttefikler safında ise ölü sayısı 234, yaralı ise 479'du. Dolayısıyla yaklaşık 200.000 askerini şu veya bu şekilde kaybeden Irak'a karşılık koalisyon ülkeleri 234 asker kaybetmişlerdir.³¹⁶ Ayrıca 4.200 tankın

³¹³ Yavuz, T., "ABD'nin Kürt Kartı, İstanbul, 1993, s.19

³¹⁴ Marolda, E.J., Schneller, R.J., The United States Navy and the Persian Gulf War, Annapolis, 2001, s.47

³¹⁵ Allawi, A.A., The Occupation of Iraq: Winning the War, Losing the Peace, New Haven, 2007, s.48

³¹⁶ Sander, O., a.g.e., s.570-571

4.000'i, 2.700 personel taşıyıcının 2.000'i ve 3.100 ağır silahın üçte ikisi, bunların dışında 2.000 topu, 4.000 savaş aracı en az 100 scud füzesi tahrip edilmiş ve savaş öncesinde 800 dolayında olan uçağından elinde 200 tane kalmıştı. Savaşın Irak'a maliyeti 200 milyar doları bulurken Kuveyt'e verdiği zararın da 100 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmekteydi.³¹⁷

Nitekim BM GK'nin 3 Nisan 1991 tarihinde 2981. Oturumunda alınan S/RES/687 (1991) sayılı kararla Irak'la ateşkesin nihai koşulları belirlenmekteydi. Ayrıca Irak'ın tüm nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardan arındırılması ve elinde bulunan menzili 150 km'yi geçen balistik füzelerin imha edilmesi üzerinde durulmaktaydı. Irak'ın bu koşulları yerine getirip getirmediğini denetlemek için Uluslararası Atom Enerjisi Komisyonu'nun (IAEA) BM tarafından oluşturulacak bir Özel Komisyon (UNSCOM) ile birlikte çalışması öngörülmekteydi. Irak'ın gereksinimi olan zorunlu gıda ve ilaç için yapacağı harcamaların ve alımların yine oluşturulacak bir Özel Komisyon tarafından denetlenmesi söz konusu olacaktı.³¹⁸ Ayrıca BM Güvelik Konseyi'nin 3 Nisan 1991'de kabul ettiği 687 sayılı kararı ile belirlenen ateşkes koşulları uyarınca Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar devam edecek ve Irak'ın sahip olduğu nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları tamamen ortadan kaldırılacaktı. Irak'ın bundan sonra bu tür silahları geliştirip geliştirmediği BM Özel komisyonu ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından sürekli denetlenecek ve bu tür silahlara rastlanırsa imha edilecekti.

2.2.3.3. Savaş Sonrası Durum

2.2.3.3.1. Çekiç Güç ve Keşif Güç

Güvenlik Konseyi'nin S/RES/687(1991) sayılı kararıyla Irak'la resmi ateşkes koşulları belirlenmişti. Söz konusu kararda ayrıca, Irak ile Kuveyt arasında tampon bölge oluşturulması ve bu bölgeye yerleştirilen BM barış gücü askerlerinin devriye görevi görmesi ve Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi öngörülmüştü. Ancak Kuveyt'te savaşın bitimini takiben askeri birliklerini, merkezi hükümete karşı isyan hareketine girişen, güneyde Şiiler ve kuzeyde Kürt grupları üzerine gönderen Saddam yönetimini durduracak bir karar tesis edilmemişti. Savaşın ardından Saddam Hüseyin, ateşkestten sonra kuzeyde isyan eden

³¹⁷ Arı, T., a.g.e., ss.596-569

³¹⁸ Çağıran, M. E., a.g.m., Ankara, s.10-17

Kürtlerin üzerine yürüdü. 1988'de³¹⁹ kendisinden zehirli gaz yemiş olan Kürtler büyük panik içinde İran ve Türkiye'ye doğru kaçtılar. Paniğe kapılan yaklaşık 70.000 Kürt kilometrelerce uzayan konvoylar halinde Türk sınırına yığıldı ve 50.000'den fazlası Türkiye'ye sığındı.³²⁰ Batı dünyasındaki büyük olay ise ekranlarında birdenbire kimyasal silahtan yanmış çocuk ve kadınları görmeleriyle meydana gelmişti. Kürt sorununun böylece kavuştuğu uluslararası ilgi, soruna tüm bölge açısından ileriye dönük boyutlar katacak, Çekiç Güç'ün kurulmasına giden süreçte bir kilometre taşı olacaktır.

Bu dönemde Türkiye sınırında bir anda yarım milyon sığınmacı birikince, Türkiye paniklemeye başlamıştı. Batı'nın özellikle de ABD'nin yardımını istedi. Türkiye'nin yoğun çabaları sonucu 5 Nisan sabahı Ankara'da Türk diplomatları ile Batı Avrupalı meslektaşları arasında yapılan toplantının sonunda 688 sayılı kararın taslağı tartışılarak son şekli verilmişti. Fransa tarafından derhal Güvenlik Konseyi'ne iletilen karar 10 olumlu, 3 olumsuz (Küba, Yemen ve Zimbabve) ve iki çekimser (Çin ve Hindistan) oyla kabul edilmiştir.³²¹ Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin 2982. Oturumunda kabul edilen S/RES/688(1991) sayılı bu kararlar kurtarma ve yardım ile sınırlı "Huzur Operasyonu"nun birinci aşaması devreye girmiş oluyordu. 11 Nisan 1991'de ABD önderliğinde 17.000 kişilik "Huzur Operasyonu" başlatıldı. Amaç sığınmacılara acil yardım sağlamak ve onları yurtlarına dönmeye ikna edecek bir "Güvenli Bölge (Safe Havens)³²²"yi K. Irak'ta yaratmaktı. Amerika kalmalı ve Güvenli bölgeyi korumalıydı. Bu durum Saddam Hüseyin'i düşürmek isteyen ve henüz başaramayan Amerika'nın da işine geldi ki, GK'nin 688 sayılı kararı ile oluşturulan Huzur Operasyonu'nun birinci aşaması sona ermiş, ikinci aşaması (Temmuz 1991-Aralık 1996) Huzur Operasyonu-2 (Türk kamuoyunda bilinen diğer ismiyle Çekiç Güç operasyonları) başlatılmıştır. Ankara'nın yalnızca insani yardım amacıyla ve 30 gün için izin verdiği birlikler Türkiye'ye İncirlik üssüne yerleşti. Kuzey Irak üzerine sürekli uçarak bayrak gösteren bu çokuluslu hava

³¹⁹ Halepçe Katliamı olarak ta bilinen bu saldırı *İran-İrak Savaşı esnasında, Saddam Hüseyin'in, 1986-1988'de Irak'ın kuzeyinde Kürtlere karşı düzenlediği Enfal Harekâtı adlı isyanı bastırma operasyonudur. 16 Mart 1988'de Irak'ın kuzeyindeki Kürtler üzerine -Kürtlerin İran'a yardım ettiği gerekçesiyle- zehirli gaz bombaları atıldı. Bu operasyonlarda 5.000 civarında Kürt'ün öldüğü tahmin edilmekteydi. Katliamın boyutları, öldürülen kişi sayısı kimsenin tam olarak bilmediği bir düzeydedir.* Bkz. Fleishman, J., "Bir ABD Müttefiki Irak'ta İki Hedef Arasında Kalmış Durumda", Los Angeles Times, 27 Mayıs 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z. İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.59, *Bu saldırılarda hayatta kalan binlerce kişi kör, sakat kaldı, solunum sistemlerinde onarılmaz hasarlar meydana geldi.* Madhani, A., "Halepçe'den Kurtulanlar Kimyasal Saldırının Etkilerini Hala Yaşıyorlar", Chicago Tribune, 30 Haziran 2004, a.g.e., s.99

³²⁰ Schechter, E., Nasr, J., "Bu Arada, Tekrar Kürdistan'da", Jerusalem Post, 28 Mayıs 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z. İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.64

³²¹ Arı, T., Basra..., s.260

³²² *Bu girişimin bir Kürt devletinin çekirdeğini oluşturacağı yolunda bölge ülkelerinde bir kaygı ortaya çıkmaması için "Kürt bölgesi" terimi yerine "Güvenli bölge" hatta "Geçici Tampon Bölge" gibi terimler kullanılmaya başlandı.* Bkz. Oran, B., a.g.e., s.59

birliğine, Türkçeye Çekiç Güç olarak yerleştiğini gördüğümüz “Poised Hammer” adı verildi.³²³ Çekiç güç insancıl yardım amacıyla kurulmuş, kara gücü olmayan yalnız uçaklardan oluşan bir denetleme birliğiydi³²⁴.

Bush yönetimi tarafından 16 Nisan’da yapılan açıklamada Çekiç Güç, ABD, İngiliz ve Fransız askerlerinin Türkiye sınırına yakın bir bölgeye konuşlandırılarak Kürtlere yardım yapılacağı açıklanmaktaydı. İlk aşamada büyük çoğunluğu ABD, İngiltere ve Fransa’nın oluşturduğu 16.000 asker iken sonradan Mayıs ayında on bir ülkenin katıldığı, sayısı 20.000’i bulan Türkiye’de İncirlik ve Pirinçlik’te konuşlanmış 77 uçak ve helikopterden ve Amerikan-İngiliz-Fransız-Türk 1862 kişilik personelden oluşuyordu. K.İrak’taki Zaho’da da küçük bir irtibat merkezi bulunmaktaydı.³²⁵ Körfez savaşından sonra Türkiye, kendi toprağı üzerindeki askeri üslerin ABD tarafından Huzur Operasyonu 1 ve 2 çerçevesinde NATO dışı amaçlarla kullanılmasına izin vermişti ki; bu operasyonlar, Irak rejiminin Kuzey Irak’taki kontrolünü sona erdirmiş ve Irak’ı parçalamıştı.³²⁶ Çünkü Çekiç Güç’ün işlevi Kürt ve Şii grupları korumak amacıyla Saddam güçlerini 36. Paralelin kuzeyi ve 32. (daha sonra 33. Paralele çekilecek) güneyine sokmamaktı. Bush’un 10 Nisan’da yaptığı açıklamayla 36. Paralelin kuzeyi Irak uçakları için “uçuşa yasak bölge” ilan edildi.³²⁷ Böylece Irak hükümetinin kurtarma ve yardım operasyonunun yapıldığı Kuzey Irak’tan askerlerini çekmesi ve 36. Paralelin kuzeyine uçak ve helikopterlerini sokmaması istenmekteydi. 18 Ağustos 1992’de İngiltere Başbakanı John Major, Irak’ın 32. Enlemin güneyde Şiilere ve 36. Enlemin kuzeyi Kürtlere karşı savaş uçaklarını ve helikopterlerini kullanmasını yasakladıklarını ve Irak savaş uçaklarının 32. Enlemin güneyi ve 36. Enlemin kuzeyine geçtikleri takdirde müttefikler tarafından düşürüleceğini açıklamaktaydı.³²⁸ Bu çerçevede 33. Paralelin güneyi ve 36. Paralelin kuzeyinin Bağdat yönetiminin denetimi dışına çıkması ve bu bölgelerde oluşan otorite boşluklarının Şii ve Kürt grupları tarafından doldurulmak istenmesi, gerek Bağdat yönetimi ile bu gruplar arasındaki, gerekse bu gruplarla dış güçler arasındaki ilişkilerin oynak bir zemine oturmasına yol açmıştır.

³²³ *Amacı Saddam Hüseyin’in olası saldırısına karşı Kuzey Irak Kürtlerine güvence sağlamak olan “Huzur Operasyonu 2” nin uygulama birliği olan hava kuvveti ile küçük fakat etkili bir yer unsurunun adıdır. Bağdat yönetiminin girişeceği bir saldırıya caydırma ve gerektiğinde müdahale etmek amacıyla görevlendirilmiştir.* Bkz. Arı, T., “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006, s.731

³²⁴ Kohen, S., “Çekiç Güç’e Yeni Misyon mu?”, Milliyet, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/01/30>

³²⁵ Oran, B., a.g.e., s.19

³²⁶ Uslu, N., Türk Dış Politikası Yol Ayrımında, İstanbul, 2006, s.241

³²⁷ Fleishman, J., a.g.m., s.60

³²⁸ Oran, B., a.g.e., s.120

Harita.4. Irak'ta Uçuşa Yasak Bölgeler Haritası

Kaynak: <http://www.washingtoninstitute.org/mapImages/41f15ce032464.pdf>

Çekiç Güç'ün misyonu Kuzey Irak'ta bulunan Kürt gruplarını Saddam'ın zulmüne karşı korumaktı fakat Kuzey Irak'ta kendi aralarında çatışmakta olan Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB³²⁹) karşısında zor durumda kalan Kürdistan Demokrat Partisi (KDP³³⁰), zaman zaman kesintiye uğramasına rağmen önceden beri temaslarını sürdürdüğü ve özellikle son aylarda yoğunlaştırdığı Bağdat'tan yardım talep etti. Bunun üzerine Irak askerleri Kuzey Irak'a girdi ve KDP güçleriyle birlikte 30-31 Ağustos tarihlerinde Talabani güçlerini Erbil'den tamamen çıkarttı. ABD'nin hiç beklemediği bir durum oluşmuş, "Kürtleri Saddam'a karşı korumak için" bölgede bulunan Çekiç Güç, Kürt taraflardan birinin diğerine karşı Saddam'ın yardımını istemesi üzerine tamamen devre dışı kalmıştı. Dönemin Türkiye

³²⁹ 1960'larda KDP'den ayrılarak, şimdiki lideri Celal Talabani tarafından kurulmuştur. Birlik, İran sınırı boyunca uzanan Kürt kontrolindeki Kuzey Irak'ın yarısından daha azını kontrolünde tutmaktadır. Grup, bağımsız bir yurt idealine sahip kentli, eğitilmiş Kürtlerden oluşmaktadır. Bkz. Francona, R., "Bir Kez Daha Kürt Kartı", MSNBC, 7 Nisan, 2003, Guardian, 27 Mart 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.23

³³⁰ İkinci Dünya Savaşından sonra Kürtler için bağımsız bir devlet kurma arayışında olan milliyetçi bir grup olarak kurulmuştur. Partinin başında halen, grubun efsanevi kurucusu Molla Mustafa Barzani'nin oğlu Mesut Barzani bulunmaktadır. Türkiye ve Suriye sınırları boyunca uzanan Kuzey Irak'ta Kürt kontrolindeki bölgenin yarısından biraz fazlası bu grubun yönetimi altındadır. KDP, hem Saddam rejimi ile hem de rejim karşıtı olarak çalışmıştır. Bağımsız bir Kürdistanı tercih etmesine rağmen parti, bunun gerçekleşmesi şansının küçük olduğunu idrak edecek kadar pragmatiktir. Kürt otonom bölgesinin devamından yanadır. Partinin, geçmişte Irak ordusuna sorunlar çıkartan iyi eğitilmiş askeri bir gücü vardır. Bkz. Francona, R., a.g.e., s.23

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen'in ifadesiyle "Çekiç Güç'ün amacı Kürtleri Bağdat'ın saldırılarına karşı korumaktı. Peki Kürtler Bağdat'la işbirliği yapıyorsa, kimi kime karşı koruyacaksınız?" demektedir, Dışişleri Bakanı Coşkun Kırca ise Çekiç Güç'ün gerçekte iki işlevi kaldığını ileri sürmekteydi; "Bölgede istihbarat toplamak ve Saddam'ın muhtemel saldırılarına karşı caydırıcı rol oynamak".³³¹

Türkiye, Çekiç Güç operasyonlarının zaman zaman denetlenemez durumlarıyla karşı karşıya kalmış; zaman zaman da bu gücün operasyonları Türk Amerikan ilişkilerinde rahatsızlığa neden olmuştur. Türkiye kamuoyunda Çekiç gücüyle ilgili tartışmalar gündeme oturmuştur. Irak'ın parçalanması ve Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin ortaya çıkışı, "bölgenin istikrarını olumsuz yönde etkileyecek, bölge devletlerinin sınırlarında değişikliklere neden olabilecek ve bu yönde bir örnek oluşturarak Türkiye'nin toprak bütünlüğü üzerinde de bir domino etkisi doğurabilecektir" öngörülerinde bulunulmuştur.³³² Ayrıca Çekiç Güç'ün Kuzey Irak'ta otorite boşluğunu dolduramadığı, terör örgütü PKK'nın bölgede taban bularak buradan Türkiye'ye sızdığı³³³ yaralı PKK militanlarına lojistik destek sağlandığı ve Irak'ta kurulacak muhtemel Kürt devletini desteklediği gibi iddialar gündeme gelmeye başlamış ve Çekiç güc'ün süresinin uzatılmasında dönemin hükümetleri zor durumda kalmıştır.³³⁴ Başbakan Yılmaz'ın Ecevit'le yaptığı temaslardan sonra Ecevit şu açıklamayı yapmıştı; "Huzur sağlama hareketi denilen düzenlemenin Türkiye'ye çok büyük zararları oldu. ABD, K. Irak'ta Amerikan mandası altında Kürdistan devleti kurmak istiyordu. ABD, bütün çabasına karşın Kuzey Irak'ta suni de olsa bir devlet oluşturamadı. Saddam yönetimi de sona ermedi. Saddam yerinde ve birkaç ABD devlet başkanı eskitmiş oldu."³³⁵ Bu sözler Çekiç Güç'ün işlevini kaybettiğini göstermekteydi.

1996 Aralığında Çekiç Güç'ün görev süresi dolmuş, Aralık 1996'da yeni gücün adı Keşif Güç'e, Huzur Operasyonu'nun adı da "Kuzeyden Keşif Harekatı'na" dönüştürülmüş, görev süresi ise 31 Haziran 1997'ye kadar uzatılmıştır. Keşif Güç, İncirlikte üslenmekle beraber Kuzey Irak'taki Kürtlere yardım amacı taşımamakta fakat Irak'ın BM kararlarına uyup uymadığını denetlemek amacıyla Türkiye'nin İncirlik hava üssünden kalkarak Irak'a keşif uçuşları düzenlemekteydi. Önceki dönemlerde olduğu gibi 6 aylık dönemler halinde görev süresi uzatılan Keşif Güç'e asker veren ülkeler arasında Türkiye, Fransa, İngiltere ve

³³¹ Oran, B., a.g.e., s.240

³³² Uslu, N., a.g.e., s.241

³³³ Yeni Şafak Gazetesi, "Çekiç Güç'ü Unutmadık", <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/aramak/07/g3.html>

³³⁴ Çekiç güc'e en muhalif Erbakan dahi Başbakan olduğunda bu gücün, görev süresi ile ilgili bir değişikliğe gidememiştir. Bkz. Taştekin, M., a.g.m., s.249

³³⁵ Aras, B., "Türkiye ve Irak Krizi, Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004, s.168

ABD vardı. Ancak 1998 Aralığında öl Tilkisi Operasyonu'na tepki gösteren Fransa, Keşif Güç içindeki askerleri geri çekmişti.³³⁶ İncirlik'ten havalanan ve Kuzey Irak'ta keşif uçuşları yapan Keşif Güç'ün görevi 2003 Martında ABD'nin Irak'ı işgaliyle beraber hem fiilen hem de hukuken sona ermiş oldu.

2.2.3.3.2. De Facto Kürt Devleti

Kürtler, 1960'ların sonlarında ABD ve onun bölgedeki müttefiki İran tarafından desteklenmeye başlanmış, bu destek Irak'ın 1972'de Sovyetlerle Dostluk ve İşbirliği Antlaşması yapması üzerine daha da artmış ancak 1975'te Cezayir Antlaşmasıyla İran Irak'tan istediğini alması üzerine Kürtlere verilen destek bir anda ortadan kalkmış ve Kürtler Saddam ile baş başa bırakılarak kaderlerine terk edilmişlerdir. Aynı şekilde İran-Irak savaşı esnasında Irak'a karşı İran'ın yanında yer almış olan Kürtler bu desteğin karşılığında hiçbir şey elde edemedikleri gibi 1988'de Halepçe Katliamı'na maruz kalmışlar ve yalnız bırakılmışlardır. Kürtlerin silinip süpürülmesi, uluslararası ilişkilerin bir ürünüydü ve "dağlardan başka dostumuz yok" Kürt atasözünün doğruluğu tartışılmazdı.³³⁷

Bilindiği üzere 1970'li yıllarda ABD ve İran'dan destek aldıkları ayaklanma dahil, Kürtler Irak'ta merkezi yönetime karşı dönem dönem başkaldırmışlardır. 1991'in Mart ayında yoğunluk kazanan Kürtlerin ayaklanması üzerine Irak kuvvetleri ile Kürtler arasında çatışmalar şiddetlenmiş Nisan ayının başında Irak hükümetinin saldırısından kaçan yaklaşık 2 milyonun üzerinde Kürt, Türkiye ve İran sınırına doğru akın etmiştir. Bunun üzerine ABD, yukarıda da ayrıntılı olarak üzerinde durulduğu gibi Kuzey Irak'ta mülteciler için uçuşa yasak bölge ve güvenli bölgeler ilan etmiş bu sayede Iraklı Kürtler Irak'ın merkezi otoritesinden bağımsız olarak kendi kurumlarını oluşturma fırsatı buldular ve bunu değerlendirdiler. ABD, İngiltere ve Türkiye'nin destekleri ile oluşturulan koruma sayesinde Iraklı Kürtler neredeyse "devlet içinde devlet" gibi davrandılar.³³⁸

Fakat Hükümet ile Kürtler arasında meydana gelen çatışmalardan sonra, Kürt partileri 30 Ağustosta özerklik anlaşması belirginleşinceye kadar, hükümetle görüşmeyecekleri konusunda karar aldılar. Bu sırada, çok önemli bir olay vuku buldu, Ekim sonunda Saddam bütün askerlerini belli hattın gerisine çekti ve bu hattın doğusunda Kürtlere ekonomik ambargo başlattı. Saddam'ın perişan olsunlar diye Kürtlere terk ettiği bölge, sırf yönetici

³³⁶ Arı, T., Ortadoğu..., s.582

³³⁷ Cohen, N., a.g.m., s.27

³³⁸ Şahin, M., "2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler", II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.283

ortadan kalktığı için Kürtler tarafından yönetilmeye başlanacak ve “Otonom Kürt Bölgesi” böyle ortaya çıkacaktır.³³⁹

Harita.5. Otonom Kürt Bölgesi Haritası

Kaynak: http://www.globalsecurity.org/military/world/war/images/kurdistan_control-map2003.gif

Kürt liderler Ocak 1992’de güçlü bir lider seçilmesi ve bir Kürt ulusal meclisi oluşturulması için anlaştılar. Seçim tarihi olarak 3 Nisan saptandı. 18 yaşından büyük bütün “Kürtler” bu seçimde oy kullanacaktı. Her otuz bin kişiyi temsil etmek üzere bir temsilci seçilecek, Kürdistan’daki Türkmen ve Hıristiyan azınlıklara da Meclis’te sandalye garantisi verilecekti. Kürtlere göre bu seçimin yasal dayanağı 1970 özerklik protokolüydü. Ayrıca Barzani’ye göre, amaç bağımsızlık değil, Saddam’ın Kuzey Irak’taki tüm memurları ve sivil idareyi geri çekmesinden doğan boşluğu doldurmaktı. Seçim 19 Mayıs’ta yapılabildi. Kürdistan Demokratik Partisi (KDP), Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB), Kürdistan Sosyalist Demokratik Partisi (KSDP), Kürdistan İslam Hareketi (İKİH), Kürdistan Demokrat Halk Partisi (IKHP), Kürdistan Komünist Partisi ile Hıristiyan Süryani Partisi katılmıştı. Seçim sonuçları üç gün sonra seçim kurulunca açıklandı. Barzani liderliğindeki KDP yüzde 44,59 Talabani liderliğindeki KYB yüzde 44,33 oy almıştı. 105 sandalyeden 50 Mesut Barzani 50

³³⁹ Ash, G.T., “Kürtler İçin Kosova: Hangi Halklar Kendilerini Yönetmelidir?”, Guardian, 27 Mart 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.19

Celal Talabani'nin aldığı seçimlerde hiçbir parti tek başına salt çoğunluğu sağlayamadı. 5 sandalye ise Hristiyan Asuri azınlık arasında paylaştırıldı.³⁴⁰ Yapılan değerlendirmeler Kuzey Irak'ta yapılan seçimlerin bağımsız Kürt devletinin temellerini oluşturduğu doğrultusundaydı. Ardından 4 Temmuzda KYB'den Fuat Masum'un başbakanlığında Erbil'de bir hükümet kuruldu. Başbakan KYB'den, yardımcısı KDP'den seçildi. Bakanlar Kurulu 17 Bakan'dan oluşuyordu. Bunların yedisi KDP'den, yedisi KYB'den oluşmaktaydı.³⁴¹

Kuzey Irak'ta Kürt parlamentosu, 4 Ekim 1992'de bir federal devletin parçası olarak "Kürdistan Federe Devleti"nin kurulduğunu ilan etti. KYB lideri Talabani ile KDP lideri Barzani peşmerge kuvvetlerini birleştirme kararı aldılar. Bu iki kuvvetin birleşmesiyle istihbarat ve polis örgütü kurulacağı, 50.000 kişilik bir ordu kurulacağı, ayrıca askere alma yoluyla 50.000 kişinin daha orduya katılacağı bildirildi. Bunun üzerine Türkiye, Kürtlerin aldığı bu kararların bölgesel güvenlik ve istikrarı olumsuz etkileyeceğini ve bu eylemlerini tanımayacağını açıkladı.³⁴²

Bölgede İran ve Suriye'nin kaygıyla takip ettiği ve özellikle Türkiye'nin 70 yıldır uykularını kaçıran bir karabasan -bir Kürt devleti- Kuzey Irak'ta da olsa, fiilen gerçekleşmişti. Kuzey Iraklı Kürtler, birbirinin gözünü oyan iki parçaya bölündükleri halde Çekiç Güç'ün yarattığı güvenli ortamda seçim yapmışlar, parlamento kurmuşlar, hükümet oluşturmuşlar, Kürt ordusunun kuruluşunu ilan etmişler, son olarak da 1992'de Kürt Federe Devleti'nin kurulduğunu bildirmişlerdi. Bu süreç, Barzani'nin ağzından telaffuz edilen "Amacımız, bağımsız Kürdistan'dır" sözcükleriyle taçlanacaktı.³⁴³ Gösterilen tepkiler üzerine, Kuzey Irak Parlamentosu Başkanı Cevher Namık, imzalı bir bildiri yayımlamak zorunda kaldı. Dört maddelik bildiri de özet olarak şunlar yer almaktaydı. Söz konusu karar, Irak muhalefetinin de onayladığı, "Irak sınırları içerisinde Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkı" çerçevesinde demokratik bir deneyimi amaçlamaktadır" denilmekteydi.

Fakat iki parti arasındaki bu bahar havası fazla uzun sürmemiş geçmişi zaten çatışma dolu KDP-KYB, 1992'de seçimle oluşturulan yapı iki yıl bile geçmeden Talabani'ye bağlı güçlerin 1994 Aralık ayında Erbil'de denetimi tek başına ele geçirmesi ve KDP güçlerini şehirden uzaklaştırmasıyla yoğunlaşan çatışmalarla beraber hükümet ve parlamentonun

³⁴⁰ Oran, B., a.g.e., s.110

³⁴¹ Oran, B., a.g.e., s.117

³⁴² Taştekin, M., a.g.m., s.250

³⁴³ Polk, W., a.g.e., ss.175-178

faaliyetleri sona ermiştir.³⁴⁴ Bundan sonra 2003 Nisanına kadar tarafların bölgede yeniden birlikte bir yapı oluşturmaları söz konusu olmamış; bunun yerine her iki grup da kendi kontrol ettikleri bölgelerde ayrı fiili yönetimlerini oluşturmuşlardır. Bu arada devam eden çatışmaları önlemek amacıyla üçüncü tarafların girişimiyle 1995 Temmuzunda Lizbon’da birinci, Eylül’de de ikinci turu yapılan görüşmeler söz konusu olmuştur. ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Lizbon görüşmelerinden bir sonuç alınamaması üzerine taraflar 1995 Ekiminde Tahran’da bir araya gelmişler. Sınırlı konularda uzlaşmaya varıldığı açıklanan bu görüşmelerden sonra, bu defa 1995 Kasımında Amerikan heyetinin yanı sıra Türk hükümeti temsilcilerinin de katılımıyla KDP ve KYB merkezleri arasında gerçekleştirilen mekik diplomasisinden de fazla bir sonuç elde edilememiştir.³⁴⁵

Ardından 19 Ağustos’ta İrlanda’nın başkenti Duplin yakınlarında Drogheda kentinde, KDP ile KYB arasındaki çatışmaların sona erdirilmesi ve bölgede huzur ve istikrarın sağlanması amaçlarına yönelik bir toplantı gerçekleştirildi. Toplantıda ağırlıklı olarak KDP ile KYB arasındaki temel sorunu oluşturan Habur gümrüğü gelirlerinin paylaşılması ve başkent Erbil’in durumu görüşüldü. 1996 yılına gelindiğinde KDP, ABD’nin Kuzey Irak’taki Kürt azınlığı desteklemek yönündeki boş vaatlerinden bıktığını söylemekteydi. Barzani, “Yıllardır Amerikalılar bizimle oynadı, bize de sadece seyretmek düştü” diyordu.³⁴⁶

Kuzey Irak’ta yıllarca çatıştıktan sonra, 1998 yılında ABD’nin öncülüğünde gerçekleştirilen Washington süreci ile aralarındaki sıcak çatışmalara son veren KDP ve KYB aralarındaki anlaşmayı dört yıl sonra uygulamaya başladılar. İki kürt lider Irak Federal Cumhuriyeti’nin kurulması yönünde hareket etme kararı aldılar. Geçen süre içerisinde taraflar komite düzeyinde bir araya gelirken, 8 Eylül 2002 tarihinde Talabani, Barzani’nin karargahının bulunduğu Selahattin kentine gitti. Bu görüşmede Washington işbirliğinin tamamen hayata geçirilmesi benimsendi. Ayrıca taraflar “Kürdistan Ulusal Meclisi’nin 4 Ekimde toplanmasını kabul ederken bir “Kürdistan Anayasası” taslağı konusunda da anlaşıldılar.³⁴⁷ Iraklı Kürt gruplar; 4 Ekim 2002 tarihinde Kürt parlamentosunu gerçekleştirdiler. Talabani ve Barzani’nin hazır bulunduğu toplantıya Fransa eski Cumhurbaşkanı François Mitterand’ın eşi Daniel Mitterand, onur konuğu olarak katılırken, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell ise toplantıya bir mesaj gönderdi. Powell göndermiş olduğu mesajında Kürtlerin birlik

³⁴⁴ Berzenci, S., “Irak Kürdistanında Mevcut Durum Hakkında Görüş”, Avrasya Dosyası, Cilt3. Sayı 1. İlkbahar 1996, ss.198, 193-216

³⁴⁵ Özdağ, Ü., “Kuzey Irak ve PKK”, Avrasya Dosyası, Cilt 3, sayı 1. İlkbahar, 1996, s.100

³⁴⁶ Balcı, E., “ABD’nin Saldırısı”, Cumhuriyet, 04.09.1996

³⁴⁷ Şahin, M., a.g.m., s.290

ve beraberlik içinde hareket etmesinin ve Irak'ın özgürlüğü için birlikte çalışmanın önemini vurgulamaktaydı.³⁴⁸

Kürtler 1991'den 2003 yılına kadar geçen sürede dış destekle de olsa yönetim deneyimi kazandılar. Iraklı Kürt grupların en önemlilerinden Mesut Barzani liderliğindeki KDP ve Celal Talabani liderliğindeki KYB, Kuzey Irak'taki yapının oluşmasında başat rol oynadılar. Bu anlamda 2003 Mart'ına kadarki durum fiili olarak iki ayrı yönetim yapısının oluşmuş olduğu biçimindeydi. Süleymaniye, KYB ve lideri Talabani'nin Erbil ise KDP ve onun lideri Barzani'nin yönetim merkezi durumundaydı.³⁴⁹

2.2.3.3.3. Şiilerin Durumu

Ülkenin güneyinde yaşayan Şiiler, Kürtler kadar olmasa da yönetim için zaman zaman sorun oluşturmuşlardır. Ancak Kürtler kadar türdeş ya da monolitik bir yapıya sahip olmayan Şiilerin pek çoğu Bağdat'a gelerek kamu iş yerlerinde ya da başka alanlarda çalışarak kısmen de olsa toplumun diğer unsurlarıyla kaynaşmışlardır. Ayrıca Şiilerin ayaklanmaları genellikle bağımsızlık ya da özerklik taleplerini kapsayan etnik nedenlere dayanmamakla beraber, Şiilerin ayaklanma nedenlerinin çoğunu içinde buldukları ekonomik sıkıntılar ya da siyasal nedenler oluşturmuş, dinsel nedenlerin rolü ise en azından 1979 İran devrimine kadar pek görülmemiştir.

1991 yılında Güney Irak Şiileri George Bush'un çağrısına uyarak Kuzeydeki Kürtlerle birlikte ayaklandılar ama merkezi yönetim önce güneydeki daha sonra kuzeydeki ayaklanmaları bastırmıştır. Irak yönetimi Kürtlerden farklı olarak Şii ayaklanmasını daha kolay bastırmıştır.³⁵⁰ Ancak dünya Şiilere karşı Kürtlere davrandığı gibi duyarlı davranmadı. Bunun elbette çok sayıda nedeni vardı Öncelikle etnik bir grup olmaktan ziyade dini bir grup olan Şiiler Irak'ın nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ını oluşturmaktadırlar; ekonomik ve sosyal durumları ne kadar geri olsa da hiçbir zaman devlete karşı ciddi bir ayaklanma girişiminde bulunmadılar; self determinasyon veya özerklik isteğiyle Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit edecek bir davranışta bulunmadılar. Her zaman Kürtler devlete karşı ayaklanırken, Şiiler sisteme yani rejime karşı ayaklanmışlardı. Özellikle İran belli ulusal amaçlarına ulaşmak için Saddam'ın Baas rejimini yıkmaya yönelik Irak Şiilerine birçok defalar yardımda

³⁴⁸ Hürriyet Gazetesi, "Kürt Liderler: Bağımsız Devlet Peşinde Değiliz", 4 Ekim 2002, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189199.asp>

³⁴⁹ Charles Recknagel, "Iraq, Kurdish Parties Move To Normalize Relations", <http://www.rferl.org/nca/features/2001/07/05072001120125.asp>

³⁵⁰ Balcı, K., Irak Azınlıkları ve Saddam Sonrası Irak Yönetimi, Zaman, 16.04.2003

bulunmuştur.³⁵¹ Fakat Şiilerin ayaklanması Kürtlerle karşılaştırıldığında birlikten yoksun, dağınık ve zayıftı. Buna rağmen batı, Şiilerin ayaklanmasını, bunların İran'a yakın olması nedeniyle Kürtlerin ayaklanmasından farklı değerlendirmiştir. Kuzeydeki Kürtlerin karşı karşıya oldukları tüm baskıların aynısıyla karşı karşıya olmalarına rağmen Kürtlere sağlanan türden ekonomik yardımlar ve güvenli bölge oluşturularak sağlanan politik desteğin bir benzeri ilk başta bunlar için düşünülmemiştir. Ta ki 1992 Ağustosunda 32. paralelin güneyinin Irak hava kuvvetlerine bağlı uçaklar için uçuşa yasak bölge ilan edilmesine kadar.

Nitekim, BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Irak'ta Saddam'ın saldırılarından kaçan Kürtler için 36. Paralelin kuzeyinde oluşturduğu "güvenli bölge"nin benzerini, yaklaşık 18 ay sonra bu kez ülkenin güneyinde bulunan ve sürekli olarak Cumhuriyet Muhafızlarının hedefi olan Şiileri korumak amacıyla da oluşturuldu ve 32. Paralelin güneyinde Irak uçaklarının uçuşmasını yasakladı. Söz konusu hava sahasını Irak uçaklarına karşı "uçuşa yasak bölge" ilan etti.³⁵² Bu arada, Saddam güçlerinin kuzeye ilerlerken uçuşa yasak bölgede helikopterler kullanarak üstünlük sağlaması üzerine, helikopterler de yasak kapsamına alındı ve kuzeydeki uçuşa yasak bölgenin Bağdat'ın hemen güneyine, 33. Paralele kadar genişletildiği 3 Eylül'de ABD tarafından açıklandı. Böylece, güneydeki benzer bölgeyle birlikte ele alındığında, Irak'ın neredeyse tamamı Irak uçaklarının ve helikopterlerinin uçuşuna kapatılmış oldu.³⁵³ Irak'ın parçalanmasını bölge devletlerinden Kuveyt ve Suudi Arabistan güvenlik gerekçesiyle arzu etmekteyseler de Irak'ın Şiilerin ayaklanması sonucu bölünmesinden esas İran'ın kazançlı çıkacağından ve bu devletler daha ciddi bir İran tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklarından endişe duymaktaydılar.

2.2.3.4. Yasaklı Silahların Denetimi ve Ambargolar Dönemi

İran'la girdiği savaştan umduğunu bulamayarak çıkan Irak, savaş sonrasında da askeri kapasitesini artırma çabalarına devam etmiştir. Irak batılı ülkelerden konvansiyonel silah alırken, bir yandan da kendisi kimyasal, biyolojik ve nükleer silah üretme çabalarını hızlandırmıştır. Irak, kitle imha silahları geliştirirken, birçok ülkeden destek almaktaydı. Bu silahlanma, Basra Körfezinde güç dengesinin değişmesi yolundaki bir isteğe dair en önemli kanıttı. Irak, İran'a karşı, bir güç olarak batının desteğiyle bölgesel bir güç haline gelmeye çalışıyordu. Dikkat çekilmesi gereken en önemli noktalardan birisi, Irak'ın gerek silahlanma gerekse teknoloji transferinde batının rolüdür. ABD ve İngiltere gibi ülkeler bir yandan Irak'a

³⁵¹ Fouskas, V.K., a.g.m., s.22

³⁵² Lando, B., "Suç Ortaklığı Tarihi", Dünya Basımında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.122

³⁵³ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.27

silah satarken, bir yandan da onun nükleer güç haline gelmesinden kaygı duymaktaydılar.³⁵⁴ Böylece Kuveyt işgaliyle birlikte, Irak'ın manevra alanı daralmış, uzun yıllar sürecek ambargolar dönemi başlamıştı.

Yukarıda da belirtildiği gibi Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991 tarihli 687 sayılı ateşkes koşullarını düzenleyen kararı diğer koşulların yanı sıra balistik füzeleri de dahil toplu imha silahlarının denetimini ve imha edilmesini de öngörmekteydi. Bu imha ve denetim işlevini ise BM Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) yürütecekti. Irak, BM'nin söz konusu kararının 6 Nisan'da kabul ettiğini BM'ye bildirdi.³⁵⁵

UNSCOM ve IAEA, 9 Haziranda kimyasal silahlara ilişkin 30 Haziran'da ise nükleer silahlara ilişkin denetim işlevine başlamıştı. Bu arada BM GK 17 Haziranda aldığı 699 sayılı kararla UNSCOM ve IAEA'nın BM'nin 678 sayılı kararı doğrultusunda Irak'ta gözlem faaliyetlerini sürdürme konusunda tam yetkili oldukları teyit etmiştir. Her ne kadar Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, BM Genel Sekreterine gönderdiği mektupta ülkesindeki nükleer tesislerin BM yetkililerinin denetimine açılacağına ilişkin güvence verdiyse de, UNSCOM ve IAEA'nın göreve başlamasından kısa bir süre sonra (23 Hazirandan itibaren) yani daha işin başında Irak'ın nükleer tesislerini BM gözlemci heyetine açmak istememesinden dolayı önemli gerginlikler yaşanmaya başlamıştır.³⁵⁶

Bununla beraber daha işin başında ABD, BM'nin Irak'a yönelik aldığı kararların takibinden kendisini sorumlu görüyordu ve bu doğrultuda Irak'a yönelik tehditleri Eylül ayında da devam etti. Bush, Saddam Hüseyin'in, BM'nin ateşkes koşullarına uymadığı ve nükleer, biyolojik, kimyasal ve diğer silahların bulunduğu alanları uluslararası denetime açmadığı takdirde Irak'a yeni bir saldırının kaçınılmaz olacağını açıklamaktaydı.³⁵⁷ BM GK'nin daimi üyeleri 19 Eylül'de Irak'ın bazı koşullarla 6 ay içinde 1.6 milyar dolar değerinde petrol satmasına izin verilmesini öngören bir karar tasarısı kabul ederken 11 Ekim'de aldığı 715 (1991) sayılı kararla da GK, Irak'ın sahip olduğu kitlesel imha silahlarını araştıran BM heyetlerinin, yetkilerinin kapsamının genişletilmesini ve Irak'ın bu konuda yaptığı engellemelerin kınanmasını ve gerektiğinde güç kullanmasını öngörmekteydi.³⁵⁸

³⁵⁴ Erkmen, S., "Körfez Savaşı Sonrası İran-İrak İlişkileri, Avrasya Dosyası, Ankara, 2000, ss.21-46

³⁵⁵ Polk, W., a.g.e., s.176

³⁵⁶ BM, www.un.org/Depts/oip/scrs/scr706.htm

³⁵⁷ Hürriyet Gazetesi, 20.09.1991

³⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 13.10.1991

Buna rağmen, Irak'ın kitle imha silahlarının tespiti ve imhasından sorumlu UNSCOM Başkanı Rolf Ekeus 1991 Ekiminin ilk haftasında yaptığı açıklamada, Irak'ın nükleer silah üretebilecek kapasiteye ulaştığını iddia etmekte ve Irak'ın nükleer silahlar geliştirme programını yürüttüğüne ilişkin kanıtların ele geçirildiğini belirtmekteydi. Ayrıca Irak'ta incelemelerde bulunun IAEA Başkanı Hans Blix de Irak'lı bilim adalarının atom bombası projesinin yanı sıra, hidrojen bombası projesi üzerinde de çalıştıklarını ortaya çıkardıklarını açıklıyordu. BM GK bu gelişmeler üzerine, Irak'a yönelik ekonomik ambargoyu uzatma kararı aldı. Uzatma kararına yönelik gerekçelerin başında, “BM silah denetçilerinin Tarım Bakanlığı'na girişinin geciktirilmesi ve ateşkes koşullarının işletilmesinin bir süre kilitlenmesi, ülkenin kuzeyinde yerleşik Irak Kürtlerinin tümüne uygulanan kısıkaç ve ekonomik cezalandırmalar, Şiiler üzerine yapılan kara ve hava hareketleri, Kuveyt sınırının BM tarafından yeniden belirlenmesine itiraz edilmesi, BM muhafızlarının ve yardım elemanlarının görevlerinin uzatılmasını öngören anlaşmadan vazgeçilmesi” gelmekteydi.³⁵⁹

Öte yandan, BM Özel Komisyonu 1994 Haziranından Aralık'a kadar yürütülen çalışmada oldukça önemli gelişmeler kaydedildiğini açıkladı. 11 Ekim'de New York'ta yapılan basın konferansında Rolf Ekeus, Irak'ın kimyasal veya biyolojik kitle imha silahları yapma kapasitesinin artık söz konusu olmadığını belirtiyordu. Komisyonun verdiği bilgiye göre, Irak'ın kimyasal silahları imha edilmiş ve çifte kullanım (dual-use) teknolojisiyle yeni silahlar yapıp yapmadığı da sıkı sıkıya denetlenmekteydi. Ayrıca UNSCOM Başkanı R.Ekeus yaptığı açıklamada “Irak artık komşularını tehdit edebilecek bir kapasiteye kesinlikle sahip değildir” demektedir. Bu arada 10 Ekim'de Irak, yaptığı açıklamada, UNSCOM'la artık işbirliği yapmayacağını belirtilirken bir taraftan da Kuveyt sınırına kuvvet yığmaya başlamıştı. Bunun üzerine 14 Ekim 1994'te alınan 949 sayılı BM GK kararıyla Irak'ın her iki tutumu da kınanarak Irak'ın UNSCOM ve IAEA ile işbirliği yapması ve güney sınırına yönelik kuvvet kaydırma operasyonundan vazgeçilmesi istenmişti. Irak bu karara uyacağını açıkladı. UNSCOM'un çalışmaları sık sık Irak hükümetinin engellemeleri ile kesintiye uğramıştır. Nitekim ABD uçaklarının 20 Haziran'da Bağdat'ın 80 km güneyinde bulunan Hakam tesisini bombalamasının ardında BM ile kitle imha silahlarını denetleme görevini sürdüren heyetin çalışmalarına yardımcı olmayı kabul eden Irak hükümeti arasında 28 Haziran'da varılan bir anlaşma ile sorun çözümlenmiş oldu.³⁶⁰

³⁵⁹ Çağırın, M. E., a.g.m., s.19

³⁶⁰ Arı, T., Basra..., s.283

Bu arada BM GK, ekonomik ambargonun uygulanması sürecinde 14 Nisan 1995'te aldığı 986 sayılı kararla Irak'ın yükümlülüklerini yerine getirmesini istemiş ve uygulanan yaptırımların devam etmesini kararlaştırmıştı. Kararı asıl önemli kılan taraf, Irak'ın gıda ve ilaç satın almasına izin verecek şekilde kısmen petrol ihracatına başlamasına onay vermiştir. "Petrol karşılığı gıda programı"³⁶¹ olarak adlandırılan bu uygulamayla Körfez Savaşı'ndan sonra uygulamaya konan BM ambargosu kısmen de olsa yumuşatılmıştır.³⁶² Alınan bu karar doğrultusunda, BM ile Irak hükümeti arasında imzalanan Anlayış Memorandumu (Memorandum of Understanding) çerçevesinde 1996 Aralığından itibaren üç ay içinde Irak'ın 1 milyar dolar tutarında petrol satması öngörülmüştü, ancak bunun önemli bir kısmının Kerkük-Yumurtalık hattından yapılması ve Türkiye'nin de BM Yaptırımlar Komitesi'nin öngördüğü oranlarda petrol boru hattının kullanılmasının karşılığı olarak petrol almasına izin verilmesi öngörülmekteydi. Nitekim programı uygulayacak heyetin görevine başlaması ancak 1997 Ekiminde mümkün olurken, program çerçevesinde 1996 Aralığından 2003 Martındaki Irak savaşına kadar 43 milyar dolarlık petrol satış kontratı BM yetkililerinin onayından geçmiştir.³⁶³ Ayrıca bu satıştan elde edilecek gelirden paylaşılmıştı. Buradan elde edilen gelirlerin üçte birinin Irak'taki BM görevlilerine (UNSCOM, gıda dağıtımından sorumlu heyet ile FAO ve WHO temsilcileri) harcamalarını karşılamak için (bunun 130 ile 150 milyon dolar kadarının BM görevlileri aracılığıyla kuzey Irak'taki Kürtlere aktarılması öngörülmüştü) üçte birinin ilaç ve gıda alımında kullanılması, geri kalan üçte birinin ise savaş tazminatı (şirketlerin, örgütlerin ve hükümetlerin iddialarını inceleyen Güvenlik Konseyi, Irak'ın verdiği toplam zararın 220 milyar dolar dolayında olduğunu tahmin etmekteydi) olarak ayrılması öngörülmekteydi.

BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Kasım 1997'de oybirliğiyle aldığı 1137 sayılı kararla Irak'ın sürekli hale gelen engellemeleri kınanarak işbirliği yapmaya çağılırken, Irak'ın bu tutumunda etkisi olan Irak yöneticilerinin yurtdışına çıkmalarına kısıtlama getirilmesi kararlaştırıldı. 1998 Ocak ayı başında, özellikle sekiz başkanlık sarayına girilememesini, Amerikan U-2 uçaklarının keşif uçuşlarını durdurmasını ve heyetteki Amerikalıların sayılarının azaltılmasını isteyen Bağdat yönetiminin, Amerikan heyetinin Başkanı Ritter'ı ve ekibini de casuslukla suçlamasıyla dünyanın gözü tekrar bölgeye ve Saddam'a çevrilmişti. Bunun üzerine Ritter, heyetteki diğer 16 UNSCOM üyesi ile birlikte 16 Ocak 1998'de

³⁶¹ *Irak, 1997 yılından beri sadece gıda, ilaç ve insani malzeme karşılığı petrol satabilmekte ve onun dışında Batılı devletlerin ambargosuna maruz kalmaktaydı.* Bkz. Bulut, E., a.g.m., s.346

³⁶² Gözen, R., *Amerikan Kışkırcısında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*, Ankara, 2000. S.342

³⁶³ Arı, T., "Soğuk...", s.737

Bağdat'tan ayrıldı.³⁶⁴ Ardından 7 Şubat 1998'de BM ile Irak arasında UNSCOM'un görevine devam etmesi konusunda anlaşma sağlandığı açıklandıysa da bu konuda kesin bir anlaşmaya varılamadığı daha sonra anlaşıldı. Ancak 20 Şubat 1998'de BM GK'nin 1153 sayılı kararıyla Irak'ın gıda alımı başta olmak üzere diğer harcamalarının karşılanması için üç ayda 1 milyar dolar olarak belirlenmiş olan gıda karşılı petrole satımı 5.2 milyar dolara çıkarılmıştı.³⁶⁵

Fakat Denetimleri takip eden Nisan ayında UNSCOM'un raporu pek iyimser değildi. Raporda Irak'ın işbirliğinden kaçındığı bu nedenle de ciddi bir ilerlemenin sağlanamadığı vurgulanmaktaydı. Nitekim, yeni bir krizin patlak vermesi uzun sürmedi, 23 Temmuz'da UNSCOM Başkanı Richard Butler'ın ve 27 Temmuz'da IAEA'nun GK'ne sunduğu raporlarda Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların geliştirilmesine ilişkin programlarla ilgili bilgileri ve dokümanları daha sonra kullanmak üzere gizlediği üzerinde durulmaktaydı.³⁶⁶

Bu gelişmeler olurken kamuoyunda ABD'nin ne zaman müdahale edeceğine ilişkin yorumlar yapılmaktaydı. Ancak ABD-İngiltere ittifakına karşılık Rusya, Çin ve Fransa yine güç kullanmaya karşı olduklarını açıklayarak diplomatik çözüm yanlısı olduklarını belirtmişlerdir. Rusya, yaptırımların bir süre sonra kalkacağını düşünerek ortalığı yatıştırmaya çalıştıysa da bu yaklaşım ne Irak'ı tatmin etmiş ne de ABD'yi memnun etmiştir. Nitekim Amerikan ve İngiliz uçaklarının 16 Aralık 1998'den itibaren "Çöl Tilkisi Operasyonu" çerçevesinde Irak'ı bombalamaya başlamıştı.³⁶⁷ Üç günde Irak'a 500 füze fırlatılmıştır. ABD ve İngiltere, 1998 Aralık – 1999 Eylül arasında Irak'la savaşta olmadığı halde, Irak halkı üzerine, on ayda, tam 8 bin ton bomba atmışlardır. Ayrıca 1999 yılının ilk sekiz ayı içinde, ABD ve İngiltere savaş uçakları tarafından 10.000 sorti yapılmış ve 400'ün üzerinde hedefe binden fazla bomba ve füze atmışlardır.³⁶⁸ Rusya, saldırıların uluslararası hukuka aykırı ve anlamsız olduğunu açıklayarak tepkisini Londra ve Washington büyükelçilerini geri çağırarak göstermiştir. Saldırıyı kınayan Çin'in yanı sıra Fransa aynı zamanda güney Irak'taki uçuşa yasak bölgede görev yapmakta olan uçaklarını çekerek (daha öncede kuzeydeki uçuşa yasak bölgedeki Fransız uçakları geri çekilmişti) tepkisini ortaya koymuştur.

ABD'nin Irak'a yönelik 16-19 Aralık 1998 tarihleri arasında söz konusu olan "Çöl Tilkisi Operasyonu"yla Irak'taki Kitle imha silahlarının denetimi de sona ermişti. Bunun

³⁶⁴ Arı, T., Ortadoğu..., s.573

³⁶⁵ BM, www.un.org/Docs/scres/1998/sres1153.htm

³⁶⁶ New York Times, 23.07.1998

³⁶⁷ Purtaş, F., a.g.m., s.163

³⁶⁸ Özey, R., a.g.e., ss.32-33

üzerine 19 Aralık'ta Bağdat'tan yapılan açıklamada artık bundan sonra Irak yönetiminin UNSCOM'un Irak'a dönmesine izin vermeyeceği belirtiliyordu. Çöl Tilkisi Operasyonu sadece UNSCOM'un faaliyetlerini sona erdirmekle kalmamış, "uçuşa yasak bölge"lerin yasallığını da tartışmaya açmıştı. Çünkü bunlar BM'nin herhangi bir kararından ziyade ABD tarafından tek taraflı olarak belirlenen sınırlardı. Bu çerçevede Washington'daki Strateji ve Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü'nde görevli bir uzman olan Anthony Cordesman, "Irak'ın silah yapmak için artık bol bol zamanının olacağını" ifade etmekteydi. Scott Ritter ise bombalamanın hiçbir şeyi durduramayacağını ve Irak'ın biyolojik ve kimyasal silah programının süreceğine işaret etmekteydi.³⁶⁹

Bunun üzerine Güvenlik Konseyi 17 Aralık 1999'da 1284 sayılı kararda UNSCOM'un yerine Irak'ta denetim işlevini yerine getirmek amacıyla UNMOVIC'i (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission, BM İzleme Değerlendirme ve Denetleme Komisyonu) oluşturulduğunu ve bundan böyle Irak'ta denetim işlevini IAEA ve UNMOVIC'in yapacağını açıklamaktaydı.³⁷⁰

Bu arada Irak'a uygulanan ambargonun Irak hükümeti ve Saddam rejimini cezalandırmaktan ziyade Irak halkına ve çevresindeki ülkelere (Ürdün, Lübnan, Mısır ve Türkiye) zarar verdiği artık uluslararası kamuoyu tarafından yüksek sesle dile getirilmeyi başlanmıştı. İngiliz hükümetinin Amerikan politikasına verdiği desteğin eleştirildiği bir makalede 1997-1999 arası dönemde çoğunluğunu çocukların oluşturduğu 720.000 kişinin öldüğünün tespit edildiği belirtilmiştir. BM Yardım Koordinatörü Başkanı Von Sponeck 2000 Şubatında görevinden istifa ederken daha önceki Başkan Dennis Halliday'in ileri sürdüğü gerekçelerden hareket etmiş ve Irak'a uygulanan yaptırımların sadece halka zarar verirken ve onları açlığa ve sefalete sürüklerken, Irak hükümeti üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı için amacına ulaşmadığını ifade etmiştir.³⁷¹ Bununla beraber, dünya kamuoyu, Irak'a uygulanan ambargonun politik ve hukuksal anlamda bir ambargodan bekleneni yerine getirmediği, tam tersine masum insanları cezalandırmaya yönelik insani bir suçun uluslararası bir örgüt tarafından işlendiğini düşünmekteydi.

Uluslararası kamuoyu önünde Irak'a uygulanan ambargonun hukuksal meşruiyeti tartışılabilir, ahlaki meşruiyetinin artık kalmamış olması aslında 2001 öncesi itibariyle

³⁶⁹ Arı, T., "Soğuk...", s.740

³⁷⁰ United Nations Security Council Resolution, 1284,
<http://www.un.org/Depts/unmovic/new/documents/resolutions/s-res-1284.pdf>

³⁷¹ Herring, E., "Between Iraq and a Hard Place: A Critique of the British Government's Narrative on UN Economic Sanctions", September 1999, www.cam.ac.uk/societies/casi/conf99/doc/herrign.html

Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri arasındaki görüş ayrılığını da derinleştirmeye başlamıştı. ABD ve İngiltere Saddam'ın bir tehdit olmaya devam ettiğini ileri sürerek yaptırımlara devam edilmesini savunmaktaydı. Oysa Çin, Rusya ve Fransa yaptırımların Irak'ta yol açtığı etkilerin politik bir sonuç alınmaya uygun olmadığı gibi, bir taraftan bombalarken diğer taraftan Saddam'a işbirliği teklifinin anlamsızlığına dikkat çekerek hem ambargoyu hem de hiçbir BM kararına dayanmayan uçuşa yasak bölgeler uygulamalarını eleştirmekteydi.³⁷² Gerçekten, kendileri hemen hiç kabul etmeseler de, ABD ile İngiltere, Mart 2003'teki işgalden önce ülkenin altyapısını yerle bir ederek Irak'ı on üç yıl aralıksız bombalamışlardı. İngiliz hükümetinin 2002'de güney Irak'a atılan bombaların sayısı ile ilgili olarak verdiği rakamlar, Mart ve Nisan ayında fiilen hiç bombardıman yapılmamasına rağmen, Mayıs ile Ağustos ayları arasında ayda ortalama 10 ton bomba atıldığını göstermektedir. Müttefik uçaklarının güney Irak'a attıkları bombaların sayısı sadece Eylül ayında 54.6 tona ulaşırken, 2003'e doğru bu sayı durmadan yükselecekti.³⁷³ Bu tarihten sonra ABD'nin "haydut devlet" kategorisine aldığı Irak'a yönelik politikası çeşitli aşamalardan geçerek doğrudan müdahale ve işgal noktasına kadar gelecektir.

2.2.3.5. Yaptırımların ve Savaşın Etkileri

1991 Körfez Savaşı Irak'ın altyapısına büyük zarar vermiş ve geride patlamamış cephanelerle seyreltilmiş uranyumdan oluşan bir toksik miras bırakmıştır. Ardından Irak 1990 yılından beri süregelen ambargolar ve yaptırımlardan dolayı büyük maddi ve manevi kayba uğramıştır. BM Güvenlik Konseyi 1995 Nisan ayında "petrole karşılık gıda programı" olan 986 sayılı kararıyla Irak'a sadece gıda, ilaç ve temel insani nitelikte malzemeler alabilmek için sınırlı petrol ihraç etme izni vermişti ne var ki "petrole karşılık gıda programı" Irak'ta sivillerin çektiği ıstırapı sona erdirmemiş, sadece azaltmıştır.³⁷⁴ Fakat ısrarla ABD önderliğinde uluslararası topluluk, Irak halkı üzerinde ölümcül etkiler yapacağı kesin olan tedbirlerle Irak'ı cezalandırmaya kararlıydı. Bu tedbirler, sonradan BM denetiminde sonu olmayan yaptırımlar biçimine dönüştürüldü.

On iki yıldan fazla süren geniş kapsamlı yaptırımlar Irak'ın ekonomisini mahvetmişti. Bebek ölüm oranları yaptırım yıllarında en yüksek rakamlara ulaşırken, BM yetkilileri 5 yaş altı çocukların en azından 500.000'inin 'normalin dışındaki koşullarda' öldüğünü

³⁷² Arı, T., Ortadoğu..., s.578

³⁷³ Arnove, A., a.g.e., ss.14-15

³⁷⁴ Pellet, P.L., "Irak'ta Yaptırımlar Gıda Beslenme ve Sağlık, Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000, s.200

hesaplamaktaydılar.³⁷⁵ Irak'ın su şebekesi neredeyse tamamen tahrip olduğundan, normal koşullarda kolaylıkla önlenebilecek suyla bulaşan hastalıklardan çok sayıda kişi hayatını kaybetmekteydi. Ülkenin tümüne ancak aralıklı olarak elektrik verilebiliyordu. ABD'nin engellemeleri ve sözde ikili kullanıma açık maddelerin satışı konusunda BM Yardım Komitesi'ndeki veto hakkını tekrar tekrar kullanması yüzünden, hastanelerde ve diğer belli başlı kurumlarda en hayati araç gereçler dahi bulunamıyordu. Bu kapsamda değerlendirilip yasaklanan maddeler arasında, “onlardan çıkarılacak karbon, uçakların üstünü boyamakta kullanılabilir ve böylece radarların onları görmemesi sağlanabilir” diye kurşunkalemler ve su arıtma tesislerinde kullanılan malzemeler dahi vardı.³⁷⁶

1990'dan önce Irak'ta kişi başı GSMH 3 bin doların üzerindeyken, 2001 yılına gelindiğinde bu rakam 500 doların altına düşmüş ve Irak yeryüzünün en yoksul toplumlarından biri halen gelmişti. Okuryazarlık oranları çok yüksek olan ve ileri derecede gelişmiş sağlık bakım sistemine sahip bir ülke Batı'nın müdahalesiyle yerle bir edilmişti. Toplumsal yapı harabeye dönmüştü, halk en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamıyordu ve seyreltilmiş uranyumlu savaş başlıklarının kullanılması sebebiyle toprağı işlenemez hale gelmişti. 1990'dan 1999'a kadar 967 bin çocuk ishal, kolera, solunum yolları enfeksiyonu ve kötü beslenmeden dolayı ölmüştü.³⁷⁷ Sonuçta yaptırımlar halka zarar veriyor, Irak hükümeti ve yetkilileri üzerinde herhangi bir etki göstermiyordu.

Bütün bir halkı hedef alan canice misillemeler için ortaya konan gerekçeler, Saddam Hüseyin rejiminin kitle imha silahları stoklaması ve uluslararası topluluğun varlığına karşı benzerine rastlanmamış bir tehlike oluşturacak şekilde nükleer cephanesine kavuşmak üzere olmasıydı. Fakat, New York Times yazarı Thomas Friedman'a göre bu yaptırımlar Irak'ı Kitle imha silahlarından temizlemek olarak değil, Saddam idaresindeki halkı sefalete uğratmak boyutuna varmıştı.³⁷⁸ Ayrıca 1996 Mayıs ayında CBS televizyonunda gösterilen 60 Dakika programında, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'a yarım milyondan fazla çocuğun ölümünün ödemeye değer bir bedel olup olmadığı sorulmuştu. Albright buna çok açık bir dille, “Bizce bu bedele değer” cevabı vermişti. Yaptırımlara ağırlık verileceği, yine Madeline Albright'ın 27 Mart 1997'deki bir konuşmasında “yaptırımların sonuç

³⁷⁵ Polk, W., a.g.e., s.184

³⁷⁶ Kinzer, S., “Smart Bombs, Dumb Sanctions”, New York Times, 03.01.1999

³⁷⁷ Abascal, E. G., Bağdat Görevi, (Çev. Ö. Kumrular), İstanbul, 2004, s.26

³⁷⁸ Friedman, T., “Rattling the Rattler”, New York Times, 19 Ocak 1999.

alınıncaya dek devam edeceğini” vurgulamasından anlaşılıyordu.³⁷⁹ Dolayısıyla, yaptırımların asıl amacı Irak’ı kitle imha silahlarından arındırmak değil, ABD’nin yaşamsal çıkarlarını hayata geçirmektir.

BM denetçileri, SCUD füzelerinin, füze başlıklarının ve taşıyıcıların imha edildiğini doğrulamışlardır. 1990 yılında kimyasal silah bulundurduğunu açıklayan ve kanıtlara göre İran savaşında ve iç ayaklanmalarda bunları küçük çapta kullanan Irak yönetimi, bu silahlara artık sahip olmadığını bildirdi. Denetçiler de on yıl süren bir çalışmadan sonra bu silahların var olduğuna ya da ülkenin bunları üretme kapasitesine sahip olduğuna dair bir kanıt bulamadı. BM denetçilerinin on yıl boyunca Irak’ı silahsızlandırmak için çalıştıktan sonra çekilmelerine rağmen, ABD hala bu ülkeyi kitle imha silahı bulundurmaya suçlayabileceğini ve ulusal ve uluslararası kamuoyunu korkutup yönlendirebileceğini düşünüyordu. ABD’yi kurtarıcı olarak gören Iraklılar dahi bu yaptırımlar yüzünden ABD’ye nefret beslemeye başlamıştı. Bir Iraklı USA Today’e şöyle demektedir, “Saddam hakkında varolan kuşkularım artık kayboldu. Şimdi onun, yanan elektriğimi, akan suyum ve kızımın çocukluğunu elimden aldığı için ABD’ye karşı koymasını istiyorum”³⁸⁰ demektedir.

Fakat buna rağmen, yaptırımlar 2003 Martına ABD’nin Irak’ı işgaline kadar devam etti ve kitle imha silahlarının varlığı, ABD’nin işgali gerçekleştirmek için kullandığı retorik ya da ulusal ve uluslararası kamuoyunu ikna etmek için kullandığı propaganda malzemesi haline geldi. Artık Bush’un tüm açıklamaları, kitle imha silahlarının varlığı ve bunların ortadan kaldırılması için Irak’a müdahale edilmesi gerektiği şeklindeydi.

Bush’un açıklamalarına bakıldığında savaşı hazırlayan propaganda sürecinin de başladığı görülmektedir. “Tam şu anda Irak, biyolojik silahların üretiminde kullandığı tesisleri büyütüp geliştiriyor”.(BM Konuşması 12 Eylül 2002), “Irak’ta muazzam bir biyolojik ve kimyasal silah stoğu birikti, üstelik bu silahları çoğaltmakta kullanılacak tesislerin sayısı durmadan artıyor”, “Bizim kaynaklarımız, Saddam Hüseyin’in son günlerde Irak ordu komutanlarına kimyasal silah kullanma yetkisi verdiğini bildirdiler” (Radyo Konuşması 5 Ekim 2002), 18 Mart 2003’te George W. Bush, söylemekten hiç bıkmadığı şu nakaratı tekrarlıyordu: “Bize, Saddam Hüseyin’in bu silahları imha etme kararını inandırıcı bulup

³⁷⁹ Erlanger, S., “Allbright will warm up to Iraq if Hussein goes”, New York Times, <http://www.nytimes.com>, 27.03.1997

³⁸⁰ Aronson, A., a.g.e., s.6

bulmadığımız soruluyor. Ben de böyle bir iddianın saçmalaktan öteye gitmediğini söylüyorum”.³⁸¹

27 Ocak 2003'te Irak'a giden silah denetçileri hazırladıkları raporu kamuoyuna açıkladılar. “Irak'ta dumanı tüten silah bulamadıklarını” ifade eden BM silah denetim heyeti başkanı Hans Blix, denetimlerin bir süre daha devam etmesi ve Irak'ın işbirliği yapması gerektiğini bildirdi. 14 Şubat'ta açıklanan ikinci raporda da Irak'ta kitle imha silahı bulunmadığı ancak menzili 150 km'yi aşan füzelerin varlığına işaret edildi. Tüm bu açıklamalar karşısında ABD ise, denetim konusunda Irak'ın gösterdiği çabaların yetersiz olduğunu ileri sürmekteydi. 2003 Mart'ına gelindiğinde ise Hans Blix, Irak'ın işbirliğini arttırdığını fakat kararlara ne kadar uyduğunu tespit etmek için zamana ihtiyaç duyduklarını söylemesine rağmen³⁸² ABD, 20 Mart 2003 tarihinde, Irak savaşını başlatacak, Irak işgaller ve savaşlarla örülmüş kaderiyle tekrar yüzleşecektir.

2.3. Yeni Amerikan Yüzyılı ve II. Körfez Savaşı

2.3.1. Yeni Amerikan Yüzyılı ve 11 Eylül Sonrası Dünya

2001 yılının Eylül ayında ABD'nin New York kentinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi ve Washington'daki Pentagon'a yapılan terörist saldırılar yeni bir dünyanın kapılarını aralamaktaydı. Davutoğlu'na göre; Realist bir Uluslararası İlişkiler Stratejisti 11 Eylül'ün hemen sonrasında, 12 Eylül sabahında kalktığında; “Şu anda önümde yeni bir dünya var. Ben bu yeni dünya ve yeni konjonktür içinde stratejik olarak neler elde edebilirim? sorusuyla başlar”³⁸³ ifadesiyle belirttiği gibi ABD'de 12 Eylül sabahı bu soruyla uyanmış ve yeni bir stratejik vizyon ortaya koymuştu. Bu saldırılar ABD'nin Ortadoğu politikalarına büyük etkide bulundu, Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmek için gerekli saldırgan bir savaşın portresini çizdi.³⁸⁴ 11 Eylül olayları, Amerikan dış politikasında soğuk savaşta olduğu gibi olaylara tek bir perspektiften bakılmasına neden oldu: “Terörizm”. 12 Eylül'den itibaren ABD, uluslararası terörizmin dünya barış ve istikrarını tehdit ettiğini ilan etmiş ve uluslararası terörizmle mücadelenin dış güvenlik politikasının merkezini oluşturacağını duyurmuştur. Sorumlu olarak El-kaide örgütü tespit edilmiş, kendi dünya düzeni tasarısı dışında hareket ettiklerini ve uluslararası terörizme destek olduklarını düşündüğü Irak, İran, Libya, Suriye ve Kuzey Kore gibi devletleri “Haydut Devletler” olarak ilan etmiş, bunların uluslararası hukuka

³⁸¹ Ali, T., a.g.e., s.197

³⁸² Blix, H., “Oral introduction of the 12th quarterly report of UNMOVIC Executive Chairman Dr. Hans Blix”, <http://www.un.org/Depts/unmovic/SC7asdelivered.htm>, 07.03.2003

³⁸³ Davutoğlu, A., Küresel Bunalım, 2002, s.74

³⁸⁴ Abascal, E. G., a.g.e., s.4

saygılı davranış içinde bulunmadıklarını, ABC silahlarını ele geçirme çabası içinde olduklarını, dünya istikrar ve barışı için tehdit oluşturduklarını ileri sürmüştür.³⁸⁵

Yeni Amerikan politikasında artık “Sovyet tehdidi” retoriğinin yerini “terör tehdidi” retoriği almıştı. Bush’un haydut devletler olarak nitelediği ve teröre destek vermekle suçladığı devletlerarasında Irak da yer alıyordu. “önleyici savaş” veya “önceden saldırı” stratejisi adı verilen politika çerçevesinde ABD yönetimi artık çok taraflı işbirliği yerine tek taraflı inisiyatif kullanarak Amerikan çıkarlarını ve güvenliğini savunmaya dönük bir strateji izleyeceğini ortaya koymuş oldu.³⁸⁶ Böylece hem Afganistan hem de Irak Savaşı temellendirilmek istendi. 11 Eylül olaylarından sonra uygulanan dış politika ve Washington’da iktidarda bulunan Yeni Muhafazakar yöneticiler tarafından kullanılan hegemonik söylem, ABD’yi liberal, demokratik değerlerin temsilcisi olmaktan ziyade, güç politikası uygulayan bir aktör haline getirmiştir. 11 Eylül sonrası benimsenen yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi’ne göre; Washington, kitle imha silahlarına sahip olan ve teröristlerle işbirliği yapan uluslardan kendisini korumak için güç kullanma hakkına sahiptir.³⁸⁷ Yine aynı dönemde yayınlanan “Ulusal Güvenlik ve Strateji” belgesinde ortaya çıkan ön alıcı saldırı (pre-emptive strike) konsepti ile ABD için orta ve uzun dönemde güvenlik riski oluşturduğu düşünülen ülkelere tehdidin oluşma aşamasında askeri operasyon düzenleme hakkı ortaya konmuştur.

Bu çerçevede Afganistan’la başlayan askeri operasyonun ardından, ABD yönetimi, Ortadoğu’ya yönelik politikalarında da, daha kararlı ve ideolojik politikalar uygulamaya başladı. ABD, Afganistan’daki Taliban ve El-Kaide kamplarına yapılan askeri harekat sonrası asıl hedefe yönelmiştir; Saddam Hüseyin Irak’ı. 2002 yılının ilk aylarında terörizmle savaş kapsamında Irak’a karşı bir operasyon söylemi ABD’de iktidar çevrelerinde dile getirilmeye başlandı. Bu tarihten itibaren ABD, Irak’a muhtemel bir operasyon için kamuoyu oluşturmaya başladı.³⁸⁸ ABD Başkanı Bush, 29 Ocak 2002’de yaptığı bir konuşmada, Irak, İran ve Kuzey Kore’yi dünya barışını tehdit eden şer eksen (axis of evil) ülkeler olarak nitelemiş ve Afganistan’dan sonra sıranın Irak’a geleceği mesajını vermişti.³⁸⁹

³⁸⁵ Büyükbaş, H., “Transatlantik İşbirliği Yol Ayrımı: İkinci Irak Savaşı ve Ötesi”, II. Körfez Savaşı, (Ed. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.95

³⁸⁶ Arı, T., “Soğuk...”, s.742

³⁸⁷ The National Security Strategy of The USA 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

³⁸⁸ Karaosmanoğlu, A. L., “11 Eylül Üzerinden Türkiye ve Irak’ı Okumak”, Zaman, 11.09.2003

³⁸⁹ Bush, G., “President Delivers State of the Union Address”,

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html>, 29 January 2002

ABD'nin çifte çevreleme (İran ve Irak'ı baskı altında tutmak) politikasından vazgeçerek daha radikal bir politika izlemesi yani Saddam Hüseyin ve Baas rejimini devirerek yerine ABD'ye yakın bir kişi ve yönetimin geçmesi yönündeki görüşler ve hareketler devam etmiştir. Bu tür görüş ve hareketler daha çok eski Cumhuriyetçi yönetimlerde görev almış Yeni Muhafazakar (Neo-Con) olarak isimlendirilen kişi ve gruplardan gelmiştir.³⁹⁰ Kökleri Soğuk Savaş öncesine kadar uzanan bu grubun Soğuk Savaş sonrası başlıca hedefleri, Amerikan hegemonyasına tehdit oluşturacak yeni bir süper gücün ortaya çıkma ihtimaline karşı yeni bir dünya düzeni kurup onun devamını sağlamak ve İsrail'in güvenliğini garanti altına almaktır.³⁹¹

Bunların başında Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (YAYP) adında bir örgüt gelmektedir. Bu örgüt üyeleri, Clinton yönetimi üzerinde etkili olamadıklarını anlayınca, bu kez Kongreye yöneldiler ve yaptıkları lobi faaliyetleri sonucunda 31 Ekim 1998'de "Irak'ı Özgürleştirme Yasası"nın çıkmasını sağladılar. Yasanın Üçüncü bölümünde, ABD'nin politikasının, "Saddam Hüseyin liderliğindeki rejimi uzaklaştırmak ve yerine demokratik bir yönetimin gelmesini sağlamak" olmalı şeklinde belirtiliyordu. Bu amaca varmak için ABD'nin Iraklı muhalefet gruplarına 97 milyar dolar yardım yapması isteniyordu.³⁹²

Bush ABD Başkanı olduğu zaman Neo-Con'lar da önemli görevlere geldi.³⁹³ Bush ilk dönemlerinde daha çok iç politik konularla ilgilenmek istemiş, herhangi bir savaşa karşı olduğunu beyan etmişti fakat, Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi üyeleri tarafından baskı altına alınmış ve 11 Eylül hadisesi tertip edilerek Bush Afganistan ve Irak'a saldırmaya mecbur bırakılmış³⁹⁴ ve Başkan Bush YAYP üyelerinin ileri sürdüğü argümanlara benzer görüşler ve iddialar ileri sürmeye başlamıştır.

Bush 11 Eylül 2001 günü "ulusa sesleniş" konuşmasında, terörle mücadele'nin yüzyılın ideolojik kimliğini belirlediğini söylemekteydi. Bu durum ABD'nin özellikle "terörle mücadelede dış politika boyutunu" açıkça ortaya koydu. ABD Savunma Bakanlığı Müsteşarı

³⁹⁰ *Yeni Muhafazakar (Neo-Con) olarak bilinen kişiler şunlardır; Elliot Abrams, Richard L. Armitage, William J. Bennett, Jeffrey Bergner, John Bolton, Paula Dobrionsky, Francis Fukuyama, Robert Kagan, Zalmay Halilzad, William Kristol, Richard Perle, Peter W. Rodman, Donald Rumsfeld, William Schneider Jr. Vin Weber, Paul Wolfowitz, James Woolsey, Robert B. Zoellick. Bu kişilerin birçoğu Bush yönetiminde önemli görevlere geldiler. Bkz. Gözen, R., "ABD'nin...", s.38*

³⁹¹ Afat, E., "ABD'nin Dünyadaki Ayak İzleri: Askeri Üsler", Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005, s.101

³⁹² Findlaw, Iraq Liberation Act of 1998, <http://news.findlaw.com/hdocs/docs/iraq/libact103198.pdf>

³⁹³ *Dick Cheney: Başkan Yardımcısı, Donald Rumsfeld: Savunma Bakanı, Paul Wolfowitz: Savunma Bakan Yardımcısı, Richard L. Armitage; Dışişleri Bakan Yardımcısı, Zalmay Halilzad, Milli Güvenlik Kurulu Yakınoğu ve Kuzey Afrika Kıdemli Direktörü.*

³⁹⁴ Gözen, R., a.g.m., s.42

ve YAYP üyesi Douglas Feith, Senato Dışışleri Komitesinde 11 Şubat 2003 tarihindeki açıklamasında, ABD'nin Irak'a saldırma ve işgal etme amaçlarını şu şekilde sıralamıştı: Irak'ın teröre desteğini kesmek ve terör altyapısının çökertmek, Irak'ın KİS'nı ortadan kaldırmak, Irak halkını özgürleştirmek, Irak toprak bütünlüğü içinde demokrasi, barış ve ekonomik kalkınma sürecini başlatmak. Ayrıca The Washington Times gazetesinin başyazarı Saddam Hüseyin dünya sahnesinden silinmedikçe terörle mücadelenin bitmeyeceğini belirtiyor ve Başkan Bush yönetiminin Saddam Hüseyin'i devirmek için adım atması gerektiğini savunuyordu.³⁹⁵

Bush, 29 Ocak 2002 tarihindeki “birliğin durumu” konuşmasında, “Irak, Birleşik Devletlere düşmanlığını sergilemeye ve terörü desteklemeye devam etmektedir. Irak rejimi, 10 yıldır şarbon, sinir gazı ve nükleer silahlar geliştirme komplosu içindedir”, diyerek Irak'ı doğrudan hedef aldı. Irak yanında İran ve Kuzey Kore'nin de yer aldığı ve “şer üçgeni” diye tanımladığı bu tür rejimlerin dünya barışını tehdit etmekte olduğunu belirten Bush, “bütün uluslar bilmelidir ki, ABD kendi halkının güvenliğini sağlamak için gereken her şeyi yapacaktır”³⁹⁶ sözleriyle meydan okudu.

Görüldüğü üzere, 11 Eylül olayları Bush yönetimi ve Yeni Muhafazakarların Irak'ı işgalinde önemli bir katalizör rolü oynamıştır. Bu konuda hiçbir tartışma yoktur. Lennon'ın belirttiği gibi, 11 Eylül olayı ile Irak'ın işgali olayı birbirinden bağımsız anlaşılabilir. Eğer 11 Eylül olayı olmasaydı, Irak'ın işgali ve Saddam rejiminin devrilmesi mümkün olmazdı. Burada tartışılması veya sorgulanması gereken nokta şudur: Usame Bin Ladin fanatik bir dinciydi, Saddam ise bir laiklik taraftarıydı ve Baas Partisi Ladin'den nefret ediyordu.³⁹⁷ Fakat buna rağmen Saddam Hüseyin gerçekten 11 Eylül teröristleriyle bağlantı halinde miydi? Usame Bin Ladin ve El Kaide örgütüne destek vermiş miydi? Eğer bu soruların cevapları olumlu ise, Bush'un iddialarının “gerçek” olduğunu, ama değilse bu görüşlerin ABD'nin Irak işgalini gerçekleştirmek için kullandığı “retorik” ya da ulusal ve uluslararası kamuoyunu ikna etmek için kullandığı “propaganda” malzemesinden ibaret olduğunu söylememiz gerekir.

Bu bağlamda ABD önce Taliban'ın hakim olduğu Afganistan'a saldırarak Taliban yönetimini devirdi. Ardından Ladin ve El-Kaide üzerinde odaklanması gereken askeri

³⁹⁵ Gözen, R., a.g.m., ss.48-53

³⁹⁶ Polk, W., a.g.e., s.2

³⁹⁷ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., a.g.e., s.34

müdahale şaşırtıcı bir şekilde El-Kaide ile hiçbir bağlantısı olmayan Irak'a kaymıştı. Bu çerçevede kamuoyu Irak işgaline hazırlanmaya başlandı.

2.3.2. II. Körfez Savaşı

2.3.2.1. İşgal Öncesi Ortam, Gerekçe, Meşruiyet ve Savaş Kutupları

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, Irak'ın da içinde bulunduğu bir grup ülke ABD tarafından "şer eksenli" olarak ilan edildi ve Amerikan yönetimi Irak'ta mevcut rejimden çok Saddam Hüseyin üzerinde yoğunlaşmaya başladı. 13 Eylül 2002'de Başkan George W. Bush BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada dünya liderlerine Irak'ın yarattığı "ağır ve yaklaşan tehdit" konusunda harekete geçilmesi çağrısında bulundu. Bush, bu çağrıya şüpheyle yaklaşan dünya liderlerine bu konuda bir şey yapmayacaklarsa, ABD'nin harekete geçmesini engellememelerini söylemekteydi.³⁹⁸

8 Kasım 2002'de BM Güvelik Konseyi'nin tek Arap temsilcisi Suriye'nin de olumlu oyu sonucu oybirliğiyle kabul edilen 1441 sayılı karar silah denetçilerinin Irak'a dönüşünü öngörmekte, silah denetçilerinin yetkileri artırılırken, Irak'a da işbirliği yapmaması durumunda "ciddi sonuçlarla karşılaşacağı" uyarısı yapıldı.³⁹⁹ Temmuz 2002'de, Irak'ın BM Genel Sekteriyle görüşmeleri sonunda, nihai olarak silah denetçilerinin ülkeye gelişlerini reddetmesi dönüm noktası oldu. Bir türlü rayına oturmayan BM denetlemeleri ABD'ye önemli bir fırsat verdi ABD Kongresi, Ekim 2002'de, Başkan Bush'a Irak'a karşı savaş açma yetkisi tanıdı.

Amerika'nın Irak'ı işgal gerekçelerinin başında Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olduğu düşüncesi gelmekteydi. Başkan Bush BM Genel Kurulu önünde "Irak kitle imha silahlarına sahip olduğu için komşuları ve dünya güvenliği için tehlike arz ediyor" yorumunda bulunmuştu.⁴⁰⁰ Körfez Savaşı'nı takiben imzalanan ateşkes antlaşması çerçevesinde bu silahların ortadan kaldırılmalarını denetlemekle görevli BM gözlemcileriyle işbirliği yapmayıp pek çok defa sınır dışı ettiğini değişik konuşmalarında dile getirmişti. Kimyasal ve Biyolojik silahların yanı sıra, Bush yönetimi Saddam'ın nükleer silah geliştirmeye çalıştığını, elindeki kitle imha silahlarını komşuları üzerinde kullanabileceği tehdidiyle Ortadoğu'da hakimiyet kurabileceğini ve bu tehlikeli silahların teröristlerin eline

³⁹⁸ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.28

³⁹⁹ İnat, K., "Irak: Uluslararası Hukukun Sonu mu?", Dünya Çatışma Bölgeleri, (Ed. K.İnat, B.Duran, M.Ataman), İstanbul, 2007, s.27

⁴⁰⁰ Abascal, E. G., a.g.e., s.18

geçebileceği korkusunu vurguluyordu. Bu korku, ABD’de özellikle 11 Eylül olayları sonrası şiddetlenmişti. Bush’a göre silahsızlanmaya direnerek BM’ye meydan okuyan Saddam yönetimini hizaya getirmek uluslararası hukuk ve otoriteyi koruması gereken BM Güvenlik Konseyi’nin görevidi. Öte yandan BM yaptırımlarının Irak halkını zor durumda bırakmak dışında bir işe yaramadığı da açıkça görülüyordu.⁴⁰¹

Tüm bunların yanı sıra, Saddam rejiminin Irak’ta yaygın insan hakları ihlalleri yaptığı, uluslararası terörizme destek verdiği, statükoyu sürdürmenin maliyetinin arttığı, Irak halkının da demokratik bir ülkede yaşama haklarının olduğu ve Irak’ın demokratikleştirilmesinin ahlaki bir sorumluluk olduğu argümanları da savaş öncesinde zaman zaman kullanıldı. Tüm bu argümanlara karşılık, hem ABD’de hem de dünya çapında Irak’a yönelik bir savaşın başlatılmasına karşı çeşitli görüşler ortaya atılmış, olası bir savaşın olumsuz etkileri değişik gruplar tarafından sıkça dile getirilmiştir. Almanya Başbakanı Schröder: “BM bu savaşı onaylasa bile Almanya asker göndermeyecektir”, Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac; “Fransa tek taraflı bir saldırıyı desteklemeyecektir. Bu, uluslararası hukukun ihlal edilmesi demektir. Denetçilere ciddi sonuçlara varabilmeleri için zaman tanımak lazım.”, Yunanistan Başbakanı ve Avrupa Konseyi Dönem Başkanı Kostas Simitis; “Savaştan kaçınma ve barış yanlısıyız” Eski NATO Genel Sekreteri Javier Solana; “AB, ortak bir tavır alınması, denetçilerin işlerini yapmalarına ve görevlerini tamamlamalarına izin verilmesi için çalışıyor. Eğer başarı sağlanamazsa, Güvenlik Konseyinin ikinci bir karar çıkarması gerekecek.” Kofi Annan; “Savaştan söz etmek için bir neden yok.” demekteydiler.⁴⁰²

ABD eski Başkanları George H. Bush ve Gerald Ford’un Ulusal Güvenlik Danışmanı Brent Scowcroft da 15 Ağustos 2002’de The Wall Street Journal’da yayımlanan “Saddam’a saldırmayın” başlıklı makalesinde, “Stratejisi, maliyeti ve taşıdığı risk ne olursa olsun, Irak’a karşı yürütülecek herhangi bir savaş kesinlikle bizi terörizmle olan mücadelemizden belirsiz bir süre boyunca alıkoyacaktır. Daha kötüsü bu kez, dünyada Irak’a karşı saldırı yapılmaması için güçlü bir ortak görüş söz konusudur” demekteydi.⁴⁰³ Körfez ülkeleri ABD ile ortak hareket ederek Saddam’ın iktidardan uzaklaştırılmasını desteklerken, Mısır ve Suudi Arabistan savaşın önlenmesini istemekte ve Suriye de BM’nin desteğini almayan herhangi bir

⁴⁰¹ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., ss.29-30

⁴⁰² Abascal, E. G., a.g.e., ss.69-70

⁴⁰³ Scowcroft, B., “Don’t Attack Saddam”, The Wall Street Journal, 15.08.2002, <http://www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110002133>

saldırıya karşı çıkarken ABD'yi Irak'ın petrolünün peşinde olmakla suçluyordu.⁴⁰⁴ Dünya kamuoyu da savaşa karşı bir tutum gösterdi; Özellikle koalisyon ülkelerinden İngiltere'de halkın yüzde 90'ı, İsyanya'da yüzde 91'i, İtalya'da yüzde 81'i, ABD'de yüzde 59'u savaşa karşıydı.⁴⁰⁵

ABD ve İngiltere'nin dışında başta Fransa, Almanya, Rusya ve Çin olmak üzere diğer GK üyeleri bu aşamada güç kullanılmasından kaçınılmasının önemini vurgularken, denetim için zaman tanınması gerektiği üzerinde durmuşlardı. Diğer taraftan Güvenlik Konseyi'nin geçici üyelerinden olan Pakistan, Angola, Kamerun, Gine ve Şili kararsızlar arasında yer alırken Bulgaristan, ABD ve İngiltere ile birlikte hareket etmeyi tercih etmişti. Bununla beraber, Avrupa ülkelerinden başta İspanya olmak üzere İtalya, Danimarka, Portekiz'in yanı sıra eski Doğu Bloğu üyelerinden Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya da tercihini ABD ve İngiltere için kullanmıştı. Bununla beraber, Avrupa ülkelerinden Fransa, Almanya ve Belçika'nın yanı sıra İsrail hariç tüm Ortadoğu ve İslam ülkelerinin karşı çıktığı Amerika'nın tek taraflı güç kullanma isteğine Türkiye ve Endonezya da açıkça karşı çıkan ülkeler arasında yer almaktaydı. 114 ülkenin katıldığı ve Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da yapılan Bağlantısızlar zirve toplantısında da Irak'ın 1441 sayılı karara uyması istenirken ABD'nin tek taraflı güç kullanmasına karşı ortak tavır belirlendi. Bütün bunlara rağmen ABD'nin bölgeye sevk ettiği asker sayısı hızla artmakta ve tarih 14 Şubatı gösterirken sayının 150.000'i geçtiği belirtilmekteydi.⁴⁰⁶

Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa da bir radyo mülakatında herhangi bir Arap ülkesine herhangi bir bahane ile saldırıda bulunmanın ciddi komplikasyonları beraberinde getireceğini ifade ediyordu. Ayrıca Amr Musa'ya göre bir Arap ülkesine saldırı olması durumunda Arapların tutumu şiddetli olacaktı.⁴⁰⁷ Ayrıca Avrupa'daki müttefikleriyle ABD arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları sonucu transatlantik ilişkilerin zedeleneceği ve uluslararası terörizme karşı sürdürülen ortak mücadelenin zarar göreceği de vurgulanıyordu.

Öncelikle böyle bir savaşın en önemli gerekçesi olarak gösterilen KİS'lerin varlığı henüz kanıtlanamamıştı. -Nitekim, savaş sonrasında bugüne kadar da bu silahlar bulunamadı-. IAEA Başkanı Hans Blix, henüz kitle imha silahlarıyla ilgili bir bulguya, dolayısıyla

⁴⁰⁴ Çemrek, M., "İki Şehrin Hikayesi: Arap Birliği ve İKÖ'nün Irak Savaşı Karşısında Tutumları, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.368

⁴⁰⁵ Abascal, E. G., a.g.e., s.90

⁴⁰⁶ Arı, T., Ortadoğu..., s.593

⁴⁰⁷ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.30

ABD'nin olası Irak işgalini haklı kılacak bir kanıtı ulaşılamadığını ifade ederken Aynı şekilde Baradai de yapılan araştırmalarda şu ana kadar Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu konusunda kesin bilgilere ulaşılamadığını belirtmekteydi.⁴⁰⁸ Irak'taki denetimlerin genişletilmesi ve daha fazla denetçi gönderilmesi gerektiğini ifade etmekteydi.⁴⁰⁹ Buna rağmen Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ise alışılmadık bir şey söyledi: “Eğer denetçiler Irak'ın kitle imha silahları bulundurduğunu kanıtlayamazlarsa, bu onların Irak tarafından kandırıldığının kanıtıdır” demekteydi.⁴¹⁰

Fakat Bush ısrarla “Biz Irak halkına özgürlük götürmek için savaşıyoruz, evlatlarımız bunun için oradalar. Onları Saddam'ın zalim diktatör idaresinden kurtaracağız...” demekteydi.⁴¹¹ Başkan'ın beyanlarına göre Saddam sahip olduğu zehirli gaz ve biyolojik silahları Amerika ve İngiliz askerlerine karşı kullanabilir ve Halepçe misali toplu ölümlerle askerlerine zarar verebilirdi. Bush'un en ilginç açıklaması ise “Saddam'ın Afrika ülkesi olan Nijer⁴¹², den tonlarca uranyum satın aldığını ve bununla atom bombası yapacağını söyleyip” ve dünyanın gözünü korkutmasıydı. Dolayısıyla şu çarpıcı açıklamayla son noktayı koydu, “BM'nin bizi durdurmasına ve önem kazanan bir örgüt olmasına izin vermeyeceğiz.” Aynı ilk günlerinde savaş hazırlıklarının yeni bir işaretini veren Başkan Bush, Teksas'taki bir üste, 40 bin askerin önünde şunları söyledi: “Biz hazırız. Saddam mesajı almadı. Görevimizi yerine getireceğiz ve Irak halkına özgürlük götüreceğiz. Eğer o silahsızlanmazsa, biz onu silahsızlandıracağız.”⁴¹³

11 Eylül 2001'in ardından önce Afganistan'daki Taliban rejimini yıkan ABD, 2003'te de Uluslararası Atom Enerjisi Teşkilatı'nın raporlarını bazen maniple ederek, bazen de hiç sayarak kamuoyunu Irak'ta nükleer silah için çalışma yapıldığına inandırdı. Kimyasal ve biyolojik kitle imha silahlarının üretildiği bahanesiyle 17 Mart 2003'te Bush, Saddam Hüseyin'e Irak'ı 48 saat içinde terk etmesini ya da ABD öncülüğündeki silahlı güçlerle baş başa kalacağını bildirdi. Irak yönetimini bu çağrıya olumsuz cevabı üzerine, 20 Mart 2003 tarihinde ABD, koalisyon ortağı başta İngiltere olmak üzere “Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu” başladı.⁴¹⁴ ABD ve müttefiklerinin 20 Mart 2003 tarihinde Irak'a silahlı

⁴⁰⁸ CNN, www.cnn.com/2003/US/01/27/sprj.irw.excerpts/index.html

⁴⁰⁹ Arı, T., “Soğuk...”, s.743-745

⁴¹⁰ Abascal, E. G., a.g.e., s.43

⁴¹¹ Yalçıntaş, N., Irak Macerası, İstanbul, 2008, s.76

⁴¹² *Dünyanın en fakir ve en az gelişmiş ülkesi*, Bkz. Sabah Gazetesi, “Kırılma noktası Dünyanın En Fakir ülkesi Nijer’de” <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/01/23/gny/tel121-20060123-200.html>

⁴¹³ Abascal, E. G., a.g.e., ss.59-88

⁴¹⁴ İnat, K., a.g.m., s.30

müdahalesiyle başlayan savaş 1990 Ağustosundan beri devam eden Irak meselesinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.

2.3.2.2. Irak'ın İşgali ve İşgalin Gelişimi

ABD ve İngiltere tarafından düzenlenen ve adına “Irak’a Özgürlük Operasyonu” kod adıyla bilinen bu saldırı Iraklıları “şok ve dehşet”e düşürerek çabuk bir yenilgiyi sağlamak üzere şiddetli bir hava saldırısıyla 20 Mart 2003’te başladı. Irak’a ilk bombalar 20 Mart 2003’de sabaha karşı 4.30’da düştü. Bu saldırı, dünyanın her yerinde televizyonlarda canlı izlenmekteydi. ABD’nin yaklaşık 200.000 askerine karşılık Irak’ın 435.000 askeri, ABD’nin 429 tankına karşılık Irak’ın 2600 tankı ve ABD’nin 500 savaş uçağına karşılık Irak’ın elinde 300 savaş uçağı bulunmaktaydı.⁴¹⁵ Koalisyon güçlerinin yanında yerel müttefiklerde bulunmaktaydı. Saddam karşısında dağınık ve anlaşmazlık halinde olan muhalif gruplar ABD’nin yardımı ile birlikte hareket etmeye başladılar. Bu noktada, Saddam Yönetimi ile ciddi tarihsel ve politik sorunları olan Iraklı Kürt gruplar KDP ve KYB, ABD için muhtemel bir Irak operasyonunda doğal ve *en önemli* müttefikler olarak görüldü.⁴¹⁶

TBMM’nin, Amerikan askerlerinin Irak operasyonu için Türk topraklarını kullanmalarına izin veren 1 Mart tezkeresini reddetmesi sonucu ABD müdahale planlarını revize etmek durumunda kaldı⁴¹⁷ ve savaşı İngiltere ile birlikte güneyden Basra’dan başlattı. Bunu takiben yoğun hava bombardımanı ile ABD zırhlı ve mekanize birlikleri Irak’ı işgale başlamıştı.⁴¹⁸ Amerikan askerleri Basra, Umm Kasr, Nasıriye ve Hindiye gibi Şiiilerin yoğun olduğu Irak’ın güneyinde önemli direnişle karşılaştılar. Asıl direniş Bağdat’ta bekleniyordu. Ancak beklenenin aksine Bağdat’ta ciddi bir direniş olmadı. 9 Nisan’da ABD, Moğol istilasını hatırlatır şekilde Bağdat’a girdi⁴¹⁹ ve Başkent kısa sürede Amerikan kuvvetlerinin eline geçti.

ABD’nin Irak’a saldırısına karşı çıkan BM Güvenlik Konseyi üyelerinden Fransa, Almanya, Rusya ve Çin, değişik ifadelerle de olsa tepkilerini dile getirdiler. Fransa Cumhurbaşkanı J. Chirac, “Irak savaşının gelecek için ciddi sonuçlar doğuracağını söylemiş ve insani bir felaket yaşanmadan sona ermesini dilemiş”, ABD yönetimini uluslararası

⁴¹⁵ Arı, T., Ortadoğu..., s.595

⁴¹⁶ Şahin, M., a.g.m., s.284

⁴¹⁷ Bila, F., Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları, Ankara, 2003, s.238

⁴¹⁸ Bölükbaşı, D., 1 Mart Vakası, İstanbul, 2008, s.19

⁴¹⁹ *1258’de Bağdat’ı kuşatan Moğollar savaşmıyor, aksine cezalandırıyorlardı! Bu minval üzere, Bağdat’ta taş üstünde taş bırakmadılar, Medreselerini yıktılar, kütüphanelerini yaktılar... Amerikalılar da hiçbir ülkeye savaş açmıyor, “liberal demokrasi” nimetini geri tepen asileri cezalandırıyorlardı sadece!*. Bkz. Özel, M., “Kapitalist Hegemonyadan Küresel İmparatorluğa”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005, ss.3-9

hukuku ihlal etmekle suçlayan Çin ise, “ABD’nin Irak’a karşı başlattığı saldırının derhal durdurulmasını istemiş”, Almanya hükümetinin açıklamasında, “Irak’a karşı savaşın başladığı haberi federal hükümette derin endişe ve dehşet uyandırmıştır” denilmekteydi. Rusya Devlet Başkanı Putin de, “ABD’nin Irak operasyonunun büyük bir siyasi hata olduğunu ve derhal durdurması gerektiğini söylemekle” yetinmiştir. BM’nin Irak ile ilgili Silah Denetim Komisyonu’nun İsveçli Başkanı Hans Blix de 27 Mart’ta Avusturya dergisi “News”e, BM’nin New York’daki merkezinde verdiği demeçte, ABD’nin, Irak’taki çalışmalarından hiçbir zaman hoşnut olmadığını, çalışmaya henüz 3,5 aydır başlamış olduklarını ve yeterli süreyi kullanmadıklarını, ayrıca Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in kitle imha silahlarına başvurma ihtimalinin söz konusu olmadığını söyleyerek bu şartlar da yapılmış olan saldırıyı eleştirmekte ve ABD’nin “BM hukukunu tanımaz siyasetinden” dolayı hayal kırıklığına uğradığını belirtmekteydi.⁴²⁰

Diğer taraftan, ABD ve İngiliz kuvvetleri Irak’ın özellikle Şiiilerin yoğun olarak yaşadıkları güney bölgelerinde şiddetli bir direnişle karşılaşmışlardı. Umm Kars, Basra, Nasırıye ve Necef’te karşılaşılan bu direniş işgalci güçleri hayal kırıklığına uğratmış ve işgalin kısa sürede biteceği konusundaki hesapların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmişti. 30 Mart’a gelindiğinde özellikle Şiiiler tarafından gerçekleştirilen intihar saldırıları Amerikan ve İngiliz askerlerini endişelendirirken, Irak’taki işgalde yer alan ve savaşın başında yaklaşık 250.000 olan koalisyon askerlerinin sayısının, 250.000’i Amerikan askeri olmak üzere, 300.000’e ulaştığı ifade edilmekteydi.⁴²¹

Bush yönetiminin Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair iddiaların temelsiz olduğu anlaşılınca, akademik çevrelerde Amerika’nın Irak’ı neden işgal ettiğine ilişkin birçok tartışma ortaya çıktı. Savaştan önce Amerikan yönetiminin hiçbir üyesi Irak petrolünün savaşa gitmek için bir neden oluşturabileceğinden bahsetmiyordu. Ancak Irak savaşını eleştirenlerden bazıları Amerikan yönetiminin Saddam’ı devirirken temel amacının petrol fiyatlarını kontrol edebilmek için Irak petrol kaynaklarına ulaşmak olduğunu iddia ediyorlardı. Fareed Mohamedi’ye göre Irak Savaşı ile amaçlanan sadece petrol değildi, Amerika’nın daha büyük bir vizyonu vardı. Mohamedi, Amerika’nın Irak’ı kendi büyük “yeni dünya düzeni”ni kurmak için işgal ettiğini savunuyor, Jan S. Lustick de Mohamedinin savunduğu Amerika’nın Ortadoğu’da Irak petrolünün kullanımına, sürekli askeri üslerin kurulmasına ve İsrail’in üzerindeki Batı Şeria ve Gazze’den çekilmesi yönündeki baskıların

⁴²⁰ Ari, T., “Soğuk...”, s.746

⁴²¹ Ari, T., Ortadoğu..., s.596

kaldırılmasına dayalı bir düzen kurmayı amaçladığı tezini destekliyordu.⁴²² Bunları gerçekleştirmek içinde, Irak'ın kitle imha silahlarını yapması ve bulundurması, komşu ülkelere karşı tehdit oluşturması, sivil halkı katletmesi ve Irak'ta demokratik rejimin kurulması gereği gibi birbirleriyle uyuşmayan gerekçeleri ileri sürmüştü.

Dünyanın tepkisine aldırmaksızın Irak'ı işgal eden Bush yönetiminin, Amerikan kamuoyunu Irak Savaşına ikna etmek için yalan söylediği artık kesinleşmişti. Savaşın üzerinden aylar geçtiği halde Irak'ın elinde olduğu iddia edilen kitle imha silahlarının hala bulunamaması ve hükümet üyelerinin savaşı meşrulaştırmak için kullandığı tüm argümanların fos çıkmasıyla birlikte, savaş destekçisi basın organlarında bile yönetimi eleştiren yazılar yayınlanmaya başladı. İlk yalan bombası emekli büyükelçi Joseph Wilson'un 6 Temmuz'da New York Times'da yayınlanan makalesinde, ABD Başkanı George Bush'un 28 Ocak'ta yaptığı Ulusa Sesleniş konuşmasında yer alan "Irak Afrika'dan nükleer silah programı için uranyum satın almaya çalıştı" iddiasının gerçekleri yansıtmadığını yazmasıyla patladı.⁴²³ Ardından Hans Blix, 2 Haziran 2003'te BM'ye gönderdiği son raporunda da, savaş öncesi süreçte Irak'ta yaptıkları incelemeler esnasında kitle imha silahlarına ilişkin ciddi hiçbir kanıt bulamadıklarını ifade etmekteydi. Ne UNSCOM ne de ABD kitle imha silahı adına hiçbir şey bulamamıştı.⁴²⁴ Savaş sonrasında Irak'ta incelemeler yapmak üzere CIA tarafından gönderilen Irak Araştırma Grubunun Başkanı David Kay'ın 2 Ekim'deki ön raporunda da kitle imha silahlarına rastlanmadığı belirtilmekteydi. 24 Ocak 2004'te bu görevinden istifa eden David Kay, 28 Ocak'ta ABD senatosunda yaptığı konuşmada da ABD'nin Irak'ın savaş öncesi kitle imha silahlarına ilişkin istihbarat bilgilerinin tamamen yanlış olduğunu ifade etmekteydi. Brent Scowcroft da "Saddam'ın nükleer silahlara sahip olduğuna inanmak için hiçbir sebep göremiyorum" demektedir.⁴²⁵ Diğer yandan Paul Wolfowitz 28 Mayıs 2003'te yaptığı açıklamada Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu yalanının dünya kamuoyunu iknada gündem oluşturma çerçevesinde ortaya atıldığını açıkça itiraf etmiş bulunuyordu.⁴²⁶

Nihayet 9 Nisandan itibaren Amerikan askerlerinin Bağdat'ın merkezindeki Firdevs Meydanı'na girmesi ve 10 Nisan'da meydandaki dev Saddam Hüseyin heykelinin yıkılması ile 12 yıldır oynanan oyun sona ermişti. Başkan Bush, savaş başladıktan altı hafta sonra yani 1 Mayıs 2003 tarihinde USS Abraham Lincoln savaş gemisinin güvertesinde "Görev

⁴²² Benlioğlu, E., a.g.m., ss.231-233

⁴²³ Wilson, J., "What I Didn't Find in Africa", New York Times, 6 Temmuz 2003, <http://www.nytimes.com/2003/07/06/opinion/06WILS.html?pagewanted=1>

⁴²⁴ Blank, S., a.g.m., s.46

⁴²⁵ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., a.g.e., s.32

⁴²⁶ Genç, M., "Açık Güç Kullanımı Güçsüzlüktür", Küresel Güçler, (Der. F. S. Turhan), İstanbul, 2005, s.40

tamamlandı⁴²⁷, pankartının önünde savaşın bittiğini açıkladı. Kuşkusuz Irak'ın galip geleceği düşünülemezdi. Çünkü o dönemde Irak'ın ekonomisi, ABD ekonomisinin yüzde 1'inden azdı. İran'la sekiz yıl süren ve yüz binlerce Iraklının öldüğü sonuçsuz savaş 75.000 ile 105.000 arasında askerin daha öldüğü Birinci Körfez Savaşı izlemişti. Bundan sonra on yıldan fazla bir süre boyunca yaptırımlar yaşanmıştı. Amerika Irak ordusunu bu kadar çabuk ezemeseydi şaşırtıcı olurdu.⁴²⁸

Savaşın bittiğinin açıklanmasının ardından Temmuz 2003'te savaşın CIA tarafından kaynaklanan yanlış bilgilendirmeye dayalı olduğu kabul edildi. Aralık 2003'te Saddam Hüseyin doğum yeri olan El-Tikrit yakınlarında yakalanırken⁴²⁹ 2004 Haziran ayında ABD senatosu, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair bilginin yanıltıcı ve abartılı olduğuna dair sert bir rapor yayınladı. Irak'ın altını üstüne getiren koalisyon güçlerinin bir türlü kitle imha silahına rastlayamaması sonucunda Amerikan hükümeti yetkilileri ve İngiltere başbakanı önce yanlışlıklarını ve hatta biraz daha ileri giderek gerçekte bu silahların hiçbir zaman Irak'ta bulunmadığını itiraf ettiler.⁴³⁰ Sonuç olarak ABD'nin zafiyetini Scowcroft şu sözlerle ortaya koymaktaydı; "Irak'a girmek ABD'yi terörle mücadele çabalarından uzaklaştırmıştır, Irak'a girmek kolay bir işti, ama oraya girdikten sonra..."⁴³¹

⁴²⁷ Bu pankart ABD'nin düştüğü çelişkili durumu ortaya koymaktaydı. Savaş söylemlerinin retorikten öte gitmediğinin de göstergesiydi. Görev Irak ordusunu yenmek değil –bu beklenen bir sonuçtu- görev yaşayabilecek bir demokrasi yaratmaktı.

⁴²⁸ Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., Üç Trilyon Dolarlık Savaş, Ankara, 2009, s.3

⁴²⁹ Radikal Gazetesi, 15.12.2003

⁴³⁰ Latif, H., Çelişkiler Projesi BOP, İstanbul, 2007, s.90

⁴³¹ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., s.34

2.3.2.3. İşgal Sonrası Irak, Kaos ve Belirsizlik Ortamı

Pakistanlı yazar Tarık Ali Irak'ın işgali için, “neo-liberal ekonomi çağındaki emperyalizmin açık bir örneğidir” demektedir.⁴³² Kuşkusuz işgalin başlamasından itibaren kapsamlı planlar tasarlanmış fakat bunların hiçbiri iç karışıklıkların önünü alamamıştır. Irak'ta Saddam Hüseyin'i devirmek kolay oldu. Fakat sonrası için hazırlık yapılmamış olmasının ortaya çıkardığı sorunlar ülkeyi iç karışıklıklara sürükledi. İşgalin hemen arkasından ortaya çıkan durumun ve ABD'nin bilinçli olarak dünya kamuoyunu aldattığının anlaşılmasıyla, ABD'ye tepkiler artmaya başlamış, ABD yönetimi, müdahale sonrasında anılan silahların bulunamaması, Irak'ın istikrarsızlaşması ve kaosun önlenememesi nedeniyle oluşan durumdan sorumlu tutulmuştur.⁴³³ Saddam'ın zulmünden kurtulduğuna bile sevinemeyen Irak halkı da ABD askerlerinin acımasızlığı karşısında tamamen şaşkına dönmüştür. Bütün bunlara rağmen ABD'nin Irak'ı işgalinden en karlı çıkan grup Kürtler olmuştur. Yıllardır Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürdistan kurmayı hedefleyen Kürt lider Celal Talabani hiç ummadığı bir şekilde işgaldeki ABD askerine vermiş oldukları desteğin karşılığı olarak –ileriki bölümlerde inceleneyeceği gibi- Irak devletinin en üst makamına yükselmiştir.⁴³⁴ Bu durum iç çatışmalara yol açmış Sünniler, Şiiler ve Kürtler arasında iktidar savaşları başlamıştır.

Bombardıman başlamasından itibaren konvansiyonel çatışmalar üç hafta kadar sürdü ve 9 Nisan'da ABD güçleri Bağdat'ın merkezini ele geçirdiler. İzleyen günlerde, Kuzeyde Kürt peşmergeler ve Amerikalı askerler Kerkük ve Musul kentlerini ele geçirdi. Çatışmaların ardından bürokrasinin çökmesi ile birlikte güvenlik yok oldu ve başkent ile diğer büyük kentlerde yaygın yağma olayları başladı. Kısa sürede kaosa sürüklenen Irak'ta Ağustos 2003'de başlayan direniş önce taraf olmayan sivilleri hedef almaya başladı. Başkan Bush'un 1 Mayıs'ta savaşın sona erdiğini ilan etmesinden 6 ay sonra, Irak'ta savaş sonrası ölen Amerikan askerlerinin sayısı savaş sırasında ölenleri geçmişti. Ne 14 Aralık'ta Saddam Hüseyin'in yakalanması ne de Aralık 2006'da Irak Yüksek Mahkemesi'nin kararı

⁴³² Ali, T., a.g.e., s.3

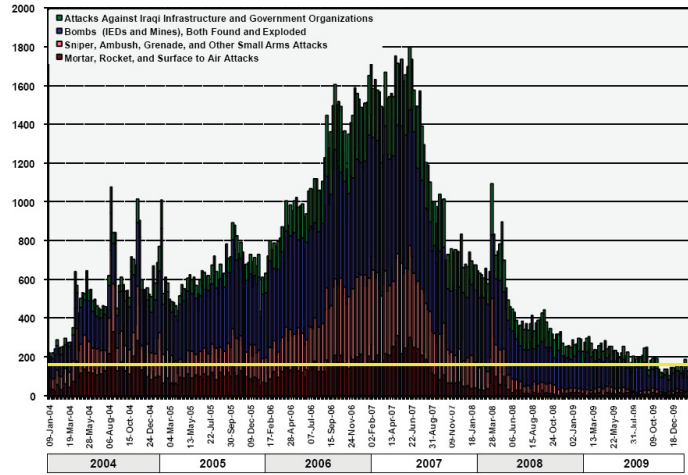
⁴³³ *Müdahale sonrasında Irak savaşı kararını veren en kritik isimlerden biri olan ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Irak'taki kaotik ortam hakkında fikri sorulduğunda, “Özgür insanlar hata yapmakta da, suç işlemekte de özgürdürler. Özgürlük düzensizdir” demiştir. Bu yorum, uluslararası kamuoyunda sorumsuzca karşılandığı gibi, Amerika'nın müdahale sonrasında Irak'ta kalma gerekçesi olarak kullanılmıştır.* Bahçeşehir Üniversitesi, SAM, “Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar”, İstanbul, 2009, s.13

⁴³⁴ Yalçıntaş, N., a.g.e., s.9

çerçevesinde asılarak idam edilmesi, Irak'taki çatışmaları durdurmaya ve ülkede istikrarı sağlamaya yetmedi.⁴³⁵

İç çatışmalar giderek şiddetini artırırken ABD ordularına karşı saldırılarda artıyordu. Umulmadık bir direniş söz konusuydu. Bağdat'ın düşmesiyle birlikte, Irak'ın eski güç yapıları da hızla dağıldı. Ülke bir kaosa sürüklendi. Hükümet tarafından sağlanan temel hizmetler bir anda yok oldu. Bankalar, hastaneler, devlet daireleri, hatta enerji santralleri bile yağmadan payını aldı. Her türlü şiddet sokaklara yayıldı. Ekonomik ve sosyal faaliyetler bütünüyle durdu. Kısa sürede sokak siyaseti güç kazanırken, beklenmedik güçler hareket geçti. Bunlardan biri de, öfkeli genç Şii din adamı Mukteda el-Sadr'ın yönetimindeki hareketti.⁴³⁶ Ayrıca Paul Bremer'in Irak Silahlı Kuvvetleri'ni dağıtması, cephane kaynaklarını güvenceye almayı başaramaması ve ekonomiyi yeniden başlatamamasıyla birleşerek, çok sayıda asi, işsiz ve silahlı Irak askeri yarattı.⁴³⁷ Irak, ABD yönetimindeki koalisyon güçleri tarafından gerçekleştirilen işgal sonrasında ortaya çıkan kaos ve otorite boşluğunun pençesinden, ağır işleyen ve acı veren bir süreçle çıkmaya çalışmaktaydı. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi ülkedeki istikrarsızlık, kaos ve belirsizlik ortamı işgal güçlerine karşı yoğun saldırılara neden olmuştur.

Şekil.2. Irak'ta Koalisyon Güçlerine Karşı Meydana Gelen Saldırılar

Kaynak: Brookings Enstitüsü, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.5

⁴³⁵ Özcan, N. A., "İşgal Sonrası Irak'ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu?", Uluslararası İlişkiler, c.1, S.1, Bahar 2004, s.93-118.

⁴³⁶ Cabbar, F.,A., Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş, (Çev. H. Halis), İstanbul, 2004, xvii

⁴³⁷ Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.169

İşgalin ilk günlerinden itibaren ABD'nin prestijini yok etmek ve yeni yönetimi başarısız göstermek isteyen direnişçiler, alt yapıyı hedef almışlardır. Alt yapının çöküşünü sistematik hale getiren bir diğer unsur da direnişin bilinçli bir şekilde bu tesisleri hedef almasıdır.⁴³⁸ Altyapı çöktükçe halkın yönetime ve işgal güçlerine tepkisi artmıştır. Elektrik, içme suyu, akaryakıt gibi temel ihtiyaçlar karaborsaya düşmüş veya yok olmuş, eğitim, sağlık, kanalizasyon, adalet gibi hizmetler ortadan kalkmaya başlamış, sosyal düzeni sağlayan, yargı, polis, hapisane sistemleri çökerken beraberinde siyasal ve ekonomik düzeni de çökertmiştir.⁴³⁹ Saddam Hüseyin'in rejimi çok kötü olsa da, Iraklılar için hayat şimdi daha zordur. Ülkenin yolları, okulları, hastaneleri, evleri ve müzeleri yıkılmıştır. Vatandaşları, savaştan önceki durumla karşılaştırıldığında, elektriğe ve suya daha az erişim sağlayabilmektedir. Hizipsel şiddet çok yaygındır. Irak'taki karmaşa ülkeyi, her türlü terörist faaliyet için cazip duruma getirmiştir. Irak'ı işgal etmenin demokrasi getireceği ve Ortadoğu'da değişimi kolaylaştıracağı inancı artık bir fantezi gibi görünmektedir.

Bush'un Kongre'den, Irak'ta devam eden savaş için talep ettiği 79 milyar dolarlık ek savaş bütçe tasarısı Kongre'de 13 Nisan 2003'de kabul edilmiştir. Diğer taraftan ABD yönetiminin, Irak'ta işlerin gittikçe kötüleşmesinden dolayı ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için 2003 Eylül başında hazırlanan 87 milyar dolar dolayındaki ek paket de Ekim ortasında Kongre'de kabul edilmiştir. Diğer yandan BM GK, ABD ve İngiltere'nin, Irak'a yönelik 13 yıllık ambargonun kaldırılmasını öngören 1483 sayılı kararı 22 Mayıs'ta kabul etti. 986 sayılı BM kararıyla oluşturulan gıda karşılığı yardım programına ve 661 sayılı kararla oluşturulan Yaptırımlar Komitesi'nin faaliyetlerine de son veriliyordu. Karar'da Irak'ın petrol gelirlerinin, ağırlıklı olarak ABD ve İngiltere tarafından kontrol edilmesi öngörülüyordu.⁴⁴⁰ Nihayet işgalcilerin desteğinde yeni bir Irak yönetimi oluştu. Eğer savaş gayrimeşruysa, yeni yönetim de öyleydi. Fakat BM buna meşruiyet verdi ve onu tanıdı. Bu da yetmiyormuş gibi, BM yetkilileri Irak'a döndü, fakat bu sefer amaç Irak'ı silahsızlandırmak değil, onu yeniden kurmaktı.⁴⁴¹

Buna rağmen Irak'ın güvenlinin sağlanması ve tam anlamıyla demokratikleşme bir türlü gerçekleştirilemeyen iki unsurdur. İşgalin başlamasından beridir siyasi ortamın kalıcı bir istikrara kavuştuğunu söylemek imkansız olmaktan öteye, günümüzde Irak istikrarsızlık ve

⁴³⁸ Energy Security, Iraq Pipeline Watch, <http://www.iags.org/iraqpipelinewatch.htm>

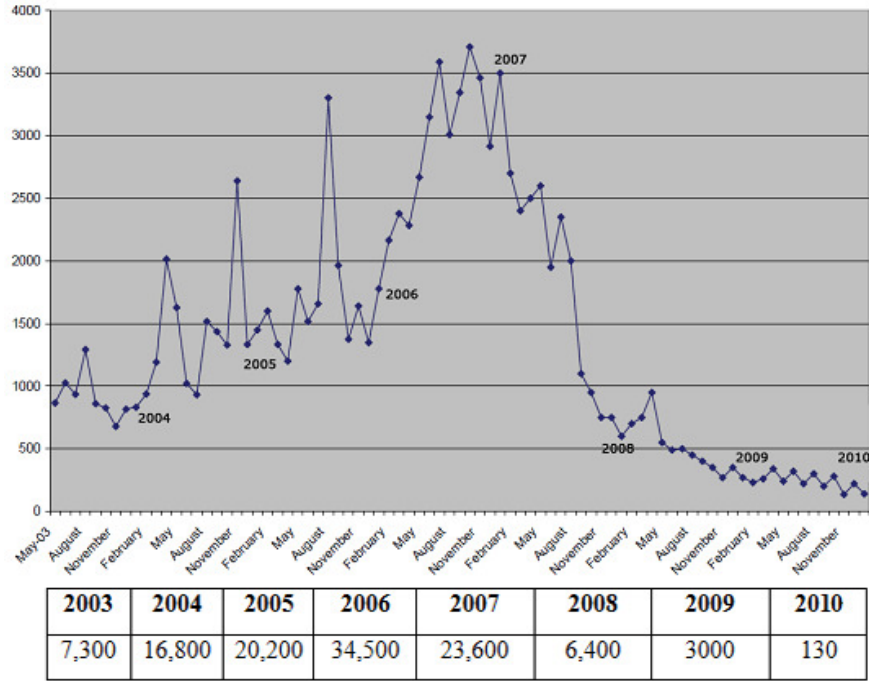
⁴³⁹ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.63

⁴⁴⁰ Arı, T., Arı, T., "Soğuk...", ss.746-747

⁴⁴¹ Adem, S., "Irak'taki Savaş ve Çatışmacılık İdeolojisi", Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004, s.113

şiddetin kaynağına dönüşmüş bulunmaktadır.⁴⁴² Geline aşamada en önemli sorunun güvenlik olduğu konusunda hemen herkes hem fikirdir. Güvenlik sorunun çözümünde polis, ordu, sınır muhafızları, etkili bir yargı ve ceza müesseselerinin varlığı temel koşullardır. Ancak tüm bu kurumlar ciddi bir zafiyet içindedirler. Sayılardaki ve eğitimdeki yetersizlik, profesyonellikten uzak olmaları nedeniyle güvenlik sağlanamamaktadır. Güvenlik zafiyeti, ekonomik faaliyetlerden ticarete, sağlıktan eğitime kadar bütün temel alanlarda krizlere ve çöküşe yol açmaktadır.

Şekil.3. Irak'ta Sivil Ölümleri

Kaynak: Brookings Institute, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.3

İnsanlar her gün sırf Iraklı oldukları için tacize uğruyorlar, öldürülüyorlar, tutuklanıyorlar ve işkence görüyorlar. Bazen, yaşlılar, özürlüler ya da yatalak hastalar dahil, bir evin bütün erkeklerinin tutukladıkları oluyordu. ABD askeri yetkililerinin bile itiraf ettiği kadarıyla, Ebu Gureyb hapisanesinde gözaltında tutulandan “yüzde 70 ile 90’ı yanlışlıkla tutuklanmıştı”.⁴⁴³ Kızıl Haç Şubat 2004’te Bush yönetimine, ABD’nin Irak’ta hapisane kamplarındaki uygulamalarının işkenceye eş sayıldığını bildiren, savaş esirlerine yapılacak muamelelerle ilgili Cenevre Sözleşmesi’ni ciddi ihlalleri belgeleyen bir uyarı göndermişti.

⁴⁴² Erkmen, S., “Son Gelişmeler Işığında Kuzey Irak Politikası”, Stratejik Analiz, Mayıs 2008, s.18

⁴⁴³ Williams, F., “Most Detainees in Iraq Arrested by Mistake, Says Red Cross”, Financial Times, 11.05.2004, <http://psychoanalystsopposewar.org/docquiz.html>

Human Rights Watch'dan Kenneth Roth'un Financial Times'da yazdığı gibi, "Başka hükümetler de gizlice işkence yapıyorlar, fakat Bush yönetimi, gözaltına alınmış kişilere kötü muamelede bulunma hakkını bir resmi politika olarak iddia etme cüretine sahip tek hükümet" demektedir.⁴⁴⁴

İşgalin sonuçları çok kapsamlı ve yıkıcı olmuştur. İngiltere'nin saygın tıp dergilerinden The Lancet'in 2004 Ekim tarihli bir araştırmasında, ABD işgalinin akabinde Irak'ta normal olmayan koşullarda ölümden dolayı 98 bin kişinin hayatını kaybettiği hesaplanmaktaydı. Aynı araştırmaya göre, "işgali izleyen dönemde şiddetten dolayı ölüm riski, savaştan önceki döneme kıyasla elli sekiz kat daha fazlaydı."⁴⁴⁵

ABD'nin, bu beklenmedik durumla başa çıkması zordu, uluslararası polis gücü kuramıyorlardı, askerlerini savaş için kullanmışlardı, fakat barış için kullanmakta zorlanıyorlardı. Yerel polis yeniden göreve gelmekte istekli olduğunu, fakat yabancıların yönetiminde çalışmayacağını bildirince, karşılığında, onları ikna edecek bir yerel yönetim çıkarılamadı. Irak ordusu da milislerle savaşmayı reddediyordu. Kanunsuzluk, özellikle de siyasal şiddet ve sokaklardaki şiddet Iraklıların günlük hayatına kara bir gölge düşürmüş geçiş döneminin geleceğini en baştan tehlikeye atmıştı.

2.3.2.3.2. ABD'nin Değişen Stratejileri ve Irak'tan Çıkış

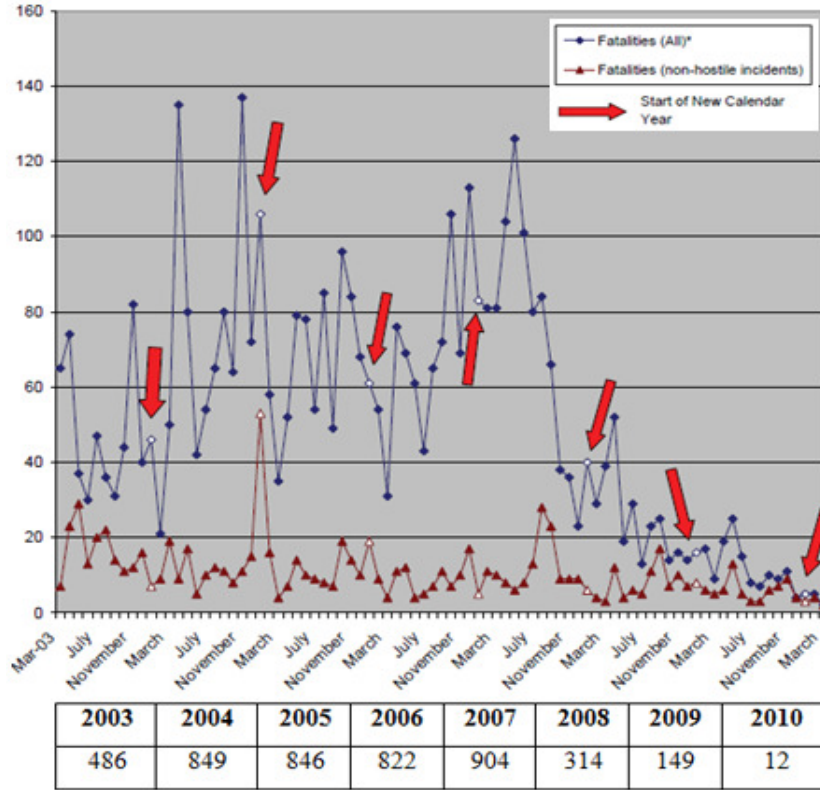
ABD'nin Irak'ı işgalinin korkunç bir hata olduğu açığa kavuştu ve Irak'ta adeta "çıkış olmayan bir bataklığa" saplanmış durumdadır. Zira Başkan Bush'un propaganda araçlarının bütün imkanlarını kullanarak kendi kamuoyuna ve tüm dünyaya Irak'taki savaşın bittiğini ilan ettiği 1 Mayıs'tan itibaren ölen ve yaralanan ABD askerlerinin sayısı savaştaki rakamları çoktan gölgede bırakmıştır. Irak'ta günlük ortalama on beş baskına maruz kalan ABD askerlerinin nisbi değeri ve her gün yeni bir kayıp haberi almaktan bıkan ABD kamuoyunun hükümet politikaları üzerindeki etkisi göz önüne alındığında bu durumun önemi abartılamaz.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ Arnove, A., a.g.e., ss.30-31

⁴⁴⁵ Fattah, M.H., "Civilian Toll in Iraq is Placed at Nearly 25.000", New York Times, 20.07.2005, <http://www.nytimes.com/2005/07/20/international/middleeast/20casualties.html?pagewanted=print>

⁴⁴⁶ Kayapınar, M.A., a.g.m., s.28

Şekil.4. ABD'nin Irak Savaşı Boyunca Asker Kayıpları

Kaynak: Brookings Institute, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.12

Irak'ta savaş boyunca yaklaşık 4000 Amerikan askeri öldü ve 58.000'den fazlası yaralandı, sakatlandı veya ciddi olarak hastalandı.⁴⁴⁷ Amerikan askerleri Irak'ta kurtarıcılar olarak karşılanmadılar ve işgal, çok az asker gerektirip, çok çabuk sonuçlanmadığı için, hesaplanandan çok daha ağır bir bedele mal oldu. Savaşa ilişkin olarak gösterilen resmi bahanelerin hepsinin yanlış ve temelsiz olduğu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmış bulunuyordu.⁴⁴⁸ İşgalden önce de, El-Kaide ile Irak arasında hiçbir bağlantı olmadığına, ama işgalin, daha fazla terörist yaratma riski taşıdığına ilişkin yeterince kanıt vardı. O inanç da doğru çıkmıştı.

26 Mayıs 2004'te, Irak'ın işgal edilmesinin üzerinden bir yıldan fazla geçtikten sonra New York Times, editörler imzasıyla "Times ve Irak" başlıklı yazıda; "Kabul etmek gerekir ki, bazen, olması gereken titizliği göstermedik, Bazı durumlarda, o zaman tartışmalı gelen, şimdi de sorgulanabilir görünen enformasyonu, yeterince süzgeçten geçirmeden, çeşitli

⁴⁴⁷ Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.ix

⁴⁴⁸ Hernandez, R., Thee, M., "Iraq's Costs Worry Americans, Poll Indicates", New York Times, 17.09.2005, <http://www.nytimes.com/2005/09/17/politics/17poll.html>

kaynaklardan doğruluğunu araştırmadan kullandık. Geriye baktığımızda, yeni kanıtlar ortaya çıktığı için iddiaları yeni bir gözle değerlendirmekte keşke daha titiz davransaydık, diyoruz”⁴⁴⁹ ifadeleriyle savaşın stratejik bir hata olduğu vurgulanıyordu.

İşgal öncesinde yapılan uyarıları dikkate almayan Amerikan yönetimi, savaş sonrasında da Irak’taki krizi yönetmekte başarılı olamadı ve çeşitli hatalar yaptı. Bu hatlardan ilki yeterli ve doğru istihbaratın olmamasıydı. Nitekim ABD istihbarat örgütlerinin yeterince Arapça bilen, Arap kültürünü gerçekten anlayan elemanı yoktu. Savaş sonrasında ABD yönetimin güvendikleri ise, uzun yıllardır Irak dışında yaşamak zorunda kalan ve bu nedenle de Irak’taki güç merkezleriyle herhangi bir bağlantısı kalmamış olan Irak’lılardı.⁴⁵⁰ Bu kişilerle çalışmayı sürdürmeleri ABD’nin Irak’taki konumunu iyice zayıflatmıştı.

Amerika’nın yaptığı diğer hatalar da, Irak ordusunun tamamen feshedilmesi ve geçmişte Baas’la ilişkisi olan hiç kimseyle çalışmayacağını Amerika’nın ülkedeki ilk sivil yöneticisi Paul Bremer tarafından ilan edilmesiydi. Paul Bremer, Saddam Hüseyin tarafından kurulan devlet güç yapısını yeniden yapılandırmak için çeşitli emirler vermişti. Bremer, Baas Partisi’ni, Savunma Bakanlığı’nı, İçişleri Bakanlığı’nı yürürlükten kaldırmış, Başkanlık Muhafızlarını da dağıtmıştı. Rejimin, siyasal bilgi alışverişini ve haberleşmeyi kontrol altında tutma aracı olan Enformasyon Bakanlığı’nı da yürürlükten kaldırmıştı. Ortaya çıkan güvenlik boşluğunu yeni Irak ordusu ve polisiyle doldurma çabası da bugüne kadar sonuç vermedi. Yeterli sayıda Irak polis ve askerlerini eğitilmesi sorunu bir türlü aşamadığı gibi, eğitilen Iraklı asker ve polisler arasındaki etnik/mezhepsel kutuplaşmalar ve zaman zaman işgal güçleriyle işbirliği yapmayı reddetmeleri de sorunlara neden oldu.⁴⁵¹

ABD’nin Irak’ta bulunması bile isyanları teşvik etmekteydi. Amerika kurtarıcı olarak değil, işgalci olarak görülmektedir. Herhangi bir ülkede, insanın kendi özgürlüğü için işgalciyle savaşması soylu bir davranıştır. Kuzeydeki Kürtler dışında, Amerika’nın varlığına karşı ezici bir muhalefet vardır. Genelde, Iraklıların yüzde 78’i ABD’ye karşıdır. Bu karşıtlık, Sünni bölgelerde yüzde 97’ye ve Şii alanlarda yüzde 83’e ulaşmaktadır.⁴⁵²

⁴⁴⁹ “The Times and Iraq”, New York Times, 26.05,2004,

http://www.nytimes.com/2004/05/26/international/middleeast/26FTE_NOTE.html?pagewanted=1

⁴⁵⁰ Bu kişiler; Ürdün’de bankerlik yaparken dolandırıcılıktan hüküm giyen Ahmet Çelebi ve CIA destekli Saddam karşıtı grup Irak Ulusal Mutabakatı’nın eski başkanı İyad Allavi’ydi. Bkz. Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.32

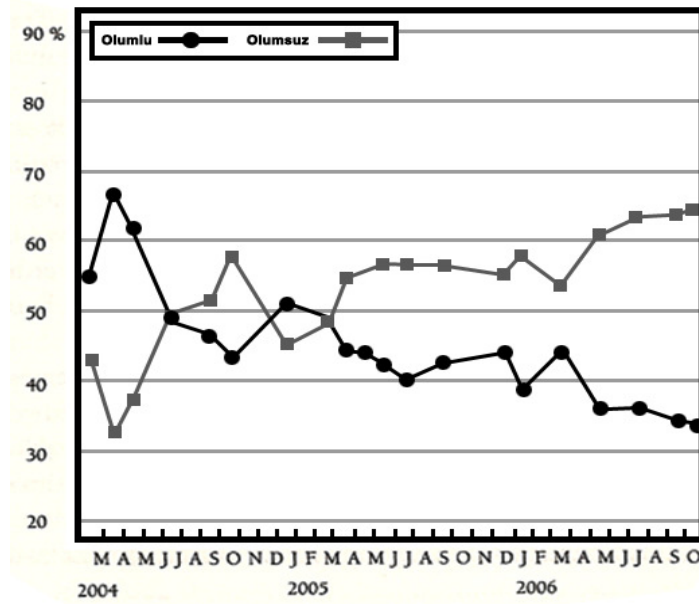
⁴⁵¹ Cloud, D., “Iraq Army Crippled by Logistic Problems”, The New York Times,

<http://www.iht.com/articles/2005/05/03/news/ministry.php>, 4 Ağustos 2005.

⁴⁵² Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.164

Başkan Bush'un Irak politikasına verilen destek, önemli oranda düşmüştü.⁴⁵³ The Harris Poll anketine göre, ABD'de yaşayan yetişkinlerin çoğunluğu, Irak'taki askeri hareketin yanlış bir hareket olduğu kanısındaydı.⁴⁵⁴ Ayrıca Savaş, Irak'ı birbirini kırıp geçiren bir anlaşmazlığın içine sokmakla kalmadı, bölgenin geri kalanını da daha istikrarsız hale getirdi. Ortadoğu'nun tamamında, doğuya Pakistan'a kadar olan bölgede kızgınlıkların, nefretlerin ve farklılıkların çoğunu alevlendirdi ve tüm bunları kaynama noktasına kadar getirdi. Şii-Sünni çatışması olsun, Arap-Fars çatışması olsun, tüm bu nefret yüzeye çıkıp uzun zamandır görmediğimiz bir dereceye yükseldi. Brzezinski bu durumu şu sözlerle ortaya koymaktaydı; “Ortadoğu'daki insanlar bize karşı kin ve nefret besliyor. Ortadoğu'da hayati çıkarlarımız var ama giderek Amerika'ya karşı yayılan bir küskünlük yaratıyoruz. Bir gün gelecek ektiğimizi biçeceğiz.”⁴⁵⁵

Şekil.5. Başkan Bush'un Irak Politikasına Verilen Destek

Kaynak: Arnove, A., Iraktan Çekilmenin Mantığı, (Çev. O.Akınbay), New York, 2006, s.121

Irak savaşı hem maddi hem de manevi açıdan ABD'ye büyük zarar vermiştir. Biraz daha uzun bir perspektiften bakıldığında bu savaşın önemi, 20. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran Atlantik İttifakı'nın bir daha onarılamayacak şekilde dağılmasında

⁴⁵³ NTV, <http://www.ntvmsnbc.com/news/403085.asp>

⁴⁵⁴ Arnove, A., a.g.e., s.121

⁴⁵⁵ Brzezinski, Z., Scowcroft, B., a.g.e., ss.53-108

yatmaktadır. Bir diğere ifade ile bu savaş, ABD'nin artık uluslararası düzeyde herhangi bir bloğun liderliğini yürütemediğinin ve uluslararası rejim oluşturabilme kapasitesinin sona erdiğinin tescilidir. Dahası bu savaş uluslararası sistemin hegemonik yapısının yerini güçler dengesine bırakmaya başladığının bir işareti ve hatta bu sürecin hızlandırıcısıdır.⁴⁵⁶

ABD Başkanı Bush, Irak'ta istikrar ve güvenliğın sağlanabilmesi için, yeni Irak stratejisini 10 Ocak 2007'de ilan etti. Plan, geleneksel "ayaklanmayı bastırma" stratejilerinin ön gördüğü prensiplere bağılı olarak dört temel üzerine oturmuştur. Bu temeller, komşularla siyasi sınırların tam kontrolü, içeride siyasi otoritenin güçlendirilmesi ve teke indirgenmesi, direnişçiler üzerinde yoğun baskı kurulması ve halkın kalbinin ve beyninin kazanılmasından oluşmaktaydı.⁴⁵⁷ Çünkü direnişin örgütlülük ve etkinlik düzeyi yükselmişti. Günlük eylem sayısı bazen 50'yi buluyordu ve özellikle Amerikan kamuoyunda panik yaratmamak için direniş haberleri denetlense de, işgalcilerin ölü sayısı da her gün artıyordu.⁴⁵⁸ Dolayısıyla plana göre güvenliğın tesisi bakımından öncelik Bağdat'a verilecektir. Bu amaçla Irak'a ek kuvvet gönderilmesi, direnişçiler/eylemciler temizlendikçe bölgelerin elde tutulması planlanmaktaydı.

Bush, yeni strateji kapsamında Irak'a 21.500 takviye asker gönderilmesini, bu askerlerin 17.500'ünün Bağdat, kalanının ise Anbar eyaletinde görev yapmasını, takviye asker karşılığında Irak hükümetinin de güvenlik sorununun çözümünde belli hedefleri tutturmasını istedi. Irak'ta başarısızlığın ABD için felaket anlamına geleceğini söyleyen Bush, Bağdat'ta güvenliğı sağlamanın başlıca öncelik olduğunu vurguladı. Irak'ta başarıya ulaşmanın, bölge ülkelerinin desteğini gerektiğini ifade eden Bush, istihbarat paylaşımını arttırarak "Türkiye ve Irak hükümetiyle birlikte çalışarak sınırlarındaki sorunları çözmelerine yardımcı" olacaklarını da açıkladı.⁴⁵⁹ Üstelik asker çekmek bir yana, ABD yönetimi, Kongre'de çoğunluğu ele geçiren Demokratların karşı çıkmalarına rağmen, Ocak 2007'de "yeni" Irak stratejisini uygulamaya sokarak, 20.500 ek asker gönderme kararı aldı.⁴⁶⁰

İşgalin 8. Yıldönümünde Irak'ta yönetimin halen gerçek manada Iraklılara geçtiğı söylenemez. ABD ülke yönetiminde halen büyük ölçüde söz sahibidir. 2003'te savaş başladığında 90 bine yakın askerle Irak'ı işgal eden ABD'nin halen 96-97 bin civarındaki

⁴⁵⁶ Kayapınar, M.A., a.g.m., s.29

⁴⁵⁷ CNN, <http://edition.cnn.com/2007/POLITICS/01/10/bush.transcript/index.html#2>, 11 Ocak 2007

⁴⁵⁸ BBC, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/6582225.stm

⁴⁵⁹ BBC Turkish, "Bush'un Yeni Irak Stratejisi",

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/01/070111_bush_iraq.shtml, 11 Ocak 2007

⁴⁶⁰ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.13

askeri Irak topraklarındadır. 21 ülkenin katıldığı bir koalisyon gücüyle Irak'a giren ABD, Ağustos 2009 itibariyle Irak'ta askeri güç bulunduran tek ülke konumundadır. Ayrıca "gizli ordu" olarak ifade edilen 200 bine yaklaşan özel güvenlik elemanının varlığı da gözden kaçırılmamalıdır.⁴⁶¹

Savaşın ABD'ye maliyetine bakıldığında ise, Irak savaşı, birinci körfez savaşının maliyetinin on katı, Vietnam Savaşı'nın maliyetinden üçte biri oranından daha fazla, I. Dünya Savaşı'nın iki katı olduğu ve II. Dünya Savaşı'ndan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Silahlı kuvvetlerin neredeyse tamamının Almanlara ve Japonlara karşı savaşmaya gönderildiği bir savaşta asker başına maliyet -2007 doları olarak- 100.000 dolardan azdı. Oysa Irak savaşı, asker başına 400.000 dolardan fazlaya mal olmaktadır.⁴⁶²

ABD 2003 mali yılında yaklaşık 450 milyar dolar düzeyinde bir meblağı Irak ve Afganistan için askeri harcamalara ayırdı. Irak Savaşı nedeniyle Bush yönetimi, 63 milyar dolarlık savaş harcaması yapabilmek için ek bütçe yasasını uygulamaya koydu. ABD'de savunma harcamalarının GSYİH'ya oranı bir önceki yılda yüzde 3.4 olan düzeyini fazlasıyla aşarak yüzde 4.1'e ulaştı.⁴⁶³ Bu savaşlardaki işletme giderleri, ya da aylık "tüketim hızı" 2003'den beri düzenli olarak artmaktadır. 4.4 milyar dolardan 8 milyar dolara, 12 milyar dolara ve 2008 için yaklaşık 16 milyar dolara çıkmıştı. Bunu başka bir şekilde düşünecek olursak, kabaca her Amerikan hanesi, savaşın şu andaki işletme giderleri için her ay 138 dolar harcamaktadır ve bunun ayda yaklaşık 100 doları yalnızca Irak'a gitmektedir. Joseph Stiglitz'e göre savaşın ABD'ye 6 yıllık toplam maliyeti 3 trilyon dolar olmuştur. ABD kongresi tarafından yapılan tahmine göre de, önümüzdeki 10 yıllık süreçte Irak'taki Amerikan varlığına 440-865 milyar dolar daha para harcanması gerekecektir.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Duman, B., "ABD'nin Irak'ı İşgali'nin 7. Yılı Geride Kalırken",

<http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=696>

⁴⁶² Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.6

⁴⁶³ Gündüz, T.A., "ABD Savaşlarının Ekonomik Sonuçları", Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005, s.84

⁴⁶⁴ Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.33

Tablo.7. Irak Savaşı'nın Bütçesel Maliyeti

Maliyet (Milyar Dolar)	En iyi durum	Gerçekçi Mantıklı
Bugüne kadar yapılan toplam operasyonlar	473	473
Gelecekteki operasyonlar	382	669
Askerlerin gelecekteki maliyeti (Askerlerin sağlık, malullük, sosyal güvenlik giderleri)	371	630
Diğer askeri maliyetler (Gizli savunma, gelecekteki savunma yenilemesi)	66	267
Toplam (faiz hariç)	1292	2039
Faiz giderleri	462	616
TOPLAM (faiz dahil)	1754	2655

Kaynak: Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., Üç Trilyon Dolarlık Savaş, Ankara, 2009, s.55

Dolayısıyla bu tabloda ABD'nin Ortadoğu politikalarında önemli bir zemin kaybının oluştuğu gözlenmektedir. Bu maliyetler ABD merkezli finansal krizle birlikte düşünüldüğünde Bush yönetimine karşı tepkiler her geçen gün artmış ve Başkanlık seçimlerinde Obama'nın değişim mesajı ile birlikte yürüttüğü seçim kampanyasının odak noktası olmuştur. Özellikle ABD'de iç ve dış kamuoyu desteğinin giderek düşmesi ile yaşanan prestij kaybı ve imaj erozyonu Amerikan dış politikasında değişim söylemine eşlik etmiştir.

Yeni yönetimle birlikte Amerikan dış politikasında yeni açılım ve yaklaşımlar yaşanacağı değerlendirilmekteydi. Bu yenilenme iç kamuoyundaki tepkileri azaltmaya ve güven tazelemeye yönelik olacağı gibi aynı zamanda ABD'nin uluslararası alanda kaybettiği prestij, destek ve imaj erozyonunu bir ölçüde onarma temelli olacaktır. Irak'tan çekilme planı bu çerçevede değerlendirildiğinde Amerikan dış politikasında "bir jesti" ifade ederek, Obama'yla birlikte ortaya konan yeni görüntü ve vizyon açısından büyük önem taşıyacak ve ABD'ye nefes alma olanağı sağlayabilecektir.⁴⁶⁵

⁴⁶⁵ Manisalı, E., "Irak'ta Askeri İşgalden Sivil İşgale", Cumhuriyet, 22 Kasım 2008

İşgalin beşinci yılının sonunda ABD'nin seçilmiş Başkanı Barack Obama görevi resmen devralmadan Bush yönetimi ile Irak hükümeti tarafından uzun pazarlıklar sonucu, *Şii lider Mukteda es-Sadr'ın muhalefetine rağmen* Güvenlik Anlaşması (SOFA) imzalanmıştır.⁴⁶⁶ 28 Kasım 2008 günü Irak parlamentosu tarafından onaylanan anlaşma, ABD'nin 2012 yılına kadar Irak'tan kademeli çekilmesini öngörmekteydi. Anlaşmaya göre; ABD askerleri 30 Haziran 2009'dan itibaren tüm şehirlerden çıkacak, 31 Aralık 2011 tarihinde de ülkeyi tamamen terk edecekti. Ayrıca, "Irak toprakları, karasuları ve hava sahası, başka ülkeye karşı saldırı amacıyla veya böyle bir saldırıda geçiş noktası olarak kullanılamaz" deniyor. Irak hava sahasının kontrolü Iraklılara geri veriliyordu.⁴⁶⁷ Ancak Irak hükümeti de ABD güçlerinden, gözetleme ve kontrol amaçlı görevler için destek talep edebilecekti. Ayrıca anlaşma, Irak'ın seçimle iş başına gelmiş kurullarının ve demokratik sisteminin tehdit altında olması halinde, ABD'ye 'gerekli önlemleri alma hakkı' tanıyordu.⁴⁶⁸

Bu işbirliği kapsamında Irak'ın egemenlik haklarına saygı vurgulanırken Irak yönetimin meşruiyetinin sağlanmasına ayrı önem verildiği görülmektedir. Irak ordusu, Irak'ın iç hukuku çerçevesinde ülke içerisinde otorite ve güvenliği sağlayan birim olarak belirtilirken, Amerikan askerlerinin güvenlik ve istikrarı sağlamakta Irak askerlerine yardımcı ve yol gösterici olarak tanımladıkları dikkat çekmektedir. Bu amaçla Ortak Askeri Operasyonlar Koordinasyon Komisyonu (Joint Military Operations Coordination Committee) oluşturulması ve askeri faaliyetlerin bu komisyon kapsamında eşgüdüm ve yönetimi öngörülmekte olup, Amerikan askerlerinin faaliyetlerinin Irak hükümetinin denetiminde ve karşılıklı uzlaşmaya bağlı olarak gerçekleşeceği anlaşmada ayrıca yer almıştır. Dolayısıyla görünürde Irak devletinin egemenliği güvenlik anlaşmasının temel dayanağını oluşturmaktadır.⁴⁶⁹

2009 Şubat ayında Obama, yaptığı açıklamayla Irak'tan çekilme planının ayrıntılarını ortaya koyuyordu. Obama, "Ağustos 2010 itibariyle Irak'taki tüm Amerikalı muharip birliklerin ülkeden çekileceğini, 35.000 ile 50.000 askeri ise Iraklı yetkilileri desteklemek, Iraklı güvenlik kuvvetlerine danışmanlık hizmeti vermek ve ABD'nin çıkarlarını korumak

⁴⁶⁶ Çetinsaya, G., Özhan, T., İşgalin 6. Yılında Irak, Ankara, 2009, s.39

⁴⁶⁷ Laçiner, S., "ABD-İrak Anlaşması ve Olası Etkileri", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=765>

⁴⁶⁸ Star Gazetesi, "SOFA Meclisten Geçti, ABD 2011'de Çekiliyor", 28 Kasım 2008

⁴⁶⁹ Bahçeşehir Üniversitesi, SAM, "ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi", İstanbul, 2009, s.6

üzere ülkede bırakılacağı belirtti. Ayrıca 2011 sonu itibariyle ise Irak'taki tüm Amerikan askerlerinin ülkeden çekilmiş olacağını” ifade etti.⁴⁷⁰

Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta ABD'nin askeri varlığını ne kadar sürdüreceği, Irak'ın geleceği bakımından bütün kesimleri ilgilendiren hususların başında gelmektedir. Kürt gruplar hariç, Sünni Arap ya da Şii Arap bütün kesimleri birleştiren husus Irak'ta kalıcı bir Amerikan işgaline karşı çıkmaktır. 2003'ten sonra bir dönem, Sünni Araplar ve Mukteda es-Sadr gibi bir kısım Şii Arap gruplar, Amerikan işgal kuvvetlerinin çekilmesini her türlü normalleşmenin ön şartı olarak ileri sürerken, İİDYK gibi diğer Şii Arap gruplar Amerikan askeri varlığının devamını, Baas kalıntıları ve yabancı savaşçılar temizlenene ve nispi bir istikrar sağlanana kadar bir süre daha gerekli görmekteydiler.⁴⁷¹

Sonuç olarak ABD'nin Irak'tan çekilme planı ve güvenlik anlaşması Irak'tan koşulsuz ve bütünü ile bir çekilmeyi değil, Irak devletine koşullu ve görece azaltılmış destek sağlayan bir Amerikan varlığını öngörmektedir. Bu durum Amerika'nın Irak'taki varlığı açısından büyük oranda bir güç indirimi olarak tanımlanabilir. Anlaşıldığı kadarıyla ABD Irak'tan çekilmek için bir takvimi uygulamaya koymuş olmasına karşılık, sürecin daha önce ifade edilenden daha uzun sürme ihtimali vardır.

⁴⁷⁰ BBC Turkish, “Obama Irak Planını Açıkladı”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/02/090227_obama_iraq.shtml, 27 Şubat 2009

⁴⁷¹ Çetinsaya, G., Özhan, T., a.g.e., s.37

III.BÖLÜM

SAVAŞ SONRASI IRAK SİYASAL REJİMİNİN YENİDEN TESİSİ, SİYASAL YAPILANMANIN KÜRESEL VE BÖLGESEL ETKİLERİ VE IRAK SORUNU'NUN GELDİĞİ AŞAMA

1. SAVAŞ SONRASI SİYASAL REJİMİN YENİDEN TESİSİ

1.1. Savaş Sonrası Siyasal Yapılanma Süreci

Hatırlanacağı üzere ABD liderliğindeki koalisyon kuvvetleri 20 Mart 2003'te Irak'a saldırmaya başlamış ve Nisan ayı sonunu kadar Saddam yönetimini devirip bütün Irak'ta kontrolü sağlamayı başarmıştı. George W. Bush 1 Mayıs 2003'te savaşın sona erdiğini açıkladı. Saddam Hüseyin yönetimi devrildikten sonra Irak'ın yeniden imarı ve “demokratik bir yönetimin” tesis edilmesi aşamasına geçildi. Washington, Irak'ı siyasal ve ekonomik anlamda “yeniden yapılandırma” planlarını daha Irak'ın işgali öncesinde hazırlamaya başlamıştı. Bu çerçevede insani yardım, sivil yönetim ve yeniden yapılandırmanın koordinasyonu konularında görev yapacak olan “Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsanı Yardım Bürosu” (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq – ORHA), Irak'ın işgalinden kısa bir süre önce, 2003 Ocak ayında oluşturulmuştu. Saddam rejiminin devrilmesinden sonra her boyutuyla yeniden yapılandırmanın koordinasyonu üstlenmesi düşünülen bu birimin başına ise ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yakın dostu olarak bilinen emekli General Jay Garner⁴⁷² atanmıştı.⁴⁷³

Saddam'ın devrilmesiyle Irak için yeni bir siyasal yapılanmanın ilk aşaması başlamıştı. Bu bağlamda, Jay Garner başta olmak üzere bazı ABD temsilcileri, Iraklı muhaliflerle Saddam sonrası Irak'ın siyasal ve idari yapılanmasına yönelik çeşitli toplantılar yapmaya başlamışlardı. Şüphesiz bu toplantılardan en önemlileri, Irak'ın siyasal yapılanması açısından belirgin aşamaların kaydedildiği 15 ve 28 Nisan 2003 toplantılarıydı. Bu çerçevede Geçici Irak Yönetimi (GIY) oluşturulması konusunda ilk en geniş katılımlı toplantı, 15 Nisan 2003'te Garner ve ABD temsilcisi Zalmay Halilzad'la beraber, Saddam muhaliflerinden

⁴⁷² Jay Garner, Irak'a yabancı bir isim değildir. Irak'ın Kuveyt'i işgali nedeniyle 1991 yılında Irak'a gerçekleştirilen müdahalenin ardından, Saddam yönetiminin Irak'ın kuzeyinde yaşanan ayaklanmaları bastırmaya çalışmasıyla başlayan Huzur Operasyonu'yla beraber ABD'nin Irak'ın kuzeyindeki yardım çalışmaları Jay Garner'in koordinasyonu altında yürütülmüştü. Bkz. Pirinçci, F., “2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Yapılanma”, İkinci Ortadoğu Semineri:Dünden Bugüne Irak, C.2, Elazığ, 2004, s.3

⁴⁷³ TOBB, “Irak'ın Yeniden Yapılandırılması”, İstanbul, 2003, s.5

oluşan yaklaşık 100 delegenin katıldığı Nasıriye yakınlarındaki Ur kentinde Talil Hava üssünde yapılan toplantıydı.⁴⁷⁴ Toplantı sonunda katılımcıların yayınladıkları ortak bildiri, “demokratik ve federal bir Irak’ın kurulması ve Baas Partisi’nin tamamen dağıtılması” talebi dile getirilmekteydi. Katılımcılar yayınladıkları bildiri Irak’taki siyasal yapılanmanın temel ilkelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Irak’ın ülke genelinde uzlaşmaya dayalı demokratik federal sisteme sahip olması; kurulacak olan hükümetin etnik kimlik esasına dayanmaması; hukukun üstünlüğünün sağlanması; kadınların rolü de dahil olmak üzere farklılıklara saygı gösterilmesi; siyasal şiddetin reddedilmesi ve Iraklıların gerek yerel gerekse ulusal düzeyde yeniden yapılanma için organize olması; güvenlik ve temel hizmetler gibi acil konularda Iraklıların ve koalisyon güçlerinin birlikte çalışması; Baas Partisi’nin dağıtılması ve toplum üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılması; ulusal düzeydeki tüm siyasal grupların sürece dahil edilmesi için açık bir diyalog içinde olunması...”*⁴⁷⁵

Nasıriye toplantısının ardından en geniş katılımlı toplantı 28 Nisan’da yaklaşık 300 delegenin katılımıyla gerçekleştirilen ve işgal otoritesi ile beraber çalışacak bir Irak geçici yönetimi oluşturulması amacıyla yapılan Bağdat toplantısıydı.⁴⁷⁶ Bu toplantıda, hem yerli, hem sürgündeki grupları temsil edecek geçici bir hükümet kurulması konusu ele alındı. Ancak, Bağdat toplantısı katılımcıların niteliği konusunda eleştirilere neden olmuştu. Temel eleştiri noktası, Nasıriye toplantısına göre daha fazla delege katılmasına ve Şii Ulemanın küçük bir heyetle temsil edilmesine rağmen; yıllardır sürgünde bulunan ve bir kısmının halk desteğini ciddi biçimde yitirdiği grupların toplantıda baskın durumda olmasıydı. Söz konusu toplantılar, Muhammed Bekr el-Hekim’in yönetimindeki Irak’ta İslami Devrim Yüksek Konseyi’de (İİDYK) dahil olmak üzere pek çok farklı grup tarafından boykot, yada açıkça protesto edildi.⁴⁷⁷

Garner ve Halilzad’ın da katıldığı Bağdat toplantısının en önemli özelliği, geçici bir Irak yönetimi kurulması konusunda dört haftalık bir takvim konusunda anlaşılmasıydı. Buna göre, bir ay içinde ulusal bir konferans toplanacak ve burada geçici bir Irak yönetimi seçilecekti. Seçilen bu geçici yönetim, ORHA’nın yetkisindeki bazı idari sorumlulukları

⁴⁷⁴ “Reconstruction Taskforce Meets in Iraq”, 15.04.2003, http://www.pbs.org/newshour/extra/features/jan-june03/meeting_4-15.pdf

⁴⁷⁵ Boorstin, R., *Reconstructing Iraq: A Guide to the Issues*, Washington, 2003, s.31 veya Arı, T., Ortadoğu, s.600

⁴⁷⁶ Arı, T., Ortadoğu..., s.600

⁴⁷⁷ Cabbar, F.,A., a.g.e., ss.xvi-xvii

üstlenmeye başlayacak ve daha geniş yetkilere sahip bir “geçici hükümet”in kurulmasına yönelik çalışacaktı. Başlangıçta savunma, istihbarat ve güvenlik gibi stratejik bakanlıklar ABD’nin kontrolünde kalmaya devam edecek; Sağlık, Eğitim ve Tarım gibi bakanlıkların devri ise daha çabuk gerçekleşecekti. Bunun yanı sıra, oluşturulacak geçici hükümet, önce tüm Irak halkı tarafından onaylanacak bir anayasa taslağı hazırlayacak; sonrasında ise tüm yetkiler, buna uygun olarak seçilmiş olan yeni hükümete devredilecekti.⁴⁷⁸ Ayrıca Bağdat toplantısında BM’den ve uluslararası toplumdan Irak’a yönelik uygulanan ambargoların sona erdirilmesi çağrısında bulunulmaktaydı.

ABD Başkanı Bush’un 1 Mayıs’ta savaşın bittiğini açıklamasının ardından Paul Bremer⁴⁷⁹ 6 Mayıs’ta Jay Garner’in yerine sivil yönetici olarak Irak’a atanmış ve 12 Mayıs’ta Bağdat’a gelmişti. 16 Mayıs 2003’te ise Irak’ın her alanda yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak oldukça geniş yetkilere sahip olan “Geçici Koalisyon Otoritesi” (Coalition Provisional Authority) kurulmuş ve başına Paul Bremer getirilmiştir. Bu doğrultuda “Geçici Koalisyon Otoritesi Yöneticisi” olarak işgal kuvvetlerinin en yüksek sivil temsilcisi unvanını alan Bremer, aynı gün yayınlamış olduğu ilk yönetmelikle başında bulunduğu Geçici Koalisyon Otoritesi’nin yapısını ortaya koymaktaydı. Buna göre, Geçici Koalisyon Otoritesi geçici yönetim süresince Irak’ın etkin bir şekilde yönetilmesi için hükümet yetkilerini geçici olarak üstlenmekteydi.⁴⁸⁰

ABD işgalinin üzerinden 3 hafta bile geçmeden Irak’taki durumunu açıklığa kavuşturan bir kararı BM’den çıkartmayı başarmıştı. ABD ve İngiltere tarafından hazırlanan ve Güvenlik Konseyi tarafından 22 Mayıs 2003’te kabul edilen 1483 sayılı karar ABD önderliğindeki işgal güçlerini (occupying forces) “Otorite” (Geçici Koalisyon Otoritesi) olarak nitelemekteydi. İşgal güçleri Irak’ın siyasi ve ekonomik anlamda yeniden imarı sürecinde en yetkili otorite olarak kabul edilmekteydi. Bu çerçevede Irak halkı tarafından Otorite’nin sorumluluklarını alacak, uluslararası alanda tanınmış seçilmiş bir yönetim oluşturuluncaya kadar, bir Geçici Irak Yönetimi’nin oluşturulması desteklenmekteydi.⁴⁸¹ Otorite’nin bu süreçte Geçici Irak Yönetimi’yle birlikte çalışacağı, hatta belli konularda atanacak BM Özel Temsilcisi’nin de bu sürece dahil edileceği söz konusu edilmekle beraber

⁴⁷⁸ Boorstin, R., a.g.e., s.31

⁴⁷⁹ Paul Bremer, 1983-87 yılları arasında ABD’nin Amsterdam Büyükelçiliğini yapmış, emekli olduktan sonra ise terörle mücadele konusunda oldukça önemli görevlerde bulunmuştur. Bremer’le ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. <http://iraqcoalition.org/bremerbio.html>

⁴⁸⁰ Piriñçi, F., “2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak’ta Siyasal Yapılanma”, İkinci Ortadoğu Semineri:Dünden Bugüne Irak, C.2, Elazığ, 2004, s.4

⁴⁸¹ Arı, T., Irak..., ss.519-520

kullanılan yetkilere bakıldığında işgal güçlerinin temsilcileri en üst Otorite olarak görülmekteydi. Bu çerçevede Irak'ın petrol gelirlerinin, ağırlıklı olarak ABD-İngiliz işgal otoritesi tarafından kontrol edilmesi öngörülmüyordu.⁴⁸²

Ayrıca 1483 sayılı karar Irak'a yönelik 13 yıllık ambargonun kaldırılmasını da öngörmekteydi. 986 (1995) sayılı BM kararıyla oluşturulan "gıda karşılığı yardım" programına ve 661 sayılı kararla oluşturulan Yaptırımlar Komitesi'nin faaliyetlerine de son veriliyordu. Kararda, Irak'ta siyasi otoritenin oluşturulması sürecinde BM'ye insani yardımların koordine edilmesi konusunda yetki veriyor ve BM Genel Sekreteri'nin Irak'ta siyasi otoritenin oluşturulması konusunda Özel Temsilci atanması isteniyordu.⁴⁸³ Bu doğrultuda 1483 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, yeterince açık olmamakla beraber, uluslararası alanda tanınmış bir Irak yönetim oluşturulana kadar, ABD liderliğindeki işgal güçlerini ve Geçici Koalisyon Otoritesi'ni, Irak'ın yeniden yapılandırılması konusunda yetkilendirmekteydi.

Koalisyon güçleri savaş sonrası yeniden imar faaliyetleri ve Irak halkının razı olacağı yeni bir hükümetin oluşturulması hususunda çeşitli güçlüklerle karşılaştı. İlk olarak koalisyon güçleri Baas Partisi üyeleri, El-Kaide dahil radikal İslamcılar ve Arap milliyetçileri vd. tarafından yürütülen beklenmedik bir direniş hareketleriyle karşılaştılar. Irak'ta yönetimin yeniden tesisi sürecinde koalisyon güçlerinin karşılaştığı diğer sorun da Irak halkının ve siyasi grupların etnik, mezhepsel ve ideolojik çizgilerle bölünmüş olmasıdır. Irak'ta yeni bir yönetim kurmayı daha da çetrefil hale getiren bir başka husus da öncelikle etnik ve mezhepsel bağlarla ayrılmış büyük toplulukların kendi aralarında da homojen bir yapı arz etmemesidir. Mesela, Kürtler arasında İslamcı gruplar olduğu gibi Şiiler arasında da seküler gruplar vardı. Bütün bu sorunlara karşın ABD önderliğindeki, koalisyon güçleri Saddam yönetimini devirdikten sonra Irak'ı bir süre işgal etmiş ve aşamalı olarak egemenliği tekrar Iraklılara devretmeye başlamıştır. Bu geçiş süreci üçe ayrılabilir: İlk aşama Koalisyon güçlerinin Irak'ı işgalidir ve savaşın sona ermesiyle başlayıp 28 Haziran 2004'te egemenliğin Geçici Irak Hükümeti'ne teslimiyle sona ermiştir. İkinci aşama Geçici Irak Hükümeti'nin egemenliği devralmasıyla başlayıp 30 Ocak 2005'te Ulusal Meclis Seçimleri'nin yapılması ve Irak Geçiş Hükümeti'nin oluşturulmasıyla sona ermiştir. Geçiş Hükümeti'nin kurulmasıyla başlayan

⁴⁸² Pirinççi, F., a.g.m., s.4

⁴⁸³ *Özel temsilci olarak 27 Mayıs'ta görevine başlayan ve o sıralar BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri olan Sergio Vieira de Mello getirilmiştir.* Bkz. Arı, T., Ortadoğu..., s.602

üçüncü aşama Anayasa'nın Ekim 2005'te referanduma sunulması ve kabul edilmesinden sonra 15 Aralık 2005'te yeni meclis seçimlerinin yapılmasıyla sona erecektir.⁴⁸⁴

Bu karmaşık ve siyasal açıdan her türlü sonuca açık olan geçiş dönemi, 1 Temmuz 2004'te sonuçlanacak ve yönetim, ülke halkını daha iyi temsil eden bir geçici hükümete devredilecekti. Bu geçiş döneminde, Geçici Koalisyon Yönetimi ve Geçici Yönetim Konseyi'ni iki büyük görev beklemekte. Birincisi, ülkede istikrarı sağlamak, İstikrarın sağlanması için, siyasal kaynaklı silahlı şiddet olayları ve sabotajların durdurulması, kanunun gereklerinin yerine getirilip düzenin sağlanması, işlemez durumdaki sosyal hizmetlerin, canlandırılması ve ülke idaresinin zorunlu ögeleri olan bakanlıklar, acentelikler ve bürokrasinin yeniden etkin hale getirilmesi gerekiyor. Onları bekleyen diğer karmaşık, fakat son derece önemli görev ise ülkenin liberalleşmesini sağlamaktır.

1.1.1. Geçici Irak Yönetim Konseyi

İşgal kuvvetleri tarafından, uzun zamandır üzerinde çalışmaların sürdüğü 25 kişilik Geçici Yönetim Konseyi (Interim Governing Council), 13 Temmuz 2003'te oluşturulmuştur. Oluşturulan Geçici Yönetim Konseyi'nin sorumlulukları, temel başlıklar olarak geçici kabinenin ve diplomatların atanması, 2004 bütçesi için teklifin hazırlanması ve yeni bir anayasa hazırlanması için çalışmalarda bulunulmasıydı. Bunun yanı sıra 28 Nisan tarihli Bağdat toplantısında kabul edilen ana ilkelerin de gözetileceği belirtilmekteydi.⁴⁸⁵

Geçici Koalisyon Otoritesi'yle Geçici Yönetim Konseyi arasındaki ilişkiyse, Geçici Koalisyon Otoritesi'nin 13 Temmuz 2003 tarihli yönetmeliğinde ortaya konulmaktaydı. Buna göre, Geçici Yönetim Konseyi, kendi yetkileri de dahil olmak üzere tüm konularda Geçici Koalisyon Otoritesi ile "danışmalarda" bulunmak ve "işbirliği" yapmak zorundaydı. Bu doğrultuda işgal kuvvetlerini temsil eden Geçici Koalisyon Otoritesi'nin, Geçici Yönetim Konseyi'nin üzerinde ve Irak'ta en yetkili otorite olarak varlığını devam ettirdiği bir anlamda vurgulanmış olmaktadır. Geçici Yönetim Konseyi'nin BM nezdinde tanınması ise Güvenlik Konseyi'nin 14 Ağustos 2003'te almış olduğu 1500 sayılı karar⁴⁸⁶ ile söz konusu olmuştur. BM'nin ilgili kararında iki nokta ön plana çıkmaktaydı. Bunlardan biri Irak'ta yardım amacıyla bir BM misyonu (UNAMI) oluşturulması diğeri ise Geçici Irak Yönetim

⁴⁸⁴ Sinkaya, B., "II. Körez Savaşı Sonrası Irak'ta Yönetimin Yeniden Tesisi", II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, ss.381-383

⁴⁸⁵ Pirinçci, F., a.g.m., s.5

⁴⁸⁶ Kararın tam metni için Bkz. <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/467/78/PDF/N0346778.pdf?OpenElement>

Konseyi'nin tanınmasıydı.⁴⁸⁷ Bu noktada, sürecin ABD-İngiliz patronajında gelişmesinden rahatsız olan “troyka” (Rusya, Fransa ve Almanya) bu karara da muhalefet etmekle beraber olumlu oy kullanmış; Suriye ise 1483 salılı kararda olduğu gibi çekimser kalmayı tercih etmiştir.⁴⁸⁸

Geçici Yönetim Konseyi'nin şekillenme sürecinde, üç temel prensip etkin oldu; etnik köken (Kürtler, Türkmenler ve Araplar), mezhepler (Şiiiler ve Sünniler) ve dini kimlik (Müslümanlar ve Hıristiyanlar). Fakat seçimler yapılırken, dördüncü ve önemli bir ayırım, yani sürgündeki gruplarla yerel gruplar ayırımı ortaya çıktı ve bu iki kategori arasında denge kurulmaya çalışıldı. Bu doğrultuda 25 üyeden oluşması kararlaştırılan Konsey üyelerinin kimlikleri dikkate alındığında kısmen de olsa Irak'taki farklılıkların göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktaydı. Ancak kişilerin bu kimlikleri temsil etme kabiliyetine sahip olup olmadıkları ise uzun süre tartışılacaktı. Çünkü Konsey üyelerinin çoğunluğu tüm Iraklıların desteğinden yoksun olmak bir tarafa, halk tarafından tanınmamaktaydı. Kaldı ki halkın, tanınan üyeler arasında Ahmed Çelebi gibi bazı kişilere yönelik duygusu olumlu olmaktan ziyade olumsuzluklar içermekteydi. Bu bağlamda, 25 üyenin 13'ü Şii, 5'i Sünni, 5'i Kürt, 1'i Türkmen, 1'i ise Asurilerden oluşmaktaydı.⁴⁸⁹ Yönetim Konseyinde üç bayan üye yer almakla birlikte bunlardan birisi, Türkmen temsilcisi olarak atanan Songül Çubuk'tu.

⁴⁸⁷ Arı, T., a.g.e., s.605

⁴⁸⁸ Pirinççi, F., a.g.m., s.5

⁴⁸⁹ *GYK üyeleri şunlardı: Şiiiler; Ahmed Çelebi, Muhammed Bahr el-Uliim, Abdülaziz el-Hekim, Ahmet el-Barak, İbrahim Caferi, Akila Haşimi, Hamid Mecid Musa, İzzeddin Salim, İyad Allavi, Veil Abdül Latif, Muvaffak el-Rubai, Abdülkerim Mahmut el-Muhammedavi, Dara Nur el-Din, Sünniler; Şamir Şakir Mahmud Sümeydi, Adnan Paçacı, Muhsin Abdül Hamid, Nasır el-Çadırcı, Reca Habib el-Huzai, Kürtler; Mesut Barzani, Celal Talabani, Mahmud Osman, Selahaddin Muhammed Bahaddin, Gazi Meşal Acil el-Yaver, Türkmen; Songül Çubuk, Asuri; Yunadem Kana. Konsey üyelerinin biyografileri hakkında bilgi almak için, Bkz. http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040129_irak_konseyye.shtml*

Tablo.8. Geçici Yönetim Konseyi'nin İl Temsilcilikleri (Temmuz 2003-Mart 2004)

Eyalet/Şehir	Üye Sayısı	Üye Sayısının Bütüne Oranı
Bağdat	8	32
Şii Eyaletleri		
Necef	2	8
Hilla	1	4
Divaniye	1	4
Basra	2	8
Kerbela	1	4
Kadisiye	-	-
Vasit	-	-
Muthana	-	-
Kürt Şehirler		
Kerkük	2	8
Erbil	2	8
Süleymaniye	2	8
Dohuk	-	-
Sünni Şehirleri		
Musul	1	4
Dulaim	1	4
Selahattin	-	-
Diyala	-	-
Anbar	-	-

Kaynak: Cabbar, F.,A., Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş, (Çev. H. Halis), İstanbul, 2004, xxviii

Geçici Yönetim Konseyi'ne bakıldığında Şii-Sünni-Kürt ayrımında ve ekseninde bir iktidar paylaşımına gidildiği anlaşılmakla birlikte Kürt-Türkmen-Arap dengesinin fazla gözetilmediği dikkati çekmekteydi. Zira özellikle Türkmenlerin Irak Geçici Yönetiminde nüfuslarıyla (yüzde 7-10) orantılı bir temsile sahip olamadıkları görülmekteydi. Burada etnik ve dini unsurların nüfusundan ziyade Amerikan hükümeti nezdinde ki nüfuslarının daha etkili olduğu anlaşılmaktaydı. Çünkü Irak nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan Sünni Araplar ve yüzde 17'sini oluşturan Kürtler, Yönetim Konseyi'nde 5'er üyeye temsil edilirken Türkmenlere bir üyelik verilmişti.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰ Mengü, C., "İşgal Sonrası Irak'ın Yapılanmasına Dair Tasarılar", http://www.koksav.org.tr/ebulten/nisan2008/080429_hk_cmengu.html

İlk toplantısını 13 Temmuz'da Paul Bremer ve İngiliz Yüksek Temsilcisi John Sawers'ın da yer aldığı bir törenle yapan Geçici Yönetim Konseyi'nin başkanlığını kimin yapacağı konusu, Konsey'in karşısına çıkan ilk önemli sorun olmuştur. Zira Başkanlığı kimin yapacağı içsel dengelerin şekillenmesi açısından da önem taşımaktaydı. Sonuçta 30 Temmuz'da varılan bir çözümle başkanlığın dokuz üyeden oluşacak Başkanlık Konseyi üyeleri arasında rotasyon usulüne göre gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştı. 25 üyeli Geçici Yönetim Konseyi içinden belirlenen dokuz üyenin başkanlığı alfabetik sıralamaya uygun bir şekilde birer aylık sürelerle gerçekleştirmeleri öngörülmüştü.⁴⁹¹ Nitekim, Türkmenlerin temsil hakkının göz ardı edildiği Başkanlık Konseyi 5 Şii, 2 Sünni ve 2 Kürt üyeden oluşmaktaydı.⁴⁹² Ancak, Geçici Yönetim Konseyi'nde olduğu gibi Başkanlık Konseyi'nde de seçilen üyelerin ait oldukları kimlikleri tam anlamıyla temsil edip etmedikleri tartışma konusu olmuştur.

Öte yandan, Geçici Irak Yönetim Konseyi'nde bir süredir devam eden pazarlıklar Ağustos sonunda sonuçlanmış ve Geçici Irak Yönetiminin Bakanları da belli olmuştu. Bakanların atanmasında, Geçici Yönetim Konseyi'nin atanmasında gözetilen etnik/dini oranlar göz önünde bulundurulmuştu. Bu doğrultuda 1 Eylül 2003'te 25 Bakanlığa atamalar yapılmakla beraber, Şiilere 13, Sünni Araplara 5, Kürtlere 5, Türkmen ve Asurilere ise birer bakanlık verilmişti. Önemli Bakanlıkların dağılımı şu şekildeydi; Petrol ve İçişleri Bakanlıkları Şiilere, Maliye Bakanlığı Sünni Araplara, Dışişleri ve Sanayi Bakanlığı Kürtlere verilirken, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Türkmen üyeye verilmişti. Bu çerçevede Başbakanın bulunmadığı yeni kabinede Dışişleri Bakanlığı'na KDP sözcüsü Hoşyar Zebari, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na Türkmen Raşid Mindan Ömer getirilmişti.⁴⁹³ Bakanlar kurulu ile ilgili olarak vurgulanması gereken olgu, daha önce de ifade edildiği gibi, Savunma, İstihbarat ve Güvenlikle ilgili stratejik bakanlıkların işgal kuvvetlerinin doğrudan kontrolü altında kalmaya

⁴⁹¹ Basham, P., "Can Iraq Be Democratic?", Policy Analysis, 2004, s.11, <http://www.cato.org/pubs/pas/pa505.pdf>

⁴⁹² *Başkanlık Konseyi'nde Şiileri temsilen Dava Partisi'nden İbrahim el-Caferi, Şii Ulemalardan Muhammed Bahr el-Ulum, İİDYK'den Abdül Aziz el-Hakim, Irak Ulusal Kongresi'nden Ahmed Çelebi ve Irak Ulusal Anlaşması'ndan İyad Allavi yer almaktayken, Sünni Arapları temsilen Bağımsız Demokratlar Birliği'nden Adnan Paçacı ve Irak İslam Partisi'nden Muhsin Abdül Hamid yer almaktaydı. Kürt üyeleri ise, Kürdistan Demokratik Partisi'nden (KDP) Mesut Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'den (KYB) Celal Talabani temsil etmekteydi.* Bkz. Arı, T., "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezi'nde Yeni Parametreler", s.13, www.tayyarari.com/download/Turkiye_irak_abd.doc

⁴⁹³ Hürriyet Gazetesi, "Irak'ta Saddam Sonrası İlk Kabine", <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=168769>

devam ettiğidir. Ayrıca Bakanlıklarda “danışman” statüsünde bulunan Amerikan ve İngiliz yetkililerin rolleri göz ardı edilmemektedir.⁴⁹⁴

BM, 16 Ekim 2003 tarihinde, taslak metni ABD, İngiltere, İspanya ve Kamerun tarafından hazırlanan 1511 sayılı kararı, BM Güvenlik Konseyi’nden çıkarmak zorunda kalmıştır.⁴⁹⁵ Bu karar Irak’ta siyasal yapılanma sürecini hızlandırmıştır. Nitekim, bu kararla Geçici Yönetim Konseyi’nin, uluslararası alanda tanınmış ve seçimle işbaşına gelmiş bir yönetim oluşturulana kadar *Irak Devleti’nin egemenliğini* temsil ettiği vurgulanarak, Geçici Koalisyon Otoritesi ile Geçici Yönetim Konseyi eşit seviyeye getirilmeye çalışılmaktaydı. Ayrıca kararda, “Otorite (Geçici Koalisyon Otoritesi), uygun olan en kısa sürede idari sorumluluklarını ve yetkilerini Irak halkına geri vermeye” çağrılmakta ve “Geçici Yönetim Konseyi... 15 Aralık 2003 tarihinden geç olmamak üzere Güvenlik Konseyi’ne... Irak için bir anayasa taslağı hazırlamak ve söz edilen anayasa çerçevesinde demokratik seçimlerin yapılması için bir takvim ve program sunmaya” davet edilmekteydi.⁴⁹⁶

1.1.2. Egemenliğin Devri: Geçici Irak Hükümeti

15 Kasım 2003’te Geçici Koalisyon Otoritesi adına Paul Bremer ve Geçici Yönetim Konseyi Dönem Başkanı Celal Talabani’nin, işgal otoritesinin yetkilerinin belli bir takvim çerçevesinde Iraklılara devrini öngörün “Egemenliğin Devri –Siyasal Süreç–“ anlaşmasını imzalamasıyla, Irak’ın siyasal yapılanma süreci iyiden iyiye belirginleşmeye başlamıştı. Bu anlaşma’yla egemenliğin tam anlamıyla Irak’a devri, kalıcı bir anayasa yapılması ve ulusal düzeyde serbest seçimlerin yapılmasına ilişkin belirli bir takvim üzerinde anlaşılmıştı. Anlaşmaya göre, 30 Haziran 2004’te iktidar Irak’lılara devredilecekti. Anlaşmanın diğer maddeleri, yeni anayasa taslağını hazırlayacak komisyonun oluşturulması, geçici anayasanın yürürlüğü sokulması, sonra da genel seçimlere hazırlanılması hep eski planın parçalarıydı. Buna göre, 28 Şubat 2004’e kadar Geçici Koalisyon Otoritesi ve Geçici Yönetim Konseyi geçiş dönemindeki anayasa işlevini görecek olan bir “Geçici İdari Yasa” hazırlayacaktı. Bu Geçici İdari Yasa, yeni ve kalıcı bir anayasa onaylanana ve serbest seçimler yapılana kadar yürürlükte kalacaktı.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Pollack, K.M., “After Saddam: Assessing the Reconstruction of Iraq”, 2004, s.18, http://www.brookings.edu/papers/2004/01iraq_pollack.aspx

⁴⁹⁵ Şenel, M., “Avrupa Birliği’nin Irak Politikası”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006, s.79

⁴⁹⁶ Arı, T., Irak..., s.518

⁴⁹⁷ “November 15 Agreement: Timeline to a Sovereign, Democratic and Secure Iraq”, <http://www.cpa-iraq.org/government/AgreementNov15.pdf>

Bu yasada yer alan ilkeler insan hakları konusundaki koşulları belirleyecek, federal bir yapı oluşturacak ve silahlı kuvvetlerin denetimini sivillere verecekti. Bu temel yasa üzerinde 28 Şubat'a kadar anlaşma sağlanacaktı. Irak Yönetim Konseyi ve Geçici Koalisyon İdaresi arasında koalisyonla ait silahlı kuvvetlerin varlığı konusunda bir "güvenlik anlaşması"na varılacak, bu güçlere Irak halkının güvenlik ve emniyetini sağlamak üzere geniş bir çerçeve sağlanacaktı. Temel yasa üzerinde uzlaşma sağlandıktan sonra seçim sürecini düzenleyecek bir Ulusal Komisyon kurulacak, Komisyon ülkedeki 18 vilayette, seçilmiş delegelerden oluşan Danışma Heyetleri toplayacak, danışma heyetleri yapacakları toplantılar ardından, 31 Mayıs 2004'e kadar Geçici Ulusal Meclis üyelerini seçeceklerdi. Her vilayet nüfusu oranında milletvekili kontenjanına sahip olacak, Meclis bir icra organı kuracak ve bakanları atayacak. Bu temsilcilerden oluşan Geçici İdare, 30 Haziran 2004'te göreve başlayacak, idarenin göreve başlaması ile Geçici Koalisyon İdaresi kendini feshedecekti. 15 Mart 2005'te Irak halkının doğrudan oyları ile Anayasa Şurası belirlenecek, bu şura, anayasa metnini hazırlayacak ve halkoyuna sunacak, Anayasa kabul edilir edilmez, temel yasa lağvedilmiş olacak ve 31 Aralık 2005'e kadar yeni anayasa temelinde, Irak Hükümeti'ni belirlemek üzere seçime gidilecekti.⁴⁹⁸

Geçici Yönetim Konseyi 2004 Martının sonuna kadar, Geçici Koalisyon Otoritesi ile Irak'ta bulunan işgal kuvvetlerinin statüsüne ilişkin bir anlaşmaya varacaktı. 31 Mayıs 2004'e kadar Irak Geçici Parlamentosunun seçimi gerçekleşecek, 30 Haziran 2004'e kadar işgal güçlerinin otoritesi sona erecekti. Hangi yöntemle olursa olsun, yönetimin 30 Haziran'a kadar Irak'lılara bırakılmış olması hedefleniyordu.⁴⁹⁹ 8 Haziran 2004 tarihli 1546 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında da Geçici Irak Hükümeti (İraçî Interim Government: IIG, GIH) 1 Haziran 2004'te oluşması ve 30 Haziran 2004'te tam yetkili Irak hükümeti olarak sorumluluğu devralmasına ilişkin sürecin işleminin memnuniyetle karşılandığı belirtilmekteydi.⁵⁰⁰

15 Mart 2005'te ise Geçici Parlamento tarafından atanacak yeni Geçici Hükümet'in anayasal uzlaşma için seçilecek delegelerin halk tarafından seçimini gerçekleştirmesi gerekmektedir. Yapılacak genel seçim sonucu seçilen delegeler, daha sonra halkın referandumuna sunulacak olan kalıcı anayasayı hazırlayacaktı. Son olarak da 31 Aralık 2005'e kadar veya yapılan kalıcı anayasa ne zaman onaylanırsa, ulusal düzeyde seçimler

⁴⁹⁸ BBC Turkish, "Irak'ta Yeni Yönetim Süreci", http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_irak_surec.shtml

⁴⁹⁹ BBC Turkish, "ABD Irak'ta Yönetim Devri İçin Uzlaşma Arıyor", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/02/040220_irak_secim.shtml

⁵⁰⁰ Arı, T., Ortadoğu..., s.610

yapılacak ve yeni anayasa doğrultusunda bütün geçici kurumlar yerlerini yeni kurumlara bırakacaktı.⁵⁰¹

15 Kasım Egemenliğin Devri Anlaşması genel takvimi ortaya koymakla beraber, gerek Irak halkı gerek işgal kuvvetleri gerekse de bölge devletleri açısından potansiyel riskler içermekteydi. Bunların ilki, anayasa yapımında en aktif görevi üstlenecek olan delegelerin seçimiyle ilgiliydi. Zira, bu delegeler ülke genelindeki demografik dengeyi yansıtmaktan ziyade sadece iller bazındaki demografik denge esas alınarak seçileceğinden; bu durum, Şii grupların aleyhine bir ortam yaratacak ve dolayısıyla gerginliklere neden olabilecekti. Irak halkının çoğunluğunu oluşturan Şiiler ülkede yeni geçici yönetimin doğrudan seçimlerle belirlenmesini istemekteydi.⁵⁰² İkinci olarak, Geçici Koalisyon Otoritesi'nin 30 Haziran'da ortadan kalkacak olması da bazı belirsizlikler taşımaktaydı. Zira, en azından siyasal düzeyde işgalci devletlerin 30 Haziran'dan sonraki statülerinin ne olacağı tam anlamıyla açık değildi. Üçüncü olarak, her ne kadar Geçici Yönetim Konseyi 30 Haziran'da ortadan kalkacak olsa da bu organın Geçici İdari Yasa'yı hazırlayacak olması, siyasal yapılanma sürecinin geleceği açısından sorun yaratabilecek nitelikteydi. Nitekim, özellikle halk desteğinden yoksun olan üyelerin siyasal yapılanma sürecinde kendi siyasal geleceklerini garanti altına almaya çalışmaları, doğal olarak Geçici İdari Yasa'yı bu çerçevede manipüle etmelerine yol açacaktı. Aynı risk, yeni Geçici Parlamento için de söz konusuydu. Son olarak da Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt gruplar, mevcut otonomilerinin altında olacak herhangi bir düzenlemeyi kabul etmek bir yana, bu otonomilerini arttırmak isteyeceğinden ülkedeki diğer etnik/dinsel gruplarla çatışmalar yaşama ihtimali bulunmaktadır.⁵⁰³ Kuşkusuz Türkiye, Suriye ve İran gibi bölgesel güçlerin Irak'la olan ilişkilerinde de bu bir gerilim noktası oluşturmaktaydı.

2003'ün son ve 2004'ün ilk aylarında Irak'ta toplumlar arasında mevcut olan gerilim de giderek artmaktaydı. Saddam dönemine oranla yeni yönetimden oldukça soyutlanmış olan Sünni Araplardan 25 kadar temsilci, Sadam'ın devrilmesinden sonra 25 Aralık 2003'te Bağdat'ta bir araya gelmiş ve organize olmaya başlamıştı. Bunun yanı sıra üzerinde en fazla tartışma yapılan kentlerden birisi olan Kerkük'te de Kürtlerin bu kenti kendi bölgelerine dahil etme girişimlerine karşılık Türkmenler ve Araplar Aralık ayının son ve Ocak ayının ilk

⁵⁰¹ Piriñci, F., a.g.m., 2004, s.9

⁵⁰² BBC, Turkish, "ABD'nin Irak'ta Yönetim Devri Planı Değişebilir",
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/02/040216_irak_yonetim.shtml

⁵⁰³ Pollack, K.M., a.g.e., ss.21-22

günlerinde çeşitli gösteriler düzenlemiş ve bu gösterilerde can kayıplarının olmasıyla gerilim daha da tırmanmıştı.⁵⁰⁴

Bunun yanında Geçici Yönetim Konseyi Üyeleri ve Geçici Koalisyon Otoritesi yöneticisi Paul Bremer, 19 Ocak 2004'te BM'nin siyasal yapılanma sürecindeki rolünü görüşmek üzere BM Genel Sekreteri Kofi Annan'la bir araya gelmiştir. Ancak, siyasal yapılanma sürecine yeni yeni angaje olmaya başlayan BM, 19 Ağustos 2003'te BM binası olarak kullanılan Bağdat'taki Kanal Otel'i'ne yapılan intihar saldırısında, Irak'a özel temsilci olarak atanan Mello'nun da içinde bulunduğu çoğu BM görevlisi 22 kişinin hayatını kaybetmesiyle, Irak'taki aktif rolü konusunda daha geri planda durmaya başlamıştır.⁵⁰⁵

Geçiş dönemindeki Irak Hükümeti'nin yapısı ise Geçiş Dönemi İdari Yasası'nda öngörülen hükümet biçimine oldukça yakın bir görünüm arz etmekteydi. Mayıs 2004'te Irak'ta kurulan Geçici Yönetimde Cumhurbaşkanlığına Sünni Gazi Meşal Acil el-Yaver yardımcılıklarına ise bir Şii ve bir Kürt getirilmişti.⁵⁰⁶ Başbakanlığa Şii Arap İyad Allavi, yardımcılığına eski KYB sözcüsü Berham Salih getirilmişti. 33 Bakandan oluşan Bakanlar Kurulu'nda Hoşyar Zebari Dışişleri Bakanlığı koltuğunu korumuştur. Kürtler, daha önceki süreçlerde olduğu gibi burada da Cumhurbaşkanı ve Başbakan yardımcılıklarının yanı sıra 6 bakanlığın kendilerine verilmesini sağlayarak elde etmiş oldukları avantajı korumaya devam ederken Türkmenlerin mağduriyetleri ise burada biraz daha katlanarak devam etmiştir.

ABD, belirlenen Irak Geçici Yönetimine iktidarı, 30 Haziran 2004'ten iki gün önce olası saldırıları önlemek için devrederken işgalin sivil yöneticisi Paul Bremer de ülkesine geri döndü. Batı basını ısrarlı bir şekilde egemenliğin yeni Iraklı otoritelerin eline geçtiğini bildirmesine rağmen, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, şu açıklamayı yapmıştı: “Yeni hükümet ABD'nin askeri kararlarını veto hakkına sahip değil.”⁵⁰⁷ Bu sözler Irak'ın işgalini meşrulaştıran “demokratik Irak hedefine” gölge düşürmekteydi.

1.1.3. Geçici Anayasa

15 Kasım Egemenliğin Devri Anlaşması'nda öngörüldüğü gibi, 28 Şubat 2004'e kadar Geçici Koalisyon Otoritesi ve Geçici Yönetim Konseyi'nin geçiş döneminde Anayasa işlevini görececek olan bir “Geçici İdari Yasa” hazırlaması gerekmektedir. Geçici Anayasa olarak ele

⁵⁰⁴ Hiro, D., “Sectarianism in Iraq”, <http://www.thenation.com/doc/20040202/hiro>

⁵⁰⁵ Arı, T., Irak..., ss.529-535

⁵⁰⁶ VOA News, “Irak'ın Yeni Devlet Başkanı el-Yaver Olacak”, <http://www1.voanews.com/turkish/news/a-17-a-2004-06-01-5-1-87936507.html?moddate=2004-06-01>

⁵⁰⁷ Abascal, E. G., a.g.e., s.233

alacağımız 62 maddeden oluşan bu yasa yeni ve kalıcı bir anayasanın yürürlüğe girişine kadar geçerli olacaktı. Bu bağlamda öngörülen tarih aşılmamış 8 Mart 2004'te Bremer'in onaylaması ve Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin imzalamasıyla 30 Haziran'dan sonra siyasal sürece temel yönünü verecek olan Geçici İdari Yasa resmiyet kazanmıştı.⁵⁰⁸ Geçici Anayasa niteliğindeki bu metin aslında 2005 başında seçilmesi öngörülen ulusal meclis (bir anlamda kurucu meclis) tarafından hazırlanacak yeni anayasa için de şüphesiz önemli bir referans oluşturacaktı. Bu nedenle tarafların bu metinle elde ettikleri kazanımlar daha sonraki pozisyonlarına ışık tutmaktaydı.

Bununla beraber, Geçici İdari Yasa'nın hazırlanması o kadar kolay olmamıştı. Zira, yasanın hazırlanması ve üzerinde uzlaşmaya varılması aşamasında gerek Geçici Yönetim Konseyi'nde gerekse de Irak'taki diğer siyasal gruplar arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştı. Bu tartışmaların özellikle iki noktada kilitlendiğini belirtmekte yarar var. Bunlardan ilki, İslam dininin devlet ve toplum düzeyindeki rolü, diğeri ise Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt otonomisinin tanımı ve sınırlarıydı.⁵⁰⁹ Sonuçta bir orta yol çözüm benimsenmiş ve Geçici Anayasa'da İslam'ın devletin resmi dini olduğu ve yasamanın kaynaklarından biri olduğu kabul edilerek sorun kısmen de olsa aşılmıştı. Otonomi konusunda yaşanan tartışmalarda ise Kürt gruplar otonomilerinin yetkileri arttırılarak devam ettirilmesini, coğrafi olarak bölgelerinin genişletilmesini ve kendi kalkınmalarını sağlamak için petrol gelirlerinden sabit bir pay verilmesini istemekteydi. Otonomilerinin yetkileri arttırılarak devam ettirilmesinde kastedilense, kendi hukuki, idari ve askeri sistemlerini devam ettirmektir. Şüphesiz, bu taleplerin ülkedeki diğer gruplar tarafından kabul edilmesi düşük bir olasılıktır. Zira, bu talepler Şii ve Sünni Arap grupların yanı sıra başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin de karşı çıktığı konulardır. Kürtlerin taleplerine karşı çıkanlar, böyle bir gelişmenin gerek Irak'taki gerekse de bölgedeki istikrarın uzun vadede sekteye uğratabileceğini savunmaktaydı. Bununla beraber, ABD işgal öncesinde olduğu gibi özellikle işgal sürecinde de en büyük desteği Kürt gruplardan almıştı ve siyasal yapılanma sürecinde uzun vadede kendisine bağımlı bir yapı oluşturulmasında bu gruplar kilit konumundaydı. Sonuçta Geçici Anayasa, her ne kadar Kürt grupların petrolden sabit bir pay alma taleplerini karşılamasa da en azından geçiş dönemi boyunca Kürtlerin otonomilerinin devam edeceğini belirtmekteydi.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Pirinççi, F., a.g.m., s.11

⁵⁰⁹ BBC Turkish, "Irak'ta Anayasa Pazarlığı Sürüyor", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/03/040306_irakanayasa.shtml

⁵¹⁰ International Crisis Group, "Iraq's Transition: On a Knife Edge", ICG Middle East Report, 2004, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2679&l=1>

Irak'ın yönetim yapısındaki en büyük yenilik, “devletin artık federal bir yapıda olacağıdır. Geçici Anayasa'ya göre, kurulacak olan federal sistem coğrafi ve tarihsel gerçekliklere dayanacak ve yetkiler federal hükümet, federe hükümetler, valilikler, belediyeler ve yerel yönetimler arasında paylaşılacaktır.” Bir diğer yenilik, “devletin resmi dili konusunda yapılmış ve Arapça'nın yanı sıra Kürtçe de Irak'ın resmi dili olarak belirlenmiştir.”⁵¹¹ Şüphesiz böyle bir düzenlemeyle Kürtlerin ülke genelindeki ağırlığı artmıştır.

Irak Geçici Anayasasına göre; Geçiş dönemi 30 Haziran 2004'te başlayıp, kalıcı anayasaya uygun olarak seçilmiş bir yönetim işbaşına gelinceye kadar, her halükarda ise 31 Aralık 2005'e kadar sürecektir. Yani bu dönemin son süreci 31 Aralık 2005 olarak belirlenmiştir. Geçiş dönemi ise kendi içinde iki aşamadan oluşmaktadır. Geçiş döneminin birinci aşaması Irak Geçici Yönetimi'nin göreve başlayacağı 30 Haziran 2004'te başlayıp, 2005 Ocak ayında Parlamento'nun seçilmesinden sonra göreve gelecek olan Irak Geçiş Yönetimi'nin en geç 31 Ocak 2005'te oluşturulmasıyla sona erecektir. Bundan sonra yaklaşık bir yıl sürecek olan geçiş döneminin ikinci aşaması başlayacak ve bu da en fazla 31 Aralık 2005'e kadar sürecektir. Geçiş döneminin ilk aşamasında Geçici Yönetim Konseyi ve Geçici Koalisyon Otoritesi'nin ortadan kalkarak bir Geçici Irak Yönetimi'nin oluşturulması, ilk aşamada siyasal yapılanma süreci açısından önemli bir aşama gibi görülmekle beraber, Geçici Irak Yönetimi'nin oluşturulmasında gerek Geçici Koalisyon Otoritesi'nin gerekse de Geçici Yönetim Konseyi'nin rehberlik edecek olması, tüm Iraklıların görüşlerini yansıtan bir yönetimin oluşturulma ihtimalini azaltıcı niteliktedir.⁵¹²

Geçiş döneminin ikinci aşamasında dış etkiden daha uzak bir şekilde kurulacak olan Irak Geçiş Yönetimi'nin ise Ulusal Meclis, Başkanlık Konseyi, Başbakan ve Bakanlar Kurulu ve yargı erkinden oluşacağı öngörülmektedir. Ulusal Meclis ele alındığında, 275 kişiden oluşması öngörülen Meclis üyelerinin seçiminin henüz belirlenmeyen bir seçim ve siyasal partiler yasasına göre seçileceği belirtilmektedir. Ulusal Meclis'in en azından dörtte birinin kadınlardan oluşması ve Irak'taki Türkmen, Asuri ve diğer toplulukların da temsil edilmesi gerektiği ise getirilen yenilikler arasındadır. Böylece Ulusal Meclis'te en az 68 kadın parlamenter bulunması ve en azından Türkmen ve Asurilerin de temsil edilmesi zorunluluk haline getirilmiştir. Bunun yanı sıra Kurucu Meclis gibi çalışacak ve kalıcı anayasayı

⁵¹¹ *Geçici Anayasa md.4 ve md.9*, <http://www.e-akademi.org/makaleler/aceylan-5.htm>

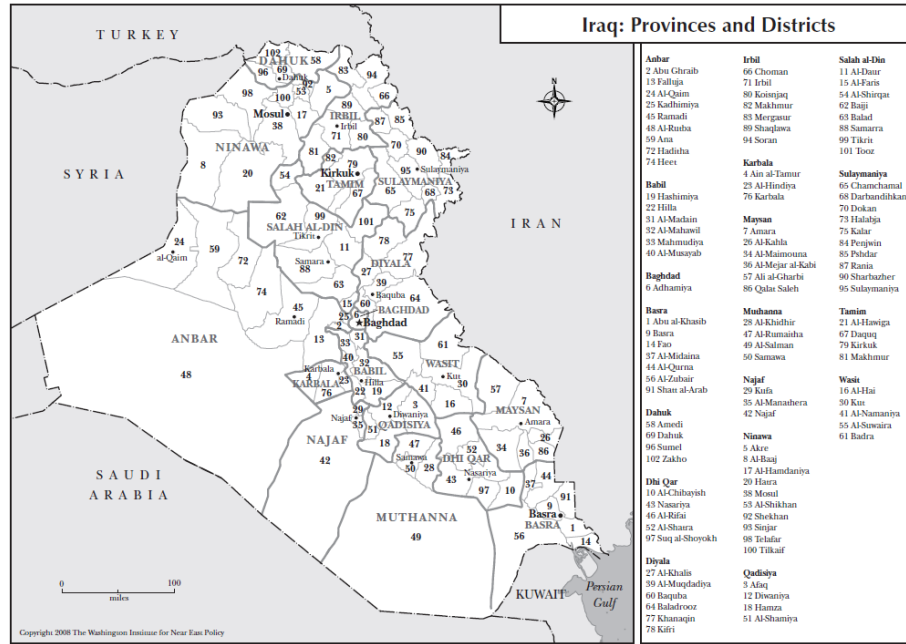
⁵¹² *Geçici Anayasa md.2*, a.g.s.

hazırlayacak olan Ulusal Meclis seçimlerinin 31 Aralık 2004'e kadar veya her halde 31 Ocak 2005 tarihini geçmeyecek şekilde gerçekleştirilecektir.⁵¹³

Geçici dönemde yürütme kuvveti, Bir Cumhurbaşkanı ve iki yardımcısından oluşan Başkanlar Konseyi ile Başbakan ve Bakanlar Kurulundan oluşacaktı. Meclis, bir Cumhurbaşkanı ve iki yardımcısını seçecek, Başkanlık Konseyi, Başbakan'ı ve Başbakan'ın tavsiye edeceği isimlerden oluşan bir Bakanlar Kurulu'nu da oybirliğiyle belirleyecekti.⁵¹⁴

Yerel, bölgesel ve küresel etkileri açısından Irak'ın siyasal yapılanma sürecindeki en önemli noktalarında birisi, ülkenin federal bir sistemde nasıl yapılandırılacağına yatmaktaydı. Geçici Anayasa bize bu konuda ipuçları vermektedir. Zira, Geçici Anayasa'ya göre Irak'ta oluşturulan federal sistemdeki idari yapı, Bölgeler, Valilikler, Belediyeler ve Yerel Yönetimler şeklinde sıralanırken, oluşturulacak her Valiliğin kendine has bir Eyalet Konseyi ve Valisi olması öngörülmektedir. Bunun yanı sıra her Valilik içinde Belediye Konseyleri ve Yerel Konseyler de oluşturulacaktı.⁵¹⁵

Harita.6. Irak Vilayetler ve Bölgeler Haritası

Kaynak: <http://www.washingtoninstitute.org/mapImages/47ebc0c2f3b41.pdf>

⁵¹³ Geçici Anayasa md.30 ve md.31, a.g.s.

⁵¹⁴ Geçici Anayasa md.35 ve md.38, a.g.s.

⁵¹⁵ Institute for War and Peace Reporting, "Summary of Iraqi Transitional Administrative Law", http://www.lastsuperpower.net/docs/copy_of_transitional-law/view

Geçici Anayasa'ya göre geçiş dönemi boyunca Irak'ta önceden varolan idari yapı, bir başka ifadeyle yukarıdaki haritada görüldüğü gibi 18 valiliğin sınırları korunmaktadır. Bölgeler ise Valiliklerden daha büyük bir yapıyı ifade etmekle beraber, Geçici Anayasa'da Kerkük ve Bağdat haricindeki en fazla üç Valiliğin bir araya gelerek bir bölge oluşturabileceği belirtilmektedir.⁵¹⁶ Şüphesiz, bu düzenlemenin oluşturulmasındaki temel amaç, Irak'ta nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve yoğun olarak ülkenin güneyinde yaşayan Şiilerin ayrı birer yapı oluşturmasının önüne geçmek veya en azından bunu olabildiğince sınırlandırmaktır. Ancak, Geçici Anayasa özellikle Şiilere bu şekilde bir kısıtlama getirirken, ülkenin kuzeyinde yaşayan Kürt gruplara bu şekilde kısıtlayıcı davranmamaktadır.

Federal yapı, kuzeyde bir Kürdistan Bölgesel Hükümeti (KBH) ile bunun dışındaki özerk vilayetlerden oluşmaktaydı. KBH; Dohuk, Erbil Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Nineva vilayet sınırlarında kalan ve 19 Mart 2003 tarihi itibarıyla idaresi altında bulundurduğu toprak parçasını kapsamaktaydı. KBH, idari anlamda bir Ulusal Meclis, bir Bakanlar Kurulu ve bunların dışındaki bölgesel yargı kurumlarından oluşacaktı. Ayrıca KBH'nin geçiş dönemi boyunca Federal Hükümetin yetki alanına girmeyen konularda fonksiyonlarını sürdüreceği ifade edilmekteydi. KBH bu fonksiyonlarını yürütürken merkezi hükümetten kaynak yardımı alacaktı. Ayrıca KBH, iç güvenliği sağlamak için kendi polis gücüne sahip olabilecek ve kendi bölgesinde vergi koyabilecek ve toplayabilecekti.⁵¹⁷

Nitekim Geçici Anayasa'nın 53.Maddesi'nde bir Bölge oluşturduğu resmen kabul edilen KBH'nin 19 Mart 2003 itibarıyla yönetimleri altında bulunan Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkük, Diyala ve Ninava'daki topraklardan oluştuğu ve bu konumunu geçiş dönemi boyunca sürdüreceği belirtilmektedir. Bu noktada iki konunun açıklık içermediği vurgulanmalıdır. İlk olarak, Kerkük kenti idari açıdan Tamim sınırları içinde bulunmasına ve Tamim Valiliğinin merkezi olmasına rağmen, diğer toprakların yanı sıra Kerkük topraklarının bir kısmı Kürdistan Bölgesi'ne dahil edilmiştir. Ancak, geçiş döneminde idari açıdan eski sınırların korunacağı belirtilmişti. İkinci konuya, en fazla üç Valiliğin birleşerek bir Bölge oluşturmasında getirilen istisnalardan birisinin Bağdat Valiliği, diğerininse Kerkük kenti olduğu belirtilmesine rağmen; Kerkük kenti sınırlarının kısmen de olsa bu Bölge'ye dahil

⁵¹⁶ *Geçici Anayasa md.53, a.g.s*

⁵¹⁷ *Geçici Anayasa md.53 ve md.54, a.g.s.*

edilmiş olması ve bunun da ötesinde oluşturulan Kürdistan Bölgesi'nin üç Valilikten daha fazla topraktan oluşmasıdır.⁵¹⁸

Ayrıca her bir vilayet kendi vilayet meclisini, valisini, belediye başkanını oluşturabilecekti. Ne bölgesel hükümet yöneticileri ne de bunlar yasalar açıkça aykırı bir suç oluşmamışsa Federal Hükümet tarafından görevlerinden alınamayacaktı. 1 Temmuz 2004 itibariyle görev yapan yöneticiler yeni ulusal meclis için yapılacak seçimlere (30 Ocak 2005) kadar görevlerini koruyacaklar ve bu tarihte seçimler tüm ülke çapında aynı anda yapılacaktı.⁵¹⁹ Açıkça Federal Hükümete bırakılmayan konularda vilayet ve özerk bölgeler yetkili sayılacaktı. Kerkük başta olmak üzere anlaşmazlığın söz konusu olduğu bölgelerin durumuna ilişkin bir yasa geçiş süreci boyunca gündeme getirilmeyecekti.⁵²⁰

Geçici Koalisyon Otoritesi'nin resmi olarak sona ermesinden sonraki geçiş döneminde istikrarın ve güvenliğin sağlanması için Irak Silahlı Kuvvetleri'nin 1511 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda birleşik bir komutanlık altında oluşturulacak olan Çokuluslu Güç'le ortak çalışacağı belirtilmektedir. Irak ordusu ile Çok uluslu güç arasındaki ilişkinin, kalıcı bir anayasanın onaylanması ve buna uygun yeni bir yönetimin seçilmesine kadar süreceği ifade edilmektedir.⁵²¹

Son olarak Geçici Anayasa'da geçiş dönemine ilişkin nihai düzenlemelerde kalıcı anayasanın yapılmasıyla ilgili konular yer almaktadır. Ulusal Meclis en geç 15 Ağustos 2005'e kadar kalıcı anayasa taslağı hazırlayacak; kalıcı anayasa taslağı en geç 15 Ekim 2005'e kadar referanduma sunulacak ve halkın çoğunluğu tarafından kabul edilmesi veya herhangi üç vilayette halkın üçte ikisi tarafından reddedilmemesi halinde yayınlanarak yürürlüğe girecek ve hemen arkasından en geç 15 Aralık 2005'e kadar artık geçici olmayan Irak hükümeti için seçimler yapılacak ve yeni hükümet 31 Aralık 2005'ten geç olmamak üzere görevine başlayacaktır.⁵²²

⁵¹⁸ *Kerkük'te oluşturulan 30 kişilik Kent Konseyi'nin 28 Mayıs 2003'te yaptığı seçim sonucunda Kürt aday Abdurrahman Mustafa'nın vali seçildiği de belirtilmelidir. Ayrıca Arap asıllı İsmail Ahmet Hadidi Vali Yardımcılığına, Türkmen Tahsin Mehmet Kahya ise Kerkük Kent Konseyi Başkanlığı'na getirilmiştir. Bkz. Arı, T., Irak..., s.516*

⁵¹⁹ *Geçici Anayasa md.55, a.g.s.*

⁵²⁰ *Geçici Anayasa md.57 ve md.58, a.g.s.*

⁵²¹ *Geçici Anayasa md.59, a.g.s.*

⁵²² *Geçici Anayasa md.61, a.g.s.*

1.1.4. Yeni Anayasa ve Getirdikleri

İşgal sonrası dönemde yeni bir Anayasa hazırlanması konusundaki çalışmalar, 2004 yılında kabul edilen Geçiş Dönemi Yönetim Yasası'nın hazırlanması ile başlamıştır. İşgal yönetiminin kontrolünde hazırlanan bu yasa büyük ölçüde ABD'nin yönlendirmesi ile şekillenmiştir. Kurucu Anayasa'yı hazırlayacak olan kurucu meclis seçimleri Ocak 2005'te gerçekleştirilmiş, ancak seçimler sonrasında hükümet kurma çalışmaları yaklaşık 5 ay gibi uzun bir süre alınca anayasayı hazırlama komisyonunun kurulması güçleşmiştir. Yeni kurulan Meclisteki Şii ve Kürt ağırlığı anayasanın muhteviyatının belirlenmesinde büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu grupların çıkarlarını ve isteklerini ön planda tutan Anayasa metni taslağı, Irak Anayasa Komisyonu ve ABD Büyükelçiliği'nin katılımı ile hazırlanarak 19 Eylül 2005'te ilan edilmiş ve ardından referanduma götürülmüştür.⁵²³

15 Ekim 2005'te yapılan anayasa referandumuyla birlikte yeni Irak'ta bir kavşak daha geçilmiş oldu. 144 maddeden oluşan yeni Irak Anayasası yapılan referandum sonucunda yüzde 66 gibi bir oranla kabul edilse de Sünni toplumun büyük bir kısmı tarafından red oyu verilmiştir. Anayasanın hazırlanma sürecindeki acelecilik iki olumsuz neticeyi ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi tüm ülkeyi kapsamaması ve tüm tarafların mutabakata varması ile oluşturulması gereken anayasa metni ülkedeki Sünni gruplara ve Türkmenlere adeta dayatılmıştır. İkincisi, anayasa çok önemli bazı meseleleri muallakta bırakmıştır. Ülkede federal bir yapı ön görmesine rağmen, bölge sınırlarını belirleme görevi 15 Aralık 2005 seçimlerinden sonra oluşturulacak meclise havale edilmiştir.⁵²⁴

Çalışmalar süresince Şii grupların önceliği kurulan yeni devletin İslami bir devlet olarak tanımlanması olmuştur. Ayrıca İİDYK'nin başını çektiği grup ülkenin güneyinde 9-10 vilayeti kapsayan büyük bir federal bölgenin teşkil edilmesine çalışmışlardır. Kürt gruplar ise hazırlanmakta olan Anayasa'nın ülkenin kuzeyinde 10 senedir sahip oldukları fiili bağımsızlığa gölge düşürmesinden çekinmişlerdir. Ayrıca peşmerge güçlerinin yasallaşması, toprak sorunlarının çözülmesi (Kerkük'ün Statüsü), doğal kaynakların kontrolü (yani petrole sahip olmak), gümrük kapılarının kontrolü (yani Habur sınır kapısının) ve din devlet ilişkilerinde makul bir dengenin sağlanması gibi konular Kürtlerin diğer önemli beklentilerini oluşturmuştur. Sürece ABD'nin zorlaması ile sokulan Sünni Araplar ise Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yaparak, petrol gelirlerinin dağıtımının adil olması gerektiğini öne

⁵²³ Erkmen, S., "Irak Anayasası ve Türkiye", Stratejik Analiz Dergisi, S.66, Ekim 2005, s.28 veya Arı, T., Ortadoğu, ss.606-608

⁵²⁴ Çetinsaya, G., Özhan, T., a.g.e., s.49

sürmüşlerdir. Ayrıca Irak'ta Arap kimliğinin korunması istemişler ve federalizmin genişletilmesine karşı çıkmışlardır.⁵²⁵

Yeni Anayasa Irak Cumhuriyetini “tek federal, bağımsız ve tam egemen” bir devlet, yönetim şeklini ise “cumhuriyetçi, temsili, parlamenter ve demokratik” olarak tanımlamaktadır.⁵²⁶ Anayasaya göre “devletin resmi dini İslam'dır ve yasamada temel kaynaktır.”⁵²⁷ Irak'ın resmi dilini düzenleyen dördüncü madde birinci fıkrasında “Irak Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Arapça ve Kürtçe'dir” ifadesi⁵²⁸, Irak'ın kurucu unsurlarının Araplar ve Kürtler olduğu sonucunu doğurmaktadır. Bu ifadeler, başta Türkmenler olmak üzere diğer tüm unsurları azınlık durumuna bırakmaktadır.

Özellikle karma nüfusa sahip illerde yaşanan etnik problemler ve şiddet telafisi zor zararlara yol açmaktadır. 2005 yılında gerçekleştirilen iki genel seçim ve bir referandum ile yaşanan diğer olaylara bakılırsa, Irak'ta artık etnik siyasetten dönüş çok zordur. Bu dönem içerisinde yönetimde büyük söz sahibi olan Kürt gruplar ülkenin bir Arap devleti olarak tanımlanmasına da karşı çıkmışlar ve her fırsatta Arap-Kürt kökenli Federal devlet vurgusu yapılmıştır. Kürt gruplar Irak'ın bir Arap devlet olarak tanımlanmasının Kürt halkını yok saymak manasına geleceğini vurgulayarak bu tip tanımlamalara sürekli karşı gelmişlerdir.⁵²⁹ Arap devletleri ise “Arap Kimliği” konusunda ülke içerisinde gelen bu kuvvetli itirazlardan ve Şii unsurların ülke yönetiminde ağırlık kazanmasından oldukça rahatsızlık duymaktadırlar.

Anayasanın başka bir özelliği de siyasi sistem ile ilgilidir. Anayasa ile belirlenen sistem geniş bir adem-i merkeziyet ve gevşek bir federasyon modelidir. Merkezi hükümetin gerek askeri gerekse mali gücü sınırlı tutulmuştur. Bu durum hem savaş sonrası meydana gelen gelişmelerin bir neticesi, hem Kürt grupların ve Şiilerin bilinçli bir eğilimidir. Hazırlanan anayasaya göre, bir yada birkaç eyalet bir araya gelerek bölge kurabilecek ve bu bölgeler yüksek derecede otonomiye sahip olabilecektir. Anayasa'ya göre Merkezi Irak Hükümeti'ne sadece savunma, dış politika, maliye ve gümrük gibi konularda yetkiler tanınmıştır. Sağlık, eğitim, altyapı yatırımları, çevre ve gümrüklerin idaresi gibi konularda ise

⁵²⁵ Erkmen, S., “Irak Nereye”, Stratejik Analiz Dergisi, S.57, Ocak 2006, s.25

⁵²⁶ *Irak Anayasası md.1,*

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Secimler/Irak/Dosyalar/2010223_IRAK%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI.pdf

⁵²⁷ *Irak Anayasası md.2, a.g.s.*

⁵²⁸ *Irak Anayasası md.4, a.g.s.*

⁵²⁹ Hasan, M., “Yeni Dönemde Arapların Irak Politikaları2, Stratejik Analiz Dergisi, S.75, Temmuz 2006, s.87

yetkiler Bağdat'la bölgeler arasında paylaştırılacaktır. Bunun dışında kalan sahalarda ise bölgeler kendileri hükmedebilecektir.⁵³⁰

Bölgelere dayalı gevşek federasyon esasına dayanan bu siyasal yapı, Irak gibi tarihi ciddi kısır döngüleri olan bir ülkede istikrarsızlık unsuru olması kaçınılmazdır. Mevcut anayasal sistem ve federal yönetim tarzı ülkedeki gerçek güç merkezinin etrafındaki bölgelerde toplanacaktır. Bu durumda merkez kaçınılmaz bir biçimde zayıflayacak, günümüzde mevcut olan etnik/mezhep temelli ayrışma artarak devam edecektir. Yeni anayasanın öngördüğü federal sistemin boyutları etnik siyaset çizgisinin daha da kalınlaşmasına sebep olacaktır. Irak siyasetindeki bu durum uzun vadede sadece ülkenin değil, bölgenin de kalıcı bir istikrara kavuşmasını engelleyecek bir potansiyele sahiptir.⁵³¹ Özellikle Şii olgusu İran, Suudi Arabistan, Ürdün gibi ülkeleri, Kürt sorunu ise Türkiye, İran ve Suriye gibi ülkeleri birinci dereceden etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Yeni Irak Anayasası federal-bölgesel düzenlemelerin bir parçası olmayan illere de geniş idari ve mali yetkiler tanımıştır. Bölgelerin kendi anayasalarını yapma, yargı sistemi kurma ve bütçe hazırlama yetkileri mevcuttur. Ayrıca kendi iç güvenliklerini sağlamaktan sorumlu olacak, polis ve bölgesel güvenlik güçlerini kendileri kurabileceklerdir. Anayasa'nın 9. Maddesinde "Silahlı kuvvetler haricinde askeri milis kuvveti oluşturulamaz" hükmü bulunsa da, 121. Madde "Bölgesel hükümet, başta polis, güvenlik güçleri, bölgesel muhafızları da içeren bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere, bölgenin bütün idari ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur" hükümleri bulunmaktadır.⁵³² Burada bahsi geçen bölgesel güvenlik gücü ifadesinin Kürt peşmergelere hukuki bir nitelik sağladığı ve varlıklarını Irak yasalarına göre meşru kıldığı açıktır. Ayrıca bölgelerin çıkardıkları yasalar federal yasalarla çelişiyorsa, bunları değiştirme gibi bir hak ve yetkiye sahip kılınmıştır. Federal makamlar ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.⁵³³

Yeni Anayasa'da taraflar arasında anlaşmazlığa neden olan problemlerden biriside Irak petrolleridir. Anayasanın 112. Maddesinde "Federal Hükümet, mevcut yataklardan petrol ve doğal gaz çıkartılmasını Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle eşgüdüm yaparak sağlar.

⁵³⁰ *Irak Anayasası md.114 ve md.115, a.g.s.*

⁵³¹ Bulut, F., "Güven ve Güç Arayışı", Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.48, 30 Mayıs 2005, s.8

⁵³² *Irak Anayasası, md.9, md.121 ve md.122 a.g.s.*

⁵³³ *Irak Anayasası, md.115, a.g.s.*

Bunlardan elde edilen gelir, ülke sathının tamamında yaşayan nüfusa her bir vilayetin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde taksim edilir. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, diğer bölgelerin dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir.” ifadesi yer almıştır. Ayrıca “Irak’ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır.” İfadesi ile petrol gelirlerinden sadece belirli bölgelerin istifade etmesinin önüne geçilmiştir.⁵³⁴ Ülkedeki petrol faaliyetleri Petrol Bakanlığı ve Irak Ulusal Petrol Şirketine bırakılmıştır. Ülkede hidrokarbon geliştirme faaliyetleri Federal ve bölgesel kanunlarla düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu kaynaklara yabancı şirketlerin sahip olmasını engelleyen bir husus olmadığı ise özellikle belirtilmiştir.⁵³⁵ Ülke petrollerinin Kuzeydeki Kürt bölgesi ile güneyde Şii nüfusun yaşadığı bölgelerde olması orta kesimde yer alan Sünni Arapları ise endişelendiren başlıca hususlardan birisini oluşturmaktadır.

Saddam döneminde İran’da bulunmuş ve bu ülke ile yakın ilişkilere sahip Şii grupların güneydeki dokuz vilayeti bir federal bölge haline getirme planları ve Anayasa taslağına buna yönelik maddeler koydurmaları ise bir başka sorunu meydana getirmiştir. Yeni Anayasa’nın merkezi güçsüz bırakan, bölgeleri ise geniş yetkilerle donatıp kuvvetlendiren hükümleri Sünni Arapların tepkisine yol açmıştır. İkame edilmek istenen bu yapının zaman içerisinde Irak’ı bölünmeye götürebileceği ve kendilerinin merkezî Irak’ta, petrol yoksunu, şiddetin hüküm sürdüğü, istikrarsız ve fakir bir devlette mahsur kalacakları endişesini taşımaktadırlar. Bu nedenle petrol gelirlerinin ülkede paylaşımı oldukça önemli bir konudur. Çünkü petrol yatakları Kürtlerin hamiyetine girerse o zaman mikro Kürt devletinin kuruluş finansmanı muhtemel bir neticedir.⁵³⁶

Bu anayasal yapı Irak’ın bütünlüğünü sağlamaktan çok zaman içerisinde ülkenin dağılmasına yol açacak bir tarzda hazırlandığını öne sürmek ütöpik bir yorum olmayacaktır. Irak işgal altındayken hazırlanan bu anayasanın herkesi memnun etmesi elbette ki beklenemez. Ancak anayasa ülkedeki etnik ve mezhepsel bölünmeye çanak tutacak bir mantıkla yazılmış olması da tartışılması gereken bir durumdur. Kısa vadede Irak’ın yeniden kuruluşu olarak takdim edilen yeni anayasa ve federal devlet, zamanla ülkenin parçalanmasının meşru vasıtası olabilecektir. Kürt grupların ülkenin bölünmesi konusunda bir endişe taşıdıkları söylenemez.

⁵³⁴ *Irak Anayasası, md.111 ve md.112, a.g.s.*

⁵³⁵ Erkmen, S., “Irak Anayasası...”, s.32

⁵³⁶ Fouskas, V.K., a.g.m., s.20

İşgal sonrası geçen zamana rağmen Irak hem askeri hem de siyasi bakımdan güçsüz ve zayıf bir devlet haline gelmiştir. Irak'ta mevcut anayasal ve federal sistemde temel bazı değişikliklere gidilmediği takdirde, ülkenin içine düştüğü bu zayıf durumdan çıkması zor görünmektedir. Ancak Kürt gruplar Anayasanın düzenlenmesi konusuna şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Oldukça geniş kazanımlar elde ettikleri bu anayasanın kendi aleyhlerine düzenlenmesinin kabul edilemez olduğunu defalarca dile getirmişlerdir. Ayrıca Bağdat'ta ki merkezi yönetimin ve ülkedeki diğer grupların güçsüz kalmaları ve istikrarsızlık içinde birbirleri ile mücadele etmeleri de Iraklı Kürtleri rahatsız etmemektedir. Çünkü ülke içerisinde bugün elde ettikleri konumda diğer grupların zayıflığı büyük rol oynamıştır. Gelecekte istikrara kavuşmuş bir Irak'ta Şii ve Sünni Arapların kendi aralarındaki problemleri çözme ihtimali merkezi yönetimin güçlenmesini ve Arapların Kürtlerle hesaplaşmasının yolunu açabilir. Tüm bu sebeplerden ötürü Kürt grupların Irak'ta istikrarı sağlama konusundaki girişimlerini ve isteklerinin samimiyetten uzak olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

1.1.4.1. İç Dinamikler Açısından Siyasal Yapılanma Süreci

Saddam Hüseyin 1980'de İran'la savaşı başlatırken arkasına Amerika'nın desteğini almıştı. 1991'de ise Amerika, Şiiilerle Kürtlerin Saddam'a karşı isyanını önce destekleyeceğini ima etmiş; sonrasında bu desteği vermemiş ve kuzeyde Kürtleri geç de olsa korurken, güneyde Şiiileri Saddam'la karşı karşıya bırakmıştı. Bununla beraber, Saddam'ın muhaliflere ağır bir darbe vurmasını takiben, tüm muhalifleri Washington'da bir araya getiren ABD yönetiminin, 2003 Savaşı'na kadar tüm bu grupları kontrolü altına alma girişimini başarı ile yürüttüğü görülmektedir. Nitekim, 2003'e doğru önce Irak'ta birbirleriyle çatışma halinde olan KDP ve KYB arasındaki ihtilafları büyük ölçüde çözen ABD yönetimi, ardından da, "Irak'ın Kurtuluşu Yasası" (Iraq Liberation Act)⁵³⁷ adıyla Kongre'de onaylanan bir program kapsamında, Saddam Hüseyin'i devirmeye yönelik Şii, Sünni ve Kürt muhalif gruplara yardım yapılmasını öngören yasaı kabul etti. Söz konusu yasa, Iraklı muhaliflere faaliyetlerinde harcamak üzere 97 milyon dolar yardım yapılmasını içermekteydi.⁵³⁸

Nitekim, 2002 Ağustosunda Washington'da yapılan Irak muhalif toplantısında Bush yönetimi, Saddam'ı devirme planlarını açığa vururken, muhalifler de ABD'nin planlarına verdikleri desteği teyit etmişlerdi. Dolayısıyla müdahaleden sonra Irak'ta ABD otoritesi altından başlayan siyasal yapılanma sürecinde ilk etapta, Washington ile uyum içinde

⁵³⁷ "Irak'ın Kurtuluşu Yasası", <http://www.iraqwatch.org/government/US/Legislation/ILA.htm>

⁵³⁸ <http://www.iraqitirkman.org.tr/siyasidurum.html>

çalışacak kişi ve gruplara ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Özellikle yukarıda belirtildiği gibi, Geçici Yönetim Konseyi'nde Iraklı grupları temsilen atanan Şii ve Sünni üyelerin daha önceki süreçte ABD yönetimi ile ortak çalıştığı görülmektedir.⁵³⁹

Özellikle Şii Dava Partisi İngiliz politikalarına yakınken, el-Hekim grubunun da (İran tarafından yıllarca desteklenmekle beraber) ABD yönetimi ile 90'ların başından itibaren ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Ahmet Çelebi ise ABD yönetimi tarafından yaratılmış bir liderdir. Diğer yandan Sünni Arapları temsilen Geçici Başkanlık Konseyi'ne atanan Irak İslamcı Partisi Genel Sekreteri Muhsin Abdülhamid ise özellikle Bağımsız Demokratlar Birliği'nden Adnan Paçacı'nın Sünni Arapları temsil yeteneğinde kişiler olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bu nedenle, eski Baasçıların yanı sıra başlıca Sünni aşiretleri de Şii ve Kürt ağırlıklı siyasal yapılanma sürecinin dışında tutulmalarını engellemeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, 2003 Aralığında çeşitli toplantılarla bir araya gelen Sünni aşiretler kendilerinin görmezden gelinemeyeceğini vurgulamışlardır. Nitekim bu toplantılardan biri olan Tikrit toplantısının ardından bir açıklama yapan Şeyh Naci el-Cebbar, "Sünni (Arap) bölgeleri tamamen görmezlikten gelindi. Irak bugün Şii'ler ve Kürtler tarafından yönetiliyor" derken, bunun Sünni Araplarda ciddi bir rahatsızlığa yol açtığını belirtmekteydi. Dolayısıyla sistemdeki imtiyazlı konumlarından mahrum kalan Sünniler merkezi Irak'ı yönetilemez hale getirmişlerdir.⁵⁴⁰

Iraklı Kürt grupların ise bu savaştan bekledikleri en önemli şey Saddam'dan kurtulmaktır. Iraklı Kürt grupların diğer isteği 1991 Birinci Körfez Savaşından bu yana ABD ve müttefiklerinin yardımlarıyla elde ettikleri kazanımları anayasal çerçevede garanti altına almaktır. Kürtler bu kazanımları Irak'ta işgalci güç olan ABD ve Irak'ın diğer gruplarına da kabul ettirmişlerdir. Kürtlerin savaştan önceki amaçlarına ve savaştan sonraki durumlarına baktığımızda, Kürtlerin oldukça kazançlı çıktıkları rahatlıkla söylenebilir. Özellikle Türkiye'nin 1 Mart 2003 tarihindeki tezkereyle savaş dışı kalmasıyla Kürt gruplar, ABD için bölgede en önemli müttefiklerden biri haline gelmiştir. 1 Mart 2003 tarihinden sonra Iraklı Kürt grupların ABD karşısındaki pazarlık güçleri daha da artmış ve ABD de Kürtlerin isteklerine daha fazla önem vermek durumunda kalmıştır. Kürt gruplar bu fırsatı değerlendirerek beklentilerinin çok üzerinde kazanımlar elde ettiler. Saddam yönetimi döneminde sürekli sorunlar yaşayan Iraklı Kürtler, 2003 Irak Savaşı sonucunda hem Irak'ın merkezi yönetiminde etkili ve yetkili pozisyon elde ettiler hem Irak'ın tümünü ilgilendiren

⁵³⁹ Pirinççi, F., a.g.m., s.16

⁵⁴⁰ Schechter, E., Nasr, J., a.g.m., s.65

konularda önemli aktör durumuna geldiler hem de Irak'ın kuzeyini tek başlarına yönetmeye başladılar.⁵⁴¹ Ayrıca Kerkük petroleri ulusal mirasın parçası olmasına rağmen, Kürtler, Kerkük petrol sahalarının kendilerine ait olduğunu düşünmekteydiler. Nihayetinde bu durum Sünniler, Şiiiler ve Kürtler arasında gerginliği tırmandırdı.

Bu çerçevede, ABD'nin Irak'ta başlattığı siyasal yapılanma sürecinin, iç dinamikler tarafından benimsenmediği görülmektedir. Özellikle Saddam iktidarının ana dayanağını oluşturan Sünni grupların ABD önderliğinde oluşturulan Geçici Yönetim Konseyi ve onun kurumlarında temsil edilmemesi ve Şiiilerin, özellikle anayasa, idari yapı ve parlamentonun seçimiyle ilgili itirazları ve Sadr grubunun işgal kuvvetlerine karşı silahlı bir mücadele başlatması da bunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan Kürtlerin hem özerk yönetimlerini devam ettirme hakkı elde etmesi hem de güçlerinin üzerinde temsil hakkı elde etmesi ise özellikle Sünni grupların ve bazı Şii grupların tepkisine yol açmaktadır. Yıllardır Bağdat rejimi ile mücadele halinde olan Şii ve Kürt grupların, Saddam'ın devrilmesinden sonra merkezi hükümet üzerinde bir kontrol kurma mücadelesine girmelerine karşın; yüzyıllardır Irak'ın egemen elitini oluşturan Sünnilerin sistemin dışına itildiği görülmektedir.⁵⁴² Özellikle siyasi ve idari yapılanmanın ilk dönemlerinde, Sünni üçgeni denilen bölgenin Sünnilere, Basra ve Necef'in içerisinde yer alan bölgenin Şiiilere ve kuzey bölgesinin de Kürt gruplarına bırakıldığı, Bağdat merkezli bir federal Irak oluşturma sürecinin, Valiliklere dayalı bir federal yapıya kayması ve Amerika'daki eyalet sisteminin değişik bir tarzda uygulanması çabalarına karşın Sünni Arapların güçlü tabanı olmayan kişiler tarafından Geçici Yönetim Konseyi'nde temsil edilmesi, tüm bu tartışmaların Amerikalılar, Şiiiler ve Kürtler arasında yaşandığını göstermektedir.

Yeni Irak'ta yapılandırılan devletin laik bir devlet olma ihtimali çok düşüktür. Gerek Şiiiler gerekse Sünni Araplar arasındaki eğilimler nedeniyle İslam-devlet ve İslam-toplum ilişkileri artması beklenmektedir. Özellikle ülke nüfusunda çoğunluğu teşkil eden Şiiilerin din adamlarının tutumları ülke ölçeğinde siyasi ve toplumsal hayatı etkilemektedir. Irak'ta her şeye rağmen İran benzeri bir "velayet-i fakih" sisteminin kurulmasının zor olduğu düşünülmektedir. Yani din adamları ülkeyi ilk elden yönetmesi beklenmemektedir. Ancak bu

⁵⁴¹ Şahin, M., a.g.m., ss.293-299

⁵⁴² "Irak'ta İç Savaş ve Türkiye'ye Yansımaları",

<http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=2007072427>

durumun, ülkedeki en büyük Merci-i Taklit olan Ayetullah Sistani'nin siyasette oynadığı rol göz önüne alınırsa, Şii ulemasının ülkede belirleyici bir etkisi olmayacağı anlamına gelmez.⁵⁴³

Şii liderlerinin ısrarla kurulmasını istedikleri ve hayalini kurdukları Şii İslam inancına dayalı devlet anlayışı, etnik ve mezhepsel yönden bir çok farklı unsuru barındıran ve halihazırda aralarında çatışma bulunan Irak'a huzuru sağlamayacaktır. Bu tip bir sistemin ikame edilmeye çalışılması Sünni Arap kesim tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığı gibi, ayrılmak için bahane arayan Iraklı Kürtlere de mazeret teşkil edecektir.⁵⁴⁴ Her ne kadar Kürt gruplar ülkede laik bir sistemden yana olduklarını belirtse de, Şii'lere gerçek manada etkin bir muhalefet sergiledikleri söylenemez. Çünkü Şii'lerin hedeflemiş oldukları din eksenli bir yapı kurmaları, Irak'ın parçalanmasının ve bağımsız bir Kürt devletinin dünya kamuoyunda meşru gerekçesini teşkil edecektir.⁵⁴⁵

Günümüze bakıldığında Irak'ın geleceğini tehdit eden en önemli meselelerden birisi ülke siyasetinin etnik/mezhepsel unsurlar arasındaki bölünmüşlüğü ve bir "Irak milleti" olma duygusunun kaybolmasıdır. Saddam rejiminin yıkılmasından sonraki süreçte ülkedeki etnik kimlikler daha da ön plana çıkmış, Irak-İran Savaşı esnasında Şii-Sünni Araplar arasında oluşmaya başlayan millet olma duygusu tekrar kaybolmuştur.⁵⁴⁶ Yapılan bazı yorumlarda bu kopmanın zannedildiği kadar yoğun olmadığını, görünen problemlerin yüzeysel olduğunu ve Şii-Sünni Araplar arasındaki sorunun Kürtlerle olduğu gibi ayrı bir kimlik-milliyetçilik sorunu değil, siyasi alandaki bir iktidar mücadelesi olduğunu iddia etmektedirler. Ancak şu da bir gerçektir ki günümüzde Irak'ta siyaset, kimliklerin ön plana çıkartıldığı bir zeminde yürütülmektedir. Amerikalı yetkililer de işgalin başından beri ülkedeki siyasi pozisyonları bu çizgide dağıtmışlardır.

Yeni Irak'ın mevcut anayasal ve federal sisteminde ileriki yıllarda temel bir değişikliğe gidilmediği takdirde, merkezi devletin ya da devlet kurumlarının göreceli zayıflığı devam edecektir. Anayasada belirlenen federal sisteme göre, merkezi hükümetin gerek askeri gerekse mali gücü sınırlı olacaktır. Bu hem savaş sonrası yaşanan gelişmelerin bir sonucu, hem de baştan beri Kürtlerin ve Şii Arapların (Baas dönemine duydukları tepkinin bir sonucu olarak geliştirdikleri) bilinçli bir eğilimidir. Anayasa, bu eğilimi arttıracak ve hızlandıracak

⁵⁴³ Vurmay, H. M., "Cehennem Kapıları Açılıyor", Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.88, 6 Mart 2006, s.13

⁵⁴⁴ Kaymaz, İ.Ş., "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye", Güvenlik Stratejileri Dergisi, C.1, S.1, Haziran 2005, s.17

⁵⁴⁵ Koç, Ş.B., "Türkiye, Iraklı Kürtler ve Statükonun Meşruiyeti", Stratejik Analiz Dergisi, S.48, Nisan 2004, s.54

⁵⁴⁶ Kaymaz, İ.Ş., a.g.m., s.12

şekilde yazılmıştır. Geniş bir adem-i merkeziyet ve gevşek federasyon esasına dayalı bu siyasal yapının, Irak gibi çok ciddi kısır döngüleri olan bir ülkede istikrar bakımından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarması kaçınılmaz gözükmektedir. Mevcut anayasal ve federal sisteme göre gerçek güç bölgelerde toplanacak, bu durum zaman içinde merkezi daha da zayıflatarak, mevcut etnik ayrışmayı artıracaktır. Bu yeni anayasal yapı Irak'ın bütünlüğü açısından bir ikilem teşkil etmektedir. Kısa vadede Irak'ın bir bütün olarak kalmasının şartı olarak görülen bu adem-i merkeziyetçi ve federal yapı, orta ve uzun vadede Irak'ın parçalanmasına yol açabilir. Bu ikilem ancak farklı etnik grupların güç paylaşımını ve uzlaşma yollarını benimsemeleri ile aşılabılır. Güç paylaşımı ve uzlaşma ortamı sağlanmadığı takdirde Irak'taki farklı kesimler arasında pek çok çatışma alanları ortaya çıkabilir.⁵⁴⁷

Son olarak siyasal yapılanma sürecinde Şiiler nüfuslarının dikkate alınarak Irak'ın yönetiminde başat duruma gelmeye çalışırken; bu durum, özellikle 1991'den beri Batı tarafından desteklenen Kürt grupların, kendi özerkliklerini genişleterek devam ettirme isteğiyle çatışmaktadır. Nitekim, Kerkük'ün geleceği konusunda Türkmen ve Kürt grupların yanında, bölgenin Şii nüfusu dolayısıyla başta el-Hekim ve Sadr grubu olmak üzere Şiiler de kendilerini taraf olarak görmekteydi. Ancak, ABD yönetimi özellikle İran'ın Şiiler yolu ile Irak üzerindeki etkisini artırmasından çekindiği için Şiileri idari ve siyasi yapı içerisinde Kürt gruplarla dengelemeye çalışmaktadır.⁵⁴⁸ Şiilerin Irak'ta başat duruma yükselmesi İsrail, Kuveyt ve Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer bölge ülkelerini kaygılandırırken, Kürtlerin durumundaki olumlu bir değişimde, başta Türkiye olmak üzere İran ve Suriye'yi olumsuz etkileyecektir.

1.1.4.2. Küresel ve Bölgesel Güçler Açısından Siyasal Yapılanma Süreci

Irak, nüfus ve sosyal yapısı itibariyle adeta Ortadoğu'nun bir minyatürü gibidir. Irak'taki her bir iç aktörün komşu ülkelerdeki etnik ve dini gruplarla irtibatı mevcuttur. Kuzey Irak'taki Kürtlerin Suriye, Türkiye ve İran'daki Kürtlerle, Şii Arapların İran, Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan'daki Arap ve Arap olmayan Şiilerle, Sünni Arapların Suriye ve Ürdün'deki Arap Sünnilerle ve Arap dünyasındaki İslami akımlarla ve nihayet Türkmenlerin Türkiye ile ilişkileri mevcuttur. Aynı şekilde bütün komşu ve bölge ülkelerinin de Irak'taki taraflara ilgisi ve bunlarla ilişkisi mevcuttur. Bu bakımdan Irak'taki gelişmeler komşuları

⁵⁴⁷ Çetinsaya, G., Özhan, T., a.g.e., s.57

⁵⁴⁸ Pirinçci, F., a.g.m., s.16

etkilerken komşuların izleyeceği politikaların da Irak'ı doğrudan etkilemesi kaçınılmaz gözükmektedir.

Irak'ta bugün itibariyle Şiiler, Sünniler, Kürtler ve Türkmenler Irak'ta bir güç savaşı vermektedirler. Bu savaştan Şiilere destek veren ülke İran iken Sünni Müslümanlara Körfez ülkeleri, Kürtleri stratejik ortak olarak ABD yönetimi ve İsrail desteklemekte, Türkmenlerin arkasında da Türkiye durmaktadır. Tabi burada Rusya, Çin, Hindistan, Japonya, Almanya gibi ülkelerinde petrol dolayısıyla bu bölgeyle çok yakından ilgilendiklerini söylemek doğru olur.⁵⁴⁹

ABD'nin Irak'ta federal bir yapı oluşturma planıyla, hem Şiilerin tek başına iktidara gelmesini engellemeyi hem de merkezi gücü bölünmüş bir Irak'ın Washington'a ve bölgedeki müttefiklerine tekrar tehdit oluşturmamasını sağlamayı amaçladığı düşünülmektedir. Bu noktada Kürtlerin etnik temele dayanan federasyon talepleri Şiiler ve Sünniler tarafından endişe ile karşılanırken, bu talepler bölge ülkeleri tarafından da kaygıyla izlenmektedir. Nitekim, Türkiye, İran ve Suriye, Irak'ta etnik temele dayalı bir federasyona karşı çıktıklarını Ankara, Tahran ve Şam'da yaptıkları görüşmelerde açıklamışlardır. Bununla beraber, Şiilerin her geçen gün daha fazla siyasallaşması ve Irak politikasında etkin hale gelmesi Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve en önemlisi İsrail gibi bölge ülkelerini endişelendirmektedir. Zira, Humeyni ile birlikte gündeme gelen İran'ın devrim ihracı politikası, İran'ın yıllarca bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesini engellemek bir yana; ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.

Nitekim Humeyni, 1979 yılında Irak halkına atfen yaptığı bir konuşmada, "İran halkının yaptığı gibi Irak halkının da laik ve dinsiz Baas rejimini devirmeleri" yönünde çağrı yapmış, ardından bunun Şii nüfusun bulunduğu tüm ülkeler için gerçekleşeceğini dile getirmişti. Ancak, o dönemde Saddam tarafından engellenen bu girişimin, günümüzde ciddi şekilde bölgede kendisini hissettirdiği görülmektedir. Çünkü, Şiilerin demografik yapıları siyasal yapıya egemen olmasına yol açacaktır. Bu da Irak devletinde tek ses olma, devleti ele geçirme olasılığını artırmaktadır. Siyasal yapılanma sürecinde Şiilerin, hem Geçici Başkanlık Konseyi'nde hem de oluşturulan Bakanlar Kurulunda önemli kazanımlar elde ettiğini ve bunun Şiiler için Modern Irak tarihinde büyük kazanımlar anlamına geldiğini belirtmek gerekir. Çünkü Irak'ın Ortadoğu'da ilk defa Şiilerin hakimiyetindeki bir Arap ülkesi haline

⁵⁴⁹ Güngörmüş, A.H., "Irak'ta Yaşanan Kaos Yeni Bir Dünya Savaşı'nın Habercisi mi?", <http://www.fatih.edu.tr/~ahgungormus/yazilar.html>

gelmesi sonucu bölgede ortaya çıkması muhtemel “Şii kuşağının” etkileri göz ardı edilemez.⁵⁵⁰

Bu etkileşim diğer bölgesel aktörleri Pakistan’dan Lübnan’a kadar uzanan coğrafyada bir Şii kuşağının oluşmaya başladığına dair endişeye sevketmektedir. Nüfus oranlarına bakıldığında yaklaşık olarak Bahreyn’in yüzde 60’ı Kuveyt’in yüzde 30’u Suudi Arabistan’ın yüzde 14’ü, Lübnan’ın yüzde 32’si Şii’dir. Bu politik kuşak aynı zamanda İran, Bahreyn, Suudi Arabistan’ın doğu eyaleti ve güney Irak ekseninde şekillenen Şiilerin kontrolünde bir “petrol kuşağı”dır. Dolayısıyla İran’ın temel endişesi, istikrarsızlıktır. Irak’ta demokrasi istemektedir. Çünkü demokrasi, Şii Araplara liderlik rolü getirecektir.⁵⁵¹

Tek potansiyel vurucu etki bu değildir. Türkiye en büyük baş ağrısı, ama İran, Suriye ve Ermenistan’da da Kürtler yaşamaktadır. Yaklaşık 20 ila 25 milyon arasında olduğu tahmin edilen bu ulusun dünya üzerindeki en büyük nüfusa sahip devletsiz tek ulus olduğu iddia edilmektedir.⁵⁵² Irak’taki gelişmeler İsrail tarafından dikkatle takip edilirken, İsrail’in, ABD’nin yaptığı gibi, Şiileri Kürt gruplarla dengeleme siyaseti izlediğini: ancak bunun da Türkiye-İsrail ilişkilerini zedelediğini belirtmek gerekir. Bu noktada İsrail üzerinde durmakta yarar vardır. Zira, İsrail’in güvenlik sorunu 1950’lerden beri ABD’nin Ortadoğu politikasının temel parametrelerinden biridir. Bunun nedeni ise büyük ölçüde Washington üzerinde oldukça etkin olan Yahudi lobisi ve ABD yönetiminde yer alan Yahudilerdir. Bu iki faktörün de etkisiyle ABD, İsrail’in güvenliğini de ön planda tutan bir yapılmaya gitmektedir. Bu noktada İsrail’in temel çıkarımın Irak’ın İsrail karşıtı bloktan çıkarılması ve bir daha tehdit oluşturacak bir duruma gelmemesidir. Bu da bizi, merkezi yapısı bölünmüş, buna karşın ABD’nin siyasi ve askeri desteğini arayan grupların içerisinde yer aldığı bir Irak’a götürmektedir ki bu, Türkiye, İran ve Suriye tarafından arzu edilen bir durum değildir.

Yıllardır Irak rejimi ile kavgalı olan Şam yönetimi ise Irak’tan sonra sıranın kendisine gelmesini engellemek için bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmenin yanında özellikle, Iraklı eski Baasçılar ile bazı Şii gruplara yakın durmakta, diğer yandan Kürt grupların girişimlerini ve bunların ABD ile ilişkilerini kaygı verici bir gelişme olarak değerlendirmektedir. İran gibi sıranın kendisine gelmesini engellemeye çalışan Suriye’nin ABD operasyonu sonrası Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesini bu süreçle bağlantılı analiz etmek gerekir. Irak’taki gelişmeler

⁵⁵⁰ Çetinsaya, G., Özhan, T., a.g.e., s.58

⁵⁵¹ New York Times, “Soru-Cevap: Kürtler ve Irak”, 6 Temmuz 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.113

⁵⁵² Ash, G.T., “Kürtler İçin Kosova: Hangi Halklar Kendilerini Yönetmelidir?”, Guardian, 27 Mart 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006, s.18

sonucunda Suriye’de Kürt sorununun canlandığı ve belirgin bir hareketlilik gösterdiği gözlenmektedir. Son zamanlarda Şam yönetimi Kürtlere vatandaşlık vermeye başlamıştır. Irak’tan çeşitli sebeplerle Suriye’ye kaçan mültecilerin sayısının 1.2 milyon olduğu bilinmektedir. Tıpkı Ürdün’de olduğu gibi Suriye’de de bu büyük mülteci nüfusu ciddi sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır.⁵⁵³

Suriye, yabancı savaşçılar için bir geçiş noktasıdır. Baas taraftarlarının Suriye bankalarında 3 milyar doları var ve Suriye’nin kendi Kürt azınlığı ile bir insan hakları sorunu vardır. Suriye, ucuz Irak petrolüne dayanmakta ve Irak’a ucuz tüketici malları satmaktadır.⁵⁵⁴ Suriye’deki Kürt şehir ve kasabalarının son dönemlerde yaşanan ve Şam rejimini şaşırta karışıklıklar, büyük oranda Irak Kürtlerinin kazanımlarından ilham almıştır. Irak Kürtleri, Suriye’deki kardeşleriyle dayanışma için gösteriler düzenlemişlerdir. KDP ve KYB dahil Irak Kürt partileri, Suriye makamlarının Kürtlere karşı aldığı tedbirleri açıkça eleştirmiş ve bu makamların Suriye Kürtlerinin haklarını tanımalarını istemişlerdir.⁵⁵⁵

Dolayısıyla Irak’taki siyasal yapılanma sürecinde meydana gelebilecek krizlerin tüm bölgeyi, hatta global politikayı etkilediğini belirtmekte yarar var. Özellikle verimli petrol alanları üzerindeki denetimin, Japonya, Almanya, Fransa gibi ülkelerin petrol gereksinimleri dikkate alındığında ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kanıtlanmış 112 milyar varil petrolü ile Irak, bu anlamda hiçbir devletin göz ardı edemeyeceği rezervdir.

Irak’tan hızla çıkma politikasına karşı çıkanlar, çıktıktan sonra oluşabilecek karmaşa ve şiddete dikkat çekmektedir. Onlara göre, ülke büyük olasılıkla üçe bölünecektir. En büyük bölümü olan Şii güney, İran’ın etki alanına girebilir. O durumda, Suudi Arabistan ve diğer Sünni devletler ortada bulunan Sünnilerin yardımına gelip, çatışmanın devam etmesine neden olacak kolaylığı sağlayabilir. Kürtlerin kontrolündeki kuzey kopabilir ve uzun zamandan beri ayrı bir Kürt devleti olmamasında ısrar eden Türkiye bunu önlemek için müdahale edebilir. Bu sonuçlar çoğu Amerikalı politikacıları korkutarak, hemen çekilme seçeneğini desteklemekten alıkoymuştur. Fakat Irak’ta şu andaki düzeyde bir ay daha kalmanın maliyetinin 12 milyar doların üzerinde olduğu hesap edilmektedir.⁵⁵⁶

⁵⁵³ Çetinsaya, G., Özhan, T., a.g.e., s.62

⁵⁵⁴ New York Times, a.g.m., s.113

⁵⁵⁵ Karadaghi, K., “Irak’ta Herşey Kötü Değil: Kürt Bölgelerine Bakın”, The Daily Star, 27 Nisan 2004, Dünya Basımında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006, s.48

⁵⁵⁶ Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., ss.159-161

Türk yönetimi bölgede geniş ölçekli bir değişimin olmayacağını öngörmekle birlikte, Irak'ın toprak bütünlüğünün devamı konusunda büyük bir endişe taşımaktadır. Bölgesel anlamda baktığımız zaman Türkiye ile birlikte İran ve Suriye de aynı endişeye sahiptirler ve onlar da bölgenin mevcut statüsünü değiştirecek bağımsız bir Kürt yapılanmasına zemin hazırlayacak gelişmelere karşı aynı tavrı takınmaktadırlar. Kürt azınlıkların bulunduğu tüm ülkeler, Suriye, İran ve Türkiye, Irak Kürtleri için otonomiye karşı çıkmaktadırlar. Bu çerçevede Orgeneral İlker Başbuğ, "Irak'ta etnik kökene dayalı bir federal yapı oluşması halinde, gelecek çok zorlu ve kanlı olur" uyarısında bulunmuştur.⁵⁵⁷

Kürtler, dünyada kendi devletleri olmayan en büyük halktır. Irak, İran, Suriye ve Türkiye'ye dağılmış bulunmaktadır. Türkiye, Irak Kürdistan'ının bağımsız olmasına şiddetle karşıdır ve Irak Kürtlerinin bu yönde hareket etmeleri durumunda askeri eylemde bulunacağı tehdidinde bulunmuştur.⁵⁵⁸ Savaş öncesi ve sonrası Irak'ta yaşanan süreç ve muhtemel gelişmeler Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Kuzey Irak'ta federe bir Kürt bölgesinin kurulması Türkmenlerin yeni Irak'taki konumları Sünni Arapların Siyasi sürece katılımı ve son olarak Şii Arap ağırlıklı bir Irak Meclisi ve hükümeti Türkiye'nin Irak politikasını ve iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkileyen faktörler arasındadır.

Dışişleri Eski Bakanı İsmail Cem Irak'ın toprak bütünlüğünün Türkiye için taşıdığı hayati önemi ısrarla dile getirmiş ve "Komşular Forumu"nu düzenleyerek Irak sorunu da dahil olmak üzere bölgesel problemler karşısında yeni yaklaşımlar geliştirmeye çalışmıştı. Bu politika AK Parti hükümetiyle birlikte Ortadoğu'da stratejik derinlik kazanma eğilimine dönüşerek yeni bir hal aldı.⁵⁵⁹

Türk Dışişleri için en kötü senaryo, Irak'ın Güney'de Şii Araplar, Ortada Sünni Araplar ve Kuzeyde Kürtler olmak üzere üçe bölünmesidir. Kürt Devleti Türkiye'deki Kürtlerin politize olmasını sağlarken, Şii ağırlıklı bir devlet de bölgede gücü giderek artan İran'la bütüneleşecektir. Bu her iki muhtemel gelişme de Türkiye'nin güvenliği açısından önemli problemler arz etmektedir. Bütün bunlara tuz biber olan şey ise milliyetçi kesim arasında var olan Türkiye'nin Kürt yoğunluklu bölgelerinin gelecekte bu yeni Kürt devleti ile birleşeceği şeklindeki yaygın endişedir. Dolayısıyla, milliyetçi kesim bu endişe nedeniyle

⁵⁵⁷ Williams, D., "Irak Kürt Lideri Garanti Talep Ediyor", Washington Post, 18 Ocak 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z. İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006, s.42

⁵⁵⁸ New York Times, a.g.m., s.113

⁵⁵⁹ Kuru, F., "Doğrular ve Yanlışlar", Yeni Şafak, 06 Şubat 2003, <http://www.tumgazeteler.com/?a=144417>

merkezi yönetimi veya toprak bütünlüğü olan bir Irak dışındaki hiçbir alternatifi kabullenmemektedir.⁵⁶⁰

Türkiye'nin Irak politikasına ilişkin son boyut Türkmen meselesidir. Ankara Türkmen kartını dikkatleri Kürt meselesinden uzaklaştırmak ve Irak'ta daha fazla söz sahibi olabilmek için kullanmaktadır. Türkmenlerin savunulması Türklerce kutsal bir ulusal yükümlülük olarak kabul edilmektedir. Türkiye, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmaya teşebbüs etmeleri veya Kerkük'te bulunan Türkmen nüfusun Kürt egemenliğine girmesi durumunda, Kuzey Irak'ın Kürt kontrolündeki bölgesine müdahale etme tehdidinde bulunmuştur.⁵⁶¹ Türkmen grupların merkezi Erbil'dir. Suriye, İran ve İngiltere'de de Türkmen gruplar bulunmaktadır. Türkiye'nin gerek sağ gerekse sol kanatta yer alan milliyetçi politikacıları Türkmenlere özel önem vermektedirler. Bu sebeple de Kuzey Irak'ta Türkmenlerin haklarını korumak için çeşitli öneriler sunmaktadırlar.⁵⁶² Türkmen gruplar Türkiye'nin kendilerine yakınlığından yararlanarak aktivitelerini Türkiye üzerinden gerçekleştirmektedirler. Türkiye'de Türkmenleri temsil eden halen birden fazla dernek bulunmakta ve bunlar tek bir federasyon altında buluşarak Irak'taki haklarının korumaya çalışmaktadırlar. Türk politikasını belirleyenler böyle bir ihtimali zayıf görseler de bazı Türkmen gruplar muhtemel Irak federasyonunda özerk olarak yer almak istemektedirler.⁵⁶³

Irak'ta ABD'nin korktuğu şey etnik olarak bölünmüş bir Irak'ın bölgede, özellikle de, büyük ve kaynayan bir Kürt nüfusa sahip Türkiye'de istikrarsızlığa neden olmasıdır. Bir Sünni Müslüman ülkesi olan Suudi Arabistan'da, Kürtlerin Irak'tan ayrılmasının, devlet bünyesinde kalan Şiilere çok fazla yetki tanıyacağından ve onların da büyük oranda Şii olan İran'a sempati duyacaklarından korkmaktadır.⁵⁶⁴

Sonuç olarak bölgedeki Arap ülkeleri, Irak'ın güçlü bir Arap ülkesi olarak bölge denkleminde çekilmesine ve bu denklemin İran merkezli bir Şii kuşağı tarafından doldurulması ihtimalini endişeyle karşılamaktadırlar. Amerikalı Neo-Con'ların bütün hesaplarına rağmen yeni oluşan Irak rejimi İsrail yanlısı olmayacaktır. Ancak bu durum Irak'ın askeri bakımdan güçsüz ve siyasi bakımdan istikrarsız bir devlet olacağı gerçeğini

⁵⁶⁰ Aras, B., a.g.e., s.165

⁵⁶¹ Francona, R., a.g.m., ss.20-21

⁵⁶² Han, A.K., "Irak Operasyonu'nun Sonrası", Radikal, 17.08.2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=46881>

⁵⁶³ Aras, B., a.g.e., s.167

⁵⁶⁴ Weisman, S.R., "Irak'ın Gelecekteki Şekli: ABD'nin Tartışmalarla Başlı Dertte", New York Times, 9 Ocak 2004, Dünya Basımında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006, s.36

değiştirmemektedir. Irak'ın güçlü ordusunu ve Arap kimliğini yitirmesi bölgede İsrail, İran ve Türkiye'yi stratejik bakımdan daha güçlü bir konuma sokacaktır.

1.2. Irak Parlamento Seçimleri ve Yönetim Yapısı

1.2.1. 30 Ocak 2005 Seçimleri

Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta ilk seçimler, ABD işgali altında 30 Ocak 2005'te gerçekleştirilmiştir. Genel seçimlerin resmi sonuçlarına göre; Ayetullah Sistani'nin başını çekmiş olduğu Şii İttifakı oyların yaklaşık yüzde 48'ini alarak seçimin galibi olmuştur. Sistani'nin seçimlerden önce oy kullanmanın vacip olduğunu söylemesi Şii'lerin geniş ölçüde sandık başına gitmelerini sağlamıştır. Seçimlerdeki en ateşli seçmen kitlesini oluşturan ve büyük bir katılım gerçekleştiren Kürtler ise KDP ve KYB'nin başını çektiği Kürdistan Koalisyon Listesi ile seçimlere birlikte girmişler ve genel oyların yüzde 25.7'sini alarak ikinci olmuşlardır. Irak Geçici Hükümeti'nin Başkanı olan İyad Allavi'nin laik politikalar izleyen Irak Ulusal Listesi ise oyların yüzde 13.8'ini kazanmıştır. Kürt Koalisyonu yaklaşık 2.2 milyon oy alırken, Allavi'nin partisinin aldığı oy sayısı 1.2 milyon olmuştur. Açıklanan resmi sonuçlara göre seçimlere katılım oranının yüzde 58 civarında olduğu belirtilmiştir.⁵⁶⁵ Bu çerçevede Iraklılar, 275 üyeli geçici ulusal meclisin kurulması için oy kullanmışlardır. Nüfusun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturan Sünniler, seçimi büyük oranda boykot ettiler. **Ek-2**'deki tabloda görüldüğü üzere, Şiilerin Birleşik Irak İttifakı 140, Kürt İttifakı 75, Geçici Başbakan İyad Allavinin Irak Ulusal Listesi 40, Geçici Devlet Başkanı Gazi Yaver'in bağımsız listesi 5 sandalye kazandı. Geriye kalan 14 Sandalye Türkmenler, Hıristiyanlar ve Asuriler gibi azınlık grupların temsilcileri arasında paylaştırıldı.⁵⁶⁶

Irak'ta işgal güçlerinin namlularının gölgesinde yapılan sözde demokratik seçimlerde, seçimlerin galibi oy vermeyenin günah işleyeceği propagandasını yapan Sistani'nin başını çektiği Şii İttifakı ile ülkedeki nüfuslarına oranla yüksek bir temsil gücü elde eden Kürt Koalisyonu olmuştur. Sünni kesim arasında ise direnişçi gruplar tarafından oy sandığının başında ölenin cehenneme gideceği propagandası yapılmış, seçimlerden önce adaylara ve seçim günü sandıklara ve seçmenlere saldırılar düzenlenmiştir. Ayrıca Sünni Arapları büyük ölçüde temsil eden Irak İslam Partisi ile Müslüman Ulema Heyeti seçimleri boykot etmiştir. Başta Mukteda el-Sadr grubu olmak üzere bazı Şii gruplar da Irak parlamento seçimlerine

⁵⁶⁵ BBC Turkish, "Irak'ta Seçimi Şiiler Kazandı", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050213_iraq_election.shtml

⁵⁶⁶ İnanç, Z., Özel, Ç., "Irak, 2005 Yılı Özeti-Olayların Kronolojisi", Dünya Basımında Irak, İstanbul 2006, ss.209-210

işgali meşrulaştırmamak için katılmama kararı almıştır. Türkmen nüfusun yaşadığı yerlerde yapılan seçim ihlalleri ve katılanlardan bir kısmının oylarının geçersiz sayılması gibi nedenlerle Türkmen partilerde seçimlerden istenilen oy oranını elde edememiştir.⁵⁶⁷

Kerkük vilayetinde seçimlere katılım yüzde 70 oranında gerçekleşmiş ve Kürdistan Koalisyonu verilen oyların yüzde 59.7'sini (237 bin), Irak Türkmen Cephesi yüzde 16.5'ini (65.6 bin) ve Iraklılar Listesi yüzde 5.7'sini (22.5 bin) almıştır. Kerkük'e seçimlerden önce gerçekleştirilen büyük orandaki göç, şehrin demografik yapısını bozulmasına neden olmuştur. Ayrıca seçimlerde Kürtler tarafından yapılan geniş ölçüde ihlaller, bu vilayetteki seçim sonuçlarına gölge düşürmüştür. Ancak tüm bunlar seçim sonucunda ilan edilen neticeyi değiştirmemiş, alınan seçim sonuçları Kerkük'ün geleceğine ilişkin müzakerelerde Kürtlerin pazarlık gücünün artmasına neden olmuştur.⁵⁶⁸

28 milyon nüfusa sahip Irak'ın beşte birini oluşturan Kürtlerin siyasi gücünün boyutları 30 Ocak seçimlerinde daha net olarak ortaya çıkmıştır. Irak Kürdistan'ının üç eyaletinde –Süleymaniye, Erbil ve Duhok- oy kullanma oranı yüzde 84'e ulaşarak, yüzde 58'lik ulusal ortalamayı büyük oranda aştı. Anayasal meclisteki 275 sandalyeden 75'ini Kürt ittifakının elde etmesini sağladı. Bu ittifak mecliste 140 sandalye kazanan ve hükümet oluşturmak için gerekli üçte iki çoğunluğu sağlayamayan Şii listesinden sonra ikinci oldu.⁵⁶⁹ Seçim sonrası Irak'ta kurulan yeni hükümette Sünni Arapların ve Türkmenlerin yeterince temsil edilmemeleri, gerek bu unsurların gerekse Türkiye'nin aleyhine olan birçok maddenin hazırlanan Irak Anayasasına eklenmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca meydana gelen bu gayri tabi temsil durumu istikrarsızlığın ve ülke içindeki çatışmaların artmasına da sebep olmuştur.

Seçimlerden sonra kurulan ve “Ulusal Mutabakat Hükümeti” olarak adlandırılan yürütme organı, mutabakatla kurulmamış, ulusal bir hükümet olamamış, anti demokratik seçimlerle meşruiyet kazanmış partilerin etnik ve mezhep temelli güç gösterisine sahne olmuştur. Seçimler sonucunda Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani olurken, KDP'li Hoşyar Zebari Dışişleri Bakanlığı koltuğunu korumuştur. Şii İttifaktan İbrahim el-Caferi ise Başbakan olmuştur. Hükümetteki icracı bakanlar nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii'lere verilmiş olup, bu kapsamda İç İşleri ve Maliye Bakanlığı elde ettikleri başlıca önemli

⁵⁶⁷ Erkmen, S., “Irak...”, s.18

⁵⁶⁸ Park, B., “Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Politikası: Sorunlar ve Perspektifleri”, Temmuz 2005, <http://www.turksam.org/tr/a418.html>

⁵⁶⁹ Wong, E., “Irak Kürtleri Özerklik Konusunda Ayrıntılı Taleplerde Bulunuyor”, New York Times, 18 Şubat 2005, Dünya Basımında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006, s.167

bakanlıklar olmuştur. Kürt gruplar ise Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere, Ulusal Güvenlik Bakanlığı ile Göç ve Göçmenler Bakanlığı gibi kendi gündemlerine ilişkin bakanlıkları elde etmişlerdir. Özellikle son iki bakanlığın Kerkük konusunda Kürtlerin sürdürdükleri siyasetle ilişkili olması dikkat çekicidir.⁵⁷⁰ Sünni kesime verilen tek dikkat çekici bakanlık görevi ise Adalet Bakanlığı olmuştur. Bunun yanında Geçiş Dönemi Başbakanı İyad Allavi Ekonomi Bakanı olmuş Kabinede Şii ittifaktan seçilen İmar ve İskan Bakanlığına getirilen Cesim Muhammed Cafer ile Belediye ve Genel İşler Bakanlığı'na getirilen Nesrin Mustafa Bervari, yeni kabinede görev alan Türkmen bakanlardı.⁵⁷¹

Kürtler, Dışişleri Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Bakanlığı, Göç ve Göçmenler Bakanlığı ve Meclis Başkanlığı görevlerinin yanı sıra iki başbakan yardımcılığından birini de almıştı.⁵⁷² Irak'ta geçici yönetimin oluşmasının ardından, Kürt Lider Celal Talabani'nin Devlet Başkanlığı'na getirilmesi de Kürtleri, yeni Irak devletinde güçlü bir konuma getirmiştir. Irak'ın kuzeyinde de, KDP Lideri Barzani'nin Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin başkanı konumuna yükselmesi ve Başkan Bush'un Barzani'yi bu sıfatla, Washington'da ağırlaması, Irak'ta yeni bir dönemin başladığının işaretleriydi.

Koalisyon görüşmeleri sırasında ve de yeni Irak Anayasası'nın hazırlanması aşamasında devletin yapısının İslami ölçülere göre düzenlenmesi Şii grupların başlıca isteği olmuştur. Onların bu tutumları gelecek dönemde Irak'ı bekleyen bölünme tehlikesinin pek farkında olmadıklarını ya da bu durumu çok önemsemediklerini göstermektedir.⁵⁷³

Bundan sonraki süreç yeni anayasanın Ağustos ayında hazırlanması ve en geç 2005 Ekimi sonuna kadar referanduma gidilerek kabul edilmesiyle yeni parlamento için seçimlerin yapılması ve bu sürecin 2006 başında tamamlanması şeklindeydi. Böylece geçiş dönemi sona ermiş olacaktı.

1.2.2. 15 Aralık 2005 Seçimleri

Aralık ayında yapılan ikinci genel seçimler, Sünni kesimin nispeten daha yoğun katılımı ile gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu seçim sonucunda ortaya çıkan manzara ülkenin demografik dengelerini daha sağlıklı sergileme fırsatı sunmuştur. Seçimlere katılım ülkedeki siyasi tansiyonun ve kutuplaşmanın yüksek olması nedeniyle yoğun olmuştur.

⁵⁷⁰ Dilek, B.S., "Etnik ve Dinsel Kabine", Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.102, 12 Haziran 2006, ss.4-5

⁵⁷¹ Arı, T., Ortadoğu..., s.612

⁵⁷² Wong, E., a.g.m., s.168

⁵⁷³ Kaymaz, İ.Ş., a.g.m.,s .17

Seçimlerin resmi sonuçları 9 Şubat 2006'da açıklandı. Ülkenin orta ve güney kesimlerinde mezhep fikrini savunanlar, kuzeyde ise etnik aidiyet fikrini ön plana çıkaran partiler seçimlerin galibi oldu. Sistani'nin liderliğini yaptığı Şii İttifakı Bağdat'ta ve Irak'ın güneyinde, işgale karşı silahlı direnişi destekleyen Sünni Arap partiler ise orta kesimde çoğunluğu elde etmişlerdir. Seçimlere katılan partilerden etnik veya mezhepsel aidiyet duygusunu işlemeyenler hayal kırıklığına uğramıştır.⁵⁷⁴ ABD ve İngiltere'nin destek verdiği laik ve milliyetçi adaylar halktan yeterli destek görememiştir. Şii İttifakı Bağdat'ta oyların yüzde 58'ini alırken, İngiltere'nin güçlü bir şekilde desteklediği laik kesimin temsilcisi İyad Allavi oyların sadece yüzde 14'ünü alabilmiştir. Ülkenin ikinci en büyük şehri olan Basra'da ise seçmenlerin yüzde 77'si Sistani'yi, yüzde 11'i ise Allavi'yi desteklemiştir.⁵⁷⁵ Bu çerçevede **Ek-3**'teki tabloda görüleceği üzere 275 üyeli mecliste, Şiilerden 130, Sünnilerden 59, Kürtlerden 58, Laik Şiilerden 25, Türkmenlerden 1, diğer küçük gruplardan da 2 kişi sandalye kazanmıştır.⁵⁷⁶ 2010 yılı Mart ayındaki seçimlere kadar Irak'ı yönetecek kabine **Ek-4**'teki tabloda görüldüğü gibi şekillenmiştir.

Seçimler sonucunda elde edilen netice ABD Başkanı Bush tarafından demokrasinin bir zaferi ve ABD'nin Irak politikalarının başarısı olarak gösterilse de çıkan sonuçlardan ABD'nin Irak'ın içindeki ve dışındaki düşmanlarının zaferi olduğu yorumunu yapmak daha gerçekçi bir yorumdur. Kürt grupları seçimleri ve elde ettikleri gücü ülkenin toparlanması ve birleşmesi yolunda değil, yarı bağımsız statülerinin devamı yolunda harcamaktadırlar. Seçim sonuçlarından Irak'ın geleceği hakkında çok ümit verici yorumlar yapmak mümkün değildir.⁵⁷⁷

Aralık 2005 parlamento seçimlerinin ortaya koyduğu gerçeklerden birisi de ülkenin bölünmüşlüğü olmuştur. Ülkede mevcut Şii, Sünni ve Kürt bölgeleri arasındaki ayrım sandığa yansımış ve bu bölgelerde tabanı olan partiler diğer kesimlerden destek alamamıştır. Şii İttifakı seçim zaferini ülkenin yüzde 60'ını teşkil eden Şiilere borçludur. Sünni yada Kürtlerden bu ittifaka destek verilmediği gibi Kürdistan Koalisyonuna yada Sünni partilerde diğer gruplardan destek sağlanamamıştır. Bu durum ülkedeki saflaşmanın ve cepheleşmenin, iyice belirginleştiğini bir kere daha ortaya koymuştur.⁵⁷⁸

⁵⁷⁴ Çetinsaya, G., Özhan, T., a.g.e., s.42

⁵⁷⁵ Cockborn, P., "Irak Seçim Sonucu: Bölünmüş Bir Ülke", The Independent, 21 Aralık 2005, Dünya Basımında Irak, İstanbul, 2006, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), s.206

⁵⁷⁶ Evcil, C., "Irak Seçimleri ve Sonrası", <http://www.oncevatani.com.tr/Detay.asp?yazar=13&yz=231>

⁵⁷⁷ Dilek, B.S., "Etnik ve Dinsel Kabine", Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.102, 12 Haziran 2006, ss.4-5

⁵⁷⁸ Erkmen, S., "Irak Nereye", Stratejik Analiz Dergisi, S.57, Ocak 2006, s.22

Yine savaştan sonra meydana gelen gelişmelere bakıldığında ve Iraklı seçmenlerin oy verme alışkanlıkları incelendiğinde İslami söylemi benimsemiş partilerin güçlerini sürekli olarak artırdığını, bu nedenle ülkenin geleceğini şekillendirecek siyasi yapıdaki güç merkezlerinde bu tip partilerin etkin olacağını söylemek mümkündür. Seçimlerde gerek Şii gerekse Sünni Arap partileri arasında en yüksek oylar İslami partilere gitmiştir.

ABD yönetiminin BOP kapsamında kurmak istedikleri Irak hayalinin Şii yada Sünni din adamlarının yönettiği din eksenli bir devlet olmadığı açıktır. Ancak seçim sonuçları Irak'ta Batı yanlısı laik bir demokrasi kurma ümitlerinin de büyük ölçüde sonu olmuştur. Direnişte İslami referansların öne çıkması yine ABD'nin istemeden maruz kaldığı yan etkilerden birisi olmuştur. Iraklı bir eleştirmen olan Hassan Attiyah işgal sonrasında ortaya çıkan bu durumu Şii ve Sünni grupları kastederek "Bush, iki buçuk yıl içinde Irak'ta iki yeni Taliban ortaya çıkartmayı başardı" şeklinde özetlemiştir.⁵⁷⁹

Bu seçimlerle birlikte gün yüzüne iyice çıkan ve kendisini gösteren sorunlardan birisi de Türkiye'nin Irak Türkmen Cephesi (ITC)'ye dayandırdığı Irak politikasının gerçekçiliğidir. Seçimlerden sonra Türkiye'de tartışma konusu olan bu politikanın yanlışlığı gündeme getirilmiştir. Aralık seçimlerinin, Ocak ayındaki ilk seçimlerle karşılaştırılması durumunda, ITC'nin en güçlü tabana sahip olduğu iddia edilen Kerkük'te bile kötü bir performans ortaya koyduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Ocak seçimlerinde bu ilde alınan 75 bin oy, Aralık ayına gelindiğinde 59 bine düşmüştür. Kürt grupların Kerkük'te yaptıkları seçim usulsüzlükleri bile bu durumun mazereti olamaz.⁵⁸⁰ Çünkü yapılan usulsüzlükler çoğunlukla Kürt grupların mükerrer oy kullanmaları ve seçim günü şehir dışından kalabalık grupları şehre getirmeli şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak burada sürekli olarak artan siyasi gerilime rağmen düşen Türkmen oyları söz konusudur.

Bu başarısızlığın en temel nedenlerinden birisinin Irak Türkmenlerinin Sünni/Şii nüfus olarak yarı yarıya bölünmüş olduğu gerçeği Türkiye tarafından sürekli olarak göz ardı edilmektedir. Şii Türkmenler bu seçimlerde Şii İttifakını desteklemiş, geri kalan Türkmen nüfusun ise ITC'nin etrafından toplandığını iddia etmek mümkün değildir. ITC'nin Sünni-Milliyetçi bir Türkmen grubunun partisi olarak görülmesi kendisine verilen desteğin sınırlı kalmasına ve Türkmen tabanına yayılamamasına neden olmuş, ayrıca Türkiye'ye bağımlı olarak sürdürdüğü siyasette Irak içerisinde tepki doğurmuştur. ITC, Irak içerisinde

⁵⁷⁹ Cockborn, P., a.g.m., s.207

⁵⁸⁰ Çandar, C., "Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak", 23 Ocak 2006, <http://www.avsam.org/tr/a740.html>

Türkiye'nin kolu gibi görülmekte⁵⁸¹ ve bu partinin faaliyetleri tüm söylemine rağmen Türkiye'nin Irak'ın iç işlerine karışılması gibi algılanmaktadır.

1.2.3. 7 Mart 2010 Seçimleri

Iraklılar, 325 sandalyeli parlamentonun yeni üyelerini belirlemek için 7 Mart tarihinde patlayan bombalar eşliğinde sandığa gitti. 19 milyon seçmenin bulunduğu ülke genelindeki 51 bin seçim merkezinde olağanüstü güvenlik önlemleri alındı. Fakat buna rağmen Katyuşa roketleri, havan topları ve bombaların kullanıldığı saldırılarda toplam 38 kişi öldü. 110 kişi yaralandı. AFD ajansı, El-kaide'nin oy verenleri öldürme tehdidine rağmen Iraklıların seçim merkezlerine akın ettiğini ve seçim merkezlerinde uzun kuyrukların oluştuğu yazdı. ABD Başkanı Barack Obama, “tehditlere meydan okuyarak demokrasilerini geliştirmek için oy kullanan cesur Iraklıları” tebrik etti. Obama, “Şiddet eylemlerinin kendilerini engellemesine izin vermeyen milyonlarca Iraklıya büyük saygı duyuyorum” dedi.⁵⁸²

167 partiden oluşan 12 koalisyon ve 74 partiye mensup 6 bin 200 aday seçimlerde yarıştı. Irak devletinin daveti üzerine, seçimi yüzden fazla ülke ve BM, AB, Arap Birliği, İslam Konferansı Teşkilatı gibi uluslararası kuruluşlardan 500'den fazla gözlemci izledi. Türkiye, seçime ABD'den sonra en fazla gözlemci gönderen ikinci ülke oldu.⁵⁸³

Seçim yarışı, Maliki'nin liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu (irili ufaklı 40 partiyi kapsıyor); İİDYK, Sadr ve Fazilet Partisi'nin yer aldığı Irak Ulusal İttifakı; Sünni Araplar ile Irak Türkmen Cephesi'nin de desteklediği İyad Allavi'nin lideri olduğu Iraklılar Listesi (çeşitli unsurları temsilen 63 gruptan oluşuyor); Sadr gibi dini liderlerin önderlik ettiği (Irak İslam Partisi'nin öncülük ettiği) Irak Ulusal Uzlaşısı; İçişleri Bakanı Cevat Bolana, Irak Uyanış Konseyi Başkanı Ahmet Ebu Rişa, Sünni Din Adamları Vakfı Başkanı Abdülgafur Samarra'i'nin liderlik ettiği Irak'ın Birliği İttifakı ve KDP ile KYB'nin içerisinde yer aldığı Kürdistan Listesi arasında gerçekleşti.⁵⁸⁴

Bu seçimlerin başlıca özelliği, 2005'te boykot ilan eden Sünni grupların şimdi siyasete aktif olarak katılmalarıdır. Bu tutum, bu kesimde Irak'taki sorunların çözümünü şiddet eylemlerinde arayanları marjinalize etmektedir. Bunun iyi bir yanı da özellikle İyad Allavi'nin kurduğu “Irakiye İttifakı”nı Sünni politikacılarla ortaklaşa yürütmesidir. Bu kez el-

⁵⁸¹ Hasan, M., “Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, 27 Aralık 2004, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=2004122714>

⁵⁸² Milliyet, Iraklılar Tehdide Boyun Eğmedi, 8 Mart 2010

⁵⁸³ TRT Haber, “Irak'ta Maliki'nin İttifakı Önde”, 8 Mart 2010

⁵⁸⁴ Zaman, “Bombalar Arasında Seçim”, 8 Mart 2010

Maliki'nin "Kanun Devleti Koalisyonu"nu Sünnilere açtığı ve daha geniş bir tabana oturtmaya çalıştığı gözlenmiştir. Seçimleri yerinde izleyen yabancı gözlemciler, pek çok seçmenin bu sefer mezhepsel ve etnik duygulardan çok bir "Iraklılık" bilinciyle hareket ettiklerini belirtmektedir. Eğer bu gerçekten yaygınlaşan bir duygu ise, Irak'ın geleceği açısından çok olumlu bir gelişmedir. Çünkü ABD işgalinden sonra Irak'ta kendini gösteren en büyük tehlike, etnik ve mezhep farklılıklarının ve çatışmalarının ortaya çıkması, bunun da ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit etmesidir.⁵⁸⁵

Bir ay süren kanlı seçim kampanyasının ardından, Irak Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu'nun 27 Mart'ta açıkladığı nihai sonuçlara göre, eski Başbakan Allavi'nin lideri olduğu Irakiye Koalisyonu genel seçimlerin galibi oldu.⁵⁸⁶ Buna göre **Ek-5**'deki tabloda görüleceği üzere, İyad Allavi'nin başında bulunduğu laik Irakiye Koalisyonu 91, Başbakan Nuri el-Maliki'nin liderliğindeki Şii temelli Adalet Partisi 89, İran ile yakın ilişki içinde bulunan Mukteda es-Sadr'ın desteklediği Irak Ulusal Birliği 70, Cumhurbaşkanı Celal Talabani ve Irak Kürdistan Bölge Başkanı Mesud Barzani'nin koalisyonu 43, Kürt Partisi Değişim (Goran) ise 7 milletvekili çıkarmayı başardı.⁵⁸⁷

İyad Allavi'nin liderliğini yaptığı Irakiye listesinin bu başarısında kuşkusuz Sünni Arapların ve Türkmenlerin desteği göz ardı edilemez. Böylece Irakiye Koalisyonu içinde yer alan Irak Türkmen Cephesi'nden (ITC) 5 Türkmen'in parlamentoya girmesi kesinleşti. Bundan önce seçimlerde sadece bir milletvekili çıkarabilen ITC, son seçim sonuçlarıyla parlamentoda daha güçlü hale geldi. Irakiye listesinden seçimlere katılan Erşet Salihi ve Jale Neftçi Kerkük'ten, İzzeddin Devlet ve Nebil Harbo Musul'dan, Ali Haşim Muhtaroglu da Selahaddin'den milletvekili seçilmeyi başardı. Erşet Salihi, aldığı 52 bin 349 oyla seçimde en çok oy alan en iyi 10 aday arasında yer aldı.⁵⁸⁸

Fakat bu sonuçlara göre hiçbir parti tek başına iktidar olamamaktadır. Allavi'nin hükümeti kurmak için 163'e ulaşması gerekiyor bunun için de en az 72 milletvekiline ihtiyacı vardır. Allavi yaptığı açıklamada Irak'ın hiçbir gruba ait olmadığını vurgulayarak geniş katılımlı bir hükümet kuracaklarını söylemiştir.⁵⁸⁹ Birinci gelen partinin Kürtlerin desteğiyle koalisyon hükümeti kurması bekleniyordu fakat sadece Kürtlerin desteğiyle de hükümet

⁵⁸⁵ Kohen, S, "Seçim Sonrası Irak", Milliyet, 10 Mart 2010

⁵⁸⁶ Hürriyet, "Irak'ta Kazananı Türkmen Cephesi Belirledi", 27 Mart 2010

⁵⁸⁷ Haber Türk, "Irak'ta Sandığın Galibi Laikler", 28 Mart 2010

⁵⁸⁸ Hürriyet, "Türkmenler 5 Vekille İktidar Pazarlığında", 28 Mart 2010

⁵⁸⁹ Sabah, "Irak'ta Yeni Dönem, Allavi Kazandı", 27 Mart 2010

kurmak için yeterliği çoğunluğun sağlanması mümkün görünmemektedir.⁵⁹⁰ 2005 yılında yapılan seçimlerde de hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edememiş 5 ay boyunca mezhepler arası çatışmalar artmış ve yüzlerce sivil saldırılarda hayatını kaybetmişti. Koalisyon kurma çalışmalarının uzamasıyla birlikte etnik ve mezhepsel çatışmaların yeninde alevlenmesinden korkulmaktadır.

Eğer siyasi liderler seçmenin vermeye çalıştığı mesajı doğru algılar ve gerçekten demokratik ve temsili bir koalisyon hükümeti kurabilirse, Irak yıllardır yaşadığı dramı geride bırakıp yeni bir geleceğe daha güvenle bakabilecektir. Kuşkusuz bu yeni düzeni kurmak kolay olmayacak. İçte ve dışta dengeleri kendi lehine kullanmak isteyen pek çok güç vardır. Yeni yönetim ABD işgalinin sona ermekte olduğu, Amerikan askerlerinin çekildiği bir zamanda işbaşında olacak. Tabii ki bundan sonra da ABD Irak'ı kendi etkinliği altında tutmak isteyecek. Bu nüfuz mücadelesinde İran da var, Suudi Arabistan da. Dolayısıyla Seçimin galipleri, Irak'ın bütünlüğünü ulusal birliğini korumak, şiddete son verip güvenliği sağlamak, sıkıntı çeken halka aş ve iş temin etmek, aynı zamanda ülkeyi dış etkenlerden uzak tutmak gibi çok ağır sorumluluklarla karşı karşıya bulunmaktadır.⁵⁹¹

Irakiye Koalisyonu'nun zaferiyle sonuçlanan seçimlere ilişkin uzmanlar farklı senaryolar üzerinde durmaktadır. TEPAV Ortadoğu uzmanı Ali Nihat Özcan, Allavi'nin tüm unsurları kapsayacak bir koalisyon kurmasının Irak'ta istikrar çabalarına destek olacağını belirtirken; ORSAM Başkanı Hasan Kanbolat, Allavi'nin kazanmasına karşın Maliki'nin iktidarı sürdüreceği görüşündedir. Kanbolat, "Irak'ta Sünni Arapların desteğini alan bir Şii Başbakan olamaz. Irak Şii ağırlıklı bir ülke, bu çatışmaları arttırır. Birde 2005 seçimleri sonrası Şiiler iktidara alışı, şimdi bırakmak istemiyorlar. Talabani yeniden Cumhurbaşkanlığı'na seçilecek. Hükümet kurma yetkisini Maliki'ye verecek. Böylece Kürtler Cumhurbaşkanlığı makamında, Şiiler de Hükümette mevcut iktidarlarını sürdürecekler" demektedir.⁵⁹²

Diğer yandan Amerikan AP ajansı, sonuçların Iraklıların, İran'ın ülke üzerindeki etkisine şüpheyle yaklaştığını gösterdiğini bildirmiştir. Ajans, Amerikan askerlerinin Irak'ın yeni hükümetinin görev süresi içinde Irak'tan çekilmeyi planladığını ve ABD'nin çekilmesinin ardından Irak'ın İran'ın kuklası haline gelmesinden endişe duyulduğunu da hatırlattı. Dolayısıyla İyad Allavi'nin iki farklı Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin önüne

⁵⁹⁰ Haber Türk, "Irak'ta Sandığın Kilidi Kürtler'de", 7 Mart 2010

⁵⁹¹ Kohen, S, a.g.m.

⁵⁹² Akşam, "Allavi'nin Zaferin'de Ankara'nın Payı", 29 Mart 2010

geçmesinin Amerikan askerlerinin 2011’de ülkeden çekilme sürecini tehlikeye sokabileceği öne sürülüyor.⁵⁹³ İngiliz Reuters ajansı da, Allavi’nin koalisyon hükümeti kurmayı başarması halinde Arap komşularının rahat bir nefes alacağını yazdı. Reuters’a konuşan Birleşik Arap Emirlikleri’nden siyasi analist Abdulhalik Abdullah’da “Artık mezhepsel olmaktan çok gittikçe laikleşen bir Irak görüyoruz” dedi ve seçimin sonuçlarının, İran’ın Irak’ta nüfuz sahibi olmasına karşı çıkan “laik Şii” eski Başbakan İyad Allavi’nin kazanması, Tahran’ın ülke üzerindeki etkisinin azalacağı şeklinde yorumlandı.⁵⁹⁴

Allavi liderliğindeki Irakiye listesinin seçimlerde önemli bir başarı elde etmesine rağmen iç yapısının ve olası hükümet ortaklarının şartlarının hükümet kurma çalışmalarında aynı başarıyı sağlamasını zorlaştıracağı söylenmektedir. Hükümet kurma safhası bir pazarlık sürecidir ve bu süreçte tüm taraflar kendi politikalarından taviz vermek zorunda kalmaktadır. Aksi durumda bir koalisyon hükümeti kurulamaz. Salt Irakiye ile Kanun Devleti arasında bir koalisyon kurulmasının zayıf bir ihtimal olduğu ileri sürülmekle birlikte Maliki’nin Sünnilere hükümette geniş imkanlar sağlaması halinde bu durumun Şii seçmenler nezdinde rahatsızlıklara yol açacağı belirtilmektedir. 2003 sonrası dönemde hem Şiiler hem de Kürtler Bağdat’ta Sünni Arapların -ki bunların bir kısmı Sünni Arap kimliğine dayanan Baas ideolojisini desteklemektedirler- tekrar iktidara gelmelerinden rahatsızlık duymaktadırlar. Bu yüzden Sünni Arapların temsilcisi konumunda olan Irakiye listesi önderliğinde bir hükümet kurmak oldukça güçtür. Bununla birlikte Irakiye listesinde yer alan bazı Sünni oluşumların da içerisinde yer alacağı bir hükümet formülünün gündeme gelmesi olasıdır.⁵⁹⁵

Türkiye, Irak’taki seçim sonuçları konusunda kaygısı olmayan tek ülkedir. Buna karşılık mevcut tablo özellikle İran açısından tatmin edici olmamaktadır. İran, 2003’teki işgalden sonra oluşan yönetim sayesinde Irak’ta ilk kez kendisine dost bir yönetim bulmuştur ve bu tablonun son seçimlerle değişmesine izin vermemek için de elinden geleni yapacağı düşünülmektedir. Bunun yanında ABD’nin Irak’tan çekilirken bu ülkede mutlak surette kendisiyle uyumlu bir iktidar yapılanması bırakmak isteyeceği bu amaçla da İçişleri Bakanlığı, Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi önemli pozisyonların tahsisine dikkatle eğileceğini vurgulanmaktadır. Sonuç itibarıyla Irak, gerek iç gerekse dış dinamikler açısından kaygı uyandıran bir sürece girmiştir. Yeni hükümeti oluşturma sürecinin

⁵⁹³ Hürriyet, a.g.h.

⁵⁹⁴ Milliyet, “Araplar Rahatladı”, 28 Mart 2010

⁵⁹⁵ ORSAM, “Irak Parlamento Seçim Sonuçları”, <http://www.orsam.org.tr/tr/etkinligoster.aspx?ID=130>

sancılı olacağı tahmin edilmekle birlikte ileriki dönemlerde tanık olunacağı üzere etnik grupların güç/iktidar mücadeleleri Irak'ın gündemini belirleyecektir.

2. IRAK SORUNU'NUN GELDİĞİ AŞAMA

2.1. İç Çatışmaların Temel Özellikleri

Irak Yönetim Konseyi tarafından Mart 2004'te hazırlanan Geçici Anayasa çerçevesinde Mayıs 2004'te Geçici Hükümet atanmış, 30 Ocak 2005'te yapılan seçimler sonucunda ortaya çıkan yeni Parlamento yeni Anayasayı hazırlayarak Aralık 2005'te referanduma sunmuştur. Ardından onaylanan anayasa çerçevesinde seçimler yapılarak, normalleşme sürecinde bir adım daha ileri gidilmesi umut edilmiştir. Ancak seçim, sorunların çözümünü kolaylaştırmak yerine işleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Sünniler, seçime mücadeleleri için parlamentoda yeni bir alan açacağı düşüncesiyle girmişler, oylar etnik ve mezhebi olarak kullanılmıştır. Bu durum gruplar arası ayrışmayı daha da belirginleştirmiş ve derinleştirmiştir.⁵⁹⁶

Bununla birlikte direniş Şii gruplar arasındaki ayrılıkları iyice belirginleştirmiştir. Dava, İİDYK ve Ayetullah Sistani işgal yönetimine karşı direnmemeyi ve yeni yönetimin tesisi sürecinde ABD ile işbirliği yapmayı salık verirken Şii lider Mukteda el-Sadr, ABD işgaline karşı Şii-Sünni işbirliğini savunarak kontrolündeki Mehdi Ordusu ile ABD birliklerine karşı mücadeleye başlamıştır. Dini ve milliyetçi söylemleri birleştiren Sadr, Sünniler ile Şii'leri dini birliğe çağırarak, ABD'yi İslam'ı yok etmeye çalışmakla suçlamaktaydı. Sadr, amacının yabancı güçleri ülkeden atarak özgür ve bağımsız bir Irak kurmak olduğunu belirtmekteydi. Nitekim İİDYK'nin lideri Ayetullah Muhammed Bekr el-Hekim ve Ayetullah Sistani gibi etkili liderler Sadr'ın direnişine destek vermemişler; Mukteda el-Sadr'ı kişisel ihtiraslarının peşinde koşmakla suçlamışlardır.⁵⁹⁷

Irak'ta devam eden siyasi, ekonomik, güvenlik ve insanlık sorunları sadece bu ülkeyi değil, tüm bölgeyi hatta dünyayı yakından ilgilendirmektedir. Irak, jeopolitiği, doğal kaynakları sosyal, etnik ve mezhepsel özellikleri ile mevcut sorunları kolaylıkla siyasal sınırlarının ötesine taşıyabilmektedir. Ülkenin etnik ve mezhepsel çeşitliliğinin siyasal sınırlarının ötesinde de devam etmekte olması, Irak merkezli sorunların bu ülkenin topraklarında çevrelenmesine imkan vermemekte, sorunlar çevre ülkelere de yayılmakta ya da

⁵⁹⁶ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.33

⁵⁹⁷ Arıkan, P., a.g.m., s.175

onları etkilemektedir. Bu etki bir taşın suya atılmasında meydana getirdiği helezonlar gibi yayılarak büyüyecek ve başta Irak'a komşu olan ülkeler olmak üzere dünyadaki birçok gücün de bu bölgedeki hesaplarını hayata geçirmesine neden olacaktır.⁵⁹⁸

ABD işgali sonrası Irak'ta etnik ve mezhep temelinde ayrışma ve saflaşma bütün unsurlarıyla oluşmuştur. Siyasi yapı da bu temelde şekillenmiştir. Şii ve Kürt grupların ağırlık merkezini oluşturduğu iki bölgeyi federal düzene geçilmiştir. Savaş sonrası ABD'nin yanında saf tutan Kuzey Irak'taki Kürt gruplar, Irak'ta hüküm süren kaos ortamından azami ölçüde yararlanmıştır.⁵⁹⁹ Ülkede yaşanan şiddet olayları etnik kimlikleri belirginleştirmektedir. Bir tarafın yaptığı iddia edilen terör saldırılarını bir diğer misilleme takip etmekte, toplumlar arasında var olan uçurum ise her geçen gün daha da derinleşmektedir. Güvenlik güçleri içerisinde yer alan Şii Arap ve Kürtlerin, Sünni Araplara karşı kullanılması da bu farklılaşmayı derinleştiren hususlardan birisidir. Ayrıca yeni kurulmakta olan Irak Ordusu'nda, birliklerin etnik ve mezhep ayırımına göre teşkil edilmeleri, polislerin ait oldukları unsur esasına göre suçlulara muamelede bulunup, zaman zaman bu tip suç eylemlerine de katılmaları ve yine bakanlıkların kendilerine ait silahlı gruplara sahip olması, bunların yine kendi etnik/mezheplerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri Irak toplumunda kapanması zor yaralar açmaktadır.⁶⁰⁰

Ülkenin içine düştüğü ve hala düşük yoğunluklu bir şekilde devam eden şiddet sarmalının kısa vadede sona erme ihtimali çok zayıftır. Ayrıca ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesi de yeni bir şiddet dalgasının ve işgal sonrası hesaplaşmanın bir habercisi olabilir. 15 Aralık 2005 seçimleri sonrasında olduğu gibi, bazı Sünni gruplar ABD ile diyalog kurup, siyasi sürece dahil olurken, diğer yandan da silahlı direnişe destek vermeye devam etmiştir.⁶⁰¹ Ayrıca ülkede yaşayan tüm Sünni Araplar siyasi sisteme tam olarak entegre olsalar bile, bazı ufak marjinal gruplar ve ülke dışından gelen yabancı savaşçıların şiddet eylemlerine devam edecekleri beklenmektedir.

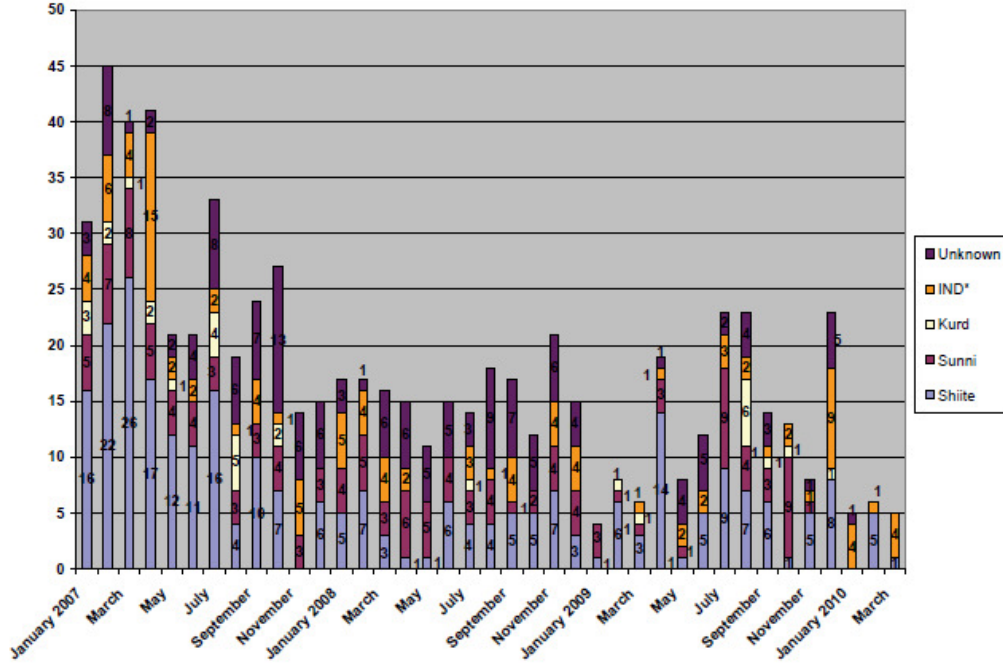
⁵⁹⁸ Güngörmüş, A.H., a.g.m.

⁵⁹⁹ Bölükbaşı, D., a.g.e., s.19

⁶⁰⁰ Dumanlı, C., "ABD Irak'ta Seyirci", Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.130, 25 Aralık 2006, s.22

⁶⁰¹ Balcı, K., "Irak Seçimleri ve İslam", Zaman Gazetesi, 31.01.2005

Şekil.7. Irak'ta Bombalama Sonucu Ölen Gruplar

Kaynak: Brookings Institute, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.8

Irak'taki şiddetin çeşitli biçimlerde farklı stratejilere ve farklı amaçlara odaklanmış olarak iç içe geçmiş ve birbirini besleyen bir süreçte gelişmekte olduğuna kuşku yoktur. Öte yandan, farklı biçimlerdeki şiddetin farklı stratejileri ve politik hedefleri olduğu da aşikardır. Zaten bu nedendir ki ABD tarafından olayların sebep-sonuç ilişkisi net bir şekilde ortaya koyulamamakta ve uygun tek bir çözüm önerilememektedir.⁶⁰²

İşgalden sonra Irak'ta yaşanan siyasi gelişmeler ve işgal güçlerinin tutumu göz önüne alındığında iyice yerleşen etnik ve mezhepsel bölünmenin önüne geçebilmek kısa vadede mümkün gözükmemektedir.⁶⁰³ Irak'ta kurulmak istenen anayasal ve federal demokratik sistem bugüne kadar tam anlamı ile sağlıklı bir işleyişe sahip olamamış, Kuzey Irak'ta mevcut istikrar ortamına rağmen ülkenin geri kalan kısmı bugüne kadar huzura kavuşamamıştır. Farklı etnik/mezhep kesimleri arasında belli ölçüde uzlaşma sağlanabilmesi, Irak'ın normalleşmesi adına olmazsa olmaz şarttır.

İşgal yönetimi Irak'ta etnik ve mezhep çatışmasını adeta kışkırtan bir politika takip etmiştir. Bu politikalar bir taraftan etnik taleplerini en üst düzeyde tutan, taviz vermez bir

⁶⁰² Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.66

⁶⁰³ Laçiner, S., "Irak Anayasası: İç Savaşın Manifestosu", <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=320>

tutum içerisinde olan ve oldukça organize bir durumdaki Kürt gruplara verdikleri siyasi, ekonomik ve askeri destek, Kürtlerin bu alanlardaki kazanımlarını artırırken, diğer taraftan ülkede Kürtlerin aşırı taleplerini dengeleyebilecek yegane unsur olan Şii Arapların kendi içlerinde bölünmelerine yol açmıştır.⁶⁰⁴

Mezhepler arası çatışma, etnik çatışma, işgale karşı direniş, radikal İslamcı grupların ABD ile küresel hesaplaşması, adi suçlarda görülen artış, Şiiler arası güç mücadelesi, merkezi yönetimi ele geçirme çabası ve Ortadoğu'daki İran-ABD rekabeti bu çatışmaların farklı boyutlarını teşkil etmektedir. Nitekim, çatışmaların kimliklerine bakıldığında bu durum açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. ABD kaynaklarına göre Irak'ta çeşitli neden ve şekillerde çatışmalara katılanların sayısı Kasım 2003'de 5.000 civarında iken bu sayı bir yıl sonra 20.000'e ulaşmış, Aralık 2006'da 20.000'in üzerinde olduğu ifade edilmiştir. Uluslararası Kriz Grubu da Şubat 2006'daki raporunda fiili olarak çatışmalara katılanların rakamının 5.000 ile 15.000 arasında olduğunu ifade ederken⁶⁰⁵ yeni Irak istihbarat şefi General Shahwani Ocak 2005'de 40.000'i fiilen çatışmalara katılan 200.000'e kadar bir sempatizan grubundan bahsetmektedir.⁶⁰⁶

Çatışmaların kimliklerine bakınca farklı kaynaklar açıkça ortaya çıkmaktadır. İlk başlarda eski rejimin destekleyicisi olan Baasçılar önce çıkarken, zaman içerisinde "direnişçiler" çeşitlenmiştir. Önemli bir kısmını Sünnilerin oluşturduğu ve eski Irak ordusuyla bağlantıları devam eden "milliyetçiler", Sünni ve Şii radikal İslamcı gruplar (Sünni Ansar e-İslam Grubu ve Salafi Hareketi ile Şii Mehdi Ordusu), aşiret çıkarları için mücadele edenler, özellikle şehir merkezlerinde adam kaçırmalarla öne çıkan organize suç grupları ve sayılarının ABD yönetimince fazlaca abartıldığı zaman içerisinde anlaşılan "Uluslararası Teröristler", Irak'ta çatışan tarafların genel profilini vermektedir. Direniş hareketleri geleneksel olarak uzun bir hazırlık sürecine ihtiyaç duyarlar. Fakat bu süre Irak'ta çok kısa sürmüştür. Çünkü, ABD güçlerinin yönetime el koymalarının ardından ayırım gözetmeden ve kişisel silahlarına el konulmadan dağıtılan profesyonel güvenlik güçlerinin çoğunlukla Sünni ve aynı aşiretlere mensup olmaları, bir araya gelerek, direniş ağları kurmalarını kolaylaştırmıştır. Ayrıca Irak'taki eylemci grupların, dağıtılan ordunun silah ve patlayıcılarına kolaylıkla ulaşabilmiş olmaları direniş için en önemli konu olan lojistik sorununu kolaylıkla çözmüştür.

⁶⁰⁴ Kazancı, H., "Şiddet Yükseliyor", Cumhuriyet Strateji, 5 Şubat 2007, S.136, s.9

⁶⁰⁵ International Crisis Group, In Their Own Words: Reading the Iraqi Insurgency, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3953>

⁶⁰⁶ Hider, J., "Iraqi insurgents now outnumber coalition forces", <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article408134.ece>

Eylemciler için dış destek hayati bir konudur. Dış desteğin ekonomik, lojistik, eğitim, mali, politik ve psikolojik yönlerinden söz edilebilir. Irak'ta eylem yapan grupların tamamının açık veya örtülü bir biçimde dış desteğe sahip oldukları ortadadır. İran, Suriye, Suudi Arabistan bu bağlamda önemli aktörlerdir. Sonuçta siyasi sınırların kontrol edilememesi, bölge devletleri ve devlet dışı aktörleriyle mezhepsel, etnik ve aşiretsel düzlemde süren işlevsel bağlar eylemcilerin destek bulmasını kolaylaştırmakta, çatışmaları uzun ömürlü kılmakta ve şiddeti arttırmaktadır. Bu çerçevede özellikle Cezayir, Suriye ve Yemen'in insan gücü desteği ABD kaynaklarınca belirtilmektedir. Finansal desteğin ise Suriye ve İran tarafından sıkça sağlandığına yönelik Amerikan açıklamaları basında yer almıştır. Ayrıca zengin Suudi işadamlarının Irak'taki direnişçilere fon sağladığı haberleri de Amerikan gazetelerinde sıkça yer almaktadır.⁶⁰⁷ Kasım 2006'da New York Times'da yayınlanan bir rapora göre ise Irak direnişi artık kendi kendisini finansal olarak destekleyebilecek seviyeye ulaşmıştır. Benzin kaçakçılığı, adam kaçırmalar, kalpazanlık, yozlaşmış hayır kuruluşlarından gelen paralar vesilesiyle dış fonlara olan ihtiyaçları giderek azaltmıştır.⁶⁰⁸

Benzer şekilde, binlerce kilometre uzunluktaki uluslararası sınırların denetimi de eldeki imkanlar çerçevesinde mümkün olmamaktadır. Irak'ın özellikle İran ve Suriye ile olan sınırlarının fiziksel uzunluğu, illegal sınır geçişlerini denetlemeyi zorlaştırmaktadır. Eylül 2005 itibarıyla Irak'ta aktif olarak savaşan Suriye'den geçiş yapmış yaklaşık olarak 550 (tüm yabancı direnişçilerin %18'i) direnişçi bulunduğu belirtilmektedir. Öte yandan eylemciler, farklı etnik, sosyal ve mezhepsel aidiyetleri nedeniyle aynı anda birden fazla cephede faaliyet gösterebilmektedirler. Örneğin, ABD güçlerine karşı eylem yapan Sünni unsurlar, radikal dini gruplarla işbirliği yapabildiği gibi, aynı zamanda Şiiilerle de çatışmakta ve Kürtlerle mücadele edebilmektedirler. Şiiiler ise zaman zaman işgalci güçlerle çatışırken, bir yandan da Sünni'lerle mücadele etmekte, bazen de kendi aralarında güç mücadelesine girmektedirler. Bu karmaşık durum farklı saiklerle devam eden çatışmaların önünü almaya yönelik bütüncül bir çözüm stratejisinin geliştirilmesi ve uygulamasını zorlaştırmaktadır. Bu yapı içerisinde Bağdat, Anbar, Basra gibi şehirlerde mezhep çatışmaları yoğunlaşırken, tarafların birlikte yaşama arzu ve şartları da her gün biraz daha kaybolmaktadır.

İç çatışmaları daha da dramatik hale getiren bir diğer faktör de işlevsel güvenlik bürokrasisinin olmaması veya zayıflığıdır. Oluşturulmaya çalışılan ulusal güvenlik güçleri bir

⁶⁰⁷ USA Today, "Saudis Reportedly Funding Iraqi Sunni Insurgents", http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2006-12-08-saudis-sunnis_x.htm

⁶⁰⁸ Burns, J.F., Semple, K., "US Finds Iraq Insurgency Has Funds to Sustain Itself", New York Times, http://www.nytimes.com/2006/11/26/world/middleeast/26insurgency.html?_r=1

türlü istenen hızda, istenen sayıda ve yeterlilikte çalıştırılmamaktadır. Saddam'ın devrilmesinden sonra bir yıl içerisinde tam olarak yetişmiş, teçhizatlanmış ve kendi başına operasyon yapabilecek kapasiteye ulaşmış 250.000 kişilik bir güvenlik gücüne sahip olunması planlanmışken, Ekim 2005'te önemli bir kısmı sadece hafif silahlarla donanmış, sınırlı hareketlilik ve sürdürülebilir kapasiteye sahip 500-600 kişilik 90 tabur vardı. Bunlardan da sadece bir taburun gerçekten etkin olarak hareket edebilecek ve kendi başına savaşabilecek yapıda olduğu ifade ediliyordu.⁶⁰⁹

Tablo.9. Irak'taki Güvenlik Güçleri

Görev Başındaki Irak Güvenlik Güçleri					
Yıl	Genel Polis Olanakları	Ulusal Muhafızlar	Irak Silahlı Kuvvetleri	Sınır Devriyesi	Toplam Irak Güvenlik Güçleri
Ocak 2005	58.964	36.827	14.796	14.786	125.373
Ocak 2006	120.400	106.900		N/A	227.300
Ocak 2007	188.300	134.700		N/A	323.000
Ocak 2008	212.630	194.233		31.431	439.678
Şubat 2009	N/A	N/A		N/A	664.000

Kaynak : Brookings Institute, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.23

Nitekim, bu durumun ortaya çıkarttığı Bağdat'ta güvenliği sağlamak için asker yoğunlaştırma ihtiyacı ABD'nin son açıklanan planlarında açıkça kabul edilmiş, yukarıda da değinildiği gibi Başkan Bush 11 Ocak 2007'de sadece Bağdat'ın güvenliğini sağlamakla görevlendirilecek 21.500 ek askerin Irak'a gönderilmesi gerektiğini açıklamıştır.⁶¹⁰ Ayrıca Silahlı kuvvetler dışında da askeri işlevleri olan zorlayıcı güç unsurları bulunmaktadır. Bunların başında özellikle Irak Savaşı ile gündeme çok daha fazla oturan özel askeri şirketler gelmektedir. Paralı askerlerden farklı olarak, özel askeri şirketler yasal bir yapıya sahiptirler. Dünya'da 90'a yakın özel askeri şirket bulunmakta ve bunlar 110 ülkede faaliyet göstermektedir. Örneğin Irakta sivillere dönük kanlı operasyonlarla gündeme gelen ABD'nin özel güvenlik şirketi Blackwater bunlardan biridir.⁶¹¹

⁶⁰⁹ White, J., Graham, B., "Decline In Iraqi Troops, Readiness Cited", <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/09/29/AR2005092902085.html>

⁶¹⁰ The White House, Office of the Press Secretary, "President's Adress to the Nation", 10 Ocak 2007, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html>

⁶¹¹ Star Gazetesi, "Sivil Katili Blackwater Irak'tan Kovuluyor", 30.01.2009, 2007 yılında Blackwater ve Dyncorp gibi şirketler adına çalışan özel güvenlik görevlileri, günde en çok 1222 dolar kazanıyordu bu rakam yılda 445.000 dolar demektir. Bkz. Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.11

Güvenlik güçlerinin siyasal irade zafiyeti ile stratejik, operasyonel ve taktik düzeydeki yetersizlikleri eylemcileri etkin duruma getirmektedir. Bu noktada sıradan insanlar için devlet dışı yapılara aidiyet, hayatta kalmak için etkin ve işlevsel olabilmektedir. Güvenlik güçlerinin de etnik ve mezhepsel temelde bölünmüş olmaları güvenirliliklerini yok etmektedir. Sonuç olarak güven ortamı tesis edilemedikçe çatışmalar devam etmekte, farklı grupların bir arada yaşama arzusu giderek ortadan kalkmaktadır. Bu ortamda denenen her tür stratejiye rağmen, koalisyon güçlerine, onlarla işbirliği yapanlara ve genel olarak sivil Irak halkına yönelik saldırılar bir türlü kontrol altına alınamamakta, günlük ortalama saldırı ve ölü sayısı artmaya devam etmektedir.⁶¹² Bugüne kadar şiddet nedeniyle ölen Iraklıların kesin sayısı ile ilgili tartışmalar sürmektedir ama 100.000 ile 150.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Diğer nedenlerle ölümler de bu rakamla birleştiğinde ölümler 700.000 veya daha çok olabilir.

2.2. İşgal Sonrası Nüfus Hareketleri ve Mültecilik

İşgal sonrası dönemde ortaya çıkan en önemli hususlardan birisi mülteci sorunudur. Etnik, mezhepsel gruplar arası güvenlik sorunları derinleştikçe çatışmalar arttıkça ülke içi ve dışı göç hareketleri de yoğunlaşmaktadır.⁶¹³ Önce Kerkük'te yaşayan Sünni Araplar, Kürtler tarafından göçe zorlanmışlar, daha sonra tetiklenen mezhep savaşları ve ABD operasyonları Sünni Arapların kitleler halinde Suriye ve Ürdün'e göç etmelerine neden olmuştur. Yaklaşık 2 milyon Iraklı göçmen dünyaya yayılmıştır. Bunlara ek olarak, yaklaşık 2 milyon Iraklı kendi ülkelerinde, oturdukları yerden uzaklaşmıştır. Kaçanların çoğu Ürdün ve Suriye'ye gitmiş, ama 2006 yılında, 26.000'den fazla Iraklı İsveç'e giderek sığınma talebinde bulunmuştur. ABD'den çok daha küçük bir ülke olan İsveç, 2007'de 1608 kişi alan ABD'den çok daha fazla sayıda sığınmacı kabul etmiştir.⁶¹⁴

⁶¹² Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.5

⁶¹³ Posen, B.R., "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", <http://web.mit.edu/ssp/people/posen/security-dilemma.pdf>

⁶¹⁴ UNHCR, "Statistics on Displaced Iraqis Around the World", <http://www.unhcr.org/461f7cb92.pdf>

Tablo.10. Diğer Ülkelerde Yaşayan Iraklılar

Irak Dışında Yaşayan Iraklı Mülteciler	-2.0 milyon
Suriye’de Yaşayan Iraklı Mülteciler	1.2 milyon
Ürdün’de Yaşayan Iraklı Mülteciler	450.000
Mısır, Lübnan, İran ve Türkiye’de Yaşayan Iraklı Mülteciler	155.000
Körfez Ülkelerinde Yaşayan Iraklı Mülteciler	150.000

Kaynak: Brookings Institute, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.22

Eylül 2007’ye gelindiğinde, şaşırtıcı bir şekilde, 4.6 milyon insan –her yedi Iraklıdan biri- *evinden ayrılmak zorunda* kalmıştı. Bu, 1948 yılında İsrail’in kurulmasından beri Ortadoğu’da yaşanan en büyük insan göçüydü. Bu Iraklıların yarısı –çoğu kadın ve çocuklar- ülkeden tamamen ayrılmıştır. Milyonlarca insan Suriye, Ürdün ve diğer komşu ülkelere geçici olarak sığınmıştır. Iraklılar ayrıca Avrupa’da en çok sığınma talebine bulunan ulustur. BM Sığınmacılar Yüksek Komiserliği’ne (UNHCR) göre, “binlerce Iraklı, işkence, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet, araba bombaları ve diğer vahşi saldırıların kurbanıdır ve acil olarak tıbbi bakıma ihtiyaç duymaktadır. Iraklı çocukların büyük çoğunluğu okula gitmemektedir.”⁶¹⁵

Aynı şekilde Bağdat’ta halkın karışık yaşadığı semtlerde saldırılar arttıkça iç göç başlamış ve halen de devam etmektedir. Bu durum güvenlik sorunlarını derinleştirmekte, düşmanlıkları sürekli hale getirmektedir. Brookings Enstitü tarafından hazırlanan ve haftalık olarak güncellenen Irak Endeksi’ne göre 2009 itibariyle yabancı ülkelerde yaşayan Iraklı mülteci sayısı 2.764.000 olmuştur.

⁶¹⁵ UNHCR, “UNHCR Doubles Budget for Iraq Operations”, 12 Temmuz 2007, <http://www.rcusa.org/uploads///pdfs/UNHCR%20Doubles%20Budget,%207-12-07.pdf>

Tablo.11. Yıllar İtibariyle Irak'lı Mülteci Sayısı

2003	400,000
2004	800,000
2005	1,200,000
2006	2,000,000
2007	2,740,000
2008	2,770,000
2009	2,764,000

Kaynak: Brookings Institute, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.21

Etnik ve mezhebi çatışmalar, tarafların fiziki olarak birbirlerinden ayrılmasını zorunlu hale getirmektedir. Kendini güvende hissetmeyen gruplar güvenli alanlara göç ederek hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Irak'ta göç eden gruplar çoğunlukla orta ve eğitilmiş sınıflardan oluşmaktadır. Bu grup, geleceğin Irak'ının üzerine inşa edileceği sosyal katmandır. Göç ve mültecilik olgusu istikrarlı Irak kurma girişimlerini daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca komşu ülkeler de bu kadar çok sığınmacı almanın gerginliği altındadır. Örneğin Suriye artık vize olmadan Iraklıları kabul etmeyecektir. Bu durum bazı Iraklıları eve dönmeye zorladıysa da, Eylül 2007'de Suriye sınırına hala her gün 2000 Iraklı geliyordu.⁶¹⁶

ABD'nin tüm harcamalarına ve Irak devletini yeniden yapılandırma çabalarına karşılık, devletin topluma hizmet verme kapasitesi halen yetersiz düzeydedir. Irak'ta işsizlik halen büyük bir sorundur. Ocak 2004'te yüzde 30-45 arasında değişen işsizlik oranı Ocak 2010 itibariyle yüzde 15-30 seviyesindedir. Savaş öncesinde günde ortalama 2.6 milyon varil petrol ihraç edilirken, bugün aynı düzey yakalanabilmiş değildir. Irak'tan Mart 2010 itibariyle 2.43 milyon varil petrol ihraç edilebilmektedir. Bütçesi petrol gelirlerine bağımlı olan Irak için petrol ihracatı en önemli kalemi oluşturmaktadır. Aynı şekilde temel alt yapı hizmetleri de yetersiz durumdadır. Başkent Bağdat'ta savaş öncesinde günde ortalama 16-24 saat elektrik verilebilirken, bugün bu rakam 15 saat civarındadır. Aynı şekilde, nüfus artışı ile orantılı olarak düşünüldüğünde kullanılabilir suya ulaşabilen Iraklıların durumunda oransal bir artış yaşandığını söylemek mümkün değildir. Ayrıca ülkedeki göç sorununa da bir çözüm bulunabilmiş değildir. Savaş öncesi ülke içerisindeki göçmen oranı 1.021.962 iken, bugün

⁶¹⁶ Stiglitz, J.E., Bilmes, L.J., a.g.e., s.128

rakamlar 1.5 milyonu bulmuştur. Dış göçte yine çok büyük bir artış yaşanmıştır. Savaş öncesi yaklaşık 500 bin Iraklı ülke dışında yaşarken, savaşın 7. yılı itibariyle bu rakam 2 milyonu bulmuştur. Ocak 2010 itibariyle ise ülkeye geri dönen Iraklı sayısı sadece 216.430'dur.⁶¹⁷ Bu tablo, Iraklıların ülkelerine dönme konusunda halen tedirgin olduklarını göstermektedir.

2.3. Devletin Niteliği ve Açmazları

Irak, ABD işgaline kadar güçlü bir merkezi yapıyla yönetilmiştir. Güçlü merkezi yapı, devlet bürokrasisini, etnik/mezhpsel ve aşiret grupları arası ilişkileri etkilediği gibi insanların zihnini de şekillendirmiştir. Özellikle 1970 sonrası Baas yönetimi ile başlayan süreçte devlet tüm sistemi aşiretleri de kapsayan bir düzenle kontrol ettiği gibi, İran'la savaş, Kuveyt'in işgali ve ambargolar döneminde devletin merkezi yapısı toplumun tamamını ve yaşamın her alanını askerileştirmiştir. Böyle bir ortamda Saddam Hüseyin devrilmiş devlet yapısı tasfiye edilmiş ve "güç" farklı bir biçimde yapılandırılmaya girişilmiştir. Saddam Hüseyin'in iktidara yükselişinden itibaren devletin içeride ya da dışarıda sürekli çatışma içerisinde olması ve 20 yıldır devam eden savaş hali devlet mekanizmasını zayıflatmakla birlikte, rejimin kurduğu ilişki-çıkarcı ağları ve baskıcı sistem sayesinde ayakta kalmayı başarmıştır.⁶¹⁸

Osmanlı döneminden beri Sünni gruplara dayalı devlet örgütünün ortadan kalkması uzun zaman sonra ilk kez Şii'lere devlet yönetiminde söz sahibi olma fırsatını yaratmıştır. Şii'ler arasındaki mezhepsel dayanışma ve sosyal bağ kısa sürede politik ve askeri alana yansımış; Sünniler ise pozisyonlarını koruma güdüsü ile aşiret bağları ve bürokrasideki (asker/polis/istihbarat) avantajlarını kullanarak kısa sürede direnişi örgütlenmişlerdir. Ortaya çıkan bu yapılar oluşum halindeki zayıf devlet yapısını tehdit etmeye başlamış, çoğu yerde onu bastırmıştır. İşgal sonrası süreçte devlet yapılanması zayıfta olsa tesis edilmesine rağmen ulus bilinci yaratılamamış, yıllardır diktatörlük altında yaşayan Irak halkı demokrasiyi benimsemekte zorlanmıştır.

Irak'ta zayıf olan siyasi mutabakatın devlet aygıtının yok olduğu bir ortamda ütöpik biçimde inşa edilmeye çalışılması sonuç vermemiştir. Zaten bir türlü oluşturulamayan "Iraklılık" bilinci, Kürtlerin dışarıdan destekli geleneksel silahlı başkaldırı geleneği ve Şii'lerin iktidarla tarihsel hesaplaşma arzusu, siyasi egemenliği rızaya dayalı bir biçimde paylaşmaya imkan vermemektedir. Bu durum, devlet cihazının çöküşünü ve dağılışını hızlandırmıştır. Bu yapı içerisinde ABD tarafından önerilen etnik/mezhpsel farklılıklara vurgu yapan federal

⁶¹⁷ Duman, B., a.g.m.

⁶¹⁸ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.72

devlet modelinin yerleşmesi ve işleme ciddi zorluklar içermektedir. Bu modelde örneğin petrol kaynaklarının değişik bölgeler arasında nasıl paylaşılacağı, federalizmin tam olarak hangi esaslara göre oluşturulacağı, federal bölgelerin sınırlarının nasıl belirleneceği gibi pekçok sorun çözümlenmeden açık bırakılmıştır. Anayasa “bulanık, anlaşılmaz prosedürler ve daha fazla açıklama gerektiren kategorilerle doludur”. Her ne kadar anayasa, millet meclisi ve senatodan oluşan iki kanatlı bir yasama organı öngörmüşse de, senatonun nasıl işleyeceğini belirleme hakkının Irak Ulusal Meclisi’ne verilmesi, pratikte federal sistem için önemli bir sorun olacak şekilde tek kanatlı bir meclisin ortaya çıkmasına neden olacaktır. İleride büyük sorunlara neden olabilecek bir başka sorun da merkez ile federe bölgeler arasındaki ilişkinin açıkça belirlenmemiş olmasıdır. Örneğin anayasanın 111. maddesi gümrük, petrol, iskan, elektrik ve devlet gelirlerinin dağıtımını gibi konuları merkez ile federe bölgelerin ortak sorumluluğuna vermiştir.⁶¹⁹ Fakat, aralarındaki koordinasyonun nasıl sağlanacağı ortaya konulmamış, tarafların gelecekteki iyi niyeti ve işbirliği yapma arzu ve becerisine bırakılmıştır.

Yine güvenlik güçlerinin merkez ile federe bölgeler arasındaki emir komuta sisteminin nasıl işleyeceği de sorunludur. Bu durumda egemenliğin merkezi yönetim ile bölgeler arasında paylaşımı sürekli tartışma konusu olacaktır. Tartışmaları, güçlü ve meşruiyeti kabul edilmiş anayasa yargısının hakemliği yerine, grupların kendi silahlı güçleri ile sonlandırma istekleri sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu durumda Irak, bir yandan etnik ve mezhepsel olarak ayrışırken, bir yandan da merkezi hükümetin etkinliğini yitirdiği bir sürece girmiştir.⁶²⁰

Sonuç olarak Irak halkını tek bir çatı altında toplayabilecek bir güç ne ülke içinde ne de dışında mevcut değildir. Irak içindeki etnik kökenler ve mezhepleri ayrı olan gruplar da sadece kendi çıkarlarını düşünmekte ve Irak’ın bölünmesine karşı çıkmak gibi bir düşünce yerine ülkenin hangi topraklarını elimde tutarımın hesabını yapmaktadırlar.

⁶¹⁹ *Irak Anayasası md.111*, a.g.s.

⁶²⁰ Aydın, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., a.g.e., s.73

SONUÇ

Bugünün uluslararası sistemi güç dengesine göre değil Amerikan hegemonyasına göre oluşturulmuştur. Çalışma içerisinde de görüldüğü gibi küresel güç olarak ABD, ekonomik, askeri ve politik olarak dünyanın en güçlü ülkesidir. Sahip olduğu idealler, uyguladığı diplomasi ve askeri gücü ile dünya olaylarına şekil verecek güç ve kudrete sahip bulunmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde incelediğimiz ulusal güç unsurlarının tamamını ve sert güç, yumuşak güç karışımı olan akıllı güç konseptini en iyi ABD karşılamaktadır. Dolayısıyla dünyanın her yerinde varlığını hissettirmekte, bugün Irak'ta bu etki görülmektedir. Türkiye, İran, Suriye ve İsrail ise Ortadoğu'da önemli aktörler olarak görülmekte, bölgeyi ekonomik ve askeri açıdan etkileyen, bölgesel gelişmelere kayıtsız kalmayan ve Irak siyasetiyle doğrudan ilgilenen, bölgesel güçler olarak kabul edilmektedir. Bu güçler askeri bakımdan önemli kapasiteye sahip bulunmaktadır ve ulusal güç unsurlarının çoğunu karşılamaktadırlar.

Çalışmamızın ikinci bölümünde vurguladığımız gibi ABD'nin Ortadoğu'ya dönük dış politikasında, bölgede kendisine düşman güçlerin ortaya çıkmasına engel olmak, İsrail'in güvenliğini sağlamak, bölgeden kaynaklandığına inandığı radikal İslamcı terörizmle mücadele etmek, enerji kaynaklarının güvenliğinin ve enerji arzının sürekliliğinin uygun fiyatlara sağlanması ve son olarak kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi çıkar tanımlamaları olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Irak işgali ABD'nin Ortadoğu'yu şekillendirme girişiminin başlangıç noktası olmuştur. Irak, coğrafyası ve petrolü yüzünden her fırsatta hedef olması yanında dünya güçleri tarafından sürekli olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. Irak Savaşı ile amaçlanan sadece petrol değildir. Amerika'nın daha büyük bir vizyonu bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin tek süper güç olarak dünya hakimiyetini tesis ettiği ve Yeni Amerikan Yüzyılı olarak hayat bulan bu vizyon, ABD'nin Ortadoğu'da Irak petrolünün kullanımını, sürekli askeri üslerin kurulmasını ve İsrail'in güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bunları gerçekleştirmek içinde, Irak'ın kitle imha silahlarını yapması ve bulundurması, komşu ülkelere karşı tehdit oluşturması, sivil halkı katletmesi ve Irak'ta demokratik rejimin kurulması gereği gibi gerekçeler ileri sürülmüştür.

Amerikalı işgalcilerin Irak'ı işgal ederken kullandığı temel söylem istikrarlı, müreffeh ve demokratik bir Irak yaratmaktır. Ama Amerika'nın Irak'a müdahalesi tam tersini yaratacak temelleri attı. ABD işgalinden sonra Irak'ta kendini gösteren en büyük tehlike, etnik ve mezhep farklılıklarının ve çatışmalarının giderek hız kazanması ve bunun da ülkenin toprak

bütünlüğünü tehdit etmesi şeklinde ortaya çıktı. ABD işgali sonrası Irak'ta etnik ve mezhep temelinde ayrışma ve saflaşma bütün unsurlarıyla oluşmuş ve siyasi yapı da bu temelde şekillenmiştir. Dolayısıyla Ülkenin içine düştüğü ve hala düşük yoğunluklu bir şekilde devam eden şiddet sarmalının kısa vadede sona erme ihtimali çok zayıftır. Irak savaşı dünyayı daha tehlikeli bir yer haline getirmiştir. Amerika'nın Irak işgalinde meşruiyet aracı olarak kullandığı kitle imha silahlarının varlığı uluslararası denetçiler tarafından yalanlanmış ABD yetkili birimleri savaşın yanlış istihbarata dayandığı vurgulamasına rağmen savaşın ve Irak'taki istikrarsızlığın önünü alamamıştır. Bunun yanında Irak'ın güvenliğinin sağlanması ve tam anlamıyla demokratikleşme bir türlü gerçekleştirilemeyen iki unsurdur. İşgalin başlamasından beridir siyasi ortamın kalıcı bir istikrara kavuştuğunu söylemek imkansız olmaktan öteye, günümüzde Irak istikrarsızlık ve şiddetin kaynağına dönüşmüş bulunmakta, ABD Irak'ta sürdürülebilir bir istikrarsızlık yaratmaktadır.

ABD Irak'ta stratejik hedeflerine ve amaçlarına ulaşmıştır. Fakat Şubat 2003'ten bu yana, Irak'a yönelik Amerikan saldırısı ve işgali, Amerika'nın yaklaşık 5 bin askerinin ölümüne, 58 bin'den fazlasının yaralanmasına, sakatlanmasına ve ciddi anlamda hastalanmasına neden olmuştur. Bu savaş ABD'ye kabaca 200 milyar dolara mâl olmuştur ve istikrarın tesisi için her geçen gün yeni ödenekler ayrılmaktadır. Bunun yanında ABD'nin Irak işgali, yıllardır süregelen yaptırımların ve ambargoların etkisiyle ağır sosyo-ekonomik şartlar içerisinde yaşayan Irak halkına çok daha ağır bir faturanın kesilmesine sebep olmuştur. Savaş boyunca yaklaşık 110 bin Iraklı sivil yaşamını yitirmiş, yaklaşık 2 milyon Iraklı evlerinden edilip çevre ülkelerde mülteci durumuna düşmüştür. Irak'taki yaşam kalitesi, elektrik kesintisi, yüksek işsizlik rakamları, ülkeden toplu göçler, ülkenin içinde farklı yerlere yerleştirilen çok sayıdaki insan, orta sınıfın çökmesi, şiddetin artmasıyla ölçüldüğünde, Irak halkının, Saddam Hüseyin'in indirilmesi dışında, savaşın pek de yararını görmediğine işaret etmektedir. Uluslararası gündemi uzun süre meşgul eden tutuklulara yönelik işkence olayları, uluslararası hukuku hiçe saymanın Amerikan temel hak ve özgürlüklerine tecavüzlerin ortaya koyduğu şudur; Şiddete dayalı her çatışma gibi, bu savaş da Amerika'nın en değerli vasfını, yani özgürlüğe, adalete ve edebe inançtan kaynaklanan ulusal karakterini aşındırmıştır. Kısacası ABD'nin Sert gücü, Yumuşak gücünü gölgede bırakmıştır. Bunun sonucu olarak ABD'ye olan önyargının arttığı gibi ABD'ye olan nefret artmış, Amerikalıların korku toplumu haline gelmesine yol açmıştır.

Başından beri savaşın odak noktası petrol olmuştur. Birçok insan savaşa, Birleşik Devletler ve onun petrol şirketleri için emin ve ucuz petrol kaynağı sağlamak adına girdiğine inanmaktadır. Savaş sonrası BM kararlarıyla Irak'ın petrol gelirlerinin ağırlıklı olarak ABD ve İngiltere tarafından kontrol edilmesi öngörülmüştür. ABD Irak petrollerine kısa bir sürede sahip olmuş, petrol şirketlerini bölgeye yerleştirmiş ve petrolün dünya piyasalarına arzını sağlamış fakat çıkış için stratejilerini uygulayamaması, demokrasiyi tesiste zorlanması ve etnik aidiyetler bağlamındaki çatışmayı körüklemesi iç çatışmalara neden olmuştur. Öyle ki etnik gruplar arasındaki çatışma ortamı adeta hem Iraklılar hem de dünya için sıradanlaşmıştı. Bazı günler 300'den fazla kişinin ölmesi artık Irak için oldukça sıradan hale gelmiş durumdaydı.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde de ayrıntılı şekilde değinildiği gibi savaşın meydana getirdiği sosyal ve siyasal kırılmalar Irak'ın dengelerini değiştirmiştir. ABD çıkarları doğrultusunda hazırlanan yeni Irak Anayasası, savaş sonrası Irak siyasetinde önemli değişikliklere yol açtı. Yeni Anayasa, Irak cumhuriyetini federal, bağımsız ve tam egemen bir devlet, yönetim şeklini ise cumhuriyetçi, temsili parlamenter ve demokratik olarak tanımlamaktadır. Resmi dil Arapça ve Kürtçe'dir. Anayasa ile belirlenen sistem geniş bir adem-i merkeziyet ve gevşek bir federasyon modelidir. Bölgelere dayalı gevşek federasyon esasına dayanan bu siyasal rejim, Irak gibi tarihi ciddi kısır döngüleri olan bir ülkede istikrarsızlık unsuru olması kaçınılmazdır. Mevcut anayasal sistem ve federal yönetim tarzı ülkedeki gerçek güç merkezinin etrafındaki bölgelerde toplanacaktır. Bu durumda merkez kaçınılmaz bir biçimde zayıflayacak, günümüzde mevcut olan etnik ve mezhep temelli ayrışma artarak devam edecektir. Bu yeni anayasal yapı Irak'ın bütünlüğü açısından bir ikilem teşkil etmektedir. Kısa vadede Irak'ın bir bütün olarak kalmasının şartı olarak görülen bu adem-i merkeziyetçi ve federal yapı, orta ve uzun vadede Irak'ın parçalanmasına yol açabilir. Bu ikilem ancak farklı etnik grupların güç paylaşımını ve uzlaşma yollarını benimsemeleri ile aşılabilir. Güç paylaşımı ve uzlaşma ortamı sağlanmadığı takdirde Irak'taki farklı kesimler arasında pek çok çatışma alanları ortaya çıkabilir

Yeni Anayasanın öngördüğü federal sistemin boyutları etnik siyaset çizgisinin daha da kalınlaşmasına sebep olacaktır. Irak siyasetindeki bu durum uzun vadede sadece ülkenin değil, bölgenin de kalıcı bir istikrara kavuşmasını engelleyecek bir potansiyele sahiptir. Özellikle Şii olgusu çalışmamızda bölgesel güçlerden biri olarak incelediğimiz İran'ı, Kürt sorunu ise Türkiye, İran ve Suriye gibi ülkeleri birinci dereceden etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bunun yanında Kürt dilinin Anayasa'da resmi dil olarak kabul edilmesi, Kürt

grupları Irak siyasetinde etkin hale getirmiştir. Bunun yanında Anayasa'ya göre bölgelerin kendi anayasalarını yapma, yargı sistemi kurma ve bütçe hazırlama yetkileri mevcuttur. Bu durum Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin bağımsızlığa giden yolunu açmaktadır. Ayrıca Anayasa'nın 9. maddesinde "Silahlı kuvvetler haricinde askeri milis kuvveti oluşturulamaz" hükmü bulunmasına rağmen, 121. Madde "Bölgesel hükümet, başta polis, güvenlik güçleri, bölgesel muhafızları da içeren bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere, bölgenin bütün idari ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur" hükümleri bulunmaktadır. Burada bahsi geçen bölgesel güvenlik gücü ifadesinin Kürt peşmergelere hukuki bir nitelik sağladığı ve varlıklarını Irak yasalarına göre meşru kıldığı açıktır. Kürt gruplar Anayasa'dan aldıkları destekle ülkenin bir Arap devleti olarak tanımlanmasına karşı çıkmışlar ve her fırsatta Arap-Kürt kökenli federal devlet vurgusu yapmışlardır. Fakat petrol kaynaklarının değişik bölgeler arasında nasıl paylaşılacağı, federalizmin tam olarak hangi esaslara göre oluşturulacağı, federal bölgelerin sınırlarının nasıl belirleneceği gibi pek çok sorun çözümlenmeden açık bırakılmıştır. Bu da yeni anayasanın Irak'ta yol açacağı sorunları ve açmazları ortaya koymaktadır.

Yeni Anayasa'nın merkezi güçsüz bırakan, bölgeleri ise geniş yetkilerle donatıp kuvvetlendiren hükümleri, Irak siyasetinde imtiyazlı konumlarını kaybeden Sünni Arapların tepkisine yol açmıştır. İkame edilmek istenen bu yapının zaman içerisinde Irak'ı bölünmeye götürebileceği ve kendilerinin merkezi Irak'ta, petrol yoksunu, şiddetin hüküm sürdüğü, istikrarsız ve fakir bir devlette mahsur kalacakları endişesini taşımaktadırlar. Bu nedenle petrol gelirlerinin ülkede paylaşımı oldukça önemli bir konudur. Çünkü petrol yatakları Kürtlerin hamiyetine girerse o zaman mikro Kürt devletinin kuruluş finansmanı muhtemel bir neticedir. Böyle bir durumu mevcut güç dengelerini değiştireceğinden Türkiye, İran ve Suriye de kabul etmeyecektir.

ABD'nin Irak'ta federal bir yapı oluşturma planıyla, hem Şiiilerin tek başına iktidara gelmesini engellemeyi hem de merkezi gücü bölünmüş bir Irak'ın Washington'a ve bölgedeki müttefiklerine tekrar tehdit oluşturmamasını sağlamayı amaçladığı düşünülmektedir. Bu noktada Kürtlerin etnik temele dayanan federasyon talepleri Şiiiler ve Sünniler tarafından endişe ile karşılanırken, bu talepler bölge ülkeleri tarafından da kaygıyla izlenmektedir. Nitekim, Türkiye, İran ve Suriye, Irak'ta etnik temele dayalı bir federasyona karşı çıktıklarını açıklamışlardır. Bununla beraber, Şiiilerin her geçen gün daha fazla siyasallaşması ve Irak politikasında etkin hale gelmesi İsrail'i endişelendirmektedir. Çünkü, Irak'ın Ortadoğu'da Şiiilerin hakimiyetindeki bir Arap ülkesi haline gelmesi sonucu bölgede ortaya çıkması

muhtemel “Şii kuşağının” etkileri göz ardı edilemez. Fakat İran’ın temel endişesi istikrarsızlıktır. İran, Irak’ta demokrasi istemektedir. Çünkü demokrasi, Şii Araplara Irak siyasetinde liderlik rolü getirecektir. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, İsrail, Saddam rejiminin yıkılmasından, Irak’ın düşman devlet konumundan çıkıp dost devlet statüsünü kazanmasından ve ABD’nin bölgedeki varlığından memnundur. Bu durum, İsrail’i bölgede daha güçlü hale getirmekle birlikte İran’a karşı ABD’nin desteğini sağlamaktadır. İsrail’in, ABD’nin yaptığı gibi, Şiileri Kürt gruplarla dengeleme siyaseti izlediğini ancak bunun da Türkiye-İsrail ilişkilerini zedelediğini belirtmek gerekir.

Bölgesel açıdan baktığımız zaman Türkiye ile birlikte İran ve Suriye de aynı endişeye sahiptirler ve onlar da bölgenin mevcut statüsünü değiştirecek bağımsız bir Kürt yapılanmasına zemin hazırlayacak gelişmelere karşı aynı tavrı takınmaktadırlar. Kürt azınlıkların bulunduğu tüm ülkeler, Suriye, İran ve Türkiye, Irak Kürtleri için otonomiye karşı çıkmaktadırlar. Özellikle Türkiye, Irak Kürdistan’ının bağımsız olmasına şiddetle karşıdır ve Irak Kürtlerinin bu yönde hareket etmeleri durumunda askeri eylemde bulunacağı tehdidinde bulunmuştur. Çünkü olası bir Kürt Devleti Türkiye’deki Kürtleri etkileyecek, bunun yanında Şii ağırlıklı bir devlet de bölgede gücü giderek artan İran’la bütünleşecektir. Bu her iki muhtemel gelişme de Türkiye’nin güvenliği açısından önemli problemler arz etmektedir. Bunun yanında Irak siyasetinden dışlanan Türkmenlerin savunulması Türklerce kutsal bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir.

Günümüze bakıldığında Irak’ın geleceğini tehdit eden en önemli meselelerden birisi ülke siyasetinin etnik ve mezhepsel unsurlar arasındaki bölünmüşlüğü ve bir “Irak milleti” olma duygusunun kaybolmasıdır. Saddam rejiminin yıkılmasından sonraki süreçte ülkedeki etnik kimlikler daha da ön plana çıkmış, Irak-İran Savaşı esnasında Şii-Sünni Araplar arasında oluşmaya başlayan millet olma duygusu tekrar kaybolmuştur. Irak’ta zayıf olan siyasi mutabakatın devlet aygıtının yok olduğu bir ortamda ütopyik biçimde inşa edilmeye çalışılması sonuç vermemiştir. Zaten bir türlü oluşturulamayan “Iraklılık” bilinci, Kürtlerin dışarıdan destekli geleneksel silahlı başkaldırı geleneği ve Şiilerin iktidarla tarihsel hesaplaşma arzusu, siyasi egemenliği rızaya dayalı bir biçimde paylaşmaya imkan vermemektedir. Irak’ın güçlü bir orduya ve Arap kimliğine görünür gelecekte sahip olmaması bölgede İsrail, İran ve Türkiye’yi stratejik bakımdan daha güçlü bir konuma sokacaktır.

Aradan geçen zaman içinde, Irak’ta siyasal istikrarın sağlanması için seçimler yapılmış demokrasi tesis edilmeye çalışılmıştır. En son yapılan 7 Mart seçimlerinin ardından Irak,

tekrar sancılı bir sürece girmiştir. Yeni hükümeti oluşturma süreci sıkıntılı olmaktadır ve Irak hükümet çıkmazındadır. Irakiye listesi lideri İyad Allavi hükümet kurma çalışmaları için görüşmelerine devam etmektedir. Fakat etnik ve mezhepsel grupların iktidar mücadelesi hükümet kurma sürecini olumsuz etkilemektedir. 24 Mayıs'ta evinin önünde saldırıya uğrayarak öldürülen milletvekili El-İkidi'nin ölümü ile Irakiye listesinin 91 olan milletvekili sayısı 90'a düşmüştür. Bu cinayetin benzeri cinayetlerle partilerin sayıları ile oynanmasından endişe edilmektedir. ABD, Irak'la yaptığı SOFA antlaşması gereği 2012 yılına kadar Irak'tan tüm askerlerini çekmeyi planlamış, Irak'tan çekilmek için bir takvimi uygulamaya koymuş olmasına karşılık, sürecin daha önce ifade edilenden daha uzun sürme ihtimali vardır. ABD'nin askerlerini Irak'tan çekmesi mezkur sorunların çözülmesine bir katkı sunmayacağı gibi daha da derinleştirme ihtimalini artırmaktadır. ABD, işgalle ortaya çıkan sorunları zayıf Irak hükümetinin ve bölge güçlerinin sorumluluğuna bırakmaktadır. Bu ise Irak merkezli çatışma ve gerilimlerin uzun yıllar sürebileceğinin işaretidir. Kuşkusuz demokrasi Irak'a yerleşirse Irak yıllardır yaşadığı dramı geride bırakıp yeni geleceğe daha güvenle bakabilecektir. Bunun yanında gelecekte istikrara kavuşmuş bir Irak'ta Şii ve Sünni Arapların kendi aralarındaki problemleri çözme ihtimali merkezi yönetimin güçlenmesini ve Arapların Kürtlerle hesaplaşmasının yolunu açabilir.

KAYNAKÇA

- ABASCAL, E. G., Bağdat Görevi, (Çev. Ö. Kumrular), İstanbul, 2006
- ADEM, S., “Irak’taki Savaş ve Çatışmacılık İdeolojisi”, Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004
- AFAT, E., “ABD’nin Dünyadaki Ayak İzleri: Askeri Üsler”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005
- AFAT, E., “Amerikan Pinokyoları”, Küresel Güçler, (Der. F. S. Turhan), İstanbul, 2005
- AHMEDİ, H., İran, (Çev. H.Uygur), İstanbul, 2009
- AHMETBEYOĞLU, A., Cengiz, H., Başkan, Y., Irak Dosyası, İstanbul, 2003
- AKGÜN, B., “ABD’nin Yeni Ortadoğu’su Çöktü”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.136, 5 Şubat 2007
- ALLAWI,A.A., The Occupation of Iraq:Winning the War, Losing the Peace, New Haven, 2007
- ALİ, T., Bush Bağdatta, (Çev. O. Akınhay), İstanbul, 2003
- ARAS, B., Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, İstanbul, 2005
- ARAS, B., “İsrail-İran-Türkiye Üçlüsünde Gelişen İlişkilere Alternatif Bir Bakış, Avrasya Dosyası, İstanbul, 1999
- ARAS, B., “Türkiye ve Irak Krizi, Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004
- ARI, T., “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006
- ARI, T., Ortadoğu, İstanbul, 2005
- ARI, T., Basra Körfezinde Güç Dengesi, İstanbul, 1999
- ARI, T., “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ. Bal), Ankara, 2006
- ARI, T., Irak, İran ve ABD; Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, 2004
- ARI, T., “Petrol: Amerikan Politikalarının İtici Gücü”,
www.tayyarari.com/download/eskiyazi/petrolveabd.doc

- ARI, T., Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve ABD ile ilişkileri Politik İkiem, http://www.tayyarari.com/download/TR_Ortadoğu.doc
- ARI, T., Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul, 2002
- ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, İstanbul, 2001
- ARIBOĞAN, D.Ü., Globalleşme Senaryosunun Aktörleri, İstanbul, 1997
- ARIKAN, P., "ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve İran'ın Tutumu", II.Körfez Savaşı, (Çev. M.Şahin, M.Taştekin), Ankara, 2006
- ARNETT, P., Savaş Alanından Canlı Yayın, İstanbul, 1999
- ARNOVE, A., Iraktan Çekilmenin Mantığı, (Çev. O.Akınbay), İstanbul, 2006
- ARNOVE, A., Kuşatma Altında Irak, (Çev. M.Harmancı), İstanbul, 2000
- ASH, G.T., "Kürtler İçin Kosova: Hangi Halklar Kendilerini Yönetmelidir?", Guardian, 27 Mart 2003, Dünya Basımında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006
- ATLIOĞLU, Y., "Suriye Dış Politikasında Güç ve Güvenlik İlişkisi", Bilge Strateji, c.1, S.1, Güz 2009
- AYDIN, M., Özcan, N.A., Kaptanoğlu, N., Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye, Tepav, İstanbul, 2007
- AYDIN, M., "Uluslar arası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, c.51, S.1-4, Ocak-Aralık 1996
- BACIK, G., "Irak'ın Geleceği Üzerine Tartışmalar", Avrasya Dosyası, C.5 N.1, Bahar 2000
- BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ, SAM, "ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi", İstanbul, 2009
- BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ, SAM, "Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar", İstanbul, 2009
- BAKAN, S., "Teoriler Işığında Dış Politika", 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006
- BAKAN, Z.A., "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi, Ekim/Kasım/Aralık 2007, C.1, S.3
- BAL, İ., 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara, 2006

BAL, İ., “Ortadoğu’da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK’nin Katkısı, TDP (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006

BALCI, E., “ABD’nin Saldırısı”, Cumhuriyet, 04.09.1996

BALCI, K., Irak Azınlıkları ve Saddam Sonrası Irak Yönetimi, Zaman, 16.04.2003

BALCI, K., “Irak Seçimleri ve İslam”, Zaman Gazetesi, 31.01.2005

BASHAM, P., “Can Iraq Be Democratic?”, Policy Analysis, 2004,
<http://www.cato.org/pubs/pas/pa505.pdf>

BECK, M., “The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?”,
http://www.giga-hamburg.de/content/forumregional/pdf/giga_conference_RegionalPowers_0612/giga_RegPowers0612_paper_beck.pdf

BENLİOĞLU, E., “Irak Savaşı’nın ABD-Suudi Arabistan İlişkilerine Etkisi”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006

BERZENCİ, S., “Irak Kürdistanında Mevcut Durum Hakkında Görüş”, Avrasya Dosyası, Cilt3. Sayı 1. İlkbahar 1996

BETZ, J., Taylor, I., “The Rise of (New) Regional Powers in Asia, Africa, Latin America – contribution to regional and world peace or protracted conflicts?”,
http://www.essex.ac.uk/ECPR/events/jointsessions/helsinki/long_ws_outlines/ws9.doc

BİLA, F., Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları, Ankara, 2003

BLANK, S., “Büyük Ortadoğu ve Stratejik Profili”, Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004

BLIX, H., “Oral introduction of the 12th quarterly report of UNMOVIC Executive Chairman Dr. Hans Blix”, BM Güvenlik Konseyi,
<http://www.un.org/Depts/unmovic/SC7asdelivered.htm>

BOZKURT, E., “1991 Körfez Savaşı, Ambargo ve Türkiye’nin Politikası”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ.Bal), Ankara, 2006

BRZEZINSKI, Z., Büyük Satranç Tahtası, (Çev. Y.Türedi), İstanbul, 2005

BRZEZINSKI, Z., Tercih, (C.Küçük), İstanbul, 2005

BRZEZINSKI, Z., Scowcroft, B., Amerika ve Dünya, (Çev. M.Aşık), İstanbul, 2009

BIYIKLI, M., “Bir Merkez Dünya Olarak Afriavasya Stratejiler Çemberinde Türkiye ve Ortadoğu”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.10, Y.5, Eylül 2007

BULUT, E., “Irak Savaşı Ekonomi ve Petrol”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006

BULUT, F., “Güven ve Güç Arayışı”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.48, 30 Mayıs 2005

BURNS, J.F., Semple, K., “US Finds Iraq Insurgency Has Funds to Sustain Itself”, New York Times, http://www.nytimes.com/2006/11/26/world/middleeast/26insurgency.html?_r=1

BUSH, G., “President Delivers State of the Union Address”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html>, 29 January 2002

BUZAN B., The United States and the Great Powers. Cambridge, 2004

BUZAN, B., Waever, O., Regions and Powers, The Structure of International Security, Cambridge, 2003

BÜYÜK LAROUSSE, c.14

BÜYÜKBAŞ, H., “Transatlantik İşbirliği Yol Ayrımı: İkinci Irak Savaşı ve Ötesi”, II. Körfez Savaşı, (Ed. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006

BOORSTİN, R., Reconstructing Iraq: A Guide to the Issues, Washington, 2003

BOSTANOĞLU, B., OKUR, M.A., Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram, İstanbul, 2009

BÖLÜKBAŞI, D., 1 Mart Vakası, İstanbul, 2008

CABBAR, F.,A., Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş, (Çev. H. Halis), İstanbul, 2004

CAPACCIO, G., “Yaptırımlar: Bir Ülkeyi ve Bir Halkı Öldürmek”, Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000

COHEN, N., “Kürtler Şansı Yakalıyor: Ama Henüz Tehlikenin Dışında Değiller”, Guardian, 8 Nisan 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006

CHARLES Recknagel, “Iraq, Kurdish Parties Move To Normalize Relations”, <http://www.rferl.org/nca/features/2001/07/05072001120125.asp>

CHOMSKY, N., “ABD'nin Irak Politikası: Nedenler ve Sonuçlar”, Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000

CLOUD, D. S., “Iraq Army Crippled by Logistic Problems”, The New York Times, <http://www.iht.com/articles/2005/05/03/news/ministry.php>, 4 Ağustos 2005

COCBORN, P., “Irak Seçim Sonucu: Bölünmüş Bir Ülke”, The Independent, 21 Aralık 2005, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006

- CÖMERT, S., Jeopolitik ve Türkiye'nin yer aldığı Yeni Jeopolitik Ortam, İstanbul, 1999
- CROCKATT, R., After 9/11, New York, 2007
- ÇAĞIRAN, M. E., "2003 Savaşı Öncesi Irak'ın Uluslar arası Statüsü", II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara
- ÇAKAR, N., "1999 Yılı Başında Dünya ve Türkiye'nin Vizyonu, Ankara, 1999
- ÇAKIR, R., "Org. Başbuğ 'Akıllı Güç' Olmak İstiyor",
<http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Newsid=196132&Categoryid=4&wid=73>
- ÇAKMAK, H., Uluslar arası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, Ankara, 2007
- ÇAMAN, E., "Uluslar arası ilişkiler'de Neorealist paradigmanın Almanya'da Gelişimi ve Evrimi; Kindermann ve Münih Okulu",
<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/JigOrGLAzhif6qVnP2ZPOe8s6hF7AF.pdf>
- ÇANDAR, C., "Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak", 23 Ocak 2006,
<http://www.avsam.org/tr/a740.html>
- ÇEÇEN, A., ABD Süper Güç Olarak Kalabilir Mi?, Avrasya Dosyası, İstanbul, 2000
- CEMAL, Ş., "Kürtler Kültürel Miraslarında Israr Ediyor", Dış Basında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006
- ÇEMREK, M., "İki Şehrin Hikayesi: Arap Birliği ve İKÖ'nün Irak Savaşı Karşısında Tutumları, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006
- ÇETİNSAYA, G., "Irak'taki Yeniden Yapılanma Senaryolarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler", www.harpak.tsk.mil.tr
- ÇETİNSAYA, G., Özhan, T., İşgalin 6. Yılında Irak, İstanbul, 2009
- ÇOMAK, H., Uluslararası İlişkiler, Ankara, 2007
- DAALDER, I.H., Lindsay, J.M., Amerika Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy, Washington, Brookings, 2003
- DALGAN, Ç., 21. Yüzyılda Mevcut ve oluşabilecek güç dengeleri ve bunların dünya siyasetine etkileri, Yayınlanmamış Y. Lisans Projesi, Beykent Üni, İstanbul, 2007
- DALOĞLU, T., "İran'la devam mı?", Haber Türk, 15.02.2010
- DAVUTOĞLU, A., Küresel Bunalım, İstanbul, 2002
- DAVUTOĞLU, A., Stratejik Derinlik, İstanbul, 2001
- DENK,N., 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu, İstanbul, 1998

DİLEK, B.S., “BOP Irak’ta Çöküyor”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.72, 11 Temmuz 2005

DİLEK, B.S., “Etnik ve Dinsel Kabine”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.102, 12 Haziran 2006

DONNELLY, J., Realism and International Relations, Cambridge University, 2000

DUMAN, B., “ABD’nin Irak’ı İşgali’nin 7. Yılı Geride Kalırken”,
<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=696>

DUMANLI, C., “ABD Irak’ta Seyirci”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.130, 25 Aralık 2006

EMİROĞLU, S., “Kürtlerin Petrol İnadı”, 10 Aralık 2006, Milliyet,
<http://www.milliyet.com.tr/2006/12/10/dunya/axdun01.html>

ERALP, A., Devlet Sistem ve Kimlik, İstanbul, 1996.

ERALP, A., “Uluslar arası İlişkiler Disiplininin Oluşumu İdealizm-Realizm Tartışması”, Devlet Sistem ve Kimlik (Der. A.Eralp), İstanbul, 1996

ERHAN, Ç., Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, Ankara, 2001

ERKMEN, S., “Körfez Savaşı Sonrası İran-İrak İlişkileri, Avrasya Dosyası, Ankara, 2000

ERKMEN, S., “İrak Anayasası ve Türkiye”, Stratejik Analiz Dergisi, S.66, Ekim 2005

ERKMEN, S., “İrak Nereye”, Stratejik Analiz Dergisi, S.57, Ocak 2006

ERKMEN, S., “Son Gelişmeler Işığında Kuzey Irak Politikası”, Stratejik Analiz, Mayıs 2008

ERLANGER, S., “Allbright will warm up to Iraq if Hussein goes”, New York Times,
<http://www.nytimes.com>, 27.03.1997

ESLEN, N., “Küresel üstünlük kurmak için yeni kopsept: akıllı güç”, Radikal, 18.12.2007

ESLEN, N., “Şimdi akıllı güç kullanma zamanı”, Radikal, 04.03.2008

EVANS, G., Newnham, J., Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul, 2007

EVCİL, C., “İrak Seçimleri ve Sonrası”,
<http://www.oncevatan.com.tr/Detay.asp?yazar=13&yz=231>

FALK, R., “ABD Liderliğinin Açmazları”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005

FARS HABER AJANSI, “İsrail’de Hükümet ve Silahlı Kuvvetlerin Yapılandırma Biçimi”, (Çev. S.A.Kaimmekami),
<http://www2.irib.ir/worldservice/turkishRADIO/siasi/isarail.htm>

FATTAH, M.H., “Civilian Toll in Iraq is Placed at Nearly 25.000”, New York Times, 20.07.2005,
<http://www.nytimes.com/2005/07/20/international/middleeast/20casualties.html?pagewanted=print>

FINDLEY, Paul, ABD’de İsrail Lobisi, (Çev. M. Özcan, A. Asrar), İstanbul, 2000

FLEISHMAN, J., “Bir ABD Müttefiki Irak’ta İki Hedef Arasında Kalmış Durumda”, Los Angeles Times, 27 Mayıs 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006

FLITNER, M., “Ticaret Olarak Savaş, İran ve Irak’a Silah İhracı”, Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988

FOUSKAS, V.K., “Avrasya’da ABD’nin Macht-Politik’i (Güç Siyaseti) ve Büyük Ortadoğu’nun Yeniden Şekillenmesi”, “Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004

FRANCONA, R., “Bir Kez Daha Kürt Kartı”, MSNBC, 7 Nisan, 2003, Guardian, 27 Mart 2003, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006

FRIEDMAN, G., “Bölgesel Bir Güç Olarak Türkiye”,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=13801

FRIEDMAN, G., “Gelecek 100 Yıl”, (Çev. E.Günsel, İ.Şenel), İstanbul, 2009

FRIEDMAN R.O., “Putin Döneminde Rusya’nın Ortadoğu Politikası”, Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004

FRIEDMAN, T., “Rattling the Rattler”, New York Times, 19 Ocak 1999

GENÇ, M., “Açık Güç Kullanımı Güçsüzlüktür”, Küresel Güçler, (Der. F. S. Turhan), İstanbul, 2005

GHANNADE-MARAGHEH, M., “Atomic Energy Organization of Iran”,
<http://www.world-nuclear.org/sym/2002/ghannadi.htm>

GORDON, Michael R., Trainor, Bernard E., Kobra II, Irak’ın işgalinin Perde Arkası, (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), İstanbul, 2006

GÖNLÜBOL, M., Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar, Ankara, 2000

GÖZEN, R., “ABD’nin Irak’ı İşgali: Yeni Muhafazakar / Demokratik Emperyalist Bir Proje”, II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006

GÖZEN, R., Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası, Ankara, 2000

GÖZEN, R., “Türkiye’nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, (Ed. İ. Bal), Ankara, 2006

GÜN, M., “Bölgesel Güç Türkiye”,
http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=549:boelgesel-guec-tuerkiye&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

GÜNDÜZ, T.A., “ABD Savaşlarının Ekonomik Sonuçları”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005

GÜNGÖRMÜŞ, A.H., “Irak’ta Yaşanan Kaos Yeni Bir Dünya Savaşı’nın Habercisi mi?”, <http://www.fatih.edu.tr/~ahgungormus/yazilar.html>

HALLIDAY, F., The Middle East in International Relations, Cambridge, 2005

HAN, A.K., “Irak Operasyonu’nun Sonrası”, Radikal, 17.08.2002,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=46881>

HASAN, M., “Türkiye’nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, 27 Aralık 2004, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=2004122714>

HASAN, M., “Yeni Dönemde Arapların Irak Politikaları2, Stratejik Analiz Dergisi, S.75, Temmuz 2006

HERNANDEZ, R., Thee, M., “Iraq’s Costs Worry Americans, Poll Indicates”, New York Times, 17.09.2005, <http://www.nytimes.com/2005/09/17/politics/17poll.html>

HERRING, E., “Between Iraq and a Hard Place: A Critique of the British Government’s Narrative on UN Economic Sanctions”, September 1999,
www.cam.ac.uk/societies/casi/conf99/doc/herrign.html

HIDER, J., “Iraqi insurgents now outnumber coalition forces”,
<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article408134.ece>

HIRO, D., “Sectarianism in Iraq”, <http://www.thenation.com/doc/20040202/hiro>

HOYOS, C., “Baghdad Re-entry to Market ‘Could Have Big Impact’, Financial Times, 21.02.2003

İŞIKLAR, K.İ., “Jeopolitik Kavramı”, <http://www.isiklar.net/?p=21>

İBRAHİMOV, R., “Uluslar arası İlişkilerde Realistler ve Realizm Paradigması”,
<http://www.qafqaz.edu.az/journal/ROVSHEN%20IBRAHİMOV.pdf>

- İNANÇ, Z., Özel, Ç., Dünya Basınında Irak, İstanbul, 2006
- İNANÇ, Z., Özel, Ç., “Irak, 2005 Yılı Özeti-Olayların Kronolojisi”, Dünya Basınında Irak, İstanbul, 2006
- İNAT, K., Duran, B., Dünya Çatışma Bölgeleri, İstanbul, 2007
- İNAT, K., “Irak: Uluslar arası Hukukun Sonu mu?”, Dünya Çatışma Bölgeleri, (Ed. K.İnat, B.Duran, M.Ataman), İstanbul, 2007
- JEWISH VIRTUAL LIBRARY, “US Assistance to Israel”,
http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/U.S._Assistance_to_Israel1.html
- KAGAN, R., Cennet ve Güç, (Çev. S.Yeniçeri), İstanbul, 2005
- KALKAN, Y., Irak ve Saddam Hüseyin, İstanbul, 1991
- KARACA, R. K., “ÇHC’nin Ortadoğu Politikası ve Irak”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006
- KARADAGHI, K., “Irak’ta Herşey Kötü Değil: Kürt Bölgelerine Bakın”, The Daily Star, 27 Nisan 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006
- KARAOSMANOĞLU, A. L., “11 Eylül Üzerinden Türkiye ve Irak’ı Okumak”, Zaman, 11.09.2003
- KAYAPINAR, M.A., “Sistematik Dönüşüm ve Amerika’nın Düşüşü”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005
- KAYMAZ, İ.Ş., “Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak’ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, C.1, S.1, Haziran 2005
- KAZANCI, H., “Saddam Sonrası Irak’ta Sadr Faktörü”,
<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=1252&sayfa=0>
- KAZANCI, H., “Şiddet Yükseliyor”, Cumhuriyet Strateji, 5 Şubat 2007
- KERKÜKLÜ, A., “Irak Kürtlerinin Dış Güçlerle İlişkileri”, 7 Kasım 2008
- KESKİN, A., “İran’ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar”,
<http://www.avsam.org/tr/a77.html>
- KILINÇ, R., “Esad Sonrası Suriye’de Değişim İmkânı”, Stratejik Analiz, Cilt 1, Sayı 3, Temmuz 2000
- KIZILKAPLAN, B., “Bir akıllı güç manifestosu: Obama”, <http://www.bilgesam.com>
- KİBAROĞLU, M., “Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu”,
<http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/ASAM-JaponyaOzel.pdf>

- KINZER, S., “Smart Bombs, Dumb Sanctions”, New York Times, 03.01.1999
- KISSINGER, H., Diplomasi, (Çev. İ.H.Kurt), İstanbul, 2002
- KOÇ, Ş.B., “Türkiye, Iraklı Kürtler ve Statükonun Meşruiyeti”, Stratejik Analiz Dergisi, S.48, Nisan 2004
- KOHEN, S., “Çekiç Güç’e Yeni Misyona mı?”, Milliyet, 30.03.1995,
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/01/30>
- KOHEN, S., “Seçim Sonrası Irak”, Milliyet, 10 Mart 2010
- KONA, G., “Ortadoğu Petrolü ve Büyük Güçler”, Jeopolitik Dergisi, S.10, 2004
- KONGAR, E., “Türkiye’nin Önemi”, http://www.kongar.org/makaleler/mak_tuo.php
- KORU, F., “Doğrular ve Yanlışlar”, Yeni Şafak, 06 Şubat 2003,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=144417>
- KÖSEBALABAN, H., “Atlantik İttifakında Çatlak: Böyle Dostlar Düşman Başına”, Küresel Güçler, (Der. F. S. Turhan), İstanbul, 2005
- KULOĞLU, A., “Türkiye-Suriye-Irak-İran Dörtgeninde Gelişmeler”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Aralık 2009, C.1, S.12
- LAÇİNER, S., “ABD-Irak Anlaşması ve Olası Etkileri”,
<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=765>
- LAÇİNER, S., “Irak Anayasası: İç Savaşın Manifestosu”,
<http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=320>
- LAÇİNER, S., “Irak Savaşı; Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme”,
<http://www.usakgundem.com/makale.php?id=153>
- LANDO, B., “Suç Ortaklığı Tarihi”, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006
- LATİF, H., ABD’nin Türkiye’ye Bıçığı Rol Çelişkiler Projesi BOP, İstanbul, 2007
- LEVENT, U., 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye, İstanbul, 1997
- MADHANI, A., “Halepçe’den Kurtulanlar Kimyasal Saldırının Etkilerini Hala Yaşıyorlar”, Chicago Tribune, 30 Haziran 2004, a.g.e.
- MANAZ, A., “Dünden Bugüne Suriye”,
http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_05.html

- MANİSALI, E., “Irak’ta Askeri İşgalden Sivil İşgale”, Cumhuriyet, 22 Kasım 2008
- MAROLDA, E.J., Schneller, R.J., The United States Navy and the Persian Gulf War, Annapolis, 2001
- MEARSHEIMER, J., Walt, S., İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, (Çev. H.Kösebalaban), İstanbul, 2009
- MEARSHEIMER, J., Walt, S., “The Israel Lobby”,
<http://www.lrb.co.uk/v28/n06/john-mearsheimer/the-israel-lobby>
- MENGÜ, C., “İşgal Sonrası Irak’ın Yapılanmasına Dair Tasarılar”,
http://www.koksav.org.tr/ebulten/nisan2008/080429_hk_cmengu.html
- MILLER, L., “China an Emerging Superpower?”,
http://www.stanford.edu/group/sjir/6.1.03_miller.html
- MORGENTHAU, H.J., Uluslararası Politika, (Çev. B.Oran, Ü. Oskay), Ankara, 1970
- NYE, J., Amerikan Gücünün Paradoksu, (Çev. G. Koca), İstanbul, 2003
- NYE, J., Yumuşak Güç, (Çev. R.İ.Aydın), Ankara, 2005
- NYE, J. “Daha Çok Yumuşak Güce Başvurmamız”, Radikal, 08.09.2006
- NYE, J. “Güçlü devlet kavramı kökten değişti”, Radikal, 15.09.2009
- ONAY, Y., “Hazar Enerji Kaynakları’nın Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri”
Avrasya Etütleri, 2002, S. 23, s.29-67, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1688.pdf>
- ORAN, B., “Kalkık horoz” Çekiç Güç ve Kürt Devleti, Ankara, 1998
- ORGANSKI, A.F.K., World Politics, New York, 1968
- ORHAN, O., “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Şam Ziyareti Işığında Türkiye-Suriye İlişkileri”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Haziran 2009, C.1, S.6
- ORHAN, O., “Suriye’nin Dış Politika Açılımı ve Lübnan’a Yaklaşımı”,
<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=223>
- ORHAN, O., “Yeni Bölgesel Şartlar ve İsrail-Suriye Barış Görüşmeleri”,
<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=132>
- Ortadoğu Dosyası, “İran ve Irak”, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, İstanbul, 1988

- ÖZCAN, M., Sorunlu Miras Irak, İstanbul, 2003
- ÖZCAN, N. A., “İşgal Sonrası Irak’ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu?”, Uluslar arası İlişkiler, c.1, S.1, Bahar 2004
- ÖZDAĞ, Ü., Değişen Dünya Dengeleri ve Basra Körfezi Krizi, İstanbul, 1991
- ÖZDAĞ, Ü., “Kuzey Irak ve PKK”, Avrasya Dosyası, Cilt 3, sayı 1. İlkbahar, 1996
- ÖZDAĞ, Ü., Laçiner, S., Erkmen, S., Irak Krizi (2002-2003), Ankara, 2003
- ÖZDEMİR, H., “Uluslar arası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.63, N.3, 2008
- ÖZEL, M., “Kapitalist Hegemonyadan Küresel İmparatorluğa”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005
- ÖZEL, S., “Tahran İnadı Seçerse”, Haber Türk, 17.02.2010
- ÖZEY, R., Küresel Güçler ve Politikalar, İstanbul, 2007
- ÖZKAN, A., “Kamu Diplomasisi”, <http://www.siyasaliletisim.org/dr-abdullah-ozkan-kose-yazilari/558-kamu-diplomasisi.html>
- ÖZTÜRK, M., Çakar, E., İkinci Ortadoğu Semineri, Dünden Bugüne Irak, c. 2, Elazığ, 2006
- PAMİR, N., “Nabucco Projesinin Geleceği”, Jeopolitik Dergisi, Kasım 2009, Y.8,S.70
- PARK, B., “Türkiye’nin Kuzey Irak’a Yönelik Politikası: Sorunlar ve Perspektifleri”, Temmuz 2005, <http://www.turksam.org/tr/a418.html>
- PELLET, P.L., “Irak’ta Yaptırımlar Gıda Beslenme ve Sağlık, Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000
- PILGER, J., “Yan Hasarlar”, Kuşatma Altında Irak, (Der. A. Arnove), (Çev. M. Harmancı), Londra, 2000
- PİRİNÇÇİ, F., “2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak’ta Siyasal Yapılanma”, İkinci Ortadoğu Semineri:Dünden Bugüne Irak, C.2, Elazığ, 2004
- POLK, W., Irak’ı Anlamak, (Çev. N. Elhüseyni), İstanbul, 2007
- POLLACK, K.M., “After Saddam: Assessing the Reconstruction of Iraq”, 2004 http://www.brookings.edu/papers/2004/01iraq_pollack.aspx
- POSEN, B.R., “The Security Dilemma and Ethnic Conflict”, <http://web.mit.edu/ssp/people/posen/security-dilemma.pdf>

- PUBANTZ, J., Moore, J.A., “BM’nin Ortadoğu’daki Kaderi”, Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu, (Der. B. Aras), İstanbul, 2004
- PURTAŞ, F., “Irak Krizi ve Rusya”, II.Körfez Savaşı, (Der. M.Şahin, M.Taştekin), Ankara, 2006
- RITTER, S., Hedef İran, (Çev. T.Gezer), İstanbul, 2007
- ROGERSH, P., Gökay, B., Irak, İran ve Petrodoların Sonu, (Çev. G.Erbil), İstanbul, 2006
- ROMERO, S., “Demand for Natural Gas Brings Big Import Plans, and Objections”, New York Times, 15.06.2005
- SANDER, O., Siyasi Tarih, c.1, Ankara, 2008
- SANDER, O., Siyasi Tarih, c.2, Ankara, 2008
- SCHECHTER, E., Nasr, J., “Bu Arada, Tekrar Kürdistan’da”, Jerusalem Post, 28 Mayıs 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006
- SCOWCROFT, B., “Don’t Attack Saddam”, The Wall Street Journal, 15.08.2002, <http://www.opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110002133>
- SİLLELİ, T., 1958’den Günümüze Türkiye-İrak ilişkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005
- SİNKAYA, B., “II. Körez Savaşı Sonrası Irak’ta Yönetimin Yeniden Tesisi”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006
- SÖKMEN, G., Irak Dünya Mahkemesi Nihai İstanbul Oturumu, İstanbul, 2006
- SÖNMEZOĞLU, F., Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul, 2000
- SÖNMEZOĞLU, F., Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul, 2000
- STERN, M., “...Ve Susuyor Herkes Artık Unutuldu Körfezdeki Savaş”, Ortadoğu Dosyası, Filistin Ayaklanması, İsrail, İran, Irak, 1988
- STIGLITZ, J.E., Bilmes, L.J., Üç Trilyon Dolarlık Savaş, (Çev. D.Cenkçiler) Ankara, 2009
- ŞAHİN, M., Taştekin, M., II. Körfez Savaşı, Ankara, 2006
- ŞAHİN, M., “2003 Irak Savaşı ve Iraklı Kürtler”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M.Taştekin), Ankara, 2006
- ŞENEL, M., “Avrupa Birliği’nin Irak Politikası”, II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara

ŞİMŞEK, H., “Milli Güç Unsurları ve Müşterek Analizi”,
<http://www.hsimsek.com/haberindevami3.asp?id=%20171>

ŞİMŞEK, H., “Türkiye’nin bölge ülkeleri ile işbirliğinin geliştirilmesine yönelik stratejilerinin tespiti”, <http://www.hsimsek.com/haberindevami2.asp?id=%20127>

TANRISEVER, O.T., “Güç”, Devlet ve Ötesi, (Der. A.Eralp), İstanbul, 2005

TAŞTEKİN, M., “Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı”, II. Körfez Savaşı (Derl. M. Şahin, M. Taştekin), 2006, Ankara

T.C. BAŞBAKANLIK Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Irak Basın Özetleri 2003-2009, <http://www.byegm.gov.tr>

T.C. MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI, Stratejik Araştırmalar Birimi,
<http://www.mit.gov.tr/t-sab.html>

T.C. TELAVİV BÜYÜKELÇİLİĞİ Ticaret Müşavirliği, İsrail Ülke Raporu,
www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/rapor2005.doc

TELHAMI, S., “Between Theory and Fact: Explaining US Behavior in the Gulf Crisis”, Florida, 1994

TELHAMI, S., The Stakes, America in the Middle East, Oxford, 2004

TEZKAN, Y., Jeopolitikten Milli Güvenliğe, İstanbul, 2005

TEZKAN, Y., Jeopolitik Yazılar, İstanbul, 2007

THE WHITE HOUSE, Office of Press Secretary, “Vice Presidet Speaks at VFW 103. National Convention”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>, 26.09.2002

The National Security Strategy of the United States of Amerika,
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, Eylül 2002

TODD, E., İmparatorluktan Sonra, (Çev. G.Çetin), Ankara, 2004

TRAGERT, J., The Complete Idiot’s Guide to Understanding Iraq, Indianapolis, 2003

TUNÇ, H., Amerika’nın Irak Savaşı, İstanbul, 2004

TURHAN, F.S., Küresel Güçler, İstanbul, 2005

USLU, N., Türk Dış Politikası Yol Ayrımında, İstanbul, 2006

ÜŞÜMEZSOY, Ş., Şen, Ş., Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları, İstanbul, 2003

VURMAY, H. M., , “Cehennemın Kapıları Açılıyor”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, S.88, 6 Mart 2006

WEISMAN, S.R., “Irak’ın Gelecekteki Şekli: ABD’nin Tartışmalarla Başlı Dertte”, New York Times, 9 Ocak2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006

WILLIAMS, F., “Most Detainees in Iraq Arrested by Mistake, Says Red Cross”, Financial Times, 11.05.2004, <http://psychoanalystsopposewar.org/docquiz.html>

WILLIAMS, D., “Irak Kürt Lideri Garanti Talep Ediyor”, Washington Post, 18 Ocak 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006

WILLIAMS, H., Wright, M., Evans, T., Uluslar arası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Derleme, (Çev. F.Yalvaç, Z.Çitak), Ankara, 1996

WILSON, J., “What I Didn’t Find in Africa”, New York Times, 6 Temmuz 2003, <http://www.nytimes.com/2003/07/06/opinion/06WILS.html?pagewanted=1>

WHITE, J., Graham, B., “Decline İn Iraqi Troops, Readiness Cited”, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/09/29/AR2005092902085.html>

WONG, E., “Irak Kürtleri Özerklik Konusunda Ayrıntılı Taleplerde Bulunuyor”, New York Times, 18 Şubat 2005, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul 2006

YALÇINTAŞ, N., Irak Macerası, İstanbul, 2008

YASEEN, S., “Arap Dünyası’nın Korkusu: Irak’ta İç Savaş”, Stratejik Analiz Dergisi, S.72, Nisan 2006

YAVUZ, C., “Dış Politika’da-Diplomasi’de Klasik Uygulamalardan Dinamik Değişimlere Geçiş”, Jeopolitik, Ekim 2009, Y.8, S.69

YAVUZ, T., “ABD’nin Kürt Kartı, İstanbul, 1993

YAYLACI, İ., “İdeallere Gömülü, Kimliklere Dayalı Çıkarlar: Amerikan Dış Politikası ve BOP”, Küresel Güçler, (Der. F.S.Turhan), İstanbul, 2005

YILDIRIM, S., “Dünyada ve Türkiye’de Petrol”, T.C. Başbakanlık Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü, Ağustos, 2003

YILDIZOĞLU, E., “Dikkat akıllı güç geliyor”, Cumhuriyet, 19.01.2009

YILDIZ, G.Y., Ortadoğu’da Silahlanma ve Militarizm, Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu, 1993

YILMAZ, S., Güç ve Politika, İstanbul, 2008

YILMAZ, S., 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, İstanbul, 2006

YILMAZ, T., “İrak Savaşı’nda İsrail’in Politikası”, II. Körfez Savaşı, (Der. M. Şahin, M. Taştekin), Ankara, 2006

YURDUSEV, A.N., “Uluslar arası İlişkiler Öncesi”, Devlet Sistem ve Kimlik (Der. A.Eralp), İstanbul, 1996

ZENGİN, G., “Davutoğlu İran İçin mi Çırpınıyor?”, Star, 09.02.2010

İnternet ve Gazete Kaynakları

“ABD Sünnileri yanına çekiyor”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/249505.asp>

Akşam, “Allavi’nin Zaferin’de Ankara’nın Payı”, 29 Mart 2010

BBC Turkish, “Bush’un Yeni Irak Stratejisi”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/01/070111_bush_iraq.shtml, 11 Ocak 2007

BBC Turkish, “Rusya: Şam'a füze satacağız”, 16 Şubat 2005,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050216_moscow_missile.shtml

BBC Turkish, “Obama Irak Planını Açıkladı”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/02/090227_obama_iraq.shtml, 27 Şubat 2009

BBC Turkish, “İrak’ta Yeni Yönetim Süreci”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_iraq_surec.shtml

BBC Turkish, “ABD Irak’ta Yönetim Devri İçin Uzlaşma Arıyor”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/02/040220_iraq_secim.shtml

BBC Turkish, “İrak’ta Anayasa Pazarlığı Sürüyor”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/03/040306_irakanayasa.shtml

BBC Turkish, “İrak’ta Seçimi Şiiler Kazandı”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/050213_iraq_election.shtml

BBC Turkish, “İrak Parlamentosunda Kim Kimdir?”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2008/03/080327_iraqparliament.shtml

Birleşmiş Milletler, <http://ww.un.org>

“BM Silah Denetçileri”, <http://www.bbc.co.uk/turkish/denetciler.shtml>

CIA, <https://www.cia.gov>

CNN, <http://edition.cnn.com/2007/POLITICS/01/10/bush.transcript/index.html#2>, 11 Ocak 2007

CNN, <http://www.cnn.com/2003/US/01/27/sprj.irw.excerpts/index.html>

Dünya Bülteni, “Beşar Esad’ dan Türk İşadamlarına Pozitif Ayrımcılık”,
http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=106106

Energy Security, Iraq Pipeline Watch, <http://www.iags.org/iraqpipelinewatch.htm>

Haber 5, “Beşar Esad’ dan Türkiye’ye Tarihi Mesaj”, <http://www.haber5.com/besar-esaddan-turkiyeye-tarihi-mesaj-haberi-57591.aw>

Haber Türk, “İsrail ve Suriye’den Nükleer Açılım”, 10.03.2010

Haber Türk, “Irak’ta Sandığın Galibi Laikler”, 28 Mart 2010

Haber Türk, “Irak’ta Sandığın Kilidi Kürtler’de”, 7 Mart 2010

Hürriyet Gazetesi, “Türkmenler 5 Vekille İktidar Pazarlığında”, 28 Mart 2010

Hürriyet Gazetesi, “Irak’ta Kazanamı Türkmen Cephesi Belirledi”, 27 Mart 2010

Hürriyet Gazetesi, “Kürt Liderler: Bağımsız Devlet Peşinde Değiliz”, 4 Ekim 2002,
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/10/04/189199.asp>

Hürriyet Gazetesi, “Irak’ta Saddam Sonrası İlk Kabine”,
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=168769>

International Crisis Group, “Iraq’s Transition: On a Knife Edge”, ICG Middle East Report, 2004, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2679&l=1>

International Crisis Group, In Their Own Words: Reading the Iraqi Insurgency,
<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3953>

Institute for War and Peace Reporting, “Summary of Iraqi Transitional Administrative Law”, http://www.lastsuperpower.net/docs/copy_of_transitional-law/view

Irak Anayasası, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Secimler/Irak/Dosyalar/2010223_IRAK%20CUMHURİYETİ%20ANAYASASI.pdf

“Irak’ın Kurtuluşu Yasası”, <http://www.iraqwatch.org/government/US/Legislation/ILA.htm>

“Irak’ta İç Savaş ve Türkiye’ye Yansımaları”,
<http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=2007072427>

İHH, “Beşar Esad Dönemi Suriye Türkiye İlişkileri”,
<http://suriye.ihh.org.tr/turkiye/besaresad/besaresad.html>

İran İslam Cumhuriyet Ülke Raporu, <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/iran.pdf>

Kerkük Net, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=2008110733>

Milli Güvenlik Stratejimiz, www.erzincan.edu.tr/userfiles/file/personel/MGB/2.ppt

Milliyet, Iraklılar Tehdide Boyun Eğmedi, 8 Mart 2010

Milliyet, “Araplar Rahatladı”, 28 Mart 2010

New York Times, “İrak’ta Kürt Otonomisi”, 9 Ocak 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006

New York Times, “Soru-Cevap: Kürtler ve Irak”, 6 Temmuz 2004, Dünya Basınında Irak, (Der. Z.İnanç, Ç.Özel), İstanbul, 2006

NTV, <http://www.ntvmsnbc.com/news/403085.asp>

“November 15 Agreement: Timeline to a Sovereign, Democratic and Secure Iraq”, <http://www.cpa-iraq.org/government/AgreementNov15.pdf>

ORSAM, “İrak Parlamento Seçim Sonuçları”, <http://www.orsam.org.tr/tr/etkinligoster.aspx?ID=130>

Radikal Gazetesi, “Beyaz Saray Irak’ta Gün Sayıyor”, 30.10.2006

Radikal, “İrak’ta Kanlı Seçim”, 7 Mart 2010

“Reconstruction Taskforce Meets in Iraq”, 15.04.2003, http://www.pbs.org/newshour/extra/features/jan-june03/meeting_4-15.pdf

Referans Gazetesi, “Nüfus ve Güç İlişkisi”, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=94407&KOS_KOD=15

Sabah Gazetesi, “İrak’ta Yeni Dönem, Allavi Kazandı”, 27 Mart 2010

Sabah Gazetesi, “Kırılma noktası Dünyanın En Fakir ülkesi Nijer’de” <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/01/23/gny/tel121-20060123-200.html>

Star Gazetesi, “Sivil Katili Blackwater Irak’tan Kovuluyor”, 30.01.2009

Star Gazetesi, “Bölgenin Geleceği Türkiye”, 18.11.2009

Star Gazetesi, “SOFA Meclisten Geçti, ABD 2011’de Çekiliyor”, 28 Kasım 2008

The National Security Strategy of The USA 2002,
<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>

“The Times and Iraq”, New York Times, 26.05,2004, http://www.nytimes.com/2004/05/26/international/middleeast/26FTE_NOTE.html?pagewanted=1

The White House, Office of the Press Secretary, “President’s Adress to the Nation”,
10 Ocak 2007, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2007/01/20070110-7.html>
TRT Haber, “Irak’ta Maliki’nin İttifakı Önde”, 8 Mart 2010

Türkiye’nin Konumu ve Türkiye’ye Yönelik Tehditler, [www.erzincan.edu.tr/
userfiles/file/personel/MGB/4.ppt](http://www.erzincan.edu.tr/userfiles/file/personel/MGB/4.ppt)

“Türkiye’nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi”,
<http://www.genbilim.com/content/view/4137/>

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, “Irak’ın Yeniden Yapılandırılması”, İstanbul,
2003

USA Today, “Saudis Reportedy Funding Iraqi Sunni Insurgents”,
http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2006-12-08-saudis-sunnis_x.htm

USAK, “Bölgesel Güç Türkiye”, [http://www.usakgundem.com/haber/39616/-quot-
bölgesel-güç-türkiye-quot-.html](http://www.usakgundem.com/haber/39616/-quot-bölgesel-güç-türkiye-quot-.html)

VOA News, “Irak’ın Yeni Devlet Başkanı el-Yaver Olacak”,
[http://www1.voanews.com/turkish/news/a-17-a-2004-06-01-5-1-
87936507.html?moddate=2004-06-01](http://www1.voanews.com/turkish/news/a-17-a-2004-06-01-5-1-87936507.html?moddate=2004-06-01)

VOA News, “Irak’ın Yeni Devlet Başkanı Celal Talabani”, [http://www1.voanews.
com/turkish/news/a-17-2005-04-06-voa6-87973912.html?moddate=2005-04-06](http://www1.voanews.com/turkish/news/a-17-2005-04-06-voa6-87973912.html?moddate=2005-04-06)

Yeni Şafak, “Türkiye artık Bölgesel Güç”, [http://yenisafak.com.tr/Dunya/
?t=31.10.2008&i=147481](http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=31.10.2008&i=147481)

Yeni Şafak Gazetesi, “Çekiç Güç’ü Unutmadık”, [http://yenisafak.com.tr/arsiv/
2002/aralik/07/g3.html](http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/aralik/07/g3.html)

Zaman, “G-8 Türkiye’nin Bölgesel Güç Olduğunu Teyit Etti”,
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=867502>

Zaman, “Bombalar Arasında Seçim”, 8 Mart 2010

http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası%20B1_ili%209Fkiler
http://www.stratfor.com/memberships/23437/geopolitics_turkey

http://en.wikipedia.org/wiki/Regional_power
<http://www.un.org/en/members/index.shtml>
http://www.belgenet.com/arsiv/demirel_tbmm1996_01.html
<http://tr.wikipedia.org/wiki/İran>
<http://tr.wikipedia.org/wiki/İsrail>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Suriye>
<http://suriye.ihh.org.tr/esad/ulkedizayn/ekonomik/donusum.html>
<http://tr.wikipedia.org/wiki/İrak>
http://www.petrol.itu.edu.tr/question/faq_t.html
<http://tr.wikipedia.org/wiki/CENTO>
<http://news.findlaw.com/hdocs/docs/iraq/libact103198.pdf>
<http://iraqcoalition.org/bremerbio.html>
<http://www.e-akademi.org/makaleler/aceylan-5.htm>
http://www.irakhaber.com/haber_detay.php?haber_id=6650
<http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html>
<http://www.turkmencephesi.com>

Ek-1: 1995 – 2006 Arası Dünyada Amerikan Askeri Personeli

Country	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
In foreign countries ¹ . . .	238,064	257,817	254,788	230,484	252,764	287,802	290,997	284,967
Ashore	208,836	212,858	211,947	208,479	226,570	265,594	268,214	262,586
Afloat	29,228	44,959	42,841	22,005	26,194	20,208	22,783	22,381
Argentina	26	26	22	28	28	29	28	26
Australia	314	175	803	171	574	196	196	347
Austria	35	18	24	20	24	21	23	25
Bahamas, The	36	24	64	22	25	41	41	36
Belgium	1,689	1,554	1,578	1,458	1,526	1,474	1,366	1,361
Bosnia and Herzegovina	1	5,708	3,116	3,082	3,041	951	263	232
Brazil	50	38	39	27	34	37	39	38
Canada	214	156	163	148	141	156	150	133
Chile	28	26	337	28	25	23	29	29
China (includes Hong Kong)	30	74	57	61	53	63	67	71
Colombia	44	224	63	39	54	55	52	104
Cuba (Guantanamo)	5,129	688	557	549	697	682	950	953
Cyprus	24	41	30	28	34	20	43	37
Denmark	37	26	28	22	21	22	19	16
Diego Garcia ²	897	625	590	548	528	816	683	157
Dominican Republic	13	12	14	55	14	14	11	13
Ecuador	86	20	22	35	33	32	32	35
Egypt	1,123	499	500	433	385	348	410	360
El Salvador	25	27	26	23	21	23	22	24
France	67	67	71	74	93	77	58	60
Germany	73,280	69,203	70,998	68,701	74,796	76,058	66,418	64,319
Greece	489	678	506	593	583	473	428	395
Greenland	131	125	153	88	139	133	146	137
Haiti	1,616	21	13	15	13	26	14	11
Honduras	193	351	394	402	414	448	438	414
Hungary	16	375	29	19	15	18	16	19
Iceland	1,982	1,636	1,743	1,665	1,747	1,491	1,270	133
India	27	20	18	19	26	30	31	33
Indonesia (includes Timor)	46	51	43	28	21	24	23	23
Israel	46	36	35	36	36	34	42	48
Italy	12,007	11,190	11,704	12,466	13,152	12,606	11,841	10,449
Japan	39,134	40,159	40,217	41,848	40,519	36,365	35,571	33,453
Jordan	24	29	18	32	24	25	25	28
Kenya	40	21	62	43	33	33	32	29
Korea, South	36,016	36,565	37,605	37,743	41,145	40,840	30,983	29,086
Kuwait	771	4,602	4,208	567	(³)	(³)	(³)	(³)
Mexico	36	29	27	31	30	32	30	29
Netherlands	687	659	676	629	703	701	583	591
Norway	57	81	83	123	86	84	77	84
Oman	27	251	673	31	32	34	36	32
Pakistan	28	22	21	31	33	33	35	32
Peru	26	425	43	41	33	35	37	45
Philippines	126	79	35	86	107	47	55	93
Portugal	1,066	1,005	1,005	992	1,094	1,006	970	922
Qatar	2	52	116	71	2,997	273	463	446
Russia	60	101	20	78	78	84	44	45
Saudi Arabia	1,077	7,053	4,805	776	953	235	258	282
Serbia (includes Kosovo)	13	5,427	5,679	2,804	319	1,814	1,801	1,721
Singapore	166	411	160	167	171	237	169	164
South Africa	24	34	31	32	31	31	33	32
Spain	2,799	2,007	1,990	2,621	1,893	2,012	1,660	1,521
Switzerland	26	19	18	19	18	18	17	17
Thailand	99	526	113	125	132	122	114	108
Tunisia	20	12	15	17	15	15	14	14
Turkey	3,111	2,006	2,153	1,587	2,021	1,762	1,780	1,810
Ukraine	5	16	10	13	13	14	11	12
United Arab Emirates	30	402	204	21	73	149	71	77
United Kingdom	12,131	11,207	11,318	10,258	11,616	11,469	10,752	10,331
Venezuela	35	28	31	27	21	28	21	21

¹ Includes areas not shown separately. ² British Indian Ocean Territory. ³ Total (in/around Iraq as of September 30)—includes deployed Reserve/National Guard.

Kaynak: U.S. Census Bureau,
<http://www.census.gov/compendia/statab/2008/tables/08s0499.pdf>

Ek-2: 30 Ocak 2005 Irak Genel Seçim Sonuçları

Liste	Aldığı Oy	Oy Yüzdeleri	Milletvekili Sayısı	Etnik Kimlik	Lider
Birleşik Irak İttifakı	4.075.292	48.2	140	Şii	Abdülaziz el-Hekim, İbrahim Caferi, Ahmed Çelebi
Kürt İttifakı	2.175.551	25.7	75	Kürt	Celal Talabani, Mesut Barzani, Selahaddin Muhammed Bahaddin
Irak Ulusal Listesi	1.168.943	13.8	40		İyad Allavi
Iraklılar Birliği	150.680	1.8	5		Gazi el-Yaver
Irak Türkmen Cephesi	93.480	1.11	3	Türkmen	Faruk Abdullah Abdurrahman
Ulusal Bağımsız Kadro ve Elitler	69.938	0.83	3	Şii	Fatah eş-Şeyh (Sadr Grubu)
Halkın Birliği	69.920	0.83	2		Hamid Mecid Musa
Kürdistan İslami Birliği	60,5	0.72	2	Kürt	Ali Abdulaziz
Irak İslami Eylem Organizasyon	43,205	0.51	2	Şii	Hamud Salih e-Tuma
Ulusal Demokratik İttifak	36,795	0.44	1		Nasir Kamil e-Çadırcı
Mezopotamya-Rafideyn Listesi	36,255	0.43	1	Asuri	Yonadem Kana
Uzlaşma ve Özgürlük Bloğu	30,796	0.36	1	Sünni	Mişan el-Ceburi

Kaynak: Çetinsaya, G., Özhan, T., İşgalin 6. Yılında Irak, Ankara, 2009, s.41

Ek-3: 15 Aralık 2005 Irak Genel Seçim Sonuçları

Liste	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı	Etnik Kimlik	Lider
Birleşik Irak İttifakı	5.021.137	41.1	128	Şii	Abdülaziz el-Hekim, İbrahim Caferi, Mukteda es-Sadr
Kürt İttifakı	2.642.172	21.6	53	Kürt	Celal Talabani, Mesut Barzani
Irak Uyum (Tevafuk) Cephesi	1.840.216	15	44	Sünni	Adnan el-Duleymi, Tarık el-Haşimi, Halef el-Ulayyan
Ulusal Irak Listesi	977.325	8	25		Iyad Allavi, Gazi el-Yaver
Irak Ulusal Diyalog Cephesi	499.963	4.1	11	Sünni	Salih el-Mutlak
Kürdistan İslami Birliği	157.668	1.29	5	Kürt	Salahaddin Muhammed Bahaddin
Uzlaşma ve Özgürlük Bloğu	129.847	1.06	3	Sünni	Mişan el-Ceburi
Risaliyun	145.028	1.18	2	Şii	Şiyh Abdulhadi el-Derreci
Irak Türkmen Cephesi	87.993	0.72	1	Türkmen	Sadettin Ergeç
Irak Milleti Listesi	32.245	0.26	1	Sünni	Mithad el-Alusi
Reform ve İlerleme İçin Yezidi Hareketi	21.908	0.17	1	Yezidi	Emin Farhan Cicu
Mezopotamya-Rafideyn Listesi	47.263	0.38	1	Asuri	Yonadem Kanna

Kaynak: Çetinsaya, G., Özhan, T., İşgalin 6. Yılında Irak, Ankara, 2009, s.42

Ek-4: 15 Aralık 2005 Seçimleri Sonrası Oluşturulan Irak Kabinesi

		NAME	TITLE/MINISTRY	SECTARIAN GROUP	POLITICAL AFFILIATION
LEADERSHIP		Nuri al-Maliki	Prime Minister	Shiite	Dawa
		Vacant	Deputy Prime Minister	---	---
		Rafie al-Issawi	Deputy Prime Minister	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front); Party: Iraqi People's Conference
		Jalal Talibani	President	Kurd	Patriotic Union of Kurdistan
		Tariq al-Hashemi	Vice President	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front); Party: Iraqi Islamic Party
		Adel Abd al-Mahdi	Vice President	Shiite	SIIC
	1	Ali Baban	Planning	Sunni	Unaffiliated (left Tawafiq in order to avoid August 1, 2007 boycott)
Newly Filled July 18, 2008	2	Mahir Dalli Ibrahim al-Hadithi	Culture	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front); Party: Gen. Council for the People of Iraq
	3	Dr. Abd Dhiyab al-Ujayli	Higher Education	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front); Party: Iraqi Islamic Party
	4	Dr. Nawal Majid Hamid al-Samarr	Minister of State for Women's Affairs	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front); Party: Iraqi Islamic Party
	5	Dr. Muhammad Munajjid Ifan al-Dulaymi	Minister of State for Foreign Affairs	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front)
	6	Abd al-Falah al-Sudani ¹	Trade	Shiite	Islamic Dawa Party-Organization of Iraq
7	Khudayr al-Khuzai	Education	Shiite	Islamic Dawa Party-Organization of Iraq	
8	Shirwan al-Waili	Minister of State for National Security	Shiite	Islamic Dawa Party-Organization of Iraq	
9	Husayn al-Shahrastani	Oil	Shiite	Unaffiliated	
10	Salih al-Hasnawi	Health	Shiite	Independent	
11	Ali al-Bahadli	Agriculture	Shiite	Independent	
Newly Filled July 18, 2008	12	Qahtan Abbas Numan al-Jiburi	Tourism & Antiquities	Shiite	United Iraqi Alliance
	13	Khulud Sammi Izzara al-Majun	Provincial Affairs	Shiite	United Iraqi Alliance
	14	Amir Abd al-Jabar Ismail	Transportation	Shiite	United Iraqi Alliance
	15	Thamir Jaraf al-Zubaydi	Civil Society	Shiite	United Iraqi Alliance
	16	EMPTY ²	Justice	N/A	
17	Mahmud Muhammad Jawad al-Radi	Labor & Social Affairs	Shiite	Unaffiliated	
18	Riyadh Gharib	Municipalities & Public Works	Shiite	SIIC	
19	Bayan Jabr	Finance & Banking	Shiite	SIIC	
20	Akram al-Hakim	Minister of State for National Dialogue	Shiite	SIIC	
21	Faruq Abdul Qadir Abdul Rahman	Communications	Sunni	Tawafiq (Iraqi Accordance Front)	
22	Abd al-Qadir Muhammad Jasim	Defense	Sunni	Unaffiliated	
23	Raid Fahmi Jahid	Science & Technology	Shiite	Iraqi Communist Party	
24	Wijdan Mikhail Salim	Human Rights	Christian Kurd	Iraqi National Accord	
25	Muhammad Abbas al-Uraybi	Minister of State Without Portfolio	Shiite	Iraq National List	
26	Jawad al-Bolani	Interior	Shiite	Unaffiliated	
27	Kanım Wahid al-Hasan	Electricity	Shiite	Unaffiliated	
28	Latif Rashid	Water Resources	Kurd	Patriotic Union of Kurdistan	
29	Nermin Othman	Environment	Kurd	Patriotic Union of Kurdistan	
30	Bayan Dizayee	Housing & Construction	Kurd	Kurdistan Democratic Party	
31	Fawzi al-Hariri	Industry & Minerals	Christian Kurd	Kurdistan Democratic Party	
32	Hoshiyar Mahmud Zebari	Foreign Affairs	Kurd	Kurdistan Democratic Party	
33	Abd al-Samad Sultan	Displacement & Migration	Shiite Kurd	Faali Kurd	
34	Jasim Muhammad Jafar	Youth & Sports	Shiite	Turkoman Islamic Union	
35	Ali Muhammad Ahmad	Minister of State Without Portfolio	Kurd	Kurdistan Islamic Union	
36	Hasan Radhi Kazim al-Sari	Minister of State Without Portfolio	Shiite	Hizbollah Movement in Iraq (also advises SIIC)	
37	Safa al-Din Muhammad al-Safi	Minister of State, Parliamentary Affairs	Shiite	Unaffiliated	

Kaynak: Brookings Enstitüsü, Irak Endeksi, 11 Mart 2010, s.27

Ek-5: 7 Mart 2010 Irak Genel Seçim Sonuçları

Liste	Aldığı Oy	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı	Lider
Irak Ulusal İttifakı	2.094.814	17.98	70	Mukteda es-Sadr
Irakiye Listesi	2.851.823	24.48	91	İyad Allavi
Kanun Devleti Koalisyonu	2.797.624	24.02	89	Nuri el-Maliki
Irak Uzlaşısı (Tavafuk)	303.477	2.61	6	İyad el-Samarrai, Usame Tıkriti
Irak'ın Birliği	314.823	2.70	4	Cevat Bolana, Ahmet Ebu Rişa, Abdülgaffar Samarrai, Ali Baban
Kürdistan İttifakı Listesi	1.686.344	14.48	43	Mesut Barzani, Celal Talabani
Goran	487.181	4.18	8	Neşirvan Mustafa
Kürdistan İslami Hareketi			2	Selahattin Bahattin

Kaynak: ORSAM Irak Seçimleri 2010, Zaman Gazetesi, 8 Mart 2010 ve Kohen, S., “Seçim Sonrası Irak”, Milliyet, 10 Mart 2010, verilerinden derlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

10.06.1985 yılında Ankara'da doğdum. İlk, Ortaokul ve Liseyi Ankara ve İstanbul'da muhtelif okullarda tamamladıktan sonra 2003 yılında Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde eğitime başladım. 2006 yılında T.C. Başbakanlık Dış İlişkiler Başkanlığı'nda Stajımı yaptım ve 2007 yılında Lisans eğitimimi tamamladım. 2008 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Yüksek Lisans Eğitimi başladım. Gerek Lisans gerekse Yüksek Lisans eğitimimde çeşitli projelerde ve akademik çalışmalarda bulundum. Halen akademik araştırmalara devam etmekteyim.

Aday: Abdullah GÜL